

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI – RUS İLİŞKİLERİNDE
ÇEŞE VE SİNOP BASKINLARI**

Ali SOYER

**Danışman
Doç. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN**

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

İSTANBUL, 2007

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
KISALTMALAR LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
ÖNSÖZ	VII
ABSTRACT	IX
ÖZET	X
1. GİRİŞ	1
ÇEŞME VE SİNOP'UN COĞRAFİ VE TARİHİ KONUMU	
1.1. ÇEŞME'NİN COĞRAFİ VE TARİHİ KONUMU	1
1.2. SİNOP'UN COĞRAFİ VE TARİHİ KONUMU	7
2. XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN 1853 HARBİ'NE KADAR OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ	14
2.1 XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA VE XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ	14
2.2. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ	16
2.2.1 MAKAMAT-I MÜBAREKE MESELESİ VE RUSLARIN EFLAK VE BOĞDAN'I İŞGALİ	24
2.2.2 OSMANLI DEVLETİ'NİN RUSYA'YA HARP İLANI	32
3. ÇEŞME BASKINI	36
3.1. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE RUS DONANMASININ FAALİYETLERİ	36
3.1.1 RUS DONANMASININ GEMİ İNŞA FAALİYETLERİ	36
3.1.2. I.PETRO VE DONANMA	42
3.1.3. RUS DENİZ KUVVETLERİ KRONOLOJİSİ	46
3.1.4. ATEŞ GEMİLERİ	48
3.1.5. BOMBA/HAVA/HUMBARA GEMİLERİ	49
3.2. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE RUS DONANMASININ FAALİYETLERİ	51
3.2.1. OSMANLI DONANMASI	51
3.2.2. TERSANE-İ AMİRE	55
3.2.3. OSMANLI DONANMASINDA TOPÇULUK VE TOPHANE-İ AMİRE	55
3.2.4. TOP YAPIMI	56
3.2.5. OSMANLI DONANMA PERSONELİ	57

3.2.5.1. KAPUDANE	58
3.2.5.2. PATRONA	58
3.2.5.3. RİYALE	58
3.2.5.4. KALYONCULAR	58
3.2.5.5. KÜREKÇİLER	59
3.2.5.6. LEVENTLER	59
3.2.5.7. GABYARLAR	59
3.2.5.8. KAPIKULU ASKERLERİ/DENİZ TOPÇUSU	60
3.2.5.9. SUDAGABOLAR	60
3.2.5.10. AYLAKÇILAR	60
3.2.5.11. AZABLAR	61
3.2.5.12. SANATKARLAR	61
3.2.5.13. KALAFATÇILAR	61
3.2.6. OSMANLI DONANMASINDA İAŞE VE MAAŞLAR	61
3.3. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE YAPILAN MUHAREBELER VE ÇEŞME BASKINI	62
3.3.1. ÇEŞME	62
3.3.2. OSMANLI DONANMASININ HAZIRLIĞI	75
3.3.3. MORA AYAKLANMALARI	77
3.3.4. ANABOLU MUHAREBESİ	80
3.3.5. MENEKŞE VE SULUCA MUHAREBELERİ	81
3.3.6. SAKIZ KANALI MUHAREBESİ	85
3.3.7. DAMLA SUYU / ÇEŞME ÖNÜNDE MUHAREBE	93
3.3.8. ÇEŞME BASKINI	95
3.4. ÇEŞME BASKINI SONRASI RUS DONANMASININ FAALİYETLERİ	107
3.4.1. RUS FİLOSUNUN EGE HAREKATI	107
3.4.2. LİMNİ KUŞATMASI VE SAVAŞI	110
3.4.3. RUS AKDENİZ DONANMASININ 1771-1774 YILLARI ARASINDAKİ HAREKATI	113
3.4.4. 1772 YILI RUS DONANMASI EGE HAREKATI	114
3.5. ÇEŞME BASKININDAN SONRAKİ GELİŞMELER	115
3.5.1. ÇEŞME BASKINININ RUSYA'DAKİ YANSIMALARI	115
3.5.2. OSMANLI-RUS DONANMALARININ MUKAYESESİ	116
VE YAPILAN HATALAR	
3.5.3. ÇEŞME BASKINININ SONUÇLARI VE OSMANLI AÇISINDAN YANSIMALARI	124
4. SİNOP BASKINI	127
4.1. KARADENİZ'İN EMNİYETİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER, OSMANLI VE RUS FİLOLARININ FAALİYETLERİ	127

	4.1.1. KARADENİZ'İN EMNİYETİ İÇİN ALINAN	127
TEDBİRLER	4.1.2. OSMANLI DONANMASININ FAALİYETLERİ	134
	4.1.2.1. MISIR GEMİLERİNİN İSTANBUL'A	134
GELMESİ	4.1.2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN DENİZ GÜCÜ	136
	4.1.2.3. OSMANLI DONANMASININ FİLOLARA	140
TAKSİMİ	4.1.2.4 MISIRLI HASAN PAŞA FİLOSUNUN	144
HAREKATI	4.1.2.5 PATRONA MUSTAFA PAŞA FİLOSUNUN	147
HAREKATI	4.1.2.6 PATRONA OSMAN PAŞA FİLOSUNUN	149
HAREKATI	4.1.2.7 KARADENİZ'DE MEYDANA GELEN	153
OLAYLAR		
	4.1.3. RUS KARADENİZ FİLOSUNUN FAALİYETLERİ	155
	4.1.3.1. RUS KARADENİZ FİLOSUNUN TEŞEKKÜLÜ	155
VE 1853 HARBİ'NE KADARKİ FAALİYETLERİ	4.1.3.2. FİLONUN BASKIN ÖNCESİNDEKİ DURUMU	158
VE KARADENİZ'E ÇIKMASI		
	4.2. SİNOP BASKINI	159
	4.3. BASKIN SONRASINDA OSMANLI FİLOSU VE ŞEHRİN DURUMU	171
	4.3.1. OSMANLI FİLOSUNUN DURUMU VE FİLODAKİ	171
İNSAN KAYIPLARI	4.3.2. ŞEHİRDE MEYDANA GELEN KAYIPLAR	174
	4.4. RUS FİLOSUNUN DURUMU VE SİVASTAPOL'A DÖNMESİ	176
	4.5. SİNOP BASKININ DEĞERLENDİRİLMESİ	179
5.	SİNOP BASKININDAN SONRAKİ GELİŞMELER	186
	5.1. SİNOP BASKINININ ÜLKEDEKİ TESİRLERİ VE OSMANLILARIN ALDIĞI TEDBİRLER	186
	5.1.1. KAPTAN-I DERYA MAHMUD PAŞANIN AZLI VE RIZA PAŞANIN TAYİNİ	188
	5.1.2. İNGİLİZ VE FRANSIZ GEMİLERİNİN SİNOP'A GİTMELERİ YARALILARIN İSTANBUL'A NAKLİ	191

5.1.3. BASKIN SIRASINDA ŞEHİT VE YARALI OLANLAR İLE BUNLARIN DUL VE YETİMLERİNİN VE BASKINDAN ZARAR GÖREN AHALİNİN MAĞDURİYETLERİNİN GİDERİLMESİ	195
5.1.4. BASKIN SONRASINDA KARAYA ÇIKIP ETRAFI DAĞILMIŞ ASKERİN TOPLATILMASI	198
5.1.5. BATAN GEMİLERİN ENKAZININ ÇIKARILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	200
5.2. SİNOP BASKINININ RUSYA VE AVRUPA'DAKİ YANSIMALARI	205
5.2.1. RUSYA'DAKİ YANSIMALARI	205
5.2.2. İNGİLTERE VE FRANSA'DAKİ YANSIMALARI, OSMANLI-İNGİLİZ VE FRANSTZ İTTİFAKLARI	206
6. RUS BASKINLARINDAN SONRA OSMANLI DONANMASININ DURUMU	214
6.1. ÇEŞME BASKINI SONRASINDA OSMANLI DONANMASININ DURUMU	214
6.2. SİNOP BASKINI SONRASINDA OSMANLI DONANMASININ DURUMU	216
7. RUS BASKINLARI SONUCUNDA RUSYA'NIN KAZANDIĞI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KAYBETTİĞİ HUSUSLAR	219
8. KIRIM SAVAŞI VE SONUÇLARINA KISA BİR BAKIŞ	230
9. YUNANİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI	248
10. OSMANLI DEVLETİ'NİN TAKİP ETTİĞİ DENGE POLİTİKASI	254
11. BOĞAZLAR ÜZERİNDEKİ İNGİLİZ-RUS MÜCADELESİ	258
12. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİRİŞİ	274
13. SONUÇ	299
EK-A :FOTOĞRAFLAR	307
EK-B : VESİKALAR	315
KAYNAKLAR	330
ÖZGEÇMİŞ	337

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
çev.	Çeviren
DMA	Deniz Müzesi Arşivi
Df.No	Defter Numarası
haz.	Hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
İr.-DH	İradeler-Dahiliye
İr.-HR	İradeler-Hariciye
L.	Leffi
MKT	Mektubi Bölümü
s.	Sayfa
ŞUB	Şura-yı Bahri Bölümü
TV	Takvim-i Vakayi
vd.	Ve devamı
Vsk.No	Vesika Numarası

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.1. Çaka Beyliği	2
Şekil 1.2.1. Sinop İl Haritası	8
Şekil 1.2.2. Sinop Kalesi	11
Şekil 3.1.3.1. Çeşme Baskınına katılan Rus kalyonu Tri İerarha'nın Planları	42
Şekil 3.3.1.1. 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi	74
Şekil 3.3.3.1. Mora Ayaklanmaları	78
Şekil 3.3.4.1. Anabolu Limanı, Palamento Kalesi ve Bokia Ada Kalesi, Pınargenti, 1573, Kudüs Üniversitesi Kütüphanesi	81
Şekil 3.3.5.1. Menekşe ve Suluca Muharebeleri	82
Şekil 3.3.5.2. Eğriboz Limanı ve Kalesi	83
Şekil 3.3.6.1. Sakız Kanalı Muharebesi Gravürü	88
Şekil 3.3.8.1. Rus Filosu 5/7 Temmuz 1770 Çeşme Savaşı Manevralarını Gösteren Gravür, Choiseul Couffier, 18 Haziran 1776.	100
Şekil 3.5.2.1. 1768-1774 Osmanlı – Rus Harbi	124

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önem ve Çarlık Rusyası'nın I.Petro'dan itibaren takip ettiği süratli yayılma siyaseti, bu iki rakip devlet arasında başta askeri olmak üzere çeşitli sürtüşmelere sebep olmuştur. Bu bakımdan Osmanlı tarihinin son üç asır içindeki siyasi ve askeri yönlerden en mühim kısmını, Rusya ile olan münasebetler teşkil etmektedir. Zaman zaman Osmanlıların içine düştüğü bunalım ve kargaşaları fırsat bilen ve bazılarında parmağı olan Rusya, bundan azami ölçüde istifadeye kalkışmıştır. Geçmişte meydana gelen ve sonucu acı olan hadiselerden ders alınıp, gelecek için hayati tedbirlerin uygulanamaması, Rusya'nın başarılı olmasını kolaylaştırmıştır. Rusya bu başarısını ve üstünlüğünü sadece karada değil, denizde de korumaya ve devam ettirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada Osmanlı-Rusya ilişkilerinde derin bir yer tutan Çeşme ve Sinop baskınlarını detaylı olarak incelemeye çalıştım. Osmanlı Devleti için mühim bir hezimet olan Çeşme ve Sinop baskınları, çok önemli siyasi gelişmelere zemin hazırlamış olmakla beraber, nedense üzerinde pek fazla durulmamış ve araştırma da yapılmamıştır. Bu konuda çalışmamı tavsiye eden ve gerekli ilk bilgileri veren değerli hocam **Doç. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN** olmuştur. İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve çeşitli kütüphane ve arşivlerde çalışılarak epeyce malzeme temin edilmiştir. Ancak, Osmanlı Filosunun tamamen tahrip edilerek batırılması ile sonuçlanan Çeşme ve Sinop baskınlarının meydana gelmesi hakkında mevcut belgeler oldukça sınırlıdır. Yeri gelmiş iken, adigeçen arşiv ve kütüphanelerdeki çalışmalarım esnasında yardımlarını gördüğüm yetkililere teşekkürlerimi arz etmek istiyorum. Osmanlıca belgelere ulaşılmasında ve seçilmesinde, ayrıca Osmanlıca çevirilerde bana yardımcı olan Türkçe öğretmeni sevgili eşim **Zeynep SOYER'e** ve değerli arkadaşım Türkçe öğretmeni **Deniz GÜL'e**, **Sabancı Üniversitesi** kütüphanesinden yararlanmamda yardımcı olan hocamızın değerli eşi **Gülseren CAŞIN** hanımefendiye şükranlarımı sunarım.

Baskınların içerikleri incelenirken kaynaklardan yararlanmanın yanı sıra, konu hakkında karşı taraf görüşünün dile getirilmesi gayesiyle Rus kaynaklarından da istifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak Rusya'daki eserlerin temin edilmesindeki zorluk, fazla kaynağın kullanılmasına mani olmuştur. Bu kapsamda "Kaynaklar" kısmında belirtilen

yayınlar/kitaplar/makalelerden faydalanılarak mevcut olan çeviriler dikkate alınmış ve yabancı kaynaklar kaynak olarak gösterilmiştir.

Son olarak ; böyle bir araştırma yapmamda büyük destekleri bulunan ve her fırsatta bize yol gösteren Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürümüz **E.Dr.Orgeneral Edip BAŞER**'e, bizden bahriye tarihini öğrenmemizde ve bilimsel çalışmalarımızda desteklerini hiç esirgemeyen başta Deniz Kuvvetleri Komutanı'mız **Oramiral Muzaffer Metin ATAÇ** olmak üzere eski komutanım ve şu anki Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı **Koramiral Emin Murat BİLGEL**'e, Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanımız **Tümamiral Kadir SAĞDIÇ**'a, eski komodorlarım **Dz.Kur.Kd.Alb. Safa UÇAR** ve **Dz.Kur.Kd.Alb. Ahmet ÖKSÜZ**'e ve halen komodorumuz olan **Dz.Kur.Kd.Alb. S.Armağan KURGAN**'a en derin şükranlarımı arz ederim.

Tez konum hakkında araştırma yapma fikrinin doğmasına ve çalışmalarım esnasında bana büyük yardımları, tavsiyeleri ve destekleri olan saygıdeğer danışmanım **Doç.Dr. Mesut Hakkı CAŞIN**'a, zorlandığım anlarda kendisinin göstermiş olduğu yakınlığı hiçbir zaman unatamayacağım saygıdeğer hocam **Doç.Dr. Tülay Alim BARAN**'a, Yüksek Lisans eğitimim süresince Muhterem Validem **Meserret SOYER**'in vefatında üzüntümü paylaşarak azaltan, evlendiğimde beni gönülden tebrik eden ve dünyaya gelen oğlum **Efe SOYER** için benimle birlikte sevinen, aklın ve bilimin yolunda bana en yeni yöntem ve metodları öğreten çok saygıdeğer **hocalarıma**, araştırmalarım esnasında belgelerinden faydalandığım **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**'ne ve Osmanlıca çeviri ve derleme yapmanın yanında 03 Eylül 2007 tarihinde dünya tatlısı bir bebek dünyaya getiren sevgili eşim **Zeynep SOYER**'e gösterdiği anlayış, sabır, hoşgörü ve sonsuz desteklerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Ali SOYER

Kartal, İSTANBUL
02 Kasım 2007

ABSTRACT

Russian incursions in Turkish Navy history such as Çeşme Incursion near İZMİR (1770), and Sinop Incursion (1853), and Navarin Incursion (1827) has taken place between others, has many ways to holding up as an example for us.

This thesis has 6 sections including introduction. In introduction section, being a base Çeşme near İzmir and Sinop in blacksea and building new ships for Ottoman Navy from the beginning has given power to Ottoman rule and this has been tried to explain militaric and economic ways.

In first section historical background of Çeşme and Sinop is examined in detail.

In second section Ottoman – Russian relations between the middle of 18 th century to 1853 war has been examined, and the causs for wars and incidents.

The third section is allocated to Çeşme Incursion and the causes for this incursion incursion's becoming and taking place and on the evidence of incursion's effects on Otoman rule and Russian and these countries inner and outer reflections are examined in detail.

The fourth and fifth sections are assigned to Sinop Incursion. In this section Russian Navy's Blacksea activities preincursion were examined in detail. Ottoman Navy's becoming cureless to incursion causes are examined in detail.

At the end with the evaluation of incursions in broad scope, conclusions derived from thesis are written in detail.

ÖZET

Türk denizcilik tarihindeki Rus baskınlarından İzmir yakınlarındaki Çeşme Baskını (1770) ve Sinop Baskını (1853) ile ikisinin arasında yaşanan Yunanistan'daki Navarin (1827) felaketleri ibret alınması gereken üç önemli olaydır.

Bu tez çalışması giriş dahil toplam 13 bölüm halinde düzenlenmiştir. Giriş kısmında, Osmanlı donanmasına yeni gemiler inşa ederek güç katmanın yanısıra, İzmir'de üs görevi yapan Çeşme'nin ve Karadeniz'de üs görevi yapan Sinop'un, kuruluşundan itibaren askeri ve iktisadi açıdan öneminin açıklanmasına çalışılmıştır.

Birinci bölümde Çeşme ve Sinop'un tarihsel altyapısı detaylı bir şekilde incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Osmanlı-Rus ilişkilerinin XVIII. yüzyılın ikinci yarısından 1853 harbine kadar olan seyrine göz atılmış, savaşların ve baskınların çıkmasına neden olan hadiseler yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm, Çeşme Baskını'na ayrılmış ve bu olayın meydana gelmesine neden olan sebepler, baskının gelişimi ve oluşu ile baskın sonucunda Osmanlı Devleti'nde ve Rusya'da meydana gelen yurtiçi ve yurtdışındaki yansımaları hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Dördüncü ve beşinci bölümler ise Sinop Baskını'na ayrılmıştır. Bu bölümde baskın öncesinde Rus Donanmasının Karadeniz'de icra ettiği faaliyetlere detaylı olarak yer verilmiş olmakla beraber Osmanlı Donanmasının baskına karşı çaresiz kalışının sebepleri de dikkatle incelenmiştir.

Son olarak diğer bölümlerde ise baskınların geniş çapta değerlendirilmesinden sonra hadiselerin sonuçlarına ilişkin detaylı bir netice yazılmıştır.

1. GİRİŞ:

ÇEŞME VE SİNOP'UN COĞRAFİ VE TARİHİ KONUMU

1.1. ÇEŞME'NİN COĞRAFİ VE TARİHİ KONUMU

Çeşme Anadolu'nun batısında, Ege Denizi içine girmiş bir yarımadaının ucunda yer alan bir liman ve yerleşim birimidir. Urla veya Çeşme yarımadası diye anılan bu yarımada asıl kütlesi kuzey-güney istikametinde uzanmakta olup, kuzey kısmına Karaburun denilmektedir. Bu kütle ile aynı istikamette yarımadaının batısında Sakız Adası uzanmaktadır.¹

Urla yarımadası tarihi ile doğrudan bağlantılı olan Çeşme'nin tarihi kesin olmayan bilgilere göre, milattan 5000 yıl öncesine kadar uzanır. Çeşme yöresi, M.Ö. 3000'li yıllarda Erythoros komutasındaki kolonistler tarafından keşfedildi ve yerleşim yeri oldu. Erythrai ismini alan yerleşim bölgesi, bugünkü Çeşme'ye 27 km uzaklıkta bir koyda kurulmuştu. Şehir ilk dönemlerinde krallıkla yönetiliyordu. Cyssus adıyla anılan Çeşme, o dönemde Erythrai, Chios(Sakız) adasıyla birlikte köle ve şarap ticaretinden önemli bir pay alıyordu.²

M.Ö. 494'te şehir, Pers'lere karşı yapılan yenilgiyle sonuçlanan Lade Deniz Savaşı'na katıldı. Ardından Atik-Delon Deniz Birliği'ne üye oldu. M.Ö. 334 yılında Büyük İskender, Erythrai'yı alarak şehre bağımsızlığını verdi. Şehir, Makedonya İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Bergama Krallığı'nın M.Ö. 130'da Bergama Kralı Atalas'ın ölümü ile Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine geçmiştir. Roma İmparatorluğu bölününce Erythrai, Doğu Roma (Bizans) topraklarında kalır.

Çeşme ile ilgili otantik bilgiler, M.Ö. 190 yılında Romalıların 3. Antiokhos'un donanmasını bu sularda mağlup etmeleri ile başlar. Bu zafer üzerine Romalıların

¹, Sadullah, TEZCAN, Türk Deniz Tarihi, Kültür Yayınları Tarih Dizisi No:66, Ankara, 2005, s.11.

² Ali Rıza, SEYFİ, Çeşme Deniz Savaşı Faciası ve Akdeniz'de İlk Rus Donanması, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943, s.24.

Anadolu'yu ve yakınoğuğu işgale, Çeşme yarımadasında başladıkları kabul edilmektedir. İyoniyen döneminden, Çeşme yarımadasında üç önemli şehir günümüze kadar mevcudiyetini korumuştur. Bunlar Klazomenai (şimdiki adı Kilizman veya Urla), Erythrai (şimdiki adı Irlı) ve Teos (şimdiki adı Seferhisar)'dır.³

Çeşme yöresinde Türk egemenliği, Alparslan'ın 1071'de Malazgirt'te Bizans İmparatoru Romenos Diogenes'i mağlup ve esir etmesi ile başlar. Bu zafer ile bütün Anadolu Türk hükümranlığına açılmış, Türkler zaman kaybetmeden Anadolu'ya yayılmış ve bu arada Selçuk komutanı Kutalmışoğlu Çeşme'ye ulaşmıştır. M.S. 1080'de Çeşme yarımadası Türklerin mutlak hakimiyeti altındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yöreye hakimiyetinden önceki dönemde, iki büyük Türk beyi çok önemli faaliyetleri ile bölgeye yeni bir hayat getirmişlerdir.⁴

Şekil 1.1.1. Çaka Beyliği

³ Ali Rıza, SEYFİ, age., s.25.

⁴ Sadullah, TEZCAN, age., s.13.

Alparslan'ın komutanlarından Çaka Bey, Ege Denizi'ne açılan ilk Türk komutanıdır. İzmir'de inşa ettirdiği hafif filo ile (1085) Ege adalarına akınlar yapmış ve Bizans deniz hakimiyetine karşı başarılı deniz savaşları vermiştir.

Bu deniz hareketinde Çaka Bey Çeşme'yi üs olarak kullanmıştır. Bu nedenle Türklerin Ege Denizi hareketinde Çeşme'nin önemli bir yeri vardır. Ancak bu önem tamamen askeri amaçlı ve stratejiktir. Bu askeri ve stratejik nedenler, Çeşme'nin bir yerleşim merkezi olarak da gelişmesini gerektirmemiştir. Çaka Beyin yaklaşık on yıl süren başarıları, ölümü ile büyük güç kaybetmiş, yerine geçen kardeşi Yavaş Bey yöreye Bizans'ın yeniden hakim olmasını önleyememiştir.

XIII. yüzyıl sonlarında, Anadolu Türk Beylikleri döneminde evvela Germiyan Beyi Sasa Bey, bir kez daha yöreye yönelmiştir. Daha sonra, XIV. yüzyıl başlarında, Ege kıyılarında güçlü bir devlet kuran Aydınoğulları Beyi Mehmet Bey, kardeşi İbrahim Beyi Çeşme yarımadasını işgal etmekle görevlendirmiş bu suretle Çeşme tekrar Türk egemenliğine girmiştir. İbrahim Bey'in ölümünde, Mehmet Beyin diğer oğlu Umur Bey yörenin hükümdarıdır. İyi bir komutan olduğu kadar büyük bir devlet adamı olan Umur Bey, Ege Denizi ve Çeşme tarihinde çok önemli bir yere sahiptir.⁵

Umur Beyin zamanında Aydınoğulları, deniz ticaretinin ve dolayısıyla liman şehirlerinin önemini kavramışlar ve İç Anadolu ile ticaretin gelişmesi için ciddi girişimlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde çeşitli nedenlerle Efesos ve Miletos'un önemlerini kaybetmeleri, İzmir'in ve Çeşme yöresinin gelişmesini hızlandırmıştır.⁶

Umur Bey, büyük bir ileri görüşle, deniz ticaretini ellerinde tutan Cenevizliler ile anlaşmış, Cenevizlilerin Sakız adasında yerleşmelerini ve buradan Anadolu ile ticari ilişkilerini devam etmelerini kabul ve himaye etmiştir.(1328) Sakız adasının bu suretle batıya açılan bir ticaret merkezi durumuna gelmesi, Çeşme'nin süratle gelişmesinde büyük bir etken olmuştur. Çeşme askeri ve stratejik önemi yanında, ilk kez, bir ticari önem kazanmıştır.

⁵ Sadullah, TEZCAN, age., s.17.

⁶ Ali Rıza, SEYFİ, Çeşme Deniz Savaşı Faciası ve Akdeniz'de İlk Rus Donanması, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943, s.27.

Bunun sonucu olarak XIV. yüzyıl ortalarından itibaren Çeşme’de bir yerleşim merkezi oluşmaya başlamıştır. Bu ticaret ve yerleşim merkezinde Türk ve yabancı uyruklu halkın beraberce yaşamaları zorunluluğu doğmuş ve bu durum, bölgenin bir özelliği olarak yerleşmiştir. Çeşme’nin tarihte Cyssus olarak bilinen adı, bu dönemde Latin dünyasında Passagio (Geçit)’e dönüşmüştür.

Çıkarlarını ciddi olarak tehdit eden bu gelişmeyi durdurmak için Bizanslılar 1328’de Sakız adasını işgal etmişler ancak Umur Bey 1328-1329 kış aylarında Çeşme’de düzenlediği bir baskınla adayı geri almış ve eski statüsü gereği Cenevizlilerin istifadesine iade etmiştir. Çeşme adı bu hareket dolayısıyla ilk defa tarih sayfalarında yer almıştır.

Bizans taht kavgalarının sonucu, Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleşeceği vaadi ile papanın düzenlediği Haçlı Donanması, 1344’de İzmir’in liman kalesini zapt etmiş, Umur Beyin donanmasını yakmış ancak Çeşme’yi ve yarımadayı ele geçirememiştir.

Bu olay artık deniz alaka ve menfaatlerini anlamış bulunan Türklerin denize olan ilgilerini durduramamış, hareketin odak noktasının İzmir yerine Çeşme’ye kaymasına neden olmuş ve Çeşme’nin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir.

XIV. yüzyılda Türk iskanı açısından önemli bir gelişme de Roma çağının ünlü şehri, canlı ve parlak bir geçmişi olduğu kalıntılarıyla da anlaşılan Erythrai’nın mirasçısı Ildırı’nın gelişmesinin durmasıdır. Ildırı kazılarında çıkan sikkelerin de gösterdiği gibi, Türk fethinin ilk döneminden beri meskun bulunmaktadır. Limanı güvenilir olduktan başka, kaynak suları da çok boldur.⁷

XIV. yüzyılda, Sakız adasındaki Cenevizli tüccarlar Anadolu ile ilişkilerini sağlamak zorunda idiler. Anadolu kıyılarında ise en elverişli durumda olan yer, Çeşme limanıdır. İkiye ayrılan Müslüman ve gavur İzmir arasında XIV. yüzyılın ikinci yarısında devam eden mücadele Sakız adasındaki ticaret evlerinin faaliyetinin iyice artmasına sebep olmuştur. Zaten Aydınogulları ile antlaşmalar da olduğundan Sakız ile Anadolu kıyıları arasındaki deniz ulaşımı, Urla yarımadasının batı kıyılarında uygun liman arayışını, kısa

⁷ Ali Rıza, SEYFİ, age., s.29.

sürede sonuçlandırmıştı. Daha uzak ve karmaşık giriş çıkış imkanı olan Erythrai'nın yerine Çeşme tercih edildi. Çünkü Çeşme, Sakız adasının tam karşısında olup aralarında 18 mil mesafe vardır.⁸

Çeşme, Erythrai kadar olmasa da çevre şartları ile uygun bir liman idi. Bütün rüzgarlara kapalı bir limanı olan, çevresindeki ziraat sahaları ve çeşmeleri, denizcilerin bütün ihtiyacını karşılayabilecek niteliktedir. Denizciler için su ihtiyacının çok daha önemli oluşu, Çeşme adının ortaya çıkışından da belli olmaktadır.

1348'de Umur Beyin şehit düşmesi Türklerin Ege Denizi'ndeki uzun mesafeli faaliyetini durdurmuştur. Ancak yöre Türkleri denizle ilgili bilgi ve tecrübelerini denizlerde kullanmaya devam ettiler.

XIV. yüzyıl sonlarında Yıldırım Beyazıt Çeşme'yi işgal ederek Osmanlı İmparatorluğu'na katmıştır. Ankara Savaşında Yıldırım Beyazıt mağlup olup Timur'a esir düşünce, 1402'de Timur'un kuvvetleri İzmir'deki liman kalesini zapt etmişlerdir. Bu nedenle deniz hareketi, tekrar Çeşme'ye kayarak devam etmiş, İzmir'in düşmesi bir kere daha Çeşme'nin gelişmesine neden olmuştur.

Timur'un Anadolu'dan çekilmesi ile bir süre yeniden Aydınoğulları'nın hakimiyetine giren Çeşme, 1422'de Osmanlılar tarafından tekrar ilhak edilmiştir. Sakız Adası-Çeşme ticari ilişkileri de, zaman içinde bir Osmanlı-Ceneviz işbirliğine dönüşerek 1566 yılına kadar devam etmiştir. Çeşme ile Sakız arasındaki ulaşımda Türk gemicilerin etkinliği XIX. yüzyıl ortalarına kadar devam edecektir. İlk Osmanlı denizcilerinin bu yöreden çıkması da bir tesadüf olmasa gerektir.

Çeşme'de Osmanlı-Türk egemenliği, Birinci Dünya Savaşını takip eden üç senelik (1919-1922) Yunan işgali dikkate alınmazsa, günümüze kadar devam etmiştir. Yaklaşık altı asırlık yaşamı içinde Çeşme önemli olaylara sahne olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır :

⁸ Sadullah, TEZCAN, age., s.21.

1472’de Osmanlı Devleti ile Akkoyunlular arasındaki savaşın sonunda Otlukbeli zaferi üzerine, Akkoyunlular’ın müttefiki olan Venedik bir filo göndererek bazı Osmanlı kıyı şehirlerini ve bilhassa Çeşme’yi topa tutmuş ve yağmalamıştır.(Eylül 1472) Bu bombardıman, Çeşme’nin XV. yüzyıl ortalarında önemli bir ticaret merkezi ve stratejik hedef olduğunu kanıtlaması bakımından dikkat çekmektedir. Bu taarruz ve verilen hasar Çeşme’nin ticari faaliyetini durduramamış ancak ticaret limanlarının savunulması gereğini ortaya koymuştur. Çeşme’ye ikinci saldırı 1501’de yine Venedikliler tarafından yapılmıştır. 1499 Türk-Venedik Savaşında Osmanlılar Adriyatik kıyılarında önemli başarılar kazanmışlardır. Buna cevap vermek ve kırılan morallerini düzeltmek amacı ile Venedik Ege Denizi’ne bir filo göndermiş, Çeşme’yi topa tutmuş ve asker çıkararak şehri tahrip etmiştir. Bu ikinci baskın Çeşme’nin önemini ve savunulması gereğini tekrar gündeme getirmiş ve sonuç olarak Çeşme Kalesi’nin yapılması kararı alınmıştır.

Çeşme ve yöresinin geçmişte, Türk Donanmasında özel bir yeri vardır. Kürek ve kısmen yelken döneminde, Osmanlı Donanması her yıl rutin olarak “Evveli Seferi Dünya” denilen Hıdırellez günü İstanbul’dan (Haliçten) hareket eder, Gelibolu’da gemilere sefer için peksimet ikmal yapılır, daha sonra Foça’ya inilerek gemiler karaya çekilir, çam çırası ile gemi karinaları reçinelenir, oradan son durak olarak Çeşme’ye gelinirdi. Çeşme’de (Paşa Limanı, Ildır ve yöresi dahil) gemiler su ikmallerini yaparlar, personel çamaşır yıkar, hamam yapar, temizlenir ve buradan hareket bölgesine intikale geçilirdi. Bu düzen çok uzun yıllar süre gelmiştir. Çeşme adı da muhtemelen bu özelliğinden gelmektedir.⁹

Çeşme’nin Türk deniz harp tarihinde bir de büyük ve acı anısı vardır. Türk denizciliği üzerinde büyük etkileri olan “Çeşme Deniz Savaşı” 1770 yılında Çeşme limanında Osmanlı Donanmasının ateş gemileri marifetiyle yakılmasıyla sonuçlanmış ve hitamında kale ve şehir Rus ve Yunanlılar tarafından yağmalanmıştır.

Ama asıl ilginç olan husus daha sonraları dört sene boyunca Ege Denizi’nde kalacak olan Rus Donanmasının 2 Kasım 1772 ve 9-10 Haziran 1774 tarihlerinde iki kez daha Çeşme limanına gelerek kaleyi ve şehri topa tutmalarıdır. Çünkü dört senelik süre zarfında Ruslar Anadolu kıyılarında sadece Çanakkale’yi ve Bodrum’u birer kez topa

⁹ Sadullah, TEZCAN, age., s.24.

tutmuşlardır. Onlarca liman ve şehri bulunan Ege’de diğer yerler dururken neden üçüncü defa Çeşme’nin bu şekilde tahrip edilmek istendiği hususu da tarihçilerin ve strateji uzmanlarının üzerinde derinlemesine tartışmaları gereken bir konudur.

1.2. SİNOP’UN COĞRAFI VE TARİHİ KONUMU

Türkiye’nin kuzeyinde, Karadeniz kıyısında il merkezi bir şehir olan Sinop kadim ve tarihi bir beldedir. Eski adı Sinova, Sinop Colonia Julia Caesarea’dır. Halk dilinde ise Sinap da denmektedir.¹⁰ Anadolu kıyılarında Karadeniz’e en çok sokulmuş olan İnceburun ve Bozburun yarımadaaları, Karadeniz’in en ünlü iskelelerini meydana getirmiş, bu doğal üstünlük tarihte en eski yerleşme yerlerinden biri olan Sinop’un bu kıyılarda kurulmasını sağlamıştır. Bu iskeleler Sinop yarımadasının iki yanındadır. Yarımadaanın güneydoğusundaki limana büyük liman (iç liman), kuzeybatısındakine Akliman (dış liman) adı verilmiştir. İşte bu iki liman arasında kalan Boztepe yarımadasının kıstağında Sinop şehri yer almıştır.¹¹ Sinop şehrinin de üzerinde bulunduğu Sinop yarımadası, Küre dağlarının önünde alçak bir plato özelliğindeki topoğrafyası ile dikkati çeker. Şehre tarihi önemini kazandıran özelliklerin başında, Karadeniz kıyılarında uygun şartları taşıyan tek, geniş ve doğal limana sahip olmasıdır. Orta Karadeniz bölümünün son yıllara kadar karadan ulaşılması en güç kesimlerinden birini teşkil eden Sinop’ta liman faaliyetleri ve deniz ulaşımı günümüze kadar önemini korunmuştur.

İç Anadolu’nun jeolojik yapısının masifinin etkisiyle orta kesiminde kuzeye doğru bir yay çizen “kuzey Anadolu dağları” kavşına paralel giden Karadeniz kıyılarının oldukça düzgün olan uzanışı, bazı önemli burunların meydana getirdiği çıkıntılarla bozular. Bu düzgün gidişi bozan çıkıntıların en önemlilerinden bir tanesi de “Sinop yarımadası”dır.

Sinop yarımadası, Karadeniz’in düzgün kıyı çizgisine sonradan eklenmiş, Kızılırmak ve Yeşilirmak deltaları da dahil Fatsa-Ordu kesiminde yer alan Yasun-Çam

¹⁰ Nazmi, SEVGİN, Anadolu Kaleleri I, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1960, s.80.

¹¹ Bekir, BAŞOĞLU, Sinop İli Tarihi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1978, s.3.

burnu, Trabzon'un batısındaki Yeros (Fener) burnu çıkıntıları yanında genişliği, jeolojik ve jeomorfolojik karakterleri bakımından ayrı önem ve özellikler taşır.¹²

Şekil 1.2.1. Sinop İl Haritası

Sinop yarımadasının doğudan bağlı bulunduğu Boztepe, önceleri bir ada durumundayken, yükselmiş bir tombolo ile Sinop yarımadasına bağlanmıştır.¹³

Sinop, tarih boyunca gemici milletlere merkezi olmuştur. İlk yerleşenleri, sonradan başkaları takip etmiş, M.Ö VIII. yüzyıl ortalarında bu limana Milet'den gelen tüccarlar yerleşmişler, bir taraftan Anadolu içleri yolu ile Mezopotamya, diğer taraftan Karadeniz çevresi ile yaptıkları ticaret için burayı tahkim edilmiş bir üst olarak kullanmışlar, yakınlardaki ormanlardan temin ettikleri kereste ile donanmalarını kuvvetlendirerek

¹² Doç.Dr.Erdoğan, AKKAN, Sinop Yarımadasının Jeomorfolojisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:261, Ankara, 1975, s.7.

¹³ Doç.Dr.Erdoğan, AKKAN, age., s.5-40.

Karadeniz kıyılarında başka şehirler kurmuşlardır.¹⁴ Amasyalı Stabon da Sinop'un Miletoslular tarafından kurulduğunu ve burada bir deniz üssü inşa edildiğini yazmaktadır.¹⁵

Bir müddet Lydialıların hakimiyeti altında kalan Sinop son Croisos devrinde Karadeniz'in en emin ve işlek bir ticaret limanı olmuştur. Anadolu'da kral yolu adıyla Ephesos'dan başlayıp Susa'da nihayet bulan meşhur yol olduğu gibi memleketin iç tarafından Sinop'a giden ve orada son bulan yollar da mevcuttu. Bu devirde Ninova-Sinop yolu eski ehemmiyetini muhafaza etmekteydi.¹⁶ M.Ö. 220'de Pontus idaresi altına giren Sinop, yeni baştan imar edildi, kale ve tersane yaptırıldı.¹⁷ M.Ö. 70 yılında Roma İmparatorluğu sınırları içine dahil edilen Sinop, imparatorluğun ikiye bölündüğü 395 yılına kadar onların yönetiminde kaldı. Sinop limanı Romalılar döneminde de önemini korudu, ticareti eskisi gibi devam etti. Bununla beraber Romalıların Ege ve Akdeniz yönüne önem vermeleri ve Ege'ye uzanan yolların Anadolu mallarını çevresine çekmesi Sinop ticaretinin azalmasına sebep oldu. Roma'nın bu ticaret politikası Sinop'un zararına çalışıyordu¹⁸. Romalılardan sonra Bizans'ın elinde kalan Sinop, deniz ticareti ile Karadeniz'in başta gelen bir ticaret merkezi durumunda idi.¹⁹ Bizansla komşu olan Selçuklu tacirleri, Kırım'a gitmek istediklerinde Sinop limanından yararlanabiliyorlardı.²⁰ Türklerin Karadeniz kıyılarına ayak basmaları, Çankırı ve Kastamonu'da bir beylik kurmuş olan Karatekin Beyin 1084'te Sinop şehrini zapt etmesi ile mümkün olmuş²¹ ise de hakimiyet kısa sürmüştür. 1211 yılında Selçuklu tahtına çıkan İzzeddin Keykavus, Antalya limanı vasıtası ile Türkiye'nin Akdeniz'de münasebetlerini düzene koyarken Karadeniz yolunu ve mahrecini de emniyet altına almak mecburiyetinde idi. Çünkü sadece Türkiye'nin ihracatı değil milletlerarası kervan yolları ve ticaretin gelişmesi de Samsun ve Sinop limanlarının Türk hakimiyetinde bulunmasını gerektiriyordu. Bu sebeble 1214'te Sinop seferine çıkarak şehri ülkesine kattı.²² Karadeniz'e çıkan Selçuklular Sinop'ta gemi inşa eden tersane

¹⁴ Besim, DARKOT, Sinop, İA X, İstanbul 1988, s.684.

¹⁵ STRABON, Coğrafya-Anadolu, Kitap XII-XIV(çev.a.Pekman), İstanbul 1987, s.22.

¹⁶ Nazmi, SEVGİN, Anadolu Kaleleri I, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1960, s.81.

¹⁷ Besim, DARKOT, age., s.686.

¹⁸ Bekir, BAŞOĞLU, age., s.69-70.

¹⁹ Bekir, BAŞOĞLU, age., s.74.

²⁰ Besim, DARKOT, age., s.685.

²¹ Ali İhsan, GENCER, Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867), Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1985, s.3.

²² Osman, TURAN, Selçuklular Zamanında Türkiye, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1971, s.303-304.

kurdukları gibi²³ Sinop limanını da donanmanın üssü haline getirmişlerdir.²⁴ Ayrıca bu şehre birçok şehirlerden tüccar ve sermayedar getirterek şehri bir ticaret ve ithalat-ihracat limanı haline getirdiler. Büyük surların inşası ile şehrin emniyeti sağlandı. Burada yeni bir donanma kuruldu.²⁵ Sinop'taki tersane (Daru's-sına'a) için gereken kereste ormanlardan kesilip Kızılırmak vasıtasıyla denize indiriliyordu.²⁶ Keykavus'tan sonra tahta çıkan I. Alaaddin Keykubat zamanında Sinop'taki filo oldukça güçlenmişti. Keykubat, bu filo ile Beylerbeyi Hüsameddin Çoban kumandasında Kırım tarafına kuvvet sevk etmiş ve 1228'de Sodak alınarak vergiye bağlanmıştır.²⁷ Selçukluların refah devirlerinde Sinop Erzurum, Malatya, Diyarbakir, Amasya, Tokat, Kastamonu ve Ankara gibi şehirler çok dengeli ticaret endüstri ve kültür merkezi durumuna gelmiştir.²⁸ 1308'e kadar olan dönemde İtalyan Cumhuriyetleri ile ticari ilişkilere girişmiştir.²⁹

Sinop, Candaroğulları Beyliği döneminde Karadeniz'de batı ticaretinin serbest pazarı ve Hinterlandın çeşitli imtiyazını batıya ve kuzeye doğru akıtan bir ticaret merkezi olarak önemini devam ettirdi.³⁰ İlhan tarafından Sinop, Kastamonu, Samsun ve İznik bölgelerine tayin olunan ve Sinop'u Pervaneoğullarından binüçyüzlerde alarak 1322'ye kadar burada hükümdarlığını sürdüren Gazi Çelebi zamanında Sinop'u ziyaret etmiş olan Tancalı Arap seyyahı İbn-i Batuta da Sinop'un denizcilik açısından önemini işaret etmiş, Gazi Çelebi'nin donanması ile Rumlara (Bizanslılara) karşı savaşa çıktığını belirtmiştir.³¹ 1341'de Venedik ve Ceneviz donanması Sinop'u ele geçirmek üzere taarruzda bulunmuşsa da Sinop filosu yenilgiye uğramıştır.³² Candaroğlu İsfendiyar Bey zamanında Sinop limanı vasıtasıyla Venedik ve Cenevizlilerle iktisadi-ticari münasebetlerle gelişme kaydedildi.³³ Karadeniz'i batıdan doğuya aşip İstanbul'dan Trabzon'a ya da Türkiye'den Kırım'a gidecek tüccarların uğradıkları emin bir liman ve ticaret pazarı olan Sinop, Osmanlı

²³ Osman, TURAN, age., s.400.

²⁴ Osman, TURAN, age., s.527.

²⁵ Osman, TURAN, age., s.226.

²⁶ Osman, TURAN, age., s.291.

²⁷ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi I,II,III,I,IV/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s.6.

²⁸ Mustafa, AKDAĞ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II, İstanbul 1979, s.34.

²⁹ Mustafa, AKDAĞ, age., s.161-162.

³⁰ Yaşar, YÜCEL, XIII-XV.Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s.59.

³¹ İsmet, PARMAKSIZOĞLU, İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler, Deniz Mecmuası, İstanbul 1971, s.62-63.

³² İsmet, PARMAKSIZOĞLU, age., s.66.

³³ İsmet, PARMAKSIZOĞLU, age., s.98.

topraklarına katıldığı 1461'e dek Karadeniz ticaretinde Kefe ve Trabzon'dan sonra üçüncü büyük ithalat ve ihracat limanı özelliğini devam ettirdi.³⁴ Sinop 1395 yılında Yıldırım Beyazid Han tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir.³⁵

Şekil 1.2.2. Sinop Kalesi

Karadeniz'e hakim olmak için yeni bir siyaset izleyen Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet, Sinop limanının askeri ve iktisadi önemini kavradığından burayı ülkesine katmak için harekete geçti ve Karadeniz kıyısındaki diğer Anadolu topraklarıyla beraber 1461'de Sinop'u da fethetti.³⁶ Bu fetihle beraber İsfendiyeroğullarına ait tersane de Osmanlıların eline geçti ve burası Gelibolu ile beraber devletin başlıca deniz üssü durumuna girdi. Sinop idare bakımından Kastamonu sancağına bağlandı. Sinop Kırım'a doğru yapılan seferlerde üs hizmetini gördü ve Karadeniz'deki donanma içinde kışlık ve kızağa çekilme rolünü oynadı.³⁷ Askeri öneminin yanı sıra, ticari faaliyetleri devam eden ve XV. ile XVI. yüzyılın önemli işlek limanlarından biri olan Sinop iskelesine uzak yerlerden kervanlar gelmekte ve karşılıklı tüccar malı taşınmakta idi.³⁸ Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra yeniden düzenlenen Sinop tersanesinden gemi inşasına başlanmıştır.

³⁴ Şerafettin, TURAN, Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, s.150-151.

³⁵ M.Akif İŞİN, İsmail TATLİCAN, Münire İŞİN, Sinop, Dönmez Basımevi, Ankara, 1989, s.21.

³⁶ Yaşar, YÜCEL, XIII-XV.Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982, 256-259.

³⁷ Besim, DARKOT, age., s.686.

³⁸ Mustafa, AKDAĞ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II, İstanbul 1979, s.209.

1571’de İnebahtı mağlubiyeti dolayısıyla mahvolan ve aynı kış yeniden yapılması düşünülen Osmanlı donanmasından Sinop’ta on dokuz kadirga,³⁹ üç başarde ve bir at gemisi yapılması öngörölmüş, bunlar için gerekli olan kerestenin Samsun’dan, gemi ustası ve kalafatçıların Trabzon ve Batum taraflarından getirilmesi emredilmiştir.⁴⁰ Yine XVIII. yüzyılın başlarında Anadolu’da gemilerin inşasına devam edilen yerlerden birinin Sinop olduğu belirtilmektedir⁴¹.

Sinop’un bu zengin durumu, zaman zaman bazı baskınlara maruz kalmasına sebep olmuştur. Bunlardan en önemlisi Kırım Hanlığı’nda bulunan Kazakların Ağustos 1914’de giriştikleri tecavüz ve yağma hareketidir. Harkov’dan Don nehrinin güneyine doğru Osmanlı ülkesinden kaçan mürtet kölelerin delaletinde kayıklarıyla inerek Sinop kalesini basan Kazaklar, şehri ele geçirerek müslümanları öldürüp mallarını yağmalamışlar, şehirde büyük hasar meydana getirip şehri ateşe vermişler, aldıkları ganimetle çekilmişlerdir. Ancak altmış adet şayika ile Tuna ve Karadeniz sahillerini muhafaza için görevlendirilmiş olan Şakşaki İbrahim Paşa, durumdan haberdar olarak peşlerine düşmüş ve onlara yetişerek kimisini katletmiş, kimisini de esir etmiştir. Yakalanan yirmi Kazak Eylül ayında İstanbul’a gönderilmiştir. Bu hadisenin İstanbul’da duyulması üzerine Sultan I. Ahmet, Vezir-i Azam Nasuh Paşadan keyfiyeti sorduğunda Nasuh Paşa meseleyi gizlediğinden görevinden alınarak bir müddet sonra idam edilmiştir. Baskınla ilgili bilgi veren Evliya Çelebi, kalenin kurtarılmasından sonra elli kişinin aşağı kaleye konulduğunu, küçük büyük bin adet topun hazırlandığını ve o zamandan beri her gece iki yüz adamın nöbet tuttuğunu nakletmektedir.⁴²

İnebahtı mağlubiyeti, kadirgaların kalyonlar karşısındaki muvaffakiyetsizliğini göstermiş olduğundan, Sultan IV.Mehmet’in 1595’te tahta çıkışını müteakip kalyonların yapılmasına başlanmış, ancak devam ettirilememiştir. Donanma için fazla miktarda kalyonun inşasına ise 1682’den sonra girişilmiştir.

³⁹ AHMET Cevdet (Paşa), Tarih-i Cevdet Tertib-i Cedid I, VII, İstanbul 1303, s.104.

⁴⁰ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s.445-446.

⁴¹ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, age., s.447.

⁴² Evliya Çelebi Seyahatnamesi (sadeleştirenler:Teyfik Temelkuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik), II, İstanbul 1986, s.406-407.

Memlekette bulunan tersanelerin hepsi Tersane-i Amire'ye bağılı olup, kapasiteleri nispetinde Donanma-yı Hümayun'a gemi inşa etmekle görevliyidiler. Bu tersanelerden biri olan Sinop, 80-84 toplu, 63-66 zira boyunda kalyon yapmakla yükümlü bulunuyordu.⁴³

XVIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ülkede başlamış olan gerilmeye paralel olarak Osmanlı Donanması ve tersaneleri de perişan durumda bulunuyordu. 1789'da tahta çıkan Sultan III. Selim Nizam-ı Cedit çerçevesinde tersanelerin düzenlemesi ve donanmanın güçlendirilmesine de çok önem vermiş, uzun süre tamamen veya kısmen kullanılamaz halde bulunan tersaneleri faaliyete geçirmiştir. Bunların içinde Sinop tersanesi de bulunmaktaydı.⁴⁴ Osmanlılar döneminde gemi inşasıyla hizmet veren Sinop'tan aynı zamanda bahriyede mevcut asker eksikliğini gidermek için de asker alınmaktaydı.⁴⁵

1826 yılından sonra donanmadaki gemilerin çoğaltılması cihetine gidildiğinden, taşra tezgahından Sinop'ta ve diğer bazı mevkiilerde kalyon ve korvet inşasına başlandı.⁴⁶ 1853 Osmanlı-Rus harbine kadar Sinop tersanesinde kalyon, firkateyn ve korvet tipinde çok miktarda gemi inşa edilmiştir.

30 Kasım 1853 günü Sinop limanına düzenlenen ani baskında tahrip edilen Türk filosuna ait sancak gemisi Avnillah firkateyni ile Fevz-i Ma'bud korveti yakın zamanda Sinop'ta yapılmış gemilerdendi. Kaptan-ı Derya Mahmut Paşa'nın Sadaret Makamı'na yazdığı arz tezkeresinde, Avnillah firkateyninin Ekim 1852'de donanma hizmetine alındığı anlaşılmaktadır.⁴⁷ Fevz-i Ma'bud korveti ise, yine kaptan-ı deryanın arz teskeresindeki ifadesine göre Kasım 1852'de deniz indirilmiştir.⁴⁸

Rus Karadeniz donanmasının baskını sırasında Türk filosunun yanı sıra tersane ve şehirde önemli ölçüde hasar gördüğünden Sinop, eski ticari canlılığını yitirmiştir. 1920 Haziranına kadar, Kastamonu vilayetine bağılı bir sancak olan Sinop, bu tarihten sonra müstakil olmuş, Cumhuriyet'ten az sonra sancakların kaldırılması ile de vilayet olmuştur.⁴⁹

⁴³ Ali İhsan, GENCER, Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867), Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1985, s.100.

⁴⁴ Enver Ziya, KARAL, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları -Nizam-ı Cedit- 1789-1807, Ankara 1988, s.63-68.

⁴⁵ Ali İhsan, GENCER, age., s.245.

⁴⁶ Ali İhsan, GENCER, age., s.106.

⁴⁷ BOA, İr.-DH, No:16084.

⁴⁸ BOA, İr.-DH, No:16175.

⁴⁹ Türkiye'nin Saha-ı İçtimai Coğrafyası-Sinop Vilayeti, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1922, s.688.

2. XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN 1853 HARBİ'NE KADAR OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ :

2.1 XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA VE XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ :

Tarih boyunca görülen büyük imparatorluklar, tıpkı Cengiz Han'ın soyundan gelenler veya Timurlenk gibi, Orta Asya'da doğup ölmüşlerdir. Rusya, Çin ve Britanya gibi daha başka güçlü imparatorluklar ise bu bölgede karşılaşmışlardır.⁵⁰

Osmanlı Devleti ile Moskova Knezliği arasında ilk siyasi münasabetler, Fatih Sultan Mehmed zamanında, Moskova'nın Kırım Hanı vasıtasıyla İstanbul'a bir elçilik heyetine göndermesiyle başlamış⁵¹ ve artan bir şekilde devam etmiştir. Tarihlerimizde Müthiş İvan diye anılan IV. İvan (1533-1584), Moskova Knezi olduktan sonra, gözlerini diktiği Kazan Hanlığını 1552'de ve Astrahan Hanlığını da 1556'da ülkesine katarak Türk illerine ve Kafkaslara doğru yayılmaya başladı.⁵² Bu fetihlerle Moskova Knezliğinin nüfuzu Volga Havza'sını aşarak Kafkaslara kadar uzanıyor ve böylece Rusya'da çarlık tesis edilmiş oluyordu.⁵³ Bu tarihten itibaren Rusya, Osmanlı Devleti aleyhine gelişmesini sürdürecektir.

Deniz taşımacılığında önceleri İtalyan Cumhuriyetlerinin (Venedik, Ceneviz.vb) ağırlığı vardı. 16. yüzyılda Garp Ocaklarının (Cezayir, Tunus, Trablusgarp) kurulmasıyla Orta ve Doğu Akdeniz kontrole girdi; Kırım beylerinin himayeye alınmasıyla Karadeniz bir Türk gölü haline geldi ve nihayet Mısır ve Hicaz'ın alınmasıyla Kızıldeniz bir iç deniz durumuna geldi.⁵⁴

⁵⁰ Doç.Dr.Mesut Hakkı, CAŞIN, Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s.19.

⁵¹ Halil, İNALCIK, Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü(1569), Belleten XII/46, Doğubatı Yayınları, Ankara 1988, s.353.

⁵² İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi I,II,III,I,IV/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s.479.

⁵³ Halil, İNALCIK, age., s.362-363.

⁵⁴ Halil, İNALCIK, Günsel RENDA, Osmanlı Uygarlığı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.444-445.

XVII. yüzyıla gelindiğinde Ruslara bağlı olan Kazaklar sık sık Karadeniz'e çıkarak Osmanlıların kuzey limanlarına yağma ve tahribe başlamışlardı. Bu cümleden olarak Sultan I. Ahmed devrinde (1603-1617) Sinop, IV. Murad devrinde (1623-1640) Azak kalesi Kazakların saldırısına hedef oldu.⁵⁵ 1637'de Kazakların eline geçen Azak, 5 yıl sonra Çarın emri ile boşaltıldı.⁵⁶

Rusya, 1654'te Lehistan'ın elinden eski göçebe Türklerin gözdesi Ukrayna gibi geniş ve münbit bir araziye almakla Karadeniz sahillerine ulaşılması hususunda büyük bir avantaj elde etti.⁵⁷ Ancak Rusya'nın bu fütühat siyaseti ile Ukrayna'yı ele geçirmesi ve iki devî işgali, Osmanlı Devleti'nin müdahalesine yol açtı. Nitekim 1678'de düzenlenen seferde Ruslar mağlup edildikten başka, Doroşenko'nun başşehri Çihrin de tahrip edildi. Bu başarısızlık üzerine Kırım Hanı'nın aracılığıyla bir anlaşma zemini arayan Rusya ile anlaşma yapılması kabul edildi ve 1681'de Bahçesaray'da Kırım Hanı ile Rusya arasında yirmi yıllık ilk Türk-Rus barışı yapılmış oldu.⁵⁸

1683 Viyana bozgunundan sonra, Türklere karşı Nemçe Çesarlığı, Venedik ve Lehistan arasında kurulan mukaddes ittifaka katılan Rusya, tarihinde ilk defa olarak Avrupalı Hıristiyan devletlerle aynı cephede Türklere karşı Kırım'a açılan iki sefere katıldı.⁵⁹ 1697'de Karadeniz'in kilidi sayılan Azak Kalesi'ni ele geçiren Rusya XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlattığı Orta Asya ve Kafkasya'ya yayılmasına ek olarak Karadeniz'e de ulaşmış oldu.⁶⁰

1699'da mukaddes ittifak devletleri ile Osmanlı Devleti arasında Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasını müteakip 1700'de Rusya ile de İstanbul Antlaşması yapıldı. Rusya'nın Osmanlılara karşı kazandığı ilk zafer sonrası barışı teşkil eden bu antlaşma ile

⁵⁵ Cavid, BAYSUN, Murat IV, İA VIII, İstanbul 1970, s.637.

⁵⁶ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, age., s.429-433.

⁵⁷ Akdes Nimet, KURAT, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.230.

⁵⁸ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.10.

⁵⁹ Akdes Nimet, KURAT, age., s.11.

⁶⁰ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi III/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s.584.

Rusya Azak gibi mühim bir kaleyi elde ederken Osmanlı Devleti de Azak Denizi ve çevresindeki hakimiyeti kaybetmiş oldu.⁶¹

“Rus İmparatorluk Stratejisi”nin, Novgorod Prensiği’nden XVI. Yüzyılda başlayan yükselişi, XVII. Yüzyılda şiddetlenerek XX. yüzyılda doruğa ulaşmasını müteakiben keskin bir çözülmeye doğru yönelimi, yavaş ve istikrarsız güce dayalı bir seyri, gelişim seyri sergilemiştir. Rus Devleti’nin, Türk devletlerinden ortaya çıkan güç boşluğu içerisinde önce, Orta Asya, Sibirya, Pasifik ve nihayet Kuzey Amerika aksiyonları, neticede uluslararası toplum tarafından ortak bir kabul gören Rus korkusuna sebebiyet vermiştir.⁶²

2.2. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ :

Karlofça Antlaşması’ndan itibaren Osmanlı Devleti bilhassa Rusya’nın tehdidi ve baskısı altına girmeye başlamış ve buna XVIII. yüzyılın başlarından itibaren, Avrupa’nın en güçlü siyasi teşekkülü Avusturya da eklenmiştir. Bunun neticesi olarak aynı yüzyıl içerisinde birkaç defa bu devletlerle harp etmek zorunda kalmıştır.⁶³ Bunlardan, Sultan II. Ahmed zamanında (1703-1774) meydana gelen 1711 Harbi⁶⁴ ile Sultan I.Mahmud devrinde (1730-1754) açılan 1736-1739 savaşında Osmanlı Devleti başarı elde etti⁶⁵ ise de Sultan III.Mustafa döneminde (1757-1774), 1768’de başlayan savaş Rusya’nın büyük bir üstünlüğü ile neticelendi. Savaş sonunda 1774’te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti önemli ölçüde toprak kaybına uğradığı gibi antlaşmanın yedinci ve dördüncü maddeleri ile Rusya, diğer devletler gibi İstanbul’daki elçilikte hususi bir kilise yaptırmaktan başka, diğer devletlerden ayrı olarak Galata’da Ortodoks ahali için genel bir kilise yaptırmak hakkını elde etmiş ve bu kilise Rus elçiliğinin himayesi altına konmuştu. Ayrıca Rus elçisi gerekirse bu kilisenin ve orada vazifeli olanların yararına Bab-ı Ali nezdinde isteklerde bulunacak ve bu istekler Bab-ı Ali tarafından iyi niyetle karşılanacaktı. Yine bu antlaşma ile Osmanlı Devleti’nin Kırım’ın iç işlerine karışmayacağını kabul etmek

⁶¹ Akdes Nimet, KURAT, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.53.

⁶² Doç.Dr.Mesut Hakkı, CAŞIN, age., s.21.

⁶³ Fahir, ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Sevinç Matbaası, Ankara 1983, s.43.

⁶⁴ Enver Ziya, KARAL, Ahmet III, İA I İstanbul 1965, s.166.

⁶⁵ Münir, AKTEPE, Mahmut I, İA VII, İstanbul 1970, s.161-163.

zorunda kalmasıyla verilen taviz, 1783'te Kırım'ın Rusya tarafından işgali neticesini ortaya çıkaracaktır.⁶⁶

Kırım'ın geri alınması ve Rusya ile Avusturya arasında oluşturulan Osmanlı Devleti'ni yıkararak yerine eski Bizans'ı kurma hedefine dayalı ittifakı ortadan kaldırmak için Osmanlı Devleti'nin savaş ilanı ile devletler arasında 1787'de başlayan savaşa, Avusturya da Rusya'nın müttefiki olarak katılmış, onlara karşı savaşıp başarı elde edemeyen Osmanlı Devleti, Kırım'ı geri alamadığı gibi yeni toprak kayıplarına da uğramıştı.⁶⁷ Aslında Rusya-Avusturya ittifakı sadece Osmanlı Devleti için değil, İngiltere'nin Hindistan sömürgesi ile bağlantısını sağlayan ve Mısır, Akdeniz ve Cebelitarık'tan geçen imparatorluk yolu içinde tehlike arz etmekteydi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile boğazlara yerleşecek olan Rusya, Akdeniz'e inerek İngiliz yolunu tehdit edebilirdi. Bu sebeple İngiltere, 1791 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma politikasını benimseyecektir.⁶⁸

1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesini kendi emellerine aykırı bulan Rusya, Osmanlı Devleti'ni, Rusya'nın rakibi bir devletin nüfus ve tesirine düşürmektense, kendi emellerini biraz geciktirmek ve Bab-ı Ali'ye ittifak teklif etmek lüzumunu duydu. Bu arada İngiltere'nin Ebukır'da Fransız donanmasını mahvetmesinden endişelendiği için, Osmanlı Devleti ile devam eden görüşmelerin sonucunu beklemeden donanmasını İstanbul'a gönderdi. Neticede Rusya ile 23 Aralık 1798'de,⁶⁹ İngiltere ile de 5 Ocak 1799'da ittifak antlaşması imzalandı.⁷⁰ Bu ittifaklardan sonra birlikte hareket eden müttefikler, Napolyon gairesini bertaraf edeceklerdi.

Hemen her fırsattan istifade etmeye çalışan Rusya, Osmanlı Devleti ile Fransa arasında kurulan dostluk münasebetlerinden endişelenerek Osmanlı Devleti'ne karşı yeni bir savaş başlattı. Mücadelede İngiltere'nin de kısmen yardımını gören Rusya, bu defa Napolyon'la ittifak kurmaya çalıştı. I. Aleksandr ile Napolyon arasında 1807'de Tilsit'te

⁶⁶ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.29.

⁶⁷ Rifat, UÇAROL, Siyasi Tarih, Anka Yayınları, İstanbul 1987, s.52-53.

⁶⁸ Fahir, ARMAOĞLU, Siyasi Tarih 1789-1960, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s.44.

⁶⁹ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.68-88.

⁷⁰ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.35-36.

yapılan görüşmede, Osmanlı Devleti ve Hindistan yolunu tehdit edecek kararların alınmasından çekinen İngiltere yeniden Osmanlı tarafına meyletmiş⁷¹ ve 5 Ocak 1809'da ittifak yenilenmiştir. Bu antlaşmanın en önemli kısmı, boğazların Osmanlı Devleti'nin bir meselesi olmaktan çıkıp milletlerarası bir hadise haline gelmesiydi.

Osmanlı Devleti'nin sistemli şekilde yıkılma politikasını kendisine gaye edinen Rusya bu işi gerçekleştirmek için zaman zaman savaş açtığı gibi Osmanlı hakimiyetinde yaşayan azınlıkları kışkırtarak kendi istekleri doğrultusunda kullanma yolunu da ihmal etmemiştir. Nitekim Rusya'nın destek ve teşviki ile Rumlar Osmanlı Devleti'ne karşı 1821'de isyan bayrağını açmışlardır. Osmanlı Devleti'ni uzun süre meşgul edecek ve Yunanistan'ın bağımsızlığı ile neticelenecek olan bu isyanda Rusya birinci derecede rol oynadı.⁷² Rumlarla Rusların münasebetleri Deli Petro zamanından (1695-1725) beri kuvvetlenmiş ve bundan yararlanan Rusya XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren Balkan memleketlerindeki Hıristiyanlar arasında propagandasını artırmıştır.

II. Katerina zamanında (1762-1796) ise Rusya, Rumlar arasından seçtiği adamların yardımı ile Mora Hıristiyanlarının ileri gelenlerini ve rahipler sınıfını umumi bir isyan fikrine kolayca yöneltebilmişti.⁷³ Rusya Çarı I. Nikola 1825'te hakimiyeti eline geçirir geçirmesiz Türk işleriyle meşgul olmaya başladı. Kendinden önceki çarlar gibi Türk düşmanı olan I. Nikola'nın Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak siyaseti Rus dış politikasının ana ilkelerinden biri haline geldi.⁷⁴ Rumların isyanı, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşanın yardımı sayesinde kısmen durgunlu safhasına girdi ise de, başta Rusya olmak üzere büyük devletlerin yardımı devam ediyordu. Bu meseleyi devlet yararına olacak şekilde çözümlenmek için Osmanlı Devleti üzerinde doğrudan doğruya baskı yoluna başvuran I. Nikola, 1826 Mart'ında Osmanlı Devleti'ne verdiği bir ultimatomla Bükreş antlaşması uygulanması ile ilgili meseleleri görüşmek üzere ak kervanda görüşmelerin başlatılmasını istedi. Çarın niyetini anlayan Osmanlı Devleti, onun isyana daha fazla

⁷¹ Charles, SWALLOW, The Ottoman Empire to The Turkish Republic 1789-1923, London 1973, s.19.

⁷² Mustafa ÇETİN, Varlık, Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Seyri, Türk-Yunan İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (21-22 Mayıs 1986), Erzurum 1989, s.24.

⁷³ Nikos A, BEES, Mora, İA VIII, İstanbul 1970, s.425.

⁷⁴ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.323-324.

karışmasını tehlikeli bulduğunda istediğini kabul etti. 1826'da yapılan görüşmeler sonunda imzalanan Akkerman mukavelesiyle Rusya, Balkanlarda bazı avantajlar elde etti.⁷⁵

Yunan isyanında insiyatifi elinde bulunduran Rusya, Rumlara bağımsızlık yolu hususunda 4 Nisan 1826'da Petrograd'da İngiltere'yle bir antlaşma imzaladı. Fransa'nın da katılımıyla 6 Temmuz 1827'de bu defa Londra'da yeni bir antlaşma daha imzalandı.⁷⁶ Bağımsız bir Yunanistan Devleti'nin kurulmasını ön gören bu antlaşma metni Bab-ı Ali tarafından red edildiği için, müttefikler diplomatik baskılarını arttırdılar. Bununla yetinmeyen müttefikler, Navarin'de bulunan Türk ve Mısır Donanması üzerine gemilerini göndererek 20 Ekim 1827'de düzenledikleri ani bir baskınla Osmanlı donanmasını mahvettiler.⁷⁷ İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'yle savaş halinde olmadıkları halde her nedense Rusya'nın emellerine alet olmuşlardır. Türk denizcilik tarihinde önemli bir yeri olan Navarin baskınıyla birbirine denizlerle bağlı üç kıtaya yayılmış bulunan, aynı zamanda onaltı bin mil kadar kıyısı bulunan Osmanlı Devleti, birden bire donanmasız kalıverdi. En güçlü Osmanlı savaş gemileri yanında en seçkin tecrübeli denizciler de Navarin sularına gömüldüler.⁷⁸ 1826'dan önce Rum isyanının şiddetini kaybetmesinden istifade eden Sultan II. Mahmud'un yeniçeri ocağını kaldırmasıyla bir bakıma ordusuz kalan Osmanlı Devleti⁷⁹ Navarin hadisesiyle de donanmasız kalmıştı.

Osmanlılar, Avrupa devletlerinin bu barbarca hareketlerini protesto ederek ve tazminat istedi. İngiltere ve Fransa hükümetleri bu protestoyu cevapsız bıraktılsa da Rusya harp ilanı ile cevap verdi. Çar I. Nikola, Osmanlı Devleti'ni elinde kara ordusu ve donanmasının bulunmamasından istifade ile kısa zamanda Çargrad saydığı İstanbul'u eli geçirebileceğini umuyordu.⁸⁰ Rumeli ve Kafkas cephelerinde devam eden savaşta Ruslar, Osmanlı kuvvetleri karşısında her iki cephede önemli başarılar elde etti. Harp sonunda imzalanan Edirne Antlaşması sonunda Rusya Osmanlı Devleti'nden yeni toprak alırken⁸¹ başlangıçtan itibaren her türlü yardımda bulunduğu Yunanistan için taviz koparmayı

⁷⁵ Fahir, ARMAOĞLU, Siyasi Tarih 1789-1960, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, s.103.

⁷⁶ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.117.

⁷⁷ Bilal K, ŞİMŞİR, Ege Sorunu –Belgeler (1912-1913)I, Ankara 1989, s.XXIV.

⁷⁸ Bilal K, ŞİMŞİR, Ege Sorunu –Belgeler (1912-1913)I, Ankara 1989, s.XLII.

⁷⁹ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.148-150.

⁸⁰ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.324-325.

⁸¹ Nihat, ERİM, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri I, Ankara 1953, s.279-286.

başarıyor ve 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığı Osmanlı Devleti'nce tanınıyordu.⁸² Yunanistan'ın bağımsızlığı ile sona eren bu isyanla Osmanlı Devleti'nin egemenliği sona ermiş olmuyordu; çünkü bu defa devlet bir valisinin isyanıyla başbaşa kalıyordu. Avrupa'yı meşgul eden ve umumi bir Avrupa savaşı meydana getirerek tehlikeli safhalara giren Mısır meselesi Vali Mehmet Ali Paşanın 1831'de Suriye'ye taaruzu ile tırmanış gösterdi. Fakat onun Suriye'yle yetinmeyerek Anadolu'ya tecavüz etmesi ve bilhassa Konya'da kazandığı zaferle İstanbul'u ve Osmanlı hanedanını tehlikeye düşürmesi üzerine, meselenin sıradan bir isyan ve ilhak olmadığını ortaya koymuş ve bütün Avrupa devletlerini ilgilendiren birinci derecede siyasi bir hadise haline gelmiştir.⁸³

Osmanlı kuvvetlerine karşı zafer kazanarak, ilerlemesini sürdüren Mısır'lıları tek başına durduramayacağını anlayan Sultan II. Mahmut, 1832'de Avrupa devletlerinden yardım istedi. Bu devletlerden Avusturya, Fransa ve İngiltere olumlu cevap vermezken, Rusya beklenmeyen bir şekilde hemen yardım edeceğini bildirdi.⁸⁴

Rusya, zayıf ve kuvvetsiz bir Osmanlı yerine yeni ve kuvvetli bir devletin tesisini menfaatlerine aykırı bulduğundan Mehmet Ali Paşanın galip gelmesini istemiyordu son Osmanlı ordusunun Konya'da yenilmesi, Sultan II. Mahmut'u Rusya'nın yardım teklifini kabule mecbur etti, böylece Şubat 1833'de ilk yardım kuvveti İstanbul'a geldi. Rus Donanmasının İstanbul'a gelmesi üzerine telaşa düşen İngiltere ve Fransa, İstanbul'a birer elçi gönderdiler. Bu elçilerin gayretleri neticesinde Mehmet Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasında Adana ve Suriye Mehmet Ali Paşada kalmak şartıyla 7 Mayıs 1833'te Kütahya Antlaşması imzalandı.⁸⁵ Ancak bu antlaşma, taraflar arasında mevcut anlaşmazlıkları kesin olarak çözmekten uzaktı. Dolayısıyla geleceği garantiye almak zaruret halini almıştı. İngiltere ve Fransa, Mehmet Ali Paşa ile Bab-ı Ali'nin arasını bulmaya çalışırken daha çok paşanın menfaatlerini kollayan bir antlaşmayı imzalatmışlardı. Bundan dolayı, bu iki devlete güvenmenin doğru olmayacağını anlayan padişah Rusya'yla bir ittifakın

⁸² Rifat, UÇAROL, Siyasi Tarih, Anka Yayınları, İstanbul 1987, s.114.

⁸³ Şinasi, ALTUNDAĞ, Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı ve Mısır meselesi 1831-841, I, Filiz Kitabevi, Ankara 1988, s.41.

⁸⁴ Yüksel, İNAN, Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi, Anka Yayınları, Ankara 1995, s.11.

⁸⁵ Edouard, DRIAULT, Şark Meselesi Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar (çev.M.Nafiz), İstanbul 1912, s.196.

yapılmasını istedi. Neticede 8 Temmuz 1833'te iki devlet arasında Hünkar İskelesi Antlaşması imzalandı.⁸⁶ Bu, Rusya tarafından ifa olunan hizmetin bir mükafatıydı.⁸⁷

Altısı açık, biri gizli olmak üzere yedi maddeden meydana gelen ve sekiz yıllığına imzalanan bu sözleşmenin şüphesiz en önemli kısmı gizli maddede açıklanmaktaydı. Buna göre, iki devlet herhangi bir devletin saldırısına uğrarsa, birbirlerine yardım edeceklerdi. Rus yardımı asker ve harp malzemesi göndermek şeklinde olacaktı. Buna karşı ise Osmanlılar boğazları Rusya ile harp halinde bulunan devletin donanmasına kapayacak ve Rus harp gemilerinin de boğazlardan geçişine izin verecekti.⁸⁸ Bu kapsamda Rusya Osmanlı Devleti üzerinde bir nevi himaye hakkını elde ediyor, güvenliği açısından önem verdiği boğazları diğer devletlerin harp gemilerine kapattırıyor, böylece kendi donanmasını Karadeniz'de emniyet altına almış oluyordu. Bu durum İngiltere ve Fransa'da büyük bir endişeyle karşılandı. Öyle ki İngiltere, Fransa hükümetine Sivastapol'a gidilip Rus Donanmasının yakılması teklifinde bulundu. Bununla beraber bu devletler böyle bir olaya girişmedilerse de Hünkar İskelesi Antlaşması tanımayacaklarını açıkladılar.⁸⁹

Hünkar İskelesi Antlaşması'yla büyük devletler Mısır meselesi etrafında iki guruba ayrılmışlardır. Buna göre, Rusya, Avusturya ve Prusya birinci grup, İngiltere ve Fransa da ikinci grubu oluşturuyorlardı. Çar I. Nikola, gerek varis, gerekse koruyucu, ne olursa olsun Hindistan yolu üzerindeki Mısır'la ilgili meselede başrolü oynamayı düşündüğünden bu sebeple Avusturya ile 18 Eylül 1833 günü Şark Meselesiyle⁹⁰ ilgili olarak, Münchengratz Antlaşması'nı imzaladı.⁹¹ Öte yandan Fransa'nın, Osmanlı kuvvetlerine karşı başarısını devam ettiren Mehmet Ali Paşa ile yakın münasebetler içine girmesi yüzünden İngiltere ile Şark Meselesi üzerinde anlaşabileceğini ummaya başlamıştı. İngiltere Başbakanı Lord Palmerston da bir ara Rusya'ya yaklaşır gibi oldu.⁹²

⁸⁶ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.136.

⁸⁷ Edouard, DRIAULT, age., s.196.

⁸⁸ Nihat, ERİM, age., s.297-299.

⁸⁹ Edouard, DRIAULT, age., s.197.

⁹⁰ Enver Ziya, KARAL, age., s.203-204.

⁹¹ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.159.

⁹² Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.64.

Avrupa’da bu hadiseler olurken Osmanlılar, 3 Kasım 1839’da Tanzimat’ı ilan ederek ülkede yeni bir dönemi başlattı.⁹³ Ülkedeki Ortodoksları Rusların elinden alarak rakip devletlerin menfaatlerini temin eden bir idare tarzı olarak değerlendirilen Tanzimat, işin başından beri Osmanlı Devleti’nin güçlenmesine karşı olan Rusya tarafından hoş karşılanmadı.

Karadeniz ve boğazların Rusya’nın egemenliği altında bulunmasını Avrupa için tehlikeli bir gelişme sayan ve bunu ortadan kaldırmak için azami gayret sarfeden İngiltere, 15 Temmuz 1840’da Londra’da Avusturya, Prusya ile Bab-ı Ali arasında, Mısır müzakerelerini sona erdiren bir antlaşma ile Mehmet Ali Paşa’ya karşı alınacak tedbirleri taşıyan bir protokol imzalatırdı. Bu protokolde, Rusya’nın İstanbul’daki imtiyazlı durumuna son veren boğazlarla ilgili bir maddeye de yer verilmiştir. Buna göre, Osmanlı Devleti’nin boğazlar hakkında cari olan eski haklarının ihlal edilmeyeceği belirtildikten sonra, Devlet-i Aliyye’nin barış halinde boğazlardan herhangi bir yabancı savaş gemisinin geçirilmesine müsaade etmeyeceğine dair kesin beyanatına karşılık olmak üzere taraf olan dört devlet de Bab-ı Ali’nin bu kararına saygı göstermeye söz veriyorlardı.⁹⁴ Buna müteakip, 30 Ocak 1841’de Mısır’ın Mehmet Ali Paşa’ya bırakılması yolu ile Mısır Meselesi kesin olarak halledildi. Bunun üzerine Fransa Hükümeti, 1840’da Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının kapalılığına dair aktedilen boğazlar antlaşmasını imzalamaya razı olduğundan 13 Temmuz 1841’de Bab-ı Ali ile beş büyük devlet arasında genel bir antlaşma imzalandı.⁹⁵ Buna göre, Çanakkale ve Karadeniz boğazlarının Avrupa’nın harp gemilerine kapalı olma hususu bir karara bağlanıyor ve yalnız sefaret maiyetine ait hafif tonajdaki gemilerin bu maddeden hariç tutulması hakkı Osmanlı Hükümeti’ne veriliyordu. Dolayısıyla Rusya, 1833 Hünkar İskelesi Antlaşması ile kendisine sağladığı bütün menfaatleri bu sözleşme ile kaybediyor, Osmanlı Devleti’nin himayesi hakkını bundan sonra büyük devletlerle paylaşmış oluyordu.⁹⁶ Zaten Rusya bu sözleşmeyi kendi fikrine göre şöyle yorumlamıştı: “Zahirde Boğazlar her devletin donanmasına kapalıdır. İcraata

⁹³ Ahmet Cevat, EREN, Tanzimat, İA XI, İstanbul 1970, s.165.

⁹⁴ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.222-224.

⁹⁵ Cemal, TUKİN, age., s.226-227.

⁹⁶ Edouard, DRIAULT, Şark Meselesi Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar (çev.M.Nafız), İstanbul 1912, s.214-215.

gelince yalnız Ruslar için kapalıdır. Bu kapılar diğer beş devlet, hususiyle bunların en kuvvetlisi olan İngiltere için her vakit açılabilir”

Mısır meselesinin hallinden sonra Osmanlı Devleti, Eflak-Boğdan ile Suriye ve Lübnan’da çıkan ayaklanmalar dışında bir müddet sakin bir devre geçirdi. Fakat Çarlık Rusya’sı, bu devlet üzerindeki ananevi emellerini artık yalnız başına da olsa tahakkuk ettirmeye karar vermiş bulunuyor ve harekete geçmek için elverişli bir fırsat bekliyordu.⁹⁷ Bununla beraber bu işin zorluğunu da bilen çar, İngiltere ile müşterek bir karara varmanın daha doğru olacağı düşüncesiyle İngiltere’ye Osmanlı Devleti’nin paylaşılması teklifinde bulundu, Çarın 1844’te İngiltere’yi ziyaretinde yaptığı bu teklife, İngiliz devlet adamları olumlu cevap vermedilerse de Çar Nikola görüşmelerden fazlasıyla memnun kalmış ve İngiltere ile bu meselede bir anlaşmaya varılabileceğine hükmetmişti.⁹⁸ Nihayet III. Napoleon’un yükselmesi üzerine Fransa, İngiltere ile arasında baş gösteren rekabetten faydalanmaya karar verdi ve Osmanlı Devleti’ni paylaşmak için İngiltere ile uzlaşma siyasetine başladı.⁹⁹

1848 İhtilalinde isyan eden Macarlar Rusya’nın 1849’da Macaristan’a girerek isyanı bastırması üzerine ülkeden kaçıp Osmanlılara sığınarak yeni bir problemin çıkmasına sebep oldular. Çünkü Rusya, Bab-ı Ali’den bu mültecilerin iadesini istemiş; ancak isteğin reddi üzerine Avusturya ile beraber Osmanlı Devleti’yle münasebetlerini kesmişti. Ancak Bab-ı Ali’nin bu davranışı Avrupa’da taktirle karşılandığından İngiltere ve Fransa’nın yardımını sağladı. Bu destek çarı ürküttüğünden her iki devlet yeniden Bab-ı Ali ile siyasi ilişki kurdular. Bu gelişmelere rağmen Çar, Osmanlılar hakkındaki emellerinden asla vazgeçmeyecek ve bu defa Makamat-ı Mübareke Meselesi’ni öne sürerek gayesini gerçekleştirmeye çalışacaktır.

⁹⁷ Reşat, SAGAY, XIX. Ve XX. Yüzyıllarında Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletler Arası Önemli Meseleler, Deniz Mecmuası, İstanbul 1972, s.81.

⁹⁸ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.65-67.

⁹⁹ Akdes Nimet, KURAT, age., s.327.

2.2.1 MAKAMAT-I MÜBAREKE MESELESİ VE RUSLARIN EFLAK VE BOĞDAN'I İŞGALİ :

Hz. İsa'nın; doğduğu, yaşadığı, Hıristiyanlık dinini ilk önce yaydığı, annesi Hz. Meryem'in ömrünü geçirdiği bir yer olan Kudüs (Jerusalem) ve civarındaki kilise ve ziyaretgahlar bütün Hıristiyanlarca mukaddes sayılan yerlerdendi. Bir kısmı üzerinde Ortodoksların, Katoliklerin ve Grigoiren (Ermeni)'lerin, önceden verilmiş hak ve imtiyazları bulunuyordu. Bu mukaddes yerlere tasarruf ve hizmet hususunda öteden beri birbirleriyle kavga ve mücadele halinde bulunan Ortodoks ve Katolik mezhepleri mensupları, hak iddialarını ellerinde muhtelif resmi vesikalara dayandırmakta idiler. Katoliklerin elindeki belgeler ortaçağlara, Ortodokslarınki ise halife Hz.Ömer'e kadar uzanmaktaydı.

Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim, Kudüs ve çevresini zaptettikten sonra, bu mezheplerin mübarek makamlardaki haklarını tanıdı. Padişahın oğlu Sultan Süleyman da 1533'de bu yerlerin tasarrufunu Latinlere ihsan etmişti. Mübarek makamların tasarrufu hususunda bu mezhepler arasında zaman zaman çıkan anlaşmazlıklarda Osmanlı Hükümeti, taraflar arasında bir çeşit hakem rolünü oynamış ve her defasında hakkını taraflara vererek bunu resmi bir belge ile teyid etmiş, böylece devletin başına önemli bir mesele açılmasına engel olunmuştur.

Osmanlı Devleti ile Fransa arasında 1740'da yenilenen kapitülasyonlar ile Fransa, Osmanlı ülkesindeki Latinlerin koruyuculuğunu elde etmiş, ayrıca Kudüs dışındaki mukaddes yerlerin muhafaza hakkı da Latinlere verilmişti.¹⁰⁰ Bunlarla beraber Fransa'nın koruyuculuğu 1789 inkılabına kadar devam etti. İhtilalden sonra kurulan hükümetler, laiklik prensibini esas almış olduklarından, mübarek makamlarda Fransa'nın o güne kadar müdafaa ettiği haklarla ilgilenmediler. Böylece buradaki Katolikler himayesiz kaldı. Buna karşılık Osmanlı ülkesindeki Ortodoks tebaa, 1774'te imzalanan antlaşma ile Rusya'nın himayesine girmişti.¹⁰¹

¹⁰⁰ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.225.

¹⁰¹ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.290.

1815 Viyana Kongresi sonrasında Fransa'da krallık yeniden kurulunca, Fransa kralları vaktiyle kapitülasyonların Katoliklere tanımış olduğu haklardan faydalanmak istedilerse de bu sefer Ortodoksların koruyucusu Rusya'yı karşısında buldular. Bu durum 1848 ihtilallerine kadar devam etti. 1851 sonuna doğru Fransa imparatoru olan III. Napolyon, selefi Louis de Philippe idaresinin aksine olarak aktif bir siyaset takibine başlamış, yeni saltanatındaki kanunsuz ayıbını örtmek için parlak işler yapmayı hedeflemiş, başlıca dayanağı olan Katolik Partisi'ni memnun etmek için de doğudaki Latinleri koruma politikasını benimsemişti. Bununla beraber iki büyük mezhep mensupları ve bunların hamileri arasındaki mücadele ve gerginliğin şiddetlenmesi, Beytül'l-Lahm'da eskiden Katoliklere ait iken, sonradan Ortodokslar tarafından zapt edilmiş olan Mevlid-i İsa mağarasındaki bir yıldızın, 1 Kasım 1847'de Ortodoksların ayini sırasında aniden kaybolması ve bundan dolayı Katoliklerin Ortodoksları bu yıldızı çalmakla itham etmelerinden kaynaklandı. Bu şekilde gittikçe alevlenen meseleye hal çaresi bulmak üzere Fransa, İstanbul sefiri General Aupick'i 28 Mayıs 1850'de Hariciye Nezaretine bir nota vermekle görevlendirdi. Bu notada, 1740 Kapitülasyon Antlaşması'nın on üçüncü maddesi ile Latinler için temin edilmiş ancak zamanla Ortodoksların eline geçmiş olan yerlerin iadesi isteniyordu.¹⁰²

Fransa'nın bu hareketi ile mukaddes makamlar meselesi, 1850 yılı ortalarından itibaren uluslararası bir gerginliği meydana getirerek Osmanlı Devleti'ni hem Rusya ve hem de Fransa'nın ağır baskılarına hedef ettiği gibi,¹⁰³ Ortodoksların hamisi Çar I. Nikola'nın buna muhalefet etmesi ile de 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşının çıkmasına sebebiyet vermiştir.¹⁰⁴

Fransız elçisinin bu notasına, Hariciye Nazırı Ali Paşa tarafından verilen cevabı notada, Bab-ı Ali'nin muahedelere daima bağlı kaldığı ve bunları yürürlükte saymakta devam ettiği ifade edildikten sonra, Kudüs'te bulunan Hristiyan ziyaretgahlarının tamamında, Hristiyan mezheplerinin ziyaret etme hakkının ellerindeki belgelerle sabit

¹⁰² Ali Fuat, TÜRKGELDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.2.

¹⁰³ Bilal K, ŞİMŞİR, Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa'nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985), Ankara 1987, s.78.

¹⁰⁴ Ali Fuat, TÜRKGELDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.2.

olduğu, dolayısıyla bu konunun bir komisyonca tetkik edilmeden Bab-1 Ali'nin kesin bir söz vermesinin mümkün olmayacağı belirtilmekteydi. Ancak Ali Paşa'nın bu cevabından tatmin olmayan Aupick, yeni bir nota ile Bab-1 Ali'den 1740 kapitülasyonlarını hala sayıp saymadığını sordu. Selefine göre daha büyük bir gayretle işin peşine düşen yeni sefir General Lavalette, Ali Paşadan bu soruya müspet cevap aldıktan sonra meseleyi enine boyuna incelemek üzere bir karma komisyon kurulmasına razı oldu. Böylece komisyon çalışmalarına başladı.

Ancak bu defa, durumdan haberdar olan Çar I. Nikola'nın elçisi vasıtasıyla padişaha gönderildiği ve statükonun muhafaza edilmesini isteyen mektubu, Bab-1 Ali'yi müşkül duruma soktu. Bunun üzerine Bab-1 Ali'yi komisyonu feshederek kendiliğinden hüküm vermek üzere maslahatı eline aldı.

Mübarek Makamlar Meselesi ile ilgili Bab-1 Ali'nin aldığı yeni kararlar Fransa ve Rusya tarafından hoş karşılanmadı. Fransa ile ilişkilerini müspet yönde geliştiremeyen Çar I.Nikola, bu defa Osmanlı Devleti'nin parçalanması ile ilgili fikirlerini, İngiltere'nin Saint Petersburg elçisi Sir George Hamilton Seymour'a açarak İngiltere'yle bu konuda anlaşma istedi. Çar, birkaç defa görüştüğü Seymour'a "Hasta Adam" diye nitelendirdiği Osmanlıları parçalama teklifinde bulundu. Elçi tarafından İngiltere'ye ulaştırılan bu öneri, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana bir politika izlemekte olan İngiltere tarafından tabii ki hemen reddedildi. İngiltere'nin konuyla ilgili tutumu 9 Şubat 1853 tarihli bir yazı ile Sir G.H.Seymour'a bildirildi.¹⁰⁵ İngiltere'nin Rusya'nın düşmanı olmadığı görüşünün verilmesine dikkat edilen bu yazıda, Rusya ile İngiltere'nin, Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığını desteklemede işbirliği yapmalarının gerektiğine de işaret edilmekteydi.

Osmanlı Devleti'ni parçalamak hususunda İngiltere ile anlaşamayan çar, bu defa kalabalık bir heyetle Prens Aleksandr Sergeyeviç Mençikov'u Bab-1 Ali nezlinde bazı taleplerde bulunmak üzere İstanbul'a gönderdi. Elçiye verilen talimatnamede, Kudüs'deki mukaddes makamlar üzerinde Katoliklere tanınan hakların geri alınıp bunların Ortodokslara verilmesi, Osmanlı ülkesindeki Ortodoksların Rusların himayesi altında

¹⁰⁵ Bilal K, ŞİMŞİR, Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa'nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985), Ankara 1987, s.77-78.

olduklarının tanınması ve Rusya ile Osmanlı sultanı arasında bir tedafüi ittifakın akdi gibi gayet mühim maddeler vardı.¹⁰⁶

28 Şubat 1853 günü eşi görülmemiş bir debdebe ve gösterişle İstanbul'a gelen prens, birkaç gün sefarette temaslar yaptıktan sonra, protokol icabı kendisini resmi bir kıyafetle bekleyen hariciye nazırı Fuat Paşayı çiğneyerek doğrudan doğruya Sadrazam Mehmet Ali Paşa'yla görüştü. Çağrı mektubunu takdim etmek üzere padişahın huzuruna giderken de resmi üniformasını giymeyen Rus elçisinin bu hal ve tavırları ciddi endişelerin doğmasına sebep oldu. Hariciye nazırı Fuat Paşanın istifa ederek yerine Rıfat Paşa'nın getirilmesini müteakip Prens Mençikov, Bab-ı Ali'ye sert notalar vermeye başladı. Bir yandan Rum Ortodoks kilisesinin mukaddes makamlar meselesindeki isteklerinin kabulünü, öte yandan Ortodoks tebaa üzerinde Rus himayesinin kurulmasını istiyordu. Bu konuda Bab-ı Ali ile bir antlaşma dikte etmeye uğraşıyordu. Ancak böyle bir antlaşma, Osmanlı tebaası olan on iki milyon Ortodoksu Rus himayesi altına sokacak, Osmanlı Devleti'ni adeta Rusya'nın uydusu durumuna düşürecekti.¹⁰⁷ Rıfat Paşa İstanbul'a dönmüş olan İngiliz elçisi ile Fransız elçisinin görüşlerini aldıktan sonra Prens Meençikov'un isteklerinin Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmeyeceğini bildirdi.¹⁰⁸

Rus elçisinin İstanbul'a geldiği sırada ülkesinde bulunan İngiliz elçisi Lord Stratford Canning de hemen İstanbul'a dönmüş ve mübarek makamlar meselesinde birinci derecede rol oynamaya başlamıştır. Onun Bab-ı Ali'ye tavsiye ettiği tedbirlerin, Bab-ı Ali tarafından uygulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim o, İstanbul'a gelir gelmez, Rıfat Paşa ile bir görüşme yapmış ve şu tavsiyelerde bulunmuştu.¹⁰⁹

“Mübarek makamlar meselesini Ruslardan gelmiş ve gelecek diğer tekliflerden ayrı kılmaya, ayrı tutmaya çalışın. Başlangıçta tuttuğunuz yol iyisidir ve bu yolda hem Rusya'yı ve hem de Fransızları memnun edecek bir hal çaresine varılabilmesi imkanının

¹⁰⁶ Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970, s.72.

¹⁰⁷ ŞİMŞİR, Bilal K, Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa'nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985), Ankara 1987, s.79.

¹⁰⁸ Edouard, DRIAULT, Şark Meselesi Bidayet-i Zuhurundan Zamanımıza Kadar (çev.M.Nafiz), İstanbul 1912, s.233.

¹⁰⁹ Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları, Stanley Lane Poole'un kitabından özetleyip Türkçe ye çeviren Can Yücel, Ankara 1959, s.174.

hala açık olduğunu sevinçle görmekteyim. Prens Mençikov karşınıza daha başka tekliflerle çıktığı zamanlar bu tekliflerin niteliği, çapı ve sebepleri üzerinde etraflı bilgi verilmedikçe müzakereye girmekten kaçınmakta hürsünüz. İnceleme sonunda bunların, sultanın egemenlik haklarını kısıcıcı olduğu anlaşıldığı zaman ise gene onları reddetme hakkını elinizde tutacaksınız. Sultan için egemenlik haklarını kullanarak ortadaki haksızlıkları gidermekten ve Rusya'nın şikayetlerini karşılamak üzere eldeki antlaşma hükümlerinin daha sıkı uygulanmasını girişmekten daha makul bir yol olamaz”.

Ağır bir mücadeleye atılmaktan kaçınmak isteyen İngiltere Bab-ı Ali'yi teskin edici rol oynadı. Aynı zamanda İstanbul'daki Fransız sefirini Bab-ı Ali tarafından çıkarılan iki fermana karşı hiçbir itirazda bulunmamaya teşvik etti. Fransa da Prens Mençikov'un mübarek makamlar meselesinde yalnız tam bir hoşnutluk elde etmek isteğini zannettiğinden, barışın korunması maksadıyla Rusya'ya bazı imtiyazlar verilmesine razı oldu. Bunun üzerine Bab-ı Ali tarafından 23 Nisan ve 5 Mayıs'ta çıkarılan iki fermanla Rusya'ya Ortodokslar hakkında talep ettiği bazı menfaatler verildi. Bu keyfiyet aynı gün, söz konusu fermanların birer kopyası eklenerek, bir tavrile İstanbul'daki Fransız ve Rus elçilerine bildirildi.¹¹⁰ Ne var ki o ana kadar olan üstün memuriyetinin gerçek mahiyetini gizlemeye çalışmış olan Prens Mençikov, bu müsaadelerle iktifa etmedi ve nihayet baklayı azından çıkardı. 5 Mayıs'ta Bab-ı Ali'ye sunduğu yeni tavririnde, evvelce Devlet-i Aliyye nezdinde ileri sürüp de o vakte kadar gizli tutmaya çalıştığı istek ve tekliflerine bir ultiatom şeklini verdi ve Rus çarının Rum reayası üzerindeki meşru hami sıfatını tanıması şartı ile Osmanlı Devleti'ne Rusya'nın daimi ittifakını teklif etti. Bunun içinde bu antlaşma tasarısını Fransız ve İngiliz elçilerinden gizli tutulacağına dair Rıfat Paşadan teminat istemiş olan Prens Mençikov, cevap için beş günlük süre tanıdı.¹¹¹ Prens Mençikov'un bu davranışı ile Osmanlı Devleti'ni diğer Avrupa devletleri nüfusundan çıkarıp kendi tesir sahasına almak istediği anlaşılmaktadır. Prens Mençikov'un bu faaliyetlerinin yanı sıra Rusya Eflak ve Boğdan hudutlarına askeri tahşidata da başlamıştı.¹¹²

¹¹⁰ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.236.

¹¹¹ Cemal, TUKİN, age., s.236-237.

¹¹² Ahmet Cevat, EREN, Tanzimat, İA XI, İstanbul 1970, s.740.

Bab-1 Ali , Mençikov'un isteklerini Fransa ve İngiltere elçilerine bildirerek onların bu husustaki fikir ve görüşlerini aldıktan sonra, Rıfat Paşa vasıtasıyla Prens Mençikov'a, hükümeti adına sunduğu taktirin Osmanlı Devleti'nin müstakil siyaset ve egemenlik hakları ile kabili telif olmadığı için kabul edilmeyeceğini bildirdi.¹¹³ Bu cevaba rağmen Prens Mençikov, 11 Mayıs günü Bab-1 Ali'ye bir ultiatom daha verdi. İsteklerinin kabul edilmemesi durumunda ilişkilerin kesileceğini, bundan doğacak tüm sonuçların sorumlusunun Osmanlı Hükümeti olacağını belirten elçi, cevap için bu defa üç günlük süre tanıdı.¹¹⁴ Bu arada 13 Mayıs 1853 günü Osmanlı kabinesinde yapılan değişiklikle Mustafa Reşid Paşa Hariciye Nazırlığına,¹¹⁵ Mustafa Naili Paşa da Sadaret Makamlarına getirildi.¹¹⁶

Çok kritik bir dönemde Hariciye Nazırı olan Reşid Paşa, İngiliz elçisi ile görüştüktan sonra, Prens Mençikov'dan yeni göreve gelmesi dolayısıyla cevap için birkaç günlük süre istedi. Fakat Mençikov, 15 Mayıs'ta verdiği cevapta, resmi ilişkilerini kestiğini ancak en kısa zamanda cevap verilmesi için biraz bekleyeceğini, Bab-1 Ali yine tereddüt ederse, Rus elçisi ile birlikte İstanbul'u terk edip gideceğini bildirdi.¹¹⁷ Birkaç gün içinde Bab-1 Ali'de hükümet ve devlet ricalinin iştiraki ile yapılan bir toplantıda, evvelce Rusya'ya verilen cevaplarda ısrar edilmesine karar verildiğinden, bu keyfiyet bir tarir ile Prens Mençikov'a bildirildi.¹¹⁸ Prens Mençikov, Osmanlı Hükümeti'nin bu cevabını, münasebetlerini kesmek için bir sebep olarak kabul etti. 19 Mayıs'ta iki devlet arasında münasebetlerin kesildiği halka ilan olundu. İstanbul'u terk etmek üzere Büyükdere'de kendisini bekleyen vapura giden Prens Mençikov, fırtına sebebi ile hemen hareket edemedi. Bu arada İstanbul'daki dört büyük devletin elçileri toplanarak, iki devletin arasını bulmak için Prens Mençikov nezdinde son bir teşebbüste bulundularsa da bundan da bir fayda sağlanamadı. Nihayet Prens Mençikov, 21 Mayıs'ta elçilik personeli ile İstanbul'dan ayrıldı.¹¹⁹ Rusya sefaretinin hareketinden sonra Bab-1 Ali, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya elçilerine birer taktir göndererek Prens Mençikov'un elçilik faaliyetlerinin yanı sıra

¹¹³ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.237.

¹¹⁴ Bilal K, ŞİMŞİR, Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa'nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985), Ankara 1987, s.80.

¹¹⁵ Ercümet, KURAN, Mustafa Reşit Paşa, İA IX, Deniz Mecmuası, İstanbul 1964, s.703.

¹¹⁶ Mahmut Kemal, İNAL, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar I, Doğubatu Yayınları, İstanbul 1969, s.75.

¹¹⁷ Bilal K, ŞİMŞİR, age., s.80.

¹¹⁸ Cemal, TUKİN, age., s.238-239.

¹¹⁹ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.230.

Rusya'nın Osmanlı Devleti sınırlarına yakın bölgelerde askeri hazırlıklara giriştiği hakkında bilgi verdi.¹²⁰

Prens Mençikov'un İstanbul'dan ayrılması ile mesele çözülmüş olmuyordu. Bu defa Rusya Hariciye Nazırı Kont Nesselrode, Resid Paşaya yazdığı 31 Mayıs tarihli mektubunda, Prens Mençikov'un davranışını haklı buluyor, diplomatik ilişkilerin kesilmesinden doğacak sonuçları Reşit Paşanın takdir edeceğini söylüyor ve Rus ordularının birkaç hafta içinde Osmanlı sınırlarını geçeceğini bildiriyordu. Mektubun devamında, bu hareketin padişaha savaş açmak anlamını taşımayacağını, yalnız Rusya'nın istediği maddi garantileri elde etmek amacına yönelik olduğunu ileri süren Prens Mençikov'un İstanbul'dan ayrılmadan önce Bab-ı Ali'ye bırakmış olduğu nota taslağının imzalanarak, Odessa'da bekleyecek olan Prens Mençikov'a iletilmesini istiyordu. İsteklerinin yerine getirilmesi için sekiz günlük süre tanıdı.¹²¹

Rusya Hükümeti Nesselrode'nın Reşid Paşaya gönderdiği mektubu, İngiltere'ye duyurdu. Aynı zamanda Osmanlı Hükümeti'ni uzlaşmaz tutum takınmakla suçlayarak İngiltere'ye şikayet etti ve bu durumda Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmeye karar verdiğini bildirdi. Ayrıca İngiliz Hükümeti'nden Rus isteklerinin kabul edilmesi hususunda Osmanlı Hükümeti'ne baskı yapmasını istemekteydi.¹²²

Hariciye Nazırı Reşid Paşa, 4 Haziran 1853'te, hükümetinin red cevabını, Memleketeyn'in muhtemel işgaline karşı protestosunu ve olağanüstü elçi göndermek suretiyle Saint Petersburg'da müzakereleri devam ettirmeye hazır olduğunu bildiren mektubunu Nesselrode'ye gönderdi.¹²³

Bu gelişmeler üzerine Çar I. Nikola, kendi nazarında ne harp, ne de barış demek olan bir tedbire, yani rehin olarak Memleketeyn'in işgaline karar verdi ve ordusunu sınırlara yerleştirdi. Fakat aynı zamanda Avusturya vasıtasıyla da Osmanlı Devleti'ni Rus tekliflerine boyun eğdirmek için diplomatik faaliyetlere girişti. Ancak Avusturya, bu

¹²⁰ Cemal, TUKİN, age., s.239-240.

¹²¹ Bilal K, ŞİMŞİR, age., s.83.

¹²² Bilal K, ŞİMŞİR, age., s.83-84.

¹²³ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.240.

hususun ilgili büyük devletler arasında halledilmesi gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Çar I. Nikola, 26 Haziran 1853 günü Rus halkına hitaben neşrettiği beynamede, bir fütühat savaşına girişmediğini, bilakis Ortodoks inancının korunması maksadıyla kuvvetlerine Memleketeyn'e girmek emrini verdiğini bildiriyordu.¹²⁴ Rus çarının bu beyannamesinden bir gün önce, 25 Haziran'da İngiliz ve Fransız donanmaları Beşike Körfezi'ne gelmişlerdi.

Prens Mençikov, elçiliği sırasında Bab-ı Ali ile olan müzakeratının bu iki devletten gizli tutulmasını istemişse de Bab-ı Ali, İngiliz ve Fransız maslahatgüzarlarını muntazaman haberdar etmiş ve donanmaların ihtiyaten Çanakkale civarına gelmelerini ilk önce bu maslahatgüzarlardan istemişti. Daha sonra Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebetlerin gerginleşmesi üzerine 1841 Boğazlar Mukavelenamesi'nce Çanakkale Boğazı bütün yabancı harp gemilerine barış zamanlarında kapalı olması sebebi ile İngiliz ve Fransız donanmaları, Çanakkale Boğazı dışında, Anadolu sahilinin Bozcaada hizasında bulunan Beşike Körfezi'ne gelip demirlediler.¹²⁵ Rusya, ileri sürdüğü diğer bahanelerin hiçbir tesiri olmadığını sezince, Memleketeyn topraklarına karşı evvelce karar vermiş ve bildirmiş olduğu yürüyüşünü mazur göstermek için donanmaların Adalar Denizi'ne gelişini bahane kabul etmiştir.¹²⁶ Nitekim Rus orduları General Nihail Dimitriyeviç Gorçakov komutasında Prut Nehri'ni geçerek Memleketeyn'i işgale başladı.¹²⁷ İlerlemesine devam eden Rus ordusu, 16 Temmuz'da Bükreş'e kadar geldi.¹²⁸ Eflak ve Boğdan'daki Rus ordusunun faaliyetleri hakkında Rumeli ordusu müşiri Ömer Paşa ve Varna muhafızı Zeynel Abidin Paşa tarafından Bab-ı Ali'ye bilgi verilmekteydi.¹²⁹ Zeynel Paşanın haberine göre General Garçakov, ordusu için Bükreş'i merkez olarak seçmiştir.¹³⁰

Makamat-ı mübareke meselesinde tarafların isteklerini yerine getirerek kısa sürede neticelendirmek isteyen Bab-ı Ali, konu hakkında İngiliz ve Fransız elçilerine de bilgi verilmiştir. Öncelikle Reşid Paşa'nın hariciye Nazırlığı sırasında İngiliz elçisinin

¹²⁴ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.243.

¹²⁵ İsmail Hami, DANİŞMEND, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi VI, İstanbul 1972, s.143-144.

¹²⁶ Cemal, TUKİN, age., s.243.

¹²⁷ YORGA, Osmanlı Tarihi V, (çev.Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1948, s.463.

¹²⁸ BOA, İr.-DH, No:17364, L.4.

¹²⁹ BOA, İr.-DH, No:17310.

¹³⁰ BOA, İr.-DH, No:17310, L.2.

tavsiyeleri doğrultusunda karar alındığından Rusya ile anlaşma sağlanamamış ve harp kaçınılmaz olmuştur . Bu konuda ileride bilgi verilecektir.

2.2.2 OSMANLI DEVLETİ'NİN RUSYA'YA HARP İLANI

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmeden Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi, iki devlet arasındaki barış durumunu bozmuştu. Bu gelişme üzerine alınması gereken tedbirleri görüşmek üzere 11 Temmuz'da Bab-ı Ali'de bir umumi meclis toplandı. Meclis, işgali, mevcut muahedeleri bozucu mahiyette telakki etmekle beraber, taraflar arasında tam bir harp sebebi olamayacağına da hükmedildiğinden, hem Rusya nezdinde protesto edilmesine ve hem de Avrupa devletlerine resmen bildirilmesine ve her ihtimale karşı müdafaa vaziyetinde kalınmasına karar verildi.¹³¹

Osmanlı Hükümeti, başta İngiltere olmak üzere, diğer Avrupa devletlerinin tavsiyelerine uyarak böyle bir karar almıştı.¹³² Nitekim 14 Temmuz 1853'te, Bab-ı Ali tarafından yayınlanan protestoda, Osmanlı Devleti'nin bölünmez bir parçası olan Eflak ve Boğdan'ın işgalinin, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki anlaşmalara ve özellikle 1841 yılında yapılan antlaşmaya aykırı bir saldırı olduğu ve bir savaş ilanı gibi görüldüğü ve bu saldırının Bab-ı Ali'ye de silaha başvurma hakkı verdiği belirtilerek saldırının açıkça ve resmen protesto edildiği vurgulandı.¹³³ Bu arada işgale uğrayan Eflak ve Boğdan prensleri, işgali kınayan birer protesto yayınladılar. Hariciye Nazırı Reşid Paşa, yine 14 Temmuz'da Eflak ve Boğdan'ın protestoları bir nota ile İngiliz, Fransız, Avusturya ve Prusya elçilerine ilettiler ve durumu Rusya ile birlikte 1841 yılında yapılan antlaşmaya imza koymuş olan bu dört devletin taktirlerine sunduğunu belirtti. Osmanlı Hükümetinin barıştan yana olduğunu ve Rusya'ya karşı gerçekten dostluk duyguları beslediğini de ekledi.¹³⁴

Osmanlı Hükümeti kendine göre bazı tedbirler almaya, çalışırken öte yandan elçilerinin tavsiyesine uyarak 20 Temmuz'da Kont Nesselrode'a bir mektup yazdı. Eflak ve Boğdan'ın işgalini protesto etmiş olmak zorunda kalan Bab-ı Ali'nin Rusya'ya karşı

¹³¹ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.67.

¹³² Rifat, UÇAROL, Siyasi Tarih, Anka Yayınları, İstanbul 1987, s.156.

¹³³ Bilal K, ŞİMŞİR, Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa'nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985), Ankara 1987, s.86.

¹³⁴ Bilal K, ŞİMŞİR, age., s.87-88.

hala dostluk duyguları beslediğini vurguladı. Reşid Paşa, Osmanlı Hristiyanlarının eski imtiyazlarını yenileyen padişah fermanlarının örneklerini de mektubuna eklemiş ve Rusya'nın bunlardan hoşnut kalacağını umduğunu da belirtmiştir.¹³⁵

Bu şekilde Bab-ı Ali, Rusya ile yeni bir savaşa girmemek için son diplomatik çabayı gösterirken, dört büyük devletin Viyana elçileri de taraflar arasında anlaşma sağlamak gayesiyle Viyana'da bir araya geldiler. O güne kadar iki devlet arasında devam etmekte olan münazaata seyirci kalan Avusturya Rusya'nın Tuna sahillerinde genişleyerek nüfuz kazanmasından endişeye düştüğü için harekete geçmiştir. Hariciye Nazırı Kont Boul, Viyana'da bulunan İngiliz, Fransız ve Prusya elçilerine, konuyu görüşmek ve bir neticeye bağlamak üzere toplantıya davet etti.¹³⁶ Toplantıya katılan bu elçilerin 28 Temmuz 1853'te hazırladıkları Viyana notasına göre, sultan, Küçük Kaynarca ve Edirne Antlaşmalarının Hristiyan tebası hakkındaki maddelerini yeniden onayladığını bildirecek, Rusya ile Fransa bunların yerine getirilmesinde garantör olacaktır. Çar bunu derhal kabul etti. Ancak Bab-ı Ali, notasının kendisine danışılmadan hazırlanmasından ve sultana gösterilmeden çara gönderilmesinden güceniklik duyduğundan, Ortodoks teba ve papazlarına tanınan imtiyazların Ruslarla yapılan anlaşmaların sonucu değil, sultanın başarısının sonucu olduğu kesin olarak belirtilmediği takdirde notayı kabul edemeyeceğini bildirdi.¹³⁷ Fakat Rusya Bab-ı Ali tarafından metnin bazı yerleri değiştirilip Viyana'ya, bu şehirden de Saint Petersburg'a ulaştırılan Viyana tasarısını kabul etmedi. Kont Nesselrode 7 Eylül günü notasında ret cevabının sebebini, Rusya isteklerinin ölçsüzlüğünü artık aşikar olarak meydana çıkaran izahlarla göstermeye ve anlatmaya çalıştı. Bunun üzerine Fransa ve İngiltere, artık aracı rolünde bulunmayacaklarını bildirdiler.¹³⁸

Bu sırada İstanbul'da medrese talebeleri savaş lehinde nümayişlere başlamışlardı. Olayları yakından takip eden halkın sabrı taşmak üzereydi. 25 Eylül'de Çırağan Sarayında Reşid Paşanın başkanlığında vükela, devlet ricali ve ulemeden oluşan 163 kişilik yüksek

¹³⁵ Bilal K, ŞİMŞİR, Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa'nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985), Ankara 1987, s.88.

¹³⁶ Ali Fuat, TÜRKGELEDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.24-25.

¹³⁷ Stanford J-Ezel KURAL, SHAW, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II, (çev.Mehmet Harmancı), İstanbul 1982, s.177.

¹³⁸ Cemal, TUKİN, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.247-248.

bir meclis toplanıp durum incelendi. Devletlerarası siyasi görüşme ve pazarlıklara son verilerek Rusya ile savaşa başlaması için padişaha rica edilmesi hususu oybirliği ile kararlaştırıldı. Bunun üzerine Sultan Abdülmecid 29 Eylül'de Hatt-ı Hümayun'la yüksek meclisinin kararını kabul ve tasdik etti. Ayrıca mülki amirlere gönderilen aynı tarihli Hatt-ı Hümayun ile bu karardan söz edilerek savaş sorumluluğunun Rusya'ya ait olduğu ve Türk Ortodoks uyruklarının bu hususta suçları olmadığı cihetle, diğer uyruklardan farklı bir işleme tabi tutulmaları bildirildi. Bunun üzerine Ermeni ve Rum patrikleri, hükümete içten bağlılıklarını bildirdiler. Diğer taraftan Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa'ya bir yönerge gönderilerek, Eflak ve Boğdan'ın boşaltılması için Rus Başkumandanı 15 günlük bir süre verildiği ve bunun sonunda boşaltma olmadı taktirde harekate başlanacağı hakkında bir mektup gönderilmesi emredildi.¹³⁹ Bunun üzerine Ömer Paşa 4 Ekim 1853'te ultiatom niteliğini taşıyan mektubunu General Gorçakov'a gönderdi. Paşa bu mektubunda, 15 gün içinde Eflak ve Boğdan'ın boşaltılmasını istemekte ve Osmanlı Devleti ile Rusya arasında harp halinin başlamış olduğunu bildirmekteydi.¹⁴⁰

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya harp ilan ettiğine dair fevkalade meclis kararı, 4 Ekim 1853 (1 Muharrem 1270) günü, Hariciye Nazırı Reşit Paşa'nın imzasını taşıyan bir takrir ile bütün elçiliklere ilan olundu.¹⁴¹ Bab-ı Ali'den elçiliklere gönderilen bu resmi takrirden, meselenin evveliyatı ve savaşın neden ilan olduğu ve devletin o günkü durumu izah olunduktan sonra Devlet-i Aliyye'ce şu halin bundan ziyade uzaması ve Osmanlı memleketinin bir parçası olan iki eyaletin uzun süre istila altında kalmasının kabul edilebilecek bir husus olmadığı ve savaşı gerektirecek hareketin Rusya tarafından vuku bulmuş olduğu belirtilerek devletin istiklali ve hükümetin hukukunun muhafazası niyetiyle harp ilanına mecbur kalındığı kaydedilmiştir. Ayrıca Memleketeyn'in boşaltılması için Türk ordusu kumandanı Ömer Paşa tarafından, Rus ordusu kumandanı General Gorçakov'a resmen teklif olunacağı, red cevabı verildiği taktirde hareket-i hasmaneye mübaşeret etmek üzere kendisine emir verildiği ifade olunmuştur.¹⁴² Ömer Paşanın Memleketeyn'in boşaltılması ile ilgili isteği, Rus ordusu başkumandanı General

¹³⁹ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.36.

¹⁴⁰ Hikmet, SÜER, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekatı (1853-1856), Ankara 1986, s.69.

¹⁴¹ BOA, Yıldız Esas Evrakı, Kısım No:33, Evrak No:1217, Zarf No:73, Karton No:91.

¹⁴² Ali Fuat, TÜRK GELDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.28.

Gorçakov tarafından reddedildiğinden, Türk ordusu Tuna'yı geçmek üzere harp hazırlıklarına girişti. Böylece yeni bir Osmanlı- Rus Savaşı başlamış oldu.¹⁴³

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşın başlaması üzerine Osmanlı Hükümeti, Beşik'e de toplanmış olan İngiliz ve Fransız filolarını İstanbul'a davet etti. 23 Ekim'de de İstanbul'a gelen Tümamiral Dundas kumandasındaki İngiliz filosu, iki kalyon, dört kapak, bir fırkateyn, iki padıllı vapur ve sekiz pervaneli vapurdan müteşekkil iken, Amiral Hamelin kumandasındaki Fransız filosu da üç kalyon, yedi kapak, üç brik ve üç vapurdan kurulu idi.¹⁴⁴

¹⁴³ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.234.

¹⁴⁴ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.35.

3. ÇEŞME BASKINI :

3.1. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE RUS DONANMASININ FAALİYETLERİ :

3.1.1 RUS DONANMASININ GEMİ İNŞA FAALİYETLERİ :

Rusların gemi inşa tarihi çağımızın ilk yüzyıllarına dayanır. O zamanlar Slav kabileleri Doğu Avrupa'da yaşarlardı. Gemileriyle Hazar, Azak, Karadeniz ve Akdeniz'de seferler yaptılar. Bizans kaynaklarında Doğu Slavları'nın 269 yılında Atina, Korint, Sparta, Girit ve Kıbrıs'a seferler yaptıklarına dair anlatımlar bulunur.¹⁴⁵ Ortaçağda feodalleşmenin etkisi altında denizcilik neredeyse her yerde düşüşe geçti. Mongol-Tatar ve komşu Avrupalıların istilaları da Rus denizciliğini oldukça olumsuz yönde etkiler. İstilacılarla girişilen ve birkaç yüzyıl süren zorlu mücadelede Rus Devleti güneyde ve batıda önemli kıyılar kaybetti. Deniz ulaşımı ve gemi inşa yalnızca ülkenin kuzey bölgesinde devam etti.

XVII. yüzyıl sonlarında genel üretimin artması sonucu Rus Devleti'nin iç ve dış ticaretinin artması, ulusal deniz taşımacılığı ve dolayısıyla ticaret ve gemi inşa sektörünün büyümesine neden oldu. Taşımacılık yolları üzerinde büyük tersaneler görülmeye başlandı. Bu yerler genellikle aralarında su yolu ile ulaşım yapılabilen, yabancı ticaret gemilerinden nehir gemilerine yükleme yapılmasına olanak veren merkezlerdi. Kuzey Rusya'da bu tür merkezler; Vologda, Shuya, Arkhangelsk, Kholmogory, Solovetsky Manastırı ve Veliky Ustyug olarak sıralanabilir. Nehir gemi inşasının büyük gelişme kaydettiği merkezler ise Volga-Hazar Havzası'nda bulunan Tver, Yaroslavl, Nizhny Novgorod, Kazan ve Astrahan'dı. Kazan ve Astrakhan'da neredeyse tüm yerel tersaneler devlet gözetimindeydi. Tüm gemilerin inşasını yöneten bir devlet tersaneciliği anlayışı vardı ki, bu daha sonra kurulacak olan ilk Admiraltylerin temelini oluşturmuştu. Sibiryaya bölgesindeki bazı nehirlerde de tersaneler bulunmaktaydı ve bunların temel özelliği de tamamının kontrolünün devletin elinde olmasıydı.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Amiral LOREY, Türk Sularında Deniz Hareketleri, Deniz Matbaası, İstanbul, 2005, s.46.

¹⁴⁶ Amiral LOREY, age., s.48.

XVIII. yüzyılın başlarında Ruslar, büyük ve küçük nehir gemileri ile iç sularda taşımacılığa müsait diğer gemi ulaşım araçlarının inşasında diğer ülkelere göre oldukça fazla tecrübe kazanmışlardı. Özellikle kuzeydeki nehir gemisi ustaları küçük deniz teknelerini bile ustalıkla inşa edebiliyorlardı. I. Petro döneminden önce Rusların düzenli bir deniz donanmasına sahip olmamalarına karşın, XVII. yüzyılın sonunda savaş gemilerinin üretimi konusunda bilinen bir tecrübeleri söz konusuydu. 1650'lerde Rus gemi inşacıları, Zapadnaya Dvina Nehri üzerinde bazı savaş gemileri inşa etmişlerdi. 1667'de Ordyn ve Nashcokin'in şahsi teşebbüsleri neticesinde, ticaret yolunun Hazar Denizi ve Volga Nehri boyunca, doğu ülkelerinden korunması amacıyla, Oka Nehri üzerindeki Dedinovo köyünde ilk Rus savaş gemisi olan OREL (Kartal) inşa edildi. Gemi inşa sanayisinin gelişiminde en az bu olay kadar anlamı olan gelişmede, XVII. yüzyılın sonlarında, içlerinde bir kalyon ile birkaç fırkateynin de bulunduğu büyük nakliye ve savaş gemilerinin Solombala ve Vavchug tersanelerinde üretilmesidir.¹⁴⁷ Tüm bunlara ilave olarak, gemi inşasında tecrübe kazanılmasında en önemli etken öncelikle Azak Kalesi'nin Türklerden alınması amacıyla donanmanın oluşturulması ve Rusların güney denizlere inmesi amacıyla Azak filosu için gemiler üretilmesi gerekliliğiydi.¹⁴⁸

Voronezh nehrindeki tersanelerde 1702 yılına kadar 24 savaş gemisi, 4 bombardıman gemisi, 23 kadirge ile birlikte 2.000'den fazla küçük tekne, sal ve asker, cephane ve malzeme nakli için gerekli ulaşım araçları inşa edildi. Gemi yapımında olduğu gibi tersane, rıhtım ve diğer yapıların inşasında da tecrübe kazandılar. Voronezh tersanelerinde gemilerin inşalarına rehberlik eden yabancı ustalar Rusların tecrübelerine tecrübe kattılar. Büyük Petro döneminde onlarca Rus, Hollanda, İngiltere ve Venedik'den gemicilik hakkında teorik ve pratik oldukça faydalı bilgiler öğrendiler. Ülkelerine döndüklerinde, yabancı gemi inşa tekniklerindeki başarılı uygulamaları aktardılar. Böylece düzenli donanmanın kuruluş aşamasında Rus işçiler, yalnızca kendi bilgi ve görgülerinden değil, aynı zamanda yabancı ülkelerden edindikleri tecrübelerden de faydalandılar. Tüm bunlar XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'daki gemi inşa anlayışına, özgün bir teknik ve yüksek bir tempo kazandırdı. Artık zamanın en gelişmiş ve kaliteli gemileri inşa edilebiliyordu.

¹⁴⁷ Amiral Lorey, age., s.52.

¹⁴⁸ Alexander, STILWEE, The Trafalgar Companion, Osprey Publishing, London, 2005, s.27.

I. Petro, İsveç'e karşı bir savaşın başlamasıyla birlikte, Baltık Denizi'nde bir donanma inşa edilmesi için hazırlıkları başlattı. Ladoga Gölü kıyıları ve buraya akan nehirler gemilerin taşınmasına kolayca olanak verdiği için en uygun bölge olarak göze çarpıyordu. Syas, Svir, Volkhov nehirlerinin ağzında hızla tersaneler kuruldu ve yeni oluşan Baltık filosu için ilk savaş gemileri üretildi. Donanmanın oluşma sürecini hızlandırmak amacıyla gemilerin inşasında ülkenin eski tersaneleri de kullanılmaya başlandı. Baltık Denizi'ne ulaşabilmek için tüm İskandinav yarımadası etrafından dolaşılması gereken Arkhangels bölgesindeki tersane de bu aşamada kullanıldı.¹⁴⁹ Belki de işin en zor kısmı ulusal gemi inşa endüstrisi için kalifiye uzmanlar sağlamaktı. Henüz istenen seviyeye ulaşamamış ustaları eğitmek için Voronezh, Arkhangelsk ve daha sonra St.Petersburg ve Kazan gibi önemli tersanelerde meslek okulları açıldı. Bu okullar usta, doğramacı, kalfa, kalafatçı, burgucu, nakkaş gibi ustaları eğitiyordu. Usta açığı, Hollanda, İngiltere, Danimarka, İsveç, Venedik ve Fransa gibi ülkelerden işçi getirtilerek kapatılıyordu.

Baltık Denizi'nin girişini ele geçiren I. Petro donanmanın oluşturulması gayretlerini arttırdı. 1702 yılında I. Petro'nun emriyle çıkarılan kararda "Çam kerestesi açısından uygun yerlerin gözlenmiş olduğu Syas nehrinde gemiler yapılması" yer alıyordu. Syas nehrinin ağzının yakınlarında derhal bir tersane kuruldu ve Baltık filosu için ilk Rus fırkateynleri burada denize indirildi. İnşa edilen toplam on üç gemi arasında altı da fırkateyn bulunuyordu. Rusya "Açık denizlere çıkmak" amacına topraklarının durumu bakımından engel olan Osmanlı Devleti ve İsveç'le harp etmiş ve ilk adım olarak; 1696'da Azak Denizi'ne, 1703'de Fin Köfetine varmıştır. Fakat Rus hırsı bununla kanmamış, istila ettiği yerler çoğaldıkça iştihası da artmıştır. 1682'den 1725'e kadar 43 yıl çarlık eden I. Petro'dan sonra gelen Romanoflar ve Rus devlet adamları da Rusya'nın içinde yabancı uluslararası ve bilhassa Türkleri Slavlaştırma, dışında ise yayılma siyasetine durmadan devam etmişlerdir. Bunlar "Petro vasiyetnamesi"ni tatbik ettiklerini de iddia etmişlerdir. (Böyle bir vasiyetnamenin aslı olmadığı artık kesinlikle anlaşılmıştır. Fakat gerçekten varmış gibi asırlarca inatla tatbik olunmuştur.)¹⁵⁰

¹⁴⁹ Amiral LOREY, age., s.54.

¹⁵⁰ "Erken İç Asya Tarihi", Derleyen: Denis Sinor, Tercüme Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.11.

Petro'nun vasiyeti¹⁵¹ :

Aslı olmamakla beraber, bu vasiyetname ile çizilen ve dinlenmeden güdülen Rus siyasetinin ana hatları şunlardı :

- (1) Karadeniz'in, boğazların, Doğu Anadolu'nun ve İran'ın zaptı ile Akdeniz'e ve Hint Okyanusu'na çıkılması,
- (2) Türk ülkeleriyle Hindistan'ın zaptı,
- (3) Bu istila hareketlerinde Avusturyalıların yardımından faydalanılması.¹⁵²

XVII. yüzyılın sonlarında Rusya'da I. Petro gibi azimli bir çar bu devleti tamamıyla modern esaslar üzerine yeniden kurarken Osmanlı Devleti azametli Kanuni devrinin rüyasını gören derin bir uykuya dalmış bulunuyordu.¹⁵³ Vaktiyle, en ileri denizci millet olan Venedikliler bile gemilerinin bir kısmını Türk tersanelerinde yaptırırken, memleketimizin her köyünde bir okul olduğunu yabancılar görüp hayrete düşerken imparatorluk sonraları,

- (1) Hedefsizlik,
- (2) Değerini kaybetmiş bir hanedan,
- (3) Kötü bir idare,
- (4) Yer yer ayaklanmalar,
- (5) Dış düşmanların saldırıları yüzünden yıkılışa yüz tutmuştu.

1711 savaşında Kaptan Mehmed Paşa kumandasında Karadeniz'e açılan Osmanlı Donanması¹⁵⁴: 22 Başarda, 27 Kalyon, 30 Kalite, 60 Fırkate, 100 Velik, 120 Kancabaş olmak üzere 260 parça gemiden ve 35.000 tayfadan ibarettir. Rusların bu koca donanmaya karşı çıkacak gemileri olmadığından 1711 savaşında deniz çarpışması olmamıştır. 1768-1774 savaşı Bu savaş II. Katerina'nın Polonya işlerine karışmasından çıkmıştır. O zamana kadar Polonya istiklal ve tamamlığının korunması Osmanlı İmparatorluğu'nun en esaslı menfaatlerinden addediliyordu. Rusya, Avusturya ve Purusya ise Polonya'nın iç işlerindeki karışıklıklarından faydalanarak bu devleti aralarında paylaşmayı kurmuşlardı. Nitekim daha Türk-Rus savaşı bitmeden ilk paylaşmayı yapmışlardır.(1772) Polonya bundan sonra

¹⁵¹ Orhan CONKER, Türk-Rus Savaşları, Sümer Basımevi, Ankara, 1942, s.11-12.

¹⁵² Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti, Tarih, Cilt-III, İstanbul, 1930, s.71.

¹⁵³ Orhan CONKER, age., s.15.

¹⁵⁴ Orhan CONKER, age., s.23.

iki defa daha bu üç haris komşusu tarafından paylaşılacaktır; 1792 ve 1795’de. Fakat bu seferlerde kendisinin yardımına koşan bir Osmanlı Devleti çıkmayacaktır.¹⁵⁵ 1768-1774 savaşında ordularımız karada yenildikten sonra; Avrupa’yı dolaşarak Akdeniz’e gelen bir Rus Donanması Türk Donanmasını Çeşme’de gafil avlayarak yakmıştır. O zamanki adamlarımız bu Rus gemilerinin Çeşme’ye nereden gelebildiklerine şaşırılmışlardır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması Küçük Kaynarca’da yapılmıştır. Esaslı maddeleri şunlardır.

- (1) Kırım bize tabi olmaktan çıkarak özerk oluyor.
- (2) Dinyeper’le Burg ırmakları arasındaki topraklar Rumlara veriliyor.
- (3) Ruslar, Karadeniz ve Akdeniz’de donanma bulundurmak, ve boğazlardan savaş gemilerini geçirmek hakkını alıyorlar,
- (4) İstanbul’da Galata’daki Rus kilisesi için Rus elçiliğine bazı haklar tanınıyor.

1703 yılında Svir Nehri’nde Olonets tersanesi olarak bilinen yeni bir tersane kuruldu. O dönemde gerçekten de büyük ve oldukça iyi donatılmış bir tersaneydi. Bu tersanede 1725’e kadar içinde iki adet elli toplu kalyon, on firkateyn bulunan elli yelkenli gemi ile yüze yakın kürekli gemi inşa edildi. Büyük Petro Olonets tersanesindeki gemilerin inşasına Saltykov, Tatishchev, Menshikov gibi yerli ustalar ve onlarca yabancı usta ile birlikte bizzat katılıyordu. Burada bizzat çarın kendi projesi olan Pernov kalyonu ve Olifant firkateyni inşa edildi. Gemi inşa süratle Staraya ve Novaya Ladoga’da oluşturulan tersanelere ve daha sonra da diğerlerine yayıldı. Baltık donanmasının kürekli filosu için kadirgalar ile diğer yelkenli ve çektiri türü teknelerden onlarcası, Volkhov, Luga, Izhora ve Vyborg nehirlerinin kıyılarında inşa edildi. 1704 yılında İsveç filosu Koltin Adası yakınlarında görüldüğünde 30 gemi ve 10 firkateynden oluşan Rusların genç Baltık filosu ile karşılaştı. İsveçlilerin gücü Rusların kuvvetinden çok daha fazla olmasına karşın, saldırılar Ruslar tarafından püskürtüldü.¹⁵⁶

Aralık 1709’da yaşanan Poltava savaşının ardından ilk gemi St.Petersburg’daki amirallik tersanesinde inşa edildi. Daha sonra St.Petersburg’daki tersanede Baltık filosu için gereken kalyon ve firkateynlerin önemli bir bölümü inşa edildi. Başta bizzat çar olmak üzere, ünlü ustalar buradaki inşaat çalışmalarında rehberlik yaptılar. Poltava’da İsveçlilerin mağlup edilmesi, deniz hareket alanında düşmana karşı daha kesin sonuçlu savaşlar için,

¹⁵⁵ Orhan, CONKER, age., s.25-26.

¹⁵⁶ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.49.

Baltık filosunun inşası ve hazırlanmasında,¹⁵⁷ Rus Hükümeti'ne daha fazla kaynak tahsis edebilme şansını tanıdı. St.Petersburg'daki Ana Amirallik ve Kadırğa tersanelerinde yüzlerce insan çalışıyordu. Burada çalışanlardan daha fazlası ise marangoz ve odun kesici olarak filonun inşasında ve malzemelerin ormanlardan tersanelere nakledilmesinde çalışıyorlardı. İsveçlilerle son bir savaş için hazırlanan güçlü bir Baltık filosunun inşasının hızlandırılması için I. Petro, Arkhangelsk'de de gemi inşa edilmesini ve bu gemilerin denizden Baltık Denizi'ne transfer edilmesi emrini verdi. Ayrıca filo için dışarıdan gemi satın alınması ve yabancı gemi üreticilerinden gemi sipariş edilmesi karara bağlandı.

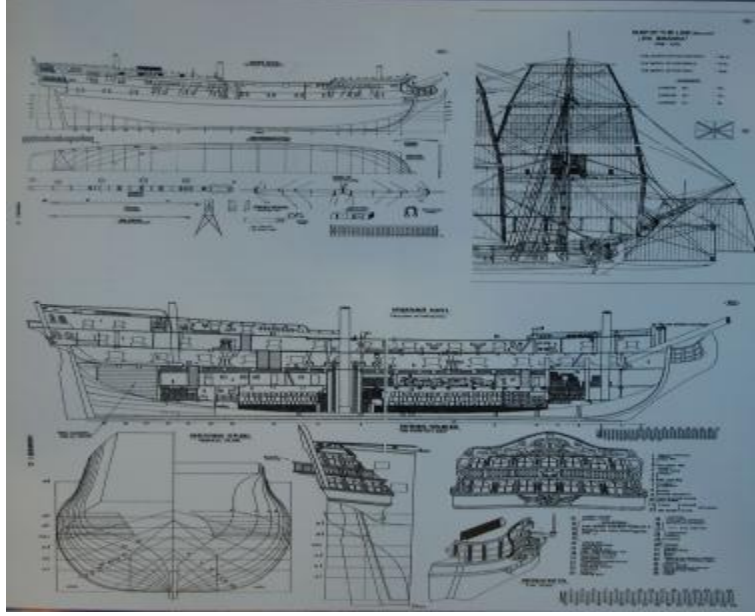
Kuzey savaşının sürdüğü yıllarda (1700-1721) mahalli tersanelerde Baltık filosu için aralarında 50 kalyon, 30 fırkateyn bulunan 700 gemi inşa edilir ve 300'den fazla kadirğa ile çeşitli boylarda tekneler filoya eklenirdi. Savaş gemilerinin yanında Rusya'nın uzak bölgelerinden yoğun olarak asker, cephane ve malzeme naklini sağlayan çok sayıda nehir ve deniz ticaret gemisi de inşa edilmiştir. Baltık filosu umutları boşa çıkarmaz ve İsveç Filosunu Gangut deniz savaşı (25-27 Temmuz 1714), Ezel Gölü savaşı (25 Mayıs 1719) ve Grengam'da (27 Temmuz 1727) mağlup eder.¹⁵⁸

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'nın kendi düzenli donanmasını oldukça kısa bir sürede oluşturması, bu ülkeyi büyük deniz devletleri arasına sokmuştur.

¹⁵⁷ Denis Sinor, age., s.15.

¹⁵⁸ Amiral LOREY, age., s.64.

3.1.2. I.PETRO VE DONANMA :

Şekil 3.1.3.1. Çeşme Baskınına katılan Rus kalyonu Tri Ierarha'nın Planları

Deli Petro Kızıl meydanda yapılan törenin ardından çar ilan edildi. Deli Petro 1689'da tahta geçtikten sonra 1694 yılına kadar devleti annesi idare etmiştir. 1694 yılından sonra ciddi anlamda yönetime geçmiştir. Deli Petro'nun sonsuz gayreti sayesinde 30 savaş gemisi ile birlikte Don nehri üzerinden Azak kalesine gidilmiş ve ele geçirilmiştir. Petro bu suretle Karadeniz'e çıkmak için büyük bir adım atmıştır. Deli Petro Avrupa tekniği yardımı ile Karadeniz'i Türklerden almak istiyordu. 1699'da yapılan Karlofça Antlaşması'na Ruslar iştirak ettilerse de Kerç Boğazı'nı istemeleri yüzünden bir antlaşmaya varılamadı. 1700 İstanbul Barışı'ndan sonra İstanbul'da daimi bir elçilik ihdas edildi. Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1711 yılında Prut boyunda büyük muharebe başlamak üzereyken kuşatılmış olan Rus Çarı Deli Petro ve kuvvetleri ile Baltacı Mehmet Paşa arasında Prut Barışı imzalanarak Azak Kalesi tekrar Türklerin eline geçmiştir. Böylece Rusların Karadeniz'e çıkmalarının önü alınmıştır. Deli Petro'nun üç yıl süren saltanatı İsveç, Osmanlı ve İran'la savaşarak geçmiştir.¹⁵⁹

Deli Petro'dan sonra 1730-1740 yılları arasında tahta kızı Anna geçmiştir. Anna zamanında İran'la dostluk kuruldu. Avusturya ile anlaşma yapıldı ve iki devlet ile birlikte Osmanlıya savaş açıldı. 1736 Belgrad Antlaşması'yla Azak Kalesi tekrar Rusların eline geçmiştir. Anna'dan sonra iktidara gelen II. Petro zamanında yönetim karısı II.

¹⁵⁹ Dr.Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.24-26.

Katerina'nın elindeydi. II. Katerina'nın 20 bölüm ve 500 maddeden oluşan kanunu 1767'de yürürlüğe girmiştir. II. Katerina tarafından Müslümanların din işlerine bakacak müftülük 1788'de Rusya'da kuruldu. Büyük camilerin inşasına izin verdi. 1768'de Osmanlı Rusya'ya harp ilan etti. Fakat bu savaş neticesinde Hotin Kalesi Ruslara verildi. Rus Donanması Çeşme'ye gelerek Osmanlı Donanmasını yendi ve Mora'daki Rumları ayaklanmaya teşvik etti. Bu durum üzerine 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması yapıldı. Artık bu anlaşma ile Ruslar Karadeniz'e inmişlerdir. Kırım'ın elden gitmesi üzerine Osmanlı Devleti Ruslara savaş ilan etmiş ama 1791 Yaş Antlaşması'yla Kırım'ı Ruslara bırakmıştır. II. Katerina'nın Türk siyaseti sayesinde Rusya Kiev Rusya'sı devrinde ulaşmak istediği Karadeniz'e ulaşmış ve Kırım Hanlığı da ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra tahta Pavel geçmiştir. Pavel'in kısa süren iktidarından sonra tahta sırasıyla I. Aleksandır ve I. Nikola geçmiştir. I. Nikola zamanında Rus kuvvetleri İran'a girerek Tebriz'i ele geçirmiştir. Artık İran Kafkaslardaki etkisi sona erdirilmişti. Çar I. Nikola Mora'daki Rumları destekledi, 1827'de Navarin'de Osmanlı ve Mısır gemilerini imha eden donanmaya katıldı. Rus kuvvetleri Varna'yı ve Edirne'yi alarak İstanbul'a doğru adımlar ilerlemeyi sürdürüyorlardı. Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın isyanını bastırmak üzere Ruslardan istenen yardım bir müddet sonra tersien dönmüş ve Beykoz'daki Hünkar İskelesi'nde imzalanan antlaşmayla Rusya ile Osmanlı arasında ikili askeri ittifak tesis edildi. Osmanlı bu anlaşmayla boğazların Rusya'dan başka bütün devletlere kapanmasını kabul ediyordu. 1832-1859 yılları arasında kuzey Kafkasya'da yaşayan Müslümanları örgütleyerek bağımsızlık mücadelesine girişine Şeyh Şamil 25 yıl direnmesine karşın sonunda esir düşmüş ve tesis edilmeye çalışılan Kafkas birliği tekrar dağılmıştır.¹⁶⁰

1855-1881 yılları arasında tahta I. Nikola'nın oğlu II. Aleksandr geçmiştir. II. Aleksandr Rusya'nın çok zor bir döneminde başa geçmişti. Kafkaslarda başarı elde edeceğine inanırken Sivastopol kalesi düşmüştü. Bu sırada da Avusturya Rusya'ya ultimatom vererek anlaşma imzalaması yönünde tehditkar davranıyordu. 1856'da Rusya ile müttefik devletler arasında Paris'te müzakereler başlamıştır. Bu müzakereler Eflak ve Boğdan'ı Osmanlı'ya bırakıyor ama Rusya'nın Karadeniz'de bir donanma bulundurmasını yasaklıyordu. Böylece İngiliz ve Fransız ittifakı Rusları bir süreliğine de olsa durdurma pozisyonunu elde etmişlerdir. Aynı zamanda II. Aleksandr zamanında toprak meselesinde

¹⁶⁰ Dr.Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.26-32.

baş gösteren huzursuzlukları çözmek amacıyla 22 milyon köylüye serbesti kazandırılarak egemenlerin nüfuzu kırılmış ve II. Aleksandr'a kurtarıcı çar ünvanı takılmıştır. 1863 yılında baş gösteren Leh milliyetçiliğinin doruğa ulaştırdığı isyan kanla bastırıldı. Ruslar Türkistan'ın kuzeyinde egemenlik kurmaya çalışırken İngilizler de Türkistan'ın güneyinde nüfuz sahibi olmuşlardır.¹⁶¹

1870'de Ruslar tekrar Karadeniz'de bir donanma kurmaya başladılar. Bunun paralelinde Bosna-Hersek ve Sırbistan-Karadağ'da halkı isyana teşvik ettiler. 1877'de Osmanlıya savaş ilan ettiler. Süratle Tuna'yı geçerek Plevne'ye kadar geldiler. II. Abdülhamid Ruslarla Ayestefanos Anlaşması'nı 1878'de imzalamak zorunda kaldı. İngiltere Donanmasının İstanbul'a gelmesi Rusları durdurucu faktör olarak değerlendirilebilir. Daha sonra III. Aleksandr'ın çar olması onun çarlık içerisinde reformları devam ettirecek bir yapının gelmiş olduğunu gösteriyordu fakat Avrupa'dan gelen sosyalist düşüncenin etkisinden tek devlet, tek millet ve tek görüş yani Ortodoksluk olarak tasarladığı yapıyı koruyamıyordu. 1894'te ölümünden sonra II. Nikola ve Aleksandr iktidara geçmiştir. Bundan sonra Rus düşünce ve yönetim yapısında ciddi değişiklikler meydana gelmiş ve nihayetinde rejim değişikliğine kadar gidilmiştir. II. Nikola devrinde ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı dünya sahnesinin yeni oluşumlara ciddi anlamda yer vereceğini göstermiştir.¹⁶²

Ruslar ile İsveçliler arasında 30 Ağustos 1721'de imzalanan Nistadt Barış Antlaşması'na göre Ingermanland, Estland, Lifland ve Karelia'nın, Vyborg ve Keksholm bölgelerindeki kasabaların ve Finlandiya körfezindeki tüm adaların hakimiyeti Ruslara verilmiş, ayrıca Rusya kayıtsız şartsız Baltık bölgesinin en kuvvetli devleti olarak tanınmıştı. O sırada, Rus Donanması altısı üç güverteli olmak üzere 29 kalyondan oluşan ve toplam 44 muharip unsurdan oluşuyordu. Donanma bünyesinde 16.121 denizci ve subayla birlikte 2.128 top bulunduruyordu. Üstelik Deniz Harp Okulu iyi eğitimli deniz öğrencileri yetiştirmeye devam ediyordu. Buna karşılık, İsveç Donanması kuzey savaşından ancak 21 kalyon ile çıkabilmişti. 1718 yılında bir büyük amiral liderliğinde donanmayı yönetmekle görevli olan amirallik konseyini (Admiralty Collegium) kuruldu. 1720 yılında on yıldır kullanılan ve kapsamı güncel gereksinimler için oldukça kısıtlı olan

¹⁶¹ Dr.Akdes Nimet, KURAT, age., s.32-34.

¹⁶² Dr.Akdes Nimet, KURAT, Türkiye ve Rusya, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.34-37.

muhabere talimatları yerini Amiral Kruys tarafından derlenen daha geniş kapsamlı “Donanma Talimatı”na bıraktı. Bu yeni “talimat”, Kosel Adası savaşının kahramanlarından biri olan St.Petersburg’daki Kaptan Zutov tarafından yazılmış ve I. Peter tarafından bizzat düzenlenmiştir.¹⁶³

1722 yılında, Admiralty ve tersanelerin kontrolü ile ilgili düzenlemeler kapsamında sahil güvenlik teşkilatı kuruldu. 1724 yılında gemilerin sınıflandırılmasını sağlayan, gemi boyutları ve oranlar ile ilgili cetveller yürürlüğe girdi. 1724-1771 yılları arasında Baltık filosu için bu cetvellere uygun doksanın üzerinde hatt-ı harp gemisi (kalyon) ve firkateyn inşa edildi. 1722 subayın rütbe ve derecelendirilmelerini düzenleyen bir sistemi yürürlüğe soktu. Buna göre rütbelere¹⁶⁴;

- (1) Aday yüzbaşı,
- (2) Yüzbaşı,
- (3) Binbaşı,
- (4) Yarbay,(ikinci derece albay)
- (5) Albay,(birinci derece albay)
- (6) Komodor, (Tuğamiral-Komodor Albay)
- (7) Tümamiral,
- (8) Koramiral,
- (9) Oramiral,
- (10) Büyük Amiral (General-Amiral)

Zaman içerisinde üzerinde yalnızca küçük oynamalar yapılan bu sistem 1917 yılına kadar yürürlükte kaldı. Aynı rütbelere 1935-1940 yılları arasında yeniden yürürlüğe sokularak kullanılmıştır. Donanmanın sancağı olarak Büyük Petro Aziz Andrew’un gök mavisi renginde çapraz çizgili bayrağını belirledi. İlk kez 1692 yılında Petro filosunda çekilen bu bayrak, Kuzey Savaşı sırasında ünlenmiştir. Büyük Petro’nun donanma talimatına göre Rus savaş gemileri asla kendi sancak, fors ve flandralarının çekili olduğu gemilere saldıramaz, buna uymayanlar ölüm cezasına çarptırıldı.

¹⁶³ Amiral LOREY, age., s.72.

¹⁶⁴ Amiral LOREY, age., s.74.

I. Petro'nun son askeri girişimi ise 1722-1723 İran Seferi olmuştur. İnsan ve malzeme açısından büyük rakamlara ulaşan Rus askeri birliklerinin nakledilmesini sağlamak amacıyla, ilave olarak 247 adet nakliye gemisinin inşa edilmesini emretmiştir. Hiç şüphesiz, geniş bir vizyona sahip Petro, Rus Ordusu içerisinde, savaş gemileri ve gemi inşa ile ilgili tüm konuları kapsayan donanma geleneklerini yerleştiren isim olmuştur. İmparator Petro, Tavrov'daki tersanenin yenilenmesini emreder ve Byransk'da yeni bir tersane kurulmasına onay verir. Yeni bir filo kurarak bunu Don ve Dinyeper nehirleri yoluyla Karadeniz'e indirme düşüncesi vardı. Ancak, ani ölümüyle, Petro'nun planları, haleflerinin arzu ve ihtiraslarının sınırlarına kalmış olacaktı.

3.1.3. RUS DENİZ KUVVETLERİ KRONOLOJİSİ :

- 1696 Petro'nun Azak Denizi'nde düzenli deniz kuvveti bulundurulmasına ilişkin emrinin Boyar Meclisi'nde onaylanması. İlk kadirga olan "Principium"ın Voronezh tersanesinde inşa edilmesi. Kadirgaların desteğiyle Azak ve Azak Kalesi'nin istilası, Rus Donanması'nın ilk muharebe düzeni.
- 1698 Donanma Komutanlığının kurulması. Moskova'da Denizcilik Okulu'nun açılması.
- 1700 Yelkenli filosunun, Kürek filosundan ayrılması. İsveç'le Kuzey Savaşı'nın başlaması.
- 1701 Moskova'da Seyir Okulu'nun açılması.
- 1702 Syas Nehri üzerindeki tersanede Baltık filosu için ilk gemilerin inşa edilmesi.
- 1703 Rus Donanması'nın ilk zaferini Kuzey Savaşı'nda kazanması. Baltık filosu için ilk savaş gemisi "Schtandart"ın inşa edilmesi. Kotlin Adası'nda Kronschtot Kalesi'nin yapılması. Voronezh'de Amiral Okulu'nun açılması. İki İsveç gemisinin Neva Nehri'nde ele geçirilmesinin anısına ilk zafer madalyasının verilmesi.
- 1704 Kronschtadt Deniz Üssü'nün kurulması. St.Petersburg'da Admiralty Tersanesi'nin kurulmaya başlaması.
- 1705 I. Petro'nun, şimdiki deniz piyadelerinin temelini oluşturan Donanma Alayı'nın kurulmasına ilişkin buyruğun verilmesi.
- 1707 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na Admiralty Başkanı Oramiral Feodor Apraskin'nin yardımcısı Koramiral Korneli Kruis'in getirilmesi.
- 1709 Dizaynı I. Petro Feodosky Sklyaev tarafından yapılan ilk harp gemisi Poltova'nın

- Admiralty Tersanesi'nde kızağa konulması. İlk Rus Deniz Müzesi'nin kurulması.
(halen faaldir.)
- 1711 St.Petersburg'da tophane kurulması. Arkhangelsk'de Admiralty Okulu açılması.
- 1712 St.Petersburg'da Kadirga tersanesi açılması. İlk harp gemisi Poltova'nın denize indirilmesi.
- 1713 Petersburg sivil tersanesinin baş ustası Alexei Burtsev tarafından "Tekerlekli Gemi" inşa edilmesini öneren bir proje sunulması.
- 1714 Kürekli filonun donanma tarihindeki ilk zaferini Gangut yarımadası (şimdiki Hanko) yakınlarında İsveç'e karşı kazanması. Gangut Savaşı'nı müteakip subaylara altın, askerlere gümüş madalya verilmesi.
- 1715 St.Petersburg'da Donanma Hastanesi'nin kurulması. (halen faaldir.)
- 1716 St.Petersburg'da Deniz Harp Okulu kurulması (Savaş muhafızları akademisi). donanma talimatlarının tanıtılması, rütbelerin yeniden düzenlenmesi.
- 1717 Deniz Kuvvetlerinin en üst karar mercii olan "Amiraller Kurulu"nun kurulması.
- 1720 M.M.Golitsyn komutasındaki kadirga filosunun Grengam Adası yakınlarında İsveç'e karşı bir zafer kazanması, I. Petro tarafından üzerinde çalışılmış olan ilk donanma talimatının yayımlanması.
- 1721 Kuzey Savaşı'nın sona ermesi. Nischtadt Barışı'nın yapılması ve Rusların Baltık Denizi'nde hakim konuma gelmeleri. St.Petersburg'da kadirgalar için bir liman kurulması.
- 1724 Amiraller Kurulu'na bağlı olarak Denizcilik Arşivi'nin kurulması.
- 1733 Azak Filosu'nun kurulması.
- 1736 Don (Azak) Filosu'nun desteği ile Azak'ın ele geçirilmesi.
- 1737 Dinyester Filosu'nun kurulması.
- 1752 St.Petersburg'da Deniz Harp Okulu'na bağlı olarak, Gentry (asillerden sonra gelen sınıf) Üniversitesi'nin açılması.
- 1753 Irkutsk'da Seyir Okulu'nun açılması.
- 1766 Revel'de deniz subayları ile ilgili çalışmalar yapmak üzere bir kurul oluşturulması.
- 1768 Rus-Türk Savaşının başlaması. (1768-1774)
- 1770 Çeşme Deniz Savaşı. Baltık Donanması'na ait subay ve denizcileri ödüllendirmek için "Çeşme Savaşına İştirak" madalyası çıkarılması.
- 1781 Kholmogory'de ilk Rus Denizcilik Üniversitesi'nin açılması.

- 1782 Kherson’da Deniz Harp Okulu açılması.
- 1783 Rusya’nın güneyindeki savaş gemilerinin Karadeniz Donanması olarak teşkilatlanması ve Sivastapol Deniz Üssü’nün kurulması.
- 1787 Ruslar ile Türkler arasında Kırım Savaşı’nın başlaması. (1787-1791)
- 1798 St.Petersburg’da Gemi İnşa Okulu açılması.
- 1799 Rus-Türk Müşterek Deniz Kuvveti tarafından Korfu Adası’nın ele geçirilmesi.
- 1805 Merkezi Deniz Kuvvetleri Kütüphanesi kurulması.
- 1806 Rus-Türk savaşının başlaması. (1806-1812)
- 1827 Navarin Deniz Savaşı .
- 1853 Kırım Savaşı’nın başlaması. (1853-1856). Sinop Deniz Savaşı. Stimli gemiler arasındaki ilk deniz savaşı (Vladimir ve Pervez-i Bahri arasında)
- 1877 Türk-Rus Savaşı’nın başlaması (1853-1878)
- 1914 Kurulan Deniz Hava Filosu’nun ilk hareketi (Sivastopol’da YAVUZ kruvazörüne karşı)

3.1.4. ATEŞ GEMİLERİ :

Deniz savaşlarında asırlardır, özellikle küçük çaplı donanmalar tarafından, kendisinden çok daha büyük donanmalarla veya gemilerle başa çıkabilmek amacıyla “Ateş Gemileri” kullanılmıştır.¹⁶⁵ Ateş Gemileri, çabuk tutuşan ve parlayan her türlü yanıcı madde ile donatılan, kasti olarak ateşlenip düşman gemilerine doğru yönlendirilen veya akıntının olduğu bir yer ise sürüklenmesine izin verilen, düşman donanmasını yok etmek veya paniğe yol açarak gemilerin nizamı terk etmelerini sağlamak amacıyla kullanılan bir nevi taktik silahtır. Ateş gemilerinin diğer bir türü olan “Patlayıcı Gemiler” ise, düşman gemilere yakın mesafede patlatılarak hasara yol açan gemilere verilen isimdir.¹⁶⁶

Yelken dönemindeki savaş gemileri ateşe karşı oldukça hassastırlar. Katranla kalafat edilmiş birleşme veya ek yerleri, yağlanmış halatlar ve barut dolu cepanelikler düşünüldüğünde gemi üzerinde yanmayacak çok az şey vardı. Sulh zamanında dahi limanda kazara çıkan yangınların birçok gemiyi yok ettiği gerçeği göz önüne alındığında, ateş gemilerinin ne denli ciddi bir tehdit oluşturduğu kolayca anlaşılabilir. Ateş gemileri

¹⁶⁵ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.63.

¹⁶⁶ Denis Sinor, age., s.21.

tam olarak istenen yöne doğru esen bir rüzgar olduğu takdirde hedefine doğru sürüklenmeye bırakılabilir. Ancak çoğu muharebede bu gemiler kendisini hedefe doğru yönlendirecek çekirdek bir mürettebat ile donatılmıştır. Çekirdek personel o tekneyi sevk ve idare edebilecek asgari sayıda denizci anlamına gelmektedir.

Çekirdek personel görev yaptığında ateş gemilerinin yedeğinde muhakkak bir küçük vasıta/bot bulunur. Yunanlılar bu botları “SKABAVIA” olarak adlandırırđı. Hedef gemiye ateş gemisinin artık rampa edeceğinden emin olunca içindeki personel derhal yedeklerinde çektikleri vasıtaya binerek en kısa zamanda oradan uzaklaşır. Eğer hedef gemi çok kıymetli ve ateş gemisi personeli de çok cesur ise ateş gemisini hedeflerine yanaştırıp, üzerinden ayrılmasın diye de kancalarla bağlayıp ondan sonra gemilerini terk ederlerdi. Muharebe esnasında ateş gemisini hedef gemiye yanaştırıp daha sonra da bağladıktan sonra gemiye terk edebilmek ise neredeyse imkansızdır. Çünkü karşı tarafta hazırđır ve hedef gemiye doğru yol almaya başlanıldığı andan itibaren ateş gemisi üzerinde yoğun bir top ve tüfek ateşini başlayacaktır. Bu ateşe rağmen hedef gemiye yanaşıp bir de üstüne, güvertede açıkta durarak kancalarla hedef gemiye bağlanmayı başarabilmek, Deniz harp tarihinde pek nadir rastlanabilen olaylardandır. Ateş gemilerinin etkisi, özellikle demir atmış gemilere veya manevra alanı kısıtlı olan filo/gemilere karşı çok tahrip edici olmuştur. Denizde, eğitimli ve iyi komuta edilen bir gemi ateş gemilerinden rahatlıkla kurtulabilir veya top ateşleriyle etkisiz hale getirilebilirdi.

3.1.5. BOMBA/HAVA/HUMBARA GEMİLERİ :

Bomba gemisi , Bombarda, Humbara gemisi veya Havan gemisi bir ahşap yelkenli savaş gemisi tipidir. Ana silahı, zamanın diğer savaş gemileri gibi uzun top veya kaval topu olarak adlandırılan toplar değil, genellikle baş üstünde konuşlandırılan bir nevi havanlardan oluşuyordu.¹⁶⁷ Bomba gemileri, kaleler, limanlar gibi karadaki sabit hedefleri bombalamak için dizayn edilirdilerdi. Bu görev daha sonraları I. ve II. Dünya savaşlarında Monitörler tarafından yerine getirildi.

¹⁶⁷ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.68.

Bomba gemisi konsepti ilk olarak Fransa Donanması tarafından uygulanmıştır. İlk Bomba gemisi Fransızların 1681 yılında Dunkirk’de inşa ettiği “BOMBARDE” isimli gemiydi. Fransa’nın bu ilk dizaynlarında baş üstünde pruva istikametinde yan yana duran iki havan topu bulunuyordu. Bu gemiler genellikle 80-200 tonluk bir veya iki direkli, 70 kişilik personele sahip ve kıç taraflarında genelde sekiz adet kaval topu bulunan, baş taraftaki iki havan topundan ise 30cm çapında ve 70kg ağırlığında mermiler atan platformlardır.¹⁶⁸

Genelde kara bombardımanını gemiler demirleyerek icra ediyorlardı. Topların baş üstünde sadece pruva istikametinde mevkilendirilmeleri nedeniyle belli bir sektör dahilindeki hedeflere ateş edebiliyorlardı. Halbuki demirli olan bir gemi rüzgar ve akıntı nedeniyle sürekli olarak geziniyor ve belli bir müddet sonra hedef atış sektörü dışında kalabiliyordu. Böyle durumlarda ise topların hedefe yönlendirilebilmesi için tek çare geminin döndürülebilmesiydi. Bu da eski deyimle “PÜRMEÇE TUTMAK” suretiyle sağlanabilirdi.

İlk bomba gemileri iki direkli olarak inşa ediliyordu. Bu tekneler gemicilik açısından kullanımı uygun olmayan bir yapıdaydı. Çünkü baş taraftaki iki adet havan topuna yer açabilmek maksadıyla pruva direği benzer armadaki diğer gemilere nazaran daha kıça yakın olarak inşa ediliyordu. Bu da halatların kullanımında gemicilere oldukça güçlükler yaratıyordu.¹⁶⁹ 1770’lerde tüm bomba gemileri üç direkli tam armalı gemiler olarak dizayn edilmeye başlandı. Baş taraftaki donanımı namlunun balast etkilerinden korumak için genellikle zincir kullanılıyordu.

Havanlar gülle yerine sadece patlayıcı mermi atan silahlardı. Yani atılan mermilerin günümüzdeki örnekleri gibi düştüğü yerde patlama özelliği vardı. Dolayısıyla içlerinde barut bulunuyordu. Bu gemiler özel olarak dizayn edildiklerinden ve donatıldıklarından dolayı başka maksatlı kullanılmaları pek tercih edilmiyordu. Ancak topun geri tepmesini karşılamak için gemilerin takviyeli ve çok sağlam yapılmalarından dolayı sulh zamanlarında bomba gemileri, buzdağlarının gemiler için büyük bir tehlike yarattığı kutup

¹⁶⁸ Denis Sinor, age., s.25.

¹⁶⁹ Akdes Nimet, KURAT, age., s.82.

bölgelerinde keşif maksadıyla kullanılmışlardır. HMS Erebus ve HMS Terror gemilerini bu kapsamda saymak mümkündür.

Savaşlarda bomba gemileri sadece kara hedeflerini ateş altına almak için kullanılmıyordu. Muharebelerde, yatay bir yörüngede ateş eden kaval toplarına sahip olan gemilerin, düşman gemisine ateş edebilmesi için önünde dost bir geminin bulunmaması lazımdır. Ancak bu husus her zaman mümkün olamamaktadır. Sakız Kanalı Savaşında Hüsamettin Paşa Osmanlı Donanması'nı Damla suyu mevkiinde sahile paralel iki hat halinde demirletmişti. Bu durumda iç tarafta kalan gemilerin toplarını kullanma imkanı kalmıyordu. Dolayısıyla Osmanlı'nın ateş gücü bir anda yarı yarıya azalmıştı.

Donanma Çeşme Limanı'na demirlediğinde de aynı durum söz konusuydu. Liman ağzına en fazla 4-5 kalyonu koymak mümkündü, yani bir anda yaklaşık 1000 topa sahip Osmanlı Donanması'nın ateş gücü, buradaki gemilerin bir bordasındaki top sayısı kadar olabiliyordu ki bu da yaklaşık 150 top demektir. Osmanlı Donanması'nın elinde o anda Rus Donanması'nda olduğu gibi bomba gemisi bulunsaydı onları iç hatta demirletebilir ve toplarını kullanmaya devam edebilirdi. Ruslar Çeşme Savaşı'nda GROM gemisini taktiksel açıdan çok etkili olarak kullanmışlardır. Rus Donanması ilk bomba gemilerini 1699 yılında kullanmaya başlamıştır. Özellikle Azak Kalesi'nin ele geçirilmesi için yapılan bombardımanda bu gemiler yoğun biçimde görev yapmışlardır.

3.2. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE RUS DONANMASININ FAALİYETLERİ :

3.2.1. OSMANLI DONANMASI :

Ummanlara hükmeden Barbaros Hayrettin Paşa zamanındaki Türk Donanması'nın stratejisi; "Türk Donanması dünyanın geri kalan donanmalarının toplamından daha güçlü olmalı ve daima aynı seviyede tutulmalıdır." olmuştur. Belki gemi sayısı bakımından değil, fakat teknelerin mükemmelliği, personelin eğitim ve disiplini, deniz topçusunun menzil üstünlüğü göz önüne alındığında bu strateji XVI. asır boyunca başarı ile uygulanmıştır diyebiliriz. Savaş gemisi, personelin eğitimi, topçuların üstünlüğü gibi hususlar tamamen

donanma için geçerli olan hususlardı. Buna karşılık bir ülkenin denizcilik gücü sadece donanmasından ibaret olmamalıdır. Deniz ticaret filosu da en az o ülkenin muharip gücü kadar önemlidir. İkisini aynı seviyede yüksek tutmayı başaran ülkeler daima başarılı olmuştur.¹⁷⁰

Osmanlı ise ticareti adeta bir eziyet veya ikinci derecede bir husus olarak görmüş ve bu yüzden de sadece gayri Müslimlerin veya yabancıların tekelinde deniz ticareti yapılmıştır. Bu durum özellikle deniz adamı yetiştirilmesinde büyük sıkıntılara yol açacaktır. Çeşme’de kaybedilen 5.000 denizci, İnebahtı’da yitirilen 30.000 denizci, Osmanlı Donanması’nın uzun müddet, kendine gelememesinin en büyük nedenidir. Dünyanın en büyük tersanelerinden biri olan İstanbul tersanesinde o zamanın imkanlarıyla bir sene içinde yepyeni bir donanma inşa etmek mümkün idi. Ancak onu kullanacak olan kaptanları, topçuları, gabyarları yetiştirmek seneler almaktadır. Örnek bir denizci devlet olan Venedik, denizci stratejisinin üç ana unsuru olan, savaş gemileri, ticaret gemileri ile üs ve limanları için politik ve askeri mücadeleyi dengeli bir şekilde yürütmesini bilmiştir. İtalyan Amirali Fiorovano :

“Türkler hiçbir zaman denizlere sahip çıkmak istemediler, tam tersi yabancılar bol bol deniz ticaret imtiyazı vermekten başka” kendi mallarını da çok büyük navlunlar vererek onlara taşıttılar. Bu yüzden imparatorluklarını kaybettiler.” demiştir.

Gerçek anlamda deniz gücüne önem veren padişah, Fatih Sultan Mehmet’tir. Fatih Sultan Mehmet, Gelibolu tersanesinde gemi yapım işlerine hız vermiş, kısa zamanda 147 parçalık bir deniz gücü meydana getirerek komutanlığına Baltaoğlu Süleyman Bey’i atamıştır. Osmanlı’nın ilk zamanlarında; Gelibolu ve Karamürsel’de, Karasi Beyliği’nden alınan Edincik’de Bizans’dan alınan İzmit’te (Kocaeli tersanesi) tersaneler bulunuyordu. Gelibolu tersanesi, düzenli ve büyük bir Osmanlı tersanesidir. 1390’da şehrin harap olan dış kalesi yıkılarak iki kule inşa edilmiş ve liman ıslah edilerek gemi inşa tezgahları, malzeme depoları, çeşmeler, peksimet fırınları ve baruthaneleri ile Gelibolu tam teşekküllü bir tersane halini almıştır. Gelibolu’nun bir deniz üssü olmasından sonra İzmit, Karamürsel ve Edincik tersanelerindeki gemiler buraya alınmıştır.¹⁷¹

¹⁷⁰ Denis Sinor, age., s.34.

¹⁷¹ Akdes Nimet, KURAT, age., s.95.

İstanbul'un fethini takip eden on sene içinde Fatih donanmanın güçlenmesine azami önem vermiş ve İstanbul'da iki tersane daha kurdurarak gemi yapımını hızlandırmıştır. Bu dönemde Osmanlı Donanması Ege Denizi'ne açılmaya başlamış ve 1463'de Eğriboz Adası muharebesinde ilk defa Venedik'e ait bir filo mağlup edilerek Halkis Kalesi zapt edilmiştir.

Takip eden dönemde donanmanın yardımıyla Kırım fethedilmiş ve Karadeniz bir Türk Gölü haline gelmiştir. Akdeniz'de ise Osmanlı farklı bir strateji uygulamış ve deniz ticaret yolları üzerlerindeki ada, kale, üs ve limanları uzun ve zahmetli mücadelelerden sonra ele geçirmiş ve özellikle Doğu Akdeniz'de deniz egemenliğini tesis etmiştir. II. Beyazıt döneminde Osmanlı yönetimi, Cezayir ve civarında yerleşmiş olan Müslüman denizcilerle yakın bir işbirliğine gitmiş ve buralarda kullanılan gemi inşa teknikleri öğrenilerek geliştirilmiştir. Yavuz ve Kanuni dönemlerinde İstanbul tersanesi bir kış mevsiminde 200 parça gemi yapabilecek kapasiteye ulaşmıştır. Bu kapasite diğer tersanelerin yardımı ile 300 gemiye çıkartılabiliyordu.

Kuruluş devrinde tesis olunan Gelibolu tersanesine ilave olarak yükseliş devrinin ana tersaneleri, İstanbul tersanesi, Sinop tersanesi, Samsun tersanesi, Kefken tersanesi, Tuna tersanesi, Süveyş tersanesi ve Birecik tersanesidir. Tersanelerin mutlak amiri padişahı. Osmanlı tersanelerinde her sene 40 gemi yapmak kanundu ancak padişahın iradesi olmadan bir şey yapılamıyordu. Osmanlılar, yükseliş devrinde hem kürek hem de yelkenle seyir kabiliyeti olması nedeniyle kadirga inşasına önem verdiler. Hıristiyan devletlerde kadirga inşa etmekte ve fakat bu tekneleri birkaç kat bakırla kaplayarak bir nevi zırhlı hale sokmakta, daha fazla asker ve top taşımalarını sağlamaktaydılar.

Batılılar ayrıca, yelkenli gemi inşasında çok ehemmiyet vermekte, kudretli kalyonlar inşa ederek her mevsim denizlerde filolar bulundurabilmekteydiler. Osmanlı filosu sonbaharda İstanbul'a dönünce, onlar büyük yelkenlerle denize açılırlar, sahillere ve adalara saldırırlardı. Sahil ve adalardaki kaleler kara kuvvetleri ile savunulur, denizden bahara kadar yardım görmezlerdi. Bu suretle ilkbahar ile sonbahar arasında Akdeniz'de Osmanlı filosu hakim olur, kış aylarında ise Hıristiyan Filoları rakipsiz denizlerde dolaşırlardı. Osmanlılar kış aylarında denizlerde filo bulundurmaya hiç ele almadılar ve bu durum çöküş devrine kadar sürüp gitti. Osmanlı Devleti'nin toprak kaybettiği ilk antlaşma

olan Karlofça Antlaşması'yla başladığı kabul edilen gerileme devri, Mezomorto Hüseyin Paşanın aldığı tedbirler ve geç de olsa geçilen kalyon teşkilatlanmasına bağlı olarak 1770 Çeşme Savaşı'na kadar donanma da kendini gösterememiştir.

Osmanlı Donanması gemi adedi bakımından dönemin önde gelen donanmalarına göre halen önde olmasına rağmen ciddi sorunlar yaşamaktaydı. Yelken devrinin başlaması, çok çabuk gelişen top teknolojileri ve taktikleri tün denizcilerin artık donanımlı okullarda eğitim görmesini gerektirmesine rağmen, henüz Osmanlı Donanması'nda tek bir okul bile bulunmamaktaydı. Dolayısıyla, çağdaş denizcilik eğitimi almış bilgili ve tecrübeli bir personel mevcut değildi. Bu dönemle ilgili olarak Sn.Ord.Prof.Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın aşağıdaki tespiti çok çarpıcı ve bir o kadar da düşündürücüdür.¹⁷² Bundan başka yaptırılan kalyonların işe yaraması düşünülmeyerek kış tarafları müteaddit odalarla süslenip seyyar bir deniz köşkü haline getirilmiş ve bundan başka gemici yetiştirilmesi de ihmal edilmiş ve tersane varidatı ve paşa gemilerine tahsis edilen yerlerin hasılatı ve salyane kaptanlıklar (Sakız, Nakşe, Mehdiye, Lefkoşe, Baf, Girne, Sancak beylikleri) me'kel (arpalık) olmuş ve kalyoncu askerleri de ticarete dökülmüşlerdir.

Dünyada ilk kurulan Loyd's Register of Shipping 1760'da gemi inşası için kurallar yayınlanmış İngiliz kralı da bu kurallara uyulmasını, gemilerin Lyod's kurallarına uygun inşa edilmelerini emretmişti. Sigorta şirketleri klaslı olmayan gemilerle nakledilen malları sigortalamıyor veya çok yüksek bir ücret talep ediyorlardı. Harp gemisi inşası için de Llyod's kuralları gibi Admiralty kuralları konulmuş, gemiler bu kurallara uygun olarak inşa edilmeye başlanmıştı. Tersane-i Amire'de ilk kalyon 1644 yılında inşa edilmiştir. 1660'ta 30 adet kalyonun inşası için kapsamlı faaliyetlere başlanmış böylece donanma mevcudundaki gemi çeşitlerinde büyük bir değişme olmuştur. Ancak bu dönemde kalyon inşası uzun süre devam etmemiştir. Kalyon kullanımı için gerekli eğitim ve altyapı donanmaya kazandırılmadığı için Fazıl Ahmet Paşa döneminde 1661 yılında tekrar kadirga kullanımına ve inşasına dönülmüştür.

Kalyon inşasına 1679'da tekrar on gemi –bu gemilerin dördü üç ambarlıdır- ile başlanmış 1685 ile 1699 yılları arasında kalyon inşasına hız verilmiştir. XVIII. yüzyılın

¹⁷² İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s.56.

başlarında tekrar kalyon inşasında duraklama dönemine girildiğini ve Tersane-i Amire’de gemi tamirinin gemi inşa faaliyetlerinin önüne geçtiğini görüyoruz.

3.2.2. TERSANE-İ AMİRE :

Tersane-i Amire’deki gemilerin inşa ve teçhizi sırasında kullanılacak olan kereste, direk, seren, ham demir, katran, zift, yağ, reçine, balmumu, kendir, üstüğü, kürek keneviçe ve barut gibi malzemelerin önemli miktarı avarızları karşılığında reayadan ocaklık olarak temin edilmekteydi. Bir vergi mükellefiyeti olan “Avarız”, devletin bilhassa savaş veya başka amaçlarla teminini istediği mal ve hizmetlerin önemli bir kısmını, en çok buldukları veya imal edildikleri bölge ve üreticilerden, ödemek mecburiyetinde oldukları vergi karşılığında alınmasıdır. “Ocaklık” ise, gemi inşası için gerekli malzemenin, avarız karşılığında tedarikleri maksadıyla, imal ve istihsal edildikleri bölgelere havale edilmesidir.¹⁷³

3.2.3. OSMANLI DONANMASINDA TOPÇULUK VE TOPHANE-İ AMİRE :

Dünya donanmalarında 1300 yılından beri topların kullanıldığı kabul edilmektedir. Barutun icadı ve bunun ateşli silahlarda kullanılmaya başlanması ile ateşli silahlar büyük bir gelişim göstermişlerdir. Barutun ilk defa kim tarafından bulunduğu ve kullanıldığı hakkında, doğulu ve batılı kaynaklarda çelişkili ifadelerle karşılaşılmaktadır.

Barutun ilk kullanıldığı ateşli silah olan topun, mevcut kaynaklara göre Osmanlı tarafından ilk kez 1369’da İstanbul kuşatması sırasında kullanıldığı bilinmektedir. I. Murat Kosova Savaşı için Haydar adında bir top teknisyenine top döktürmüştür. 1392 senesinde Brankoviç ailesinin toprakları ile Üsküp ve 1369 senesinde Gluavica deniz madenleri Osmanlı askeri idaresine girmiş olup aynı tarihlerde Balkanlarda yüzden fazla top olduğu tahmin edilmektedir. Osmanlılarda XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaştığı görülmektedir.

¹⁷³ Alexander, STILWEE, The Trafalgar Companion, Osprey Publishing, London, 2005, s.82.

XVIII. yüzyılda iyice zayıflamış olan Osmanlı'nın topçu gücünde yüzyılın sonlarından itibaren tekrar bir canlanma başlar. Bu canlanmada, ıslahatçı bir padişah olan III. Selim'in etkisi büyük olmuştur. III. Selim'in 1794'de açmış olduğu Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'da, çağın gereklerine uygun bir eğitim sistemi ile topçu subay ve teknisyenler yetiştirilmeye başlanmıştır. I. Murat, Yıldırım Beyazıt ve II. Murat dönemlerinde seyyar dökümhaneler kurulup kaleler karşısında toplar döküldüğü, değişik kaynaklarda yer almaktadır.

3.2.4. TOP YAPIMI :

Top yapımı, döküm ocakları adı verilen yerlerde yapılırdı. Bu işlemin yapıldığı binalar yüksek duvarlı, kubbeli ve fazla miktarda bacaya sahip mekanlardır. Ayrıca top dökümü için zemine açılmış büyük çukurlar, erimiş madenin taşınması için kullanılan künkler ve döküm esnasında çıkabilecek yangın tehlikesine karşı su sarnıçları ile teşkilatlandırılmıştır. Bir topun dökümünde esas olan unsur kalıptır. Özel bileşimli çamurun içine keten ve kenevir lifleri gibi dayanıklı malzemeler katılarak yapılan ana maddeye top biçimi adı verilirdi. Büyük kalıbın içine yerleştirilen ana maddeden yapılan ikinci bir kalıp daha bulunurdu. Böylece iki kalıp arasında kalan boşluk, eritilmiş maddenin (demir veya bronz) dondurulduğu esas top gövdesinin oluşmasına yarardı. Sıkıca sarılmış olan kalıplar belirli bir müddet sonra açılır ve kalıp içinden çıkan madeni top üzerindeki pürüzler giderildikten sonra kullanılmak üzere hazırlanırdı.

Osmanlılarda top dökümü kendine has merasim ile gerçekleştirilen önemli bir olaydır. Başta sadrazam olmak üzere, şeyhülislam ve önemli devlet adamları top dökümünün yapılacağı top karhanesine gelirlerdi. Okunan duaları ve kurban merasimini takiben, top dökümü için kullanılacak eritilmiş alaşım için altın liralara atılırdı. Bu döküm esnasında olabilecek her türlü kaza ve yangına karşı gerekli tedbirler alınırdı. XIX. yüzyıl başına kadar ağızdan dolan (taş veya demir gülle atan) ve top gövdesi gerisindeki bir fitille ateşlenen toplar cins ve büyüklüklerine göre; Balyemez, Şahi, Çakaloz, Ejderhan ve Havan gibi isimler alırlardı. XIV. yüzyıldan itibaren de tekerlekli kundaklar üzerine oturtulmuş, kamalı tabir edilen kuyruktan dolar toplar ortaya çıkmaya başlamıştır.

3.2.5. OSMANLI DONANMA PERSONELİ :

Osmanlı Donanmasında kalyonların ön plana çıkmasına kadar bizzat hükümet tarafından yaptırılan gemileri kullanan kaptanlara hassa reisi ve kaptan denilip kaptan paşa sancaklarının sancakbeyleri tarafından haslarına göre temin edilen gemilere de Bey Gemileri denilirdi. 1682 senesinden itibaren donanmanın kaptan paşadan sonra gelen amirallerine sırasıyla Kapudane, Patrona ve Riyale isimleri verilip diğer kalyon ve gemilerin süvarileri kaptan diye anılmışlardır.¹⁷⁴

Reis denilen eski kaptanlardan Kemal Reis, Murat Reis, Seydi Ali Reis, Turgut Reis, Salih Reis gibi meşhur denicilerimize on altıncı asırda kaptan denilmeyip reis denilmiş ve daha sonraları kaptan tabiri kullanılmıştır. Kaptan olan reislerle Azap Reislerini ayırmak için kaptan olan reislere “Hassa Reisi” denilirdi. Yalnız müstakil bir kaptanlık olan Süveyş Donanması amirali hakkında kaptan tabiri kullanılmıştır. Daha sonra bir harp gemisini idare edenlere reis ve bir filoya kumanda edenlere de kaptan denilmiş, fakat on yedinci asırdan itibaren kaptan tabiri ön plana çıkmış reis, ikinci dereceye kalmıştır.

Kürek devrinde Hassa kaptanları, gemi azabları, bölükbaşları olan reislerden tayin edilirdi. Gemilerdeki tüm personel kaptanın emri altında idi, bunlar gemilerine fener takarlardı. Bu devirde kaptan olabilmek için düşman gemilerinden birini ele geçirmek gerekliydi. Yine kadirga devrinde kapudane, patrona, riyale gibi kalyon kaptanlarına ait tabirler kullanılmadığından bu gemilerin kaptanlarına Hassa Reisi ve Hassa Kaptanı denilmişti. Sahil sancakbeyleri, olan Derya Beyleri, sahip oldukları sancağın önemine göre kaptan paşa ile beraber bir veya iki gemi ile denize çıkarlardı.¹⁷⁵

XVI. asırda Gelibolu Sancağı'na sahip olan Kaptan Paşa ile beraber Sığıla, Midilli, Kocaeli, Biga, İnebahtı, Eğriboz, Karheli, Antalya, Magosa, Kavala, Anabolu, Gerniye, Menteşe, Sakız sancakbeylerinin denize çıktıkları görülür. Fakat bu miktar her zaman aynı olmamış, sancak adedi ihtiyaca göre artmış veya eksilmiştir.

¹⁷⁴ Akdes Nimet, KURAT, age., s.101.

¹⁷⁵ Alexander, STILWEE, The Trafalgar Companion, Osprey Publishing, London, 2005, s.87.

3.2.5.1. KAPUDANE :

Bu tabir 1682 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Kapudane, oramiral karşılığı olup bindiği geminin adı da “Kapudane-i Hümayun” idi. Kapudane gemisi flamasını sancağın altına toka ederdi. XVIII. asrın son yarısında kapudanenin salyanesi yani senelik maaşı dört bin beş yüz kuruştı. Gerek kapudane ve gerek patrona ve riyalenin kaptanlık alameti olarak asaları vardı ve bunlar asalarıyla tefrik edilirdi. Kapudanenin esasının rengi yeşil ve diğer iki kaptanın asalarının renkleri ise mavi idi. Liman reisinin asası da mavi renkli olduğundan dolayı bunlara sahib-i değnek denirdi.¹⁷⁶

3.2.5.2. PATRONA :

Patrona, koramiral mukabilidir. Gemisine “Patrona-i Hümayun” denirdi. Patrona flamasını pruva direğinin üstüne çekerdi. XVIII. asrın son yarısında salyanesi üç bin beşyüz kuruştı.

3.2.5.3. RİYALE :

Günümüz itibariyle tuğamiraldir. Patronadan sonra gelir ve gemisine “Riyale-i Hümayun” denilirdi. Riyale, flamasını mizana direğine takardı. Kaptan-ı derya eyaletine bağlı sancaklar ile, daha önceden tespit edilen zeamet ve tımar sahipleri, sancak beyleri ile birlikte donanma hizmetinde savaşçı olarak sefere katılmaya mecburdurlar. Kaptanı derya eyaletinin sancakbeylerine “Derya Beyi” denilirdi. Osmanlı Donanmasında hizmet eden, leventler, kürekçiler, azablar, aylakçılar, kalyoncular, gabgarlar ve sudagabo’lar gibi muhtelif sınıflarda ve konumda personel mevcuttu. Bunların mevcutları, isimleri ve ağırlıkları zamanla değişime uğramıştır.¹⁷⁷

3.2.5.4. KALYONCULAR :

Yelkenli gemilerde daimi olmayarak her sene donanmanın denize çıkmasından evvel muayyen bir kısım kazalardan donanmada hizmet etmek üzere tertip edilen donanma

¹⁷⁶ Selim Sırrı, ALTIER, Osmanlı Bahriyesinin Yelken Devri ve Türk Korsanları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, s.27.

¹⁷⁷ Selim Sırrı, ALTIER, age., s.29.

askerlerine “Kalyoncu” veya “Taşralı Nefarat” denilirdi. 1682 senesinde kurulan kalyonculukla başlı başına bir ocak halinde donanma kuruluşuna dahil olmuşlardır. Bunlar, leventler gibi daimi ücretli asker olmayıp, gerektiği takdirde Donanma hizmetine girer donanmanın dönüşünden sonra yine memleketlerine geri dönerlerdi.

3.2.5.5. KÜREKÇİLER :

Osmanlı Donanmasında iki türlü kürekçi vardı. Bunlardan birisi İtalyan forsa denilen kürekçiler olup harpte alınan esirlerdendi. Ayrıca Osmanlı tebasından cürüm sahibi olanlardan bazılarına da ceza olarak gemilerde kürek çektirilirdi. XV. ve XVI. asırlarda bütün Akdeniz devletlerinde bu forsa usulü vardı. Her gemide forsalara gardiyanlar nezaret ederlerdi, bunların kaçmamaları için birer ayaklarından zincirle alabandalara çakılı bulunurlardı. Bu forsalardan başka devlet, kendi tebasından genellikle yirmi hanede bir olarak donanma için kürekçi alırdı. Yani her yirmi hanede biri kürekçi olarak alınıp geri kalan on dokuz hanesi bu kürekçinin altı aylık iâşesini temin için para verirlerdi.¹⁷⁸

3.2.5.6. LEVENTLER :

Halen Türkçede “Levent” kelimesi boylu boslu, kuvvetli ve yakışıklı erkekler için kullanılmaktadır. Latineden gelme “Levantino”dan alındığı söylenmektedir. Bu tabir 1550 senelerinde Osmanlı Donanması içerisinde yayılmaya başlamıştır. Türk korsan teknelerinde ve daha ziyade Akdeniz’de gezen sefinelerde görev yapan o deniz erleri, boylu-poslu güçlü kuvvetli idiler. Korsan gezen bu Türk denizcileri daha sonraları Osmanlı Donanması’na girip muharip deniz eri olarak görev yaptıkları sıralarda kendilerine levent (çıplak) ismi verilmiştir. Leventler iki kısma ayrılmaktadır. Kara leventleri ve deniz leventleri. Ancak kara leventleri çok önceleri kaldırılmış, deniz leventleri ise daha uzun ömürlü olmuştur. Günümüzde levent tabirinin deniz leventi için kullanılması bu sebebledir.¹⁷⁹

3.2.5.7. GABYARLAR :

Gabyar, gemi serenleriyle yelkenlere bakan ve yelkenleri açarak armaları muhafaza ile intizamını muhafaza eden gemicilere denilirdi. Gabya İtalyanca bir kelime olup gemi

¹⁷⁸ Selim Sırrı, ALTIER, age., s.34.

¹⁷⁹ Alexander, STILWEE, age., s.96.

direklerinin alttan itibaren ikinci kademesidir. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşına kadar donanmada gabyar sınıfı yoktu, bu tarihten sonra ücretle gabyar alınmaya başlanmıştır.

3.2.5.8. KAPIKULU ASKERLERİ/DENİZ TOPÇUSU :

Tımarlı sipahiler daimi silah altında bulundurulmadığı için ve devletin lüzum gördüğü anda bunları toplamak vakit alacağından donanmaya, yeniçeri, cebeci gibi daimi silah altında bulunan muvazzaf sınıflardan da yeteri kadar asker tayin olunurdu. Top dökmek ve savaşlarda top kullanmak üzere iki kısımdan oluşan topçu ocağı, kapıkulu ocağına bağlı olup, donanmada gemilerdeki topları kullanmak üzere hizmet etmekteydiler.¹⁸⁰ Donanmanın kendine ait bir topçu sınıfının olmayışı çok büyük bir eksiklikti. Kara topçusunun, gemi gibi hareketli bir platform üzerinde ve değişken hava koşullarında çok başarılı sonuçlar alması beklenemezdi. Nitekim kalyon devrine geçişle birlikte, denizlerde önemli nedenlerden biri de, donanmanın kendine has özel yetiştirilmiş deniz topçusu olmamasıdır.

3.2.5.9. SUDAGABOLAR :

Sudagabo, XVIII. asrın son yarısındaki tabirlerden olup daha evvel kullanıldığına dair bir kayıt yoktur. XVIII. asır başarındaki kalyon efradı arasında sudagabolardan bahsedilmeyerek topçubaşı ve topçu kethüdasından sonra topçu olarak, saatçi ve topçu diye zikrediliyor. Sudagaboların bu saatçi denilen sınıf olması muhtemeldir.¹⁸¹

3.2.5.10. AYLAKÇILAR :

Aylak'ın lügatça manası, işsiz güçsüz, boşta gezen ve muvakkaten iş tutan gündelikçi demektir. Her sınıf yelkenlide muayyen miktarda aylakçı bulunurdu. Üç anbarlı kalyonlarda aylakçı mevcudu 150 ile 200 kişi kadardı. Bunların arasında Osmanlı tebası olarak aylıkla çalışan “Marinar-ı Rum ve Ermeni asıllı aylakçılar” da vardı. Aylakçılar donanmanın daimi maaşlı askeri olmayıp, tekneler denize açılacakları zaman altı aylığına toplanan ücretli bir sınıftı. Aylakçıların başlarına “Seraylakçı” denirdi.

¹⁸⁰ Selim Sırrı, ALTIER, age., s.38.

¹⁸¹ Selim Sırrı, ALTIER, age., s.42.

3.2.5.11. AZABLAR :

Azablar, reislerin emrinde ektirilerle paşa, bey gemileriyle şalopalarda, İzmit'ten kereste nakleden sefinelerde, top gemilerinde, taş gemilerinde, kalelerde okçu ve tufekendaz görevi yapan bir sınıf idiler. XVI. ve XVII. asırlarda bunların hem tersane ve hem de gemi hizmeti gördükleri, bazı eserler vesikalarda yer almaktadır.

3.2.5.12. SANATKARLAR :

Bunlar gemilerdeki teknik işleri gören nakkaşlar, marangozlar, demirciler, kalafatçılar ve halatçılardır. Marangozlar, gülleler tarafından veya başka bir nedenle hasar alan yerleri kapatırlar, demirciler, demirle ilgili onarımları yapar, kalafatçılar, gemi su yaptığı zaman kalafat yaparlar ve halatçılar gemi halatlarını onarırlar ve nakkaşlar da kalyonlara nakış yaparlardı. Bir üç ambarlıda ortalama olarak bir varilci, üç demirci, üç tulumbacı, on marangoz ve on kalafatçı görev yapardı.¹⁸²

3.2.5.13. KALAFATÇILAR :

Tersane halkı içinde bulunan kalafatçılar ayrı bir bölük olup ilk ve orta devirlerde acemi oğlanlarından ikişer akçe yevmiye ile tayin edilirdilerdi. Kalafatçıların XVII. asırdaki mevcutları, tersane ile paşa ve bey gemilerindekiler de dahil olmak üzere altı yüz kadardı. Bunların İstanbul'da iki yerde odaları vardı. Biri Galata'da kürekçi kapısında, diğeri de tersanede idi. Üç ambarlı kalyonlarda bir kalafatçı başı ile yedi veya dokuz kalafatçı bulunurdu.¹⁸³

3.2.6. OSMANLI DONANMASINDA İAŞE VE MAAŞLAR :

Donanmadaki Leventler ve diğer personelin iaşe maddeleri çoğunlukla İstanbul tüccarlarından temin edilir ve tersane ambarına teslim edilirdi. Akdeniz'deki gemilerin erzakı İstanbul'dan gönderilirdi. Donanma için yapılan mubayaa ve gemilere teslimatta,

¹⁸² Selim Sırrı, ALTIER, age., s.45.

¹⁸³ Alexander, STILWEE, age., s.101.

çoğunlukla altı aylık müddet esas tutulurdu. Bu müddet en az üç ay, en fazla bir senelik olurdu.¹⁸⁴

3.3. ÇEŞME BASKINI ÖNCESİNDE YAPILAN MUHAREBELER VE ÇEŞME BASKINI :

3.3.1. ÇEŞME :

Akdeniz seferinin hazırlıklarını başından beri bizzat kontrolü altına alan İmparatoriçe Katerina, Kont Orlov'un planladığı bu büyük operasyonun başarı ile sonuçlanmasının, Balkanların çeşitli bölgelerinde eş zamanlı çıkacak isyanlar ile Rus Donanması'nın koordineli faaliyetlerine bağlı olduğunu çok iyi biliyordu.

Ancak Kont Orlov'un planlarında Rus Donanması'nın Mora'ya intikalinin bu kadar çok vakit alacağı öngörülmemişti. Gemilerin, o devir için oldukça uzun ve tehlikeli olan bu harekate hazırlanmaları oldukça yavaş devam ediyordu. Bu Akdeniz Harekatı fikri Rus amirallerinin aklına pek yatmamıştı. I. Petro zamanında unutulmaz başarılarla imza atan Rus Donanması, gittikçe personel ve materyal yönünden gerilemiş, hakikaten acınacak bir hale gelmişti. 1765 yılında Kronstadt'ta Rus Donanması'nı ziyaret eden Katerina, "Rusya'nın ne donanması ne de denizcisi kaldı." ifadesini kullanmıştı. Katerina gibi oldukça hırslı bir İmparatoriçe'nin böyle bir değerlendirme yapması iki nedenden dolayı oldukça ilginçtir. Böyle bir yorum yapabilmesi için her şeyden önce o meslekten çok iyi anlaması gerekir. Katerina'nın denizcilikten bu kadar iyi anlaması ihtimal dahilinde olamayacağına göre danışmanlarından biri tarafından yönlendirilmiş olması olasılığı ağır basmaktadır. Ancak asıl önemli olan, o anda motive etmesi gereken donanmasını neden bu derece ağır bir itham ile suçladığıdır. Çünkü bu derecede suçlanan bir komuta heyetinin ivedilikle değiştirilmesi, eğitim sisteminin komple gözden geçirilmesi gerekmektedir.¹⁸⁵

Doğal olarak, o tarihten sonra geçen üç yılda bu durum düzeltilmesi pek mümkün olmamıştı. Gemiler hatalı inşa ediliyor ve donatılıyor, personel ise denizciliğe aşına

¹⁸⁴ Selim Sırrı, ALTIER, age., s.58.

¹⁸⁵ "Erken İç Asya Tarihi", Derleyen: Denis Sinor, Tercüme Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.45.

olmayan Rusya merkez bölgelerindeki köylülerden alınıyordu. Gemiler yanlarına “Akdeniz ve Ege Denizi seyir kılavuzları” almadan seyre çıkıyordu. Öyle ki; Katerina, hareketin başlamasına iki ay kala Londra büyükelçisi İ.G.Çernişov’dan İngilizlerden gizlice bir “Akdeniz ve Ege Denizi haritası” bulmasını rica etmişti.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması’ndan sonra Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’nun içişlerine karışır olmuş ve Kırım Hanlığı, Osmanlı himayesinden çıkmıştır. Üçüncü Sultan Mustafa devrinde Silahtar Hazma Paşa tarafından Rus Seferi düzenlendi. Bu sefer için Sadrazam Mehmed Emin Paşa görevlendirilmişti. Ama savaş konusunda hiçbir tecrübesi yoktu zira o bir kalem efendisiydi. İlk hamlede Hotin kalesine hücum eden Rus kuvvetleri kale muhafızları tarafından bozguna uğratıldı.¹⁸⁶ Fakat hazırlıksız 180 bin kişilik Türk ordusu 1769’da Hotin kalesi civarında 30 bin kişilik Rus ordusuna yenildi.¹⁸⁷

Rus askeri başarısı, Tuna boylarından Akdenize sığırayan Kont Aleksey Orlov’un idaresindeki Rus Baltık donanması, Akdeniz’e sızmış ve Çeşme’de bulunan Türk Donanmasıyla mücadeleye girerek hepsini yakmıştı. Üstelik Orlov’un siyasi faaliyetiyle Mora Rumları da isyan etmişlerdi. Rus orduları bir daha çıkmamak üzere Kırım’a girip yerleşmişlerdi. 1773’de tekrar muharebe başladı. Ruslar Rusçuk önünde Dağıstanlı Ali Paşaya ve Silistre önünde de, Osman Paşaya mağlup olarak ağır bir yenilgi aldılar. Fakat Dağıstanlı Ali Paşa, ikinci bir Rus hücumu karşısında Karasu civarında mağlup oldu.¹⁸⁸ 1792’de imzalanan Yaş Antlaşması’yla Tuna nehri her iki devletin hududu olacak ve Rusya, harpte işgal ettiği bütün kale, palanka ve şehirleri Osmanlı Devleti’ne iade edecek. 1774 Küçük Kaynarca, 1779 Aynalıkavak, 1783 ticaret antlaşmaları ve 1783 Kırım’ın ilhakını beyan eden siyasi senet yürürlükte kalacaktı. 1853-1855 Türk-Rus savaşı ilk hamlede Rusya Eflak’la Boğdan’ı işgal etti. Sonrada Karadeniz’e çıkmış olan beşer kalyonla bir vapurdan ibaret iki Türk filosunu, fırtınadan sığındıkları Sinop limanında bastırarak on birini yaktı ve denizcileri şehid etti. Yalnız Taif vapuru İstanbul’a yaralı bereli olarak kaçabildi.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Samiha, AYVERDİ, Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri, Turan Neşriyat, İstanbul, 1970, s.166-167.

¹⁸⁷ Alexander, STILWEE, age., s.112.

¹⁸⁸ Samiha, AYVERDİ, age., s.168-170.

¹⁸⁹ Samiha, AYVERDİ, age., s.200-201.

Bütün bunlara rağmen, Katerina'nın inancı ve hırsı mevcut tüm olumsuzları ve yoklukları aşıyor, bu derecede riskli bir harekate kuşku ile yaklaşanları zafere inandırıyordu. “Korkusuzca ilerleyin, kararsızlık zeka geriliğinin belirtisidir.” sözü, o günlerde imparatoriçenin en sevdiği sözdü. Başlangıçta iki filonun hazırlanmasına karar verilmişti. Birinci filonun kumandasına, 1769 Haziran başında amirallik makamına getirilen tecrübeli denizci Grigoriy Andreyeviç Sipiridov tayin edildi. Bu filo toplam yedi kalyon, bir fırkateyn, bir bombardıman gemisi, dört nakliye gemisi ve iki hizmet gemisinden ibaretti. Sipiridov'un ana görevi, Mora'da savaş başladığında Alexis Orlov'a katılacak kara askerleri dahil 4.709 subay ve asker bulunuyordu.

Donanma komutanlığına tayin edildiğinde 56 yaşında olan Amiral Spiridov, sağlık sorunlarını ve güçsüzlüğünü bahane ederek oldukça isteksiz bir şekilde komutanlığı kabul etmişti. Filonun mevcut durumunun acınacak halde olduğunu biliyor ve hareketin başarılı olacağına inanmıyordu. Ayrıca, 35 senelik yorucu hizmetinden sonra ulaşılmış olduğu Kronştadt filosu komutanlığı gibi rahat bir görevden ayrılmak istememesi, hareketin riskleri ve gemiler ile pesonele güvenmemesinin böyle bir göreve soğuk bakmasına neden olduğu kıymetlendirilmektedir. Haziran 1769 sonunda imparatoriçenin huzuruna kabul edildiğinde, Spiridov neredeyse gözü yaşlı halde filo komutanlığını reddetmeye kalkmıştı.

“Sana güçlü bir tılsım vereceğim.” diyen Katerina, savaşçı ikonunu duvardan alır ve Spiridov'un anavatan hizmetini kutsar. Artık amiralin başka bir şansı kalmamıştır. Filosunun başına geçecek ve en kısa zamanda personelini bu harekate hazır hale getirecektir.”

Nihayet 29 Temmuz 1769 günü Spiridov filosu harekate hazır olarak Kronştadt limanında toplanmıştı. İmparatorluk bayraklı yat, öğleden sonra saat altıya doğru “Yevstafiy” adlı amiral gemisine yanaşır, Katerina ile Grandük Pavel Petroviç güverteye çıkar ve subaylar el öpmeye kabul edilirler. Katerina, Amiral Spiridov'u Alexandr Nevskiy nişanı, Kaptan Greig ve Kaptan Barsch'ı Komodor (Tuğamiral) ünvanı ile ödüllendirilir. Askerlere de bir aylık maaş ikramiye olarak verilir. Yedi kalyon ve sekiz değişik tip olmak üzere on beş parça gemiden oluşan Filo o gece Kronştadt limanından çıkar, uzun ve tehlikeli hareket böylece başlamıştır.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Denis Sinor, age., s52.

Filo uygun rüzgarlara rağmen çok ağır ilerliyordu. Kopenhag'a ancak Ağustos sonunda varırlar. Danimarka sahillerinde on gün kalır ve özellikle eksilen yiyecek stokları tamamlanır. Ayrıca seyir süresince edinilen tecrübe ve yapılan gözlemlerden yeni inşa edilmiş olan "Svyatoslav" adlı kalyonun kış şartlarına uygun olmadığı değerlendirilir ve Kronstadt'a dönüş yolunda olan başka bir Rus Filosu'na ait "Rostislav" adlı kalyon ile değiştirilir. Danimarka'nın başkenti olan Kopenhag, gemiler için çok müsait bir liman olması, seyir için ihtiyaç duyulan her türlü malzeme ve yiyecek ve içeceğin rahatlıkla temin edilebilmesinden dolayı Rus subayları Kopenhag limanından çok hoşlanırlardı. Hatta bazıları Kopenhag'a bütünüyle gönül vererek ülkelerine ve İmparatoriçelerine karşı olan görevlerini unuttular. Bu güzel şehirden ayrılmak istemeyen Rus denizciler aslında kışı burada geçirmek istiyorlar ve bu yüzden kendilerine verilen görevleri yapmıyorlar ve gemilerin limandan hareketini geciktirebilecek her türlü yolu deniyorlardı.

Rusların Kopenhag büyükelçisi Filosofov, Rus subayların yapılacak hareket için oldukça isteksiz olduklarını ve Kopenhag'da kalmak istediklerini Amiral Spiridov'dan öğrenince doğrudan devreye girmek zorunda kalır ve gemilerin bir an önce hazırlıklarını tamamlayarak limandan ayrılmalarını sağlar. Büyükelçi, müteakiben İmparatoriçe Katerina'ya yazdığı mektupta durumu şu ifadelerle özetliyordu :¹⁹¹

"Maalesef bizim denizcilerimiz bu kadar kötü eğitilmiş ve disiplinsiz olduğu için; amiral, onların şikayet, öfke ve sürekli olarak düzeni bahane etmeleri nedeniyle zor durumda kalmakta, ancak, gemilerindeki sorunlarından bahsetmelerinin esas nedeninin, denizcilerin bu zor hareket için çok ihtiyaç duydukları ümidi yitirmelerinden kaynaklandığını bilmekte ve subayların çoğunun seyre devam etmek yerine dönmeye taraftar olduklarını üzülmeye görmektedir."

Filo üç ay sonra Ekim ortasına doğru İngiltere'ye ulaşır ve Hull limanında onarıma girer. Amiral Spiridov Londra'daki büyükelçi Çernişev'e "Şimdi de geri kalan gemileri bekliyormuş gibi yapıp, Hull kasabasından taze et, yeşillik ve su almak için gayret edeceğim..." diye yazıyordu.

¹⁹¹ David, ABULAFIA, Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.15.

Birinci filonun yavaş ilerlemesi, denizden destek olmadan Rus ve Balkan isyanlarının başarılı olmasının imkansız olduğunu çok iyi bilen Katerina'yı oldukça üzüyordu. Amiral Spiridov'a yazdığı mektubunda :

“Size verilen görevin başarısının tamamen hızlı davranmanıza bağlı olmasına rağmen, size emanet edilen filo ne kadar ağır ilerlediğinizi ve çeşitli yerlerde oyalandığınızı son derece üzümlere görmekteyim. Bana yazmıyor olsanız da, çok sayıda hasta bulundurduğunuzdan haberdarım; bu durumun o kadar oyalanmanızdan ötürü olup olmadığını bir düşünün! Yolda iken iase sıkıntısı başladığında ve insanların yarısı öldüğünde, bu sefer, sizin ve benim en büyük rezaletimize ve şerefsizliğimize dönüşecektir. Bense arzu ettiğim başarıyı hızlandırmak için gereken ve düşünebildiğim her türlü levazım, emek verip elimden geleni yaptım. Tanrı adına, sizden gücünüzü toplamanızı ve dünyaya karşı rezil bir duruma düşmenize izin vermemenizi rica ediyorum. Tüm Avrupa size ve bu harekate bakmaktadır. Tanrı rızasına, durmayın ve size belirtilen yerden başka bir yerde kışlamayı aklınızdan bile geçirmeyin.”

Spiridov filonun ağır ilerlemesi beraberinde bir çok sorunu da yanında getiriyordu. Gemilerde taze et, meyve, sebze ve su stoklama imkanı çok kısıtlı idi. Dolayısıyla seyrin uzaması halinde personelin taze yiyecek yeme imkanı kalmıyor ve sadece tuzlanmış et ve peksimetten oluşan mönülerle yetinmek zorunda kalıyorlardı. Bunun sonucunda gerekli vitaminler alınamamakta, iskorbüt hastalığı baş göstermektedir. Buna birde tatlı suyun azalması da eklenince sıkıntılar daha da artmakta, gemide hijyenik bir ortam sağlamak imkansız hale gelmektedir.

“Yevstafiy” adlı amiral gemisi Cebelitarık Boğazı'nı ancak ekim sonunda geçti ve 29 Ekim 1769 tarihinde İngiltere'ye ait olan Minorka adasındaki Mahon limanında demir attı. 13 Aralık 1769'da “Tri İyerarha” ve “Tri Sviatitelia” adlı kalyonlar ile “Salambal” adlı nakliye gemileri de ona katılmışlardı. Kronştaadt'tan çıkan yedi harp gemisi ve çeşitli sekiz gemiden oluşan filodan 13 Aralık 1769'ta Minorka adası sularında sadece toplam dört kalyon, bir fırkateyn ve irili ufaklı dört gemi toplanmıştı. Diğer altı gemi geri dönmüş, bir limanda oyalanmış, arıza yapmış veya intikalde idiler. Bununla birlikte, Mahon limanında olan bu gemilerde 332 ölü ve 313 hasta vardı. Bunların büyük çoğunluğu iskorbüt hastalığına yakalanmıştı. Katerina artık öfkeden kendini kaybediyordu. 19 Ocak

1770'te Katerina,¹⁹² Orlov'a "Ceblitarık Boğazı bizimkilere dünyanın öbür ucu gibi geliyor!" diyerek sitem ediyor, Kont Orlov ise cevabında "Umarım bütün aksilikler geride kalacak ve bundan sonra her şey yolunda olacaktır." diye yazıyordu.¹⁹³

Katerina'nın rahatlaması için aslında bu kadarı yeterliydi. Orlov devamla, "Neyse ki bundan sonra daha akıllı olacaklar. Dünyada bu seferden başka hiçbir şey donanmamıza bu kadar yarayamaz. Tüm rehavet ve çürümüşlükten arınacak ve zamanla kusursuz hale gelecektir." diyordu.

Amiral Spiridov komutasındaki öncü filo, Ruslar tarafından bu hareket için oldukça yetersiz görüldüğünden, Haziran 1769'da Rus Donanması'nda göreve alınmış İngiliz Tümamiral John Elphinstone komutasında Kronstadt'ta ikinci bir filo hazırlanmaya çalışılıyordu. Elphinstone gemilerde ve Kronstadt Deniz Üssü'nde yaptığı incelemeler sonucunda İmparatoriçe Katerina'ya iletmek üzere bir mektup yazar ve filusunda görmeyi arzu ettiği gemileri ve nitelikleri şu şekilde sıralar. İmparatoriçe Katerina Çanakkale Boğazı'nın abluka altına alınmasını sağlamak maksadıyla bir filonun bir an önce hazırlanarak yola çıkarılmasını arzu etmektedirler. Bu görevin layıkıyla yapılabilmesi için aşağıdaki gemi ve imkanların temin edilmesi gerekli görülmektedir:

- (1) 10-12 adet kalyon
- (2) 2 adet humbara gemisi
- (3) 2 veya daha fazla ateş gemisi

Eğer humbara gemilerinde mevcut değil ise her bir kalyona 6-7 inch namlu çapında ikişer adet obüs konulmalıdır. Bu gemilerin 1 Ağustos'a kadar hazır olmaları gereklidir.

Personelin sağlığı için bir hastane gemisi temin edilmelidir. Bunların gerektiğinde ateş gemisi olarak ta kullanılabilmesi maksadıyla bir plan yapılmalıdır. Adalardaki Yunanlıları silahlandırabilmek maksadıyla 10.000 adet silah yüklenmelidir. Aslında görevin riskleri ve zorluğu ile seyrin uzunluğu dikkate alındığında Elphinstone tarafından talep edilenler oldukça mantıklıdır.

¹⁹² Aleksı, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

¹⁹³ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.157.

Bu filonun hazırlanması, donatılması birçok güçlüklerle uğruyor ve geç kalınıyordu. Çünkü Amiral Spiridov malzemenin çoğu ile subayların en iyilerini kendisi ile beraber alıp gitmişti. Ayrıca Elphinstone tarafından talep edilen 15-17 parça geminin temin edilmesi o andaki şartlarda mümkün görülüyordu. Elphinstone'a tahsis edilen gemiler nihayet 4 Ağustos 1769'da belirlenmiştir. Filosuna kavuşan Komutan, ilk emrini çıkarır ve gemilerin bir an önce seyre hazırlanabilmesi amacıyla personelin tüm gün özverili bir şekilde çalışarak eksikliklerin giderilmesini ister. Bu müddet süresince personele sadece kahvaltı için bir saat, akşam yemeği için ise iki saat izin verilebilecektir.¹⁹⁴

Emrin yayımlanmasını takip eden günün sabahında Elphinstone tüm gemi komutanlarını karşısında bulur. Komutanlar kış öncesi seyre çıkmalarının imkansız olduğunu ve bu kadar kısa zaman içinde hazırlanmalarının mümkün olmadığını ileri sürerek verilen emri tatbik edemeyeceklerini, belirtirler ve gerekirse durumu İmparatoriçe Katerina'ya iletceklerini beyan ederler. Bu tepki karşısında Elphinstone oldukça şaşırmıştır. Çünkü İngiliz Kraliyet Donanması'nda böyle bir durumla karşılaşmamıştır. Elphinstone derhal durumu bir mektupla Kont Panin'e özetler ve Rus subayların dikkatinin çekilmesini talep eder.¹⁹⁵ Bu güçlüklerden başka Amiral Elphinstone daha birçok törene, formalitelere katılmak zorundaydı. Rusya'da bunların en basitleri bile çok uzun ve zahmetliydi. İmparatoriçe Katerina daha hızlı davranmanın gerekli olduğunu anladığından bu güçlükleri ortadan kaldırmak için tüm gücünü ve yetkisini kullandı ve Tümamiral Elphinstone'a şimdiye kadar hiçbir komutana verilmemiş olan yetkileri verdi. Tam zamanında gösterilmiş olan bu önem ve güven bu amiralin gücüne güç katmıştı. Artık her iş istenilen gibi yürümeye başlar ve filonun hazırlıkları hızlanır. Bu filoya denizcilerden başka 600 kara askeri de alınır.

Elphinstone bu arada personelin ve de özellikle de üst rütbeli subaylarını kendine daha da yaklaştırmak ve teşvik etmek amacıyla her türlü gayreti gösterir. Yakın zamanda evlenen iki Gemi Komutanı'na 1.000 ruble ikramiye ödenmesini sağlar. Ayrıca tüm gemi personelinin maaşlarını tam zamanında almalarını temin eder ki bu husus, genellikle maaşların geç ödendiği Rus Donanması'nda çok önemlidir. Bunlar personelin komutanlarına daha çok güvenmeleri ve saymalarında önemli bir rol oynar. Tümamiral

¹⁹⁴ David, ABULAFIA, age., s.53.

¹⁹⁵ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

Elphinstone'a İmparatoriçe Katerina tarafından tanınan ayrıcalıklar ve verilen komutan yetkileri, daha sonraları önemli sıkıntılara neden olacak ve Spiridov Filosu ile aralarında bir çok anlaşmazlık çıkacaktı.

Ana görevi, Osmanlı Devleti'nin, tahıl ambarı Mısır'dan İstanbul'a buğday ulaştırmasına engel olmak üzere Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almak olan Eşphinstone filosu, 21 Ekim 1769 tarihinde Kronstadt'tan hareket eden üç kalyon, iki fırkateyn ve irili ufaklı üç gemiden ibaretti. Kısacası Elphinstone İmparatoriçe'den talep ettiği gemilerin sadece yarısına razı olmak durumundaydı. 21 Ekim 1769 Kronstadt limanından hareket eden Elphinstone filosu :

<u>Gemi İsmi</u>	<u>Komutanı</u>	<u>Top</u>	<u>Personel</u>
Şaratov	Kapt.Bezanchov	66	512
Ne tron menya	Kapt.Trinitiffsky	66	512
Tiver	Kapt.Ignatiev	66	512
Nadezhda	Kapt.Polivanov	32	512
Afrika	Kapt.Cleopin	32	220
Tchichagov	---	14	60
Saint Paul	Kapt.Sink (Tahıl Gemisi)	6	25
Providence	İngiliz Nakliye Gemisi	---	---

Gemilerin hareketinden kısa bir süre sonra Elphinstone Tiver Kalyonu'nun halen yelkenlerini fora etmediğini görür ve derhal bir subayını vasita ile bu gemiye gönderir ve çok açık bir emir verir. Eğer gemiye intikalinden sonra yirmi dakika içinde gemi yelken basmaz ise gemi komutanı görevden alınacak ve vasıtayla Tiver Kalyonu'na gönderilen subay komutayı alacaktı. Bu emir karşısında gereken tepkinin alınması gecikmez ve Tiver Kalyonu da yelken basarak yol almaya başlar.

Danimarka açıklarına geldiklerinde başta Elphinstone'un sancak gemisi Ne Tron Menya olmak üzere tüm gemilerin su aldıkları doğrultusunda raporlar gelmeye başlar. Sancak gemisinde sintinede biriken su 2 metreye ulaşmıştır ki bu çok tehlikeli bir durumdu. Derhal tulumbalar personelle donatıldı ve su tahliyesine başlanarak su seviyesi düşürüldü. Suyun nereden geldiğini tespit için yapılan kontrollerde, alt güvertede açık unutulmuş veya kasten açılmış bir lombar kapağı bulunduğu tespit edilir. Diğer gemilerle birlikte Danimarka sahillerine demir atılır ve gemilerin sızdırmazlık kontrolleri yapılır. Kontrollerin tamamlanmasını müteakip gemi imkanlarıyla bu sorunların giderilemeyeceği

değerlendirilerek Danimarka yetkililerinden kendilerine kalafatçı gönderilmesi talep edilir. Bu arada Rusya'nın Danimarka büyükelçisi gelerek Elphinstone'u ziyaret eder ve Danimarka kralının kendisini davet ettiğini iletir. Bunu üzerine Elphinstone gemideki iki oğlunu da alarak büyükelçi ile birlikte Kopenhag'a gider. Burada kral tarafından huzura kabul edilir ve akşam kral ile birlikte yemek yeme onuruna sahip olur.¹⁹⁶

Danimarka sahillerindeki demir yerine gelmelerinden bu yana iki hafta geçmiştir ancak, filonun iki gemisi halen ortalarda yoktur. Son fırtınada oldukça gerilerde kalmış ve gözden kaybolmuşlardır. Bu gemiler başından beri zaten isteksiz olarak bu harekate iştirak eden Tiver Kalyonu ile Tchichagov gemisiydi. Şimdiden iki kayıp verilmişti ve henüz İngiltere'ye dahi ulaşamamışlardı. Ayrıca Elphinstone'a Spiridov filosundan geri dönen Syvatoslav kalyonunun da yolda kendilerine katılacağı söylenmişti ama bu kalyon da henüz ortalıkta görünmüyordu. Daha sonraları Tiver kalyonunun Kronstadt'a geri döndüğü, Tchichagov gemisinin ise Finlandiya Körfezi'nde çıkan fırtınada battığı anlaşılacaktı. Onarımların tamamlanmasını müteakip 2 Aralık 1769'da Elphinstone demir alınması emrini verir. Bu seferde Tuğamiral Barsch bu emre reaksiyon göstermez. Ancak, Elphinstone personelinin hangi lisandan anladığını artık çok iyi biliyordu. Tuğamiral Barsch'a;¹⁹⁷ "Gemisi demir almaya başlayana kadar, baş kasarasındaki iki bronz top ile kendisine ateş edileceğini" bildirir.

Tuğamiral Barsch'ın gemisi de demir almakta gecikmez Kronenberg Kalesi'ni selamlayarak İngiltere'ye doğru yola çıkarlar. Rus filosunun her gemisinde İngiltere'de kiralanmış kılavuz kaptanlar bulunuyordu. Seyir esnasında özellikle kılavuz kaptanlar ile Rus subayları arasındaki sürtüşmeler giderek artmaya başlamıştı. Kılavuzların isteklerine Rus subayları aldırış etmiyor ve gemilerin seyir emniyeti sürekli tehlikeye düşüyordu.

İlk demir yerinde tüm İngiliz kılavuz kaptanlar amiral gemisine gelerek Elphinstone'a Rus subayların seyir esnasında karşılaşılan önemli hususlarda dahi kendilerini pek önemsememelerinden dolayı şikayette bulunurlar. Rusların bu tutumunun değişmesi için bir yaptırım uygulanmaz ise onlar da gemilerin yetkisini almayarak, oluşabilecek bir kaza veya kötü olayın mesuliyetini kabul edemeyeceklerdi. Bu Rusların

¹⁹⁶ David, ABULAFIA, age., s.59.

¹⁹⁷ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

disiplin kavramı içerisinde kabul ediliyordu. Vardiyada görevli Rus subayları, geminin ve personelinin yaşamsal bir tehlikede olması halinde bile, II. komutana danışmadan yelken donanımı ile ilgili en ufak bir değişiklik yapamıyorlardı.

II. komutan da bu durumda derhal gemi komutanına çıkarak sorunu anlatıyor ve müsaade istiyor, eğer bu husus komutanın istirahatta olduğu gece saatlerine denk geliyor ise müsaadenin yazılı olarak komutana iletilmesi zorunluluğu doğuyordu. Hiyerarşik düzendeki bu katılık ve diğer subayların insiyatif kullanma yetkilerinin olmaması o anda kritik durumda olan ve her saniyenin çok değerli olduğu deniz ortamında belki de geminin ve personelin kaybına yol açabiliyordu. Bunun üzerine Elphinstone, filosundaki bütün komutanlara işaretle; iştirak ettikleri seyrin doğası gereği, kılavuz kaptanların isteklerinin ivedilikle ve tam olarak uygulanması konusunda ciddi bir hassasiyet gösterilmesini, kılavuzların gemilerden sorumlu olduğunu ve kaza halinde tüm suçu üzerlerine alacaklarını, ancak yolculuk esnasında isteklerinin hemen yerine getirilmemesi durumunda sorumluluk kabul etmeyeceklerinin bilinerek buna göre davranılmasını emreder.¹⁹⁸

6/7 Aralık 1769 sabahı Elphinstone filosu demir alarak o an itibariyle lehlerine olan akıntı ve esen hafif meltemle seyre çıkar. Ancak, Svyatoslav'u beklemeleri için emir aldıklarından hava kararana kadar oyalanırlar. Elphinstone iki fırkateyni ile St.Paul gemisini pruvasında ve baş omuzluklarda fenerleri gözetlemeleri için görevlendirir. Sabahleyin saat altı sularında hava aydınlandığında, rüzgar tamamen kalmıştı, bu durum beş gün süreyle böyle devam etti. Gerek havanın kalmış olması ve uygun rüzgarların olmaması, gerekse Svyatoslav'ın kendilerine yetişememesi nedenleriyle filo pek mesafe kaydedememişti. Elphinstone bu duruma çok sinirlenmiş ve diğer gemilerdeki bazı komodor ve kaptanların Akdeniz'e inmek yerine kışı Norveç'te geçirmek için özellikle daha süratli gitmek istemediğini ve bu yüzden oyalandıklarını değerlendirmiştir. Elphinstone belirli aralıklarla tüm filoya daha fazla yelkenin fora edilmesini ve daha çok sürat yapılmasını emretmekte, ancak, bu emirlere yeteri derecede uyulmamaktadır. İngiliz amiral artık rutin emirlerin yetersiz kaldığını görünce çok sinirlenir ve uygun bir rüzgarı yakaladığında şu emri verir:¹⁹⁹

¹⁹⁸ David, ABULAFIA, age., s.62.

¹⁹⁹ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

“Tüm gemiler derhal pruvamda mevki alsın, müteakiben yavaşlayan ve geride kalan tüm gemilere tarafımdan ateş açılacaktır.”

Bu emir, o devrin kurallarını ve donanmanın ananelerine aşına olmayanlar için oldukça şaşırtıcıdır. Nasıl olurdu da bir savaş gemisi kendi filosundaki diğer bir gemiye ateş açabilirdi? Ancak, amirallerin, emirlerine uymayan gemileri cezalandırma ve ikaz etme yöntemlerinin başında doğrudan gemisine ateş edilmesi gelmekteydi.

Filo artık yol almaya başlamıştır bu seferde sert bir fırtına ile karşılaşılır ve gemiler birbirinden ayrılır. 21 Aralık 1769 sabahı Elphinstone İngiliz kıyılarına ulaşmıştır. Spithead açıklarına demir atarlar. Filonun diğer gemileri ise İngiltere sahillerine dağılmışlardır.²⁰⁰ Ertesi sabah erken saatlerde bir İngiliz kaptan gemiye gelerek amirallerin şehirde bulunmadığını, ancak Rus filosuna tıpkı kendi savaş gemileri gibi davranmaları konusunda emir aldıklarını bildirir.

Ruslar on üç pare top atışıyla İngiliz tümamiralin forsunu selamlar ve akabinde İngilizler de Elphinstone’u rütbesinin karşılığı olan on bir pare top atışı ile cevap verir. Karaya çıkara çıkmaz Elphinstone Londra’daki Rus büyükelçisi M.Pouschkin’e geldiğini bildiren bir mektup yazarak intikalde yaşananları özetler ve Rus personelin emirlerine karşı takındığı itaatsiz tavırdan dolayı üzüntü duyduğunu bildirerek, gemilerdeki hasta personelin İngiliz hastanelerine gönderilmeleri için izin ister. Gemilerdeki yaşam şartları, en son yakalandıkları fırtına ve uzun seyir süresi, özellikle kara askerlerini oldukça yıpratmıştı, ayrıca gemilerde onarım çalışmaları da yapılacağından, fazla personelin ortada bulunmaması gerekmektedir. Bu yüzden İngilizler ile anlaşarak kara askerleri için sahilde kışla binası temin edilir ve buralara yerleştirilirler. Üç gün sonra Rusya’dan gelen bir kurye, Rusya Dışişleri Bakanı Kont Panin tarafından Elphinstone’a yazılan 1 Aralık 1769 tarihli bir mektup getirir. Mektup da özetle, Petersburg imparatoriçesinin Elphinstone’a çok güvendiği ve intikal esnasında Amiral Spiridov’un filosundan geri dönenlere rastlayacak olursa kendi komutası altına alabileceği konusunda yetkilendirildiği ifade edilmektedir.

²⁰⁰ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.161.

Elphinstone daha sonra İngiliz yetkililerle birlikte gemilere yapılabilecek tadilat ve onarımları görüşür, gemilerin ihtiyacı olan malzemelerin listesini çıkarır ve bunların temin edilmesi gerektiğini Rus büyükelçisine iletir. Ayrıca Kont Panin'e bir mektup yazarak gelişmeler hakkında bilgi verir. Elphinstone bu hareket süresince Petersburg ile yazışmalarını Kont Panin vasıtasıyla yapmıştır. Kont Panin mektuplarını Fransızca olarak yazmış, gemide bulunan Elphinstone'un tercümanı John Newman tarafından ise İngilizceye çevrilmiştir. 5 Şubat 1770 tarihinde Elphinstone Admiralty'den filosunun onarımlarının yapılmasına onay verildiğini bildiren bir mektup alır ve derhal Londra'ya gider. Burada ihtiyacı olan nakliye gemileri, doktorlar ve kılavuz kaptanlar ile kontrat imzalar, filosunun ihtiyacı olan diğer malzeme ve yiyeceği temin eder. Temininde en çok güçlük çektikleri malzeme ise su fiçileri olmuştur. Elde mevcut ve eski su fiçileri ise demir çemberlerle kaplanmıştır.

20 Mart 1770'e kadar tüm filonun Spithead'e intikali tamamlanmıştır. Elphinstone, filonun materyal olarak hazır olduğuna inandıktan sonra personelin moralini yükseltmek ve teşvik etmek için çareler aramaya başlar. Bunlardan birisi de, İngiliz Donanması'nda uygulanan ve savaşta ele geçirilen ganimet ile hükümet tarafından verilen ödüllerin personel arasında belli bir oran dahilinde paylaşılmasıdır. Rusya'ya bir mektup yazarak bu niyetini bildirir ve İmparatoriçe Katerina'nın iznini alınca aşağıdaki listeyi yaparak tüm filo personeline ilan eder. Bu emirdeki en ilginç nokta Elphinstone'un kendi makamı için kullandığı ifadedir.²⁰¹ "Gizli bir hareket" ibaresi, personelin halen rotalarını ve hedeflerini bilmedikleri anlamına gelmektedir. Artık filo seyre çıkmaya hazır hale gelmiştir. Elphinstone kiraladığı 3 nakliye gemisine Kont Panin, Kont Çerniçev ve Kont Orlov adlarını verir. Ayrıca tersane işçilerine de mesai saatleri dışında çalışarak onarımları bir an önce tamamlamaları maksadıyla ilave para verir. Bunun karşılığında da işçiler normalin iki misli çalışır ve gemilerin onarım işleri tamamlanır.

Yolda hasta olan ve İngiltere'ye vardıklarında tedavi maksadıyla kaldırılan personele de çok iyi bakılması üzerine, hastane doktorları ve idarecilerine 100 pound verir. Ayrıca sağlık ve temizlik için tüm denizcilere ve silahendaza yeni üniforma dağıtılır.

²⁰¹ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

66 toplu Severni Orel kalyonunun ise yapılan sörveyinde İngiliz uzmanlar tarafından; dizaynında problemler olduğu, mevcut 66 topun geminin stabilitesini menfi yönde etkilediği ve devrilme tehlikesinin yüksek olduğu, bu hali ile hatt-ı harp gemisi olarak kullanılamayacağı değerlendirilerek Rusya'ya geri gönderilmesi gerektiği bildirilir.

Elphinstone ise her türlü gemiye ihtiyacı olduğunu ve bir geminin dahi görevini olumsuz yönde etkileyeceğini düşünüyordu. Bu yüzden geminin denge problemini aşabilmek amacıyla geminin 34 topunu çıkararak, Severni Orel'i 32 toplu bir hastane gemisi haline dönüştürür. 13 Nisan 1770 günü filo hazır. Sabah sekizde seyre kalkılır.

Şekil 3.3.1.1. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı

20 Nisan cuma günü İngiltere'nin en güney noktası olan Lizard Burnu güneydoğusu 51 mil mesafede iken, filo sert bir fırtına ile karşılaşır. Severni Orel gemisinin yeni yapılmış çalparalı tulumlarından biri kırılır. Bunun üzerine yardım istemek için toplar atılır. Amiral Elphinstone bu gemiye işaret çektiyse de cevap alamayınca ve filonun hastane gemisi sadece pruva ve grandi gabya yelkenlerini açınca İngiltere'ye doğru seyretmeye başlar.

30 Nisan 1770 günü Elphinstone Filosu Lizbon'u geçer ve 4 Mayıs 1770 günü Cebelitarık Boğazı'ndan içeri girer. Lizbon açıklarından geçerken Rus subayları sahile çıkmak, en azından portakal almak için müsaade isterler, ancak Elphinstone tarafından izin

verilmez ve yola devam ederler. Ocak 1770’te Katerina, Tümamiral Arif komutasında olan üçüncü bir filonun hazırlık girişimlerini başlatır. Preobrajenskiy alayından 500 asker dahil toplam 2.500 kara askeri bulunduran bu filo, 11 Temmuz 1770’te Akdeniz’e doğru demir alacaktı. Petersburg Ege Harekatı için hiçbir fedakarlıktan kaçınmıyorlardı. Sadece 1769-1770 yıllarında bu işe 2 milyon ruble harcanmıştı. Ancak Tümamiral Arif’in filosu Akdeniz sularına ulaştığı zaman en önemli muharebeler geride kalmış olacaktı.²⁰²

3.3.2. OSMANLI DONANMASININ HAZIRLIĞI :

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı tarihi’nin dönüm noktalarından biri olup kısa bir süre sonra devlet “Gerileme Dönemi”ne girecektir. Donanma’nın bir kısmı İstanbul’da bulunuyor diğer kısmı ise Rusların Karadenizdeki faaliyetleri nedeniyle buraya ayrılmış durumdaydı.²⁰³

Mora’ya asker çıkaran Rus Donanması’na karşı hazırlık yapılması emredildiğinde Osmanlı Devleti’nin elinde 8 Ekim 1768 günü itibariyle 22 kalyon ile tersanede inşa ve donanım halinde 12 kalyon vardı. Bunlardan ismi tespit edilebilenler yapım yılı itibariyle şöyle sıralanıyordu :

1747 yapımı Berid-i Bahri (Zafer habercisi)

1749 yapımı Nasır-ı Bahri (Deniz yardımcısı)

1750 yapımı Berid-i Zafer (Zafer habercisi)

1752 yapımı Ziver-i Bahri (Denizin süsü) 3 ambarlı, (Çeşme riyale gemisi)

1754 yapımı Nevid-i Fütuh (Fatihler meydanı)

1756 yapımı Vakf-i Devlet (Devletin duası) (Karadeniz filosu)

1758 yapımı Hısn-ı Bahri (Deniz kalesi) 3 ambarlı (Çeşme Patrona kalyonu)

1760 yapımı Mukaddeme-i Şeref(Şeref öncüsü) ve Semend-i Bahri(Denizin güzel atı)

1761 yapımı Şahbaz-ı Bahri (Deniz şahlarının başı)

1766 yapımı Hüma-i Bahri (Denizin cennet kuşu)(Karadeniz filosu) Seyyar-ı Bahri

(Deniz gezegeni) ve Neheng-i Bahri kalyonları

1767-1768 Burc-u Zafer (Zafer Burcu), Seyf-i Bahri (Denizin kılıcı), Mesken-i Gazi

²⁰² David, ABULAFIA, age., s.65.

²⁰³ Ed.Anthony MCGREW, Christopher BROOK, “Asia-Pasific In The New World Order”, New York, 1998, s.21.

(Gaziler yuvası), Peleng-i Bahri (Deniz kaplanı), Tılsım-ı Bahri (Deniz Tılsımı), İkab-ı Bahri (Deniz Azabı), Nusretnuma (Karadeniz Filosu), Gazal-ı Bahri (Deniz geyiği) (Karadeniz filosu)

1769 yapımı Nasr-ı Cenk (Savaş) (Karadeniz), Feth-i Zafer (Zafer elde eden) (Karadeniz)

Donanmalara henüz fırkateyn tipi gemiler pek girmemiş olduğundan, Osmanlı Donanması envanterinde bu sınıfta bir gemi yoktu. Görülüyor ki mevcut bu kalyonların dokuz tanesi dokuz yaşın üzerinde olmasına rağmen diğer 14 tanesi bir ile dört yaş arasında oldukça yeni gemilerdi. Hazırlanması emredilen 13 gemiden yirmi yaşında olan Berid-i Zafer kalyonu, Marmara'dan geri dönecekti. Dört yaşındaki Seyyar-ı Bahri ve Neheng-i Bahri kalyonları ise Çanakkale'ye kadar zorlukla intikal edebilmiş ancak buradan sonra İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmışlardı. Böylece geriye kalan 18 kalyondan biri yaşlı ile yeni kalyon Karadeniz'e ayrılmış, geri kalan iki eski ve sekizi yeni olmak üzere toplam on kalyon Akdeniz cephesine gönderilmişti. Dolayısıyla Akdeniz'de bulunan Rus kalyonlarına eşit bir kuvvet toplanmış oluyordu. Ancak personelin eğitimi kesinlikle oldukça yetersizdi ve durum daha sonraları Osmanlı Donanması'nın yok olmasına neden olacaktı. Böylece bu büyük yenilgiden sonra elde Karadeniz cephesindeki sekiz kalyonla tersanede onarımda bulunan dört kalyon kalmış oluyordu. Nitekim bu felaketten sonra Çanakkale Boğazı'nın savunulması ortaya çıkınca, tersanede inşa edilmekte/onarımda bulunan dört kalyonun hazırlıkları hızlandırılmış ve Çanakkale'ye gönderilmiş, daha sonraları ise Karadeniz filosu gemileriyle kısmen takviye edilmişti.

Ancak Rus filosu Akdeniz'den kesinlikle çekilinceye kadar bu yeni filo da Ege Denizi'nde fazla etkili olamayacaktır. Bundan sonra Derya Kaptanı Vezir Gazi Hasanpaşa (kaptanlığı:22 Ağustos 1770-27 Şubat 1774 ve 9 Temmuz 1774-20 Nisan 1789 olarak iki defa) Donanma-ı Hümayunu yeniden ve esaslı şekilde güçlendirmeğe başlamıştır.

Aslında bu savaşın başlangıcında Rodos, Sakız, Midilli ve Edremit gibi tezgahlarda da gemi inşaatı sürdürüyorlardı. Ancak adı geçen bu yerlerdeki tezgahlar Ruslar tarafından yakılınca gemi inşası durmuştu. Yalnız Edremit Kemerli tezgahında dört adet karakol

fırkateyni inşası devam etmekteydi. Başbakanlık Arşivi Cevdet Tasnifinde kayıtlı belgede görüleceği üzere bu gemilere gerekli topların Tophane’de dökülmesi sürdürülürdü.²⁰⁴

Donanma toplarının büyük kısmı vaktiyle tersane tophanesinde dökülürdü. Nitekim bu savaş sırasında hizmete alınan Baron de Tott da bir taraftan 1773’de tersande bir gemi içinde ilk Mühendishane-i Bahriyi (Deniz okulu) kurarken, bir taraftan da tersane tophanesini kalkındırmaya başlamış ve burada yeniden deniz topları ve sürat topu denilen seri ateşli kara topları döktürmüştü.

3.3.3. MORA AYAKLANMALARI :

İmparatoriçe Katerina Kırım ve Karadeniz kuzeyindeki bölgeleri ele geçirmek niyetindeydi. Doğu Akdeniz’de ise Venediklilerin zayıflaması bu bölgede bir kuvvet boşluğu meydana getirmekteydi. Doğu Akdeniz’de önemli bir rakibi olmayan Osmanlı, Katerina’nın Kuzey Karadeniz’deki bölgelere karşı girişeceği bir harekate önemli oranda kuvvet ve özellikle de donanmasını tahsis edebilirdi. Bu yüzden Osmanlının dikkatinin öncelikle başka bir yöne çekilmesi gerekiyordu. Balkanlarda ve de özellikle de Mora yarımadasında bir ayaklanma çıkarılması halinde Osmanlı Donanması’nın buraya angaje olacağını İmparatoriçe çok iyi biliyordu. Bu amaçla Katerina Balkanlarla Mora’daki Ortodoks mezhebinde olan halkı isyan ettirmek üzere harekete geçti ve bu amaçla Rus Ordusu’nda görev yapan Yunan asıllı Papazolis’i Mora’ya gönderir. Mora’da Papazolis bu bölgenin köylerinde yaşayan, mücadeleci ve muhafazakar kimlikleri ile tanınan Manyatlar ile temasa geçer.²⁰⁵

Manyatlara Rusların gemilerle büyük bir kara gücü göndereceği bu gemilerle birlikte ayrıca gerekli silah ve cephanenin geleceği vaat edilir. Osmanlı’dan oldukça çekinen ve Rusların daha sonra kendilerini yalnız bırakmasından çekinen Manyatlar önceleri bu teliflere pek sıcak bakmaz. Ancak daha sonra Osmanlılar tarafından da saygı gören yaşlı yöneticileri de kandırılır ve isyan planlarını kabul ederler.

²⁰⁴ BOA, Cevdet Tasnifi, No: 368.

²⁰⁵ Ed. Anthony MCGREW, Christopher BROOK, “Asia-Pasific In The New World Order”, New York, 1998, s.33.

Bu arada Osmanlı Hükümeti halen gelişmeler karşısında yeterli istihbaratı elde edememekte veya gerekli reaksiyonları göstermemektedir. Fransa Hükümeti İstanbul'daki Fransa büyükelçisi Kont de Saint Priest aracılığıyla iki Rus filosunun Baltık Denizi'nden hareket edip Osmanlı üzerine gelmekte olduğunu bildirmesine rağmen, Mora'daki ayaklanma hazırlıklarından habersiz olan Osmanlı Hükümeti, Rusların Akdeniz'de güvenli bir dayanak noktasının bulunmadığını ileri sürerek Fransa'nın bu uyarısını dikkate almamıştır. Ayrıca Cezayir Beylerbeyi'nin; "27 gemiden oluşan bir Rus filosunun Minorka Adası'nda Port Mahon limanına ulaştığını", Cezayirli Hasan Bey aracılığıyla bildirmesine rağmen, kaynağı itibarıyla hatalı olmaması gereken bu ikazın da ciddiye alınmaması hakikaten çok ilginçtir.²⁰⁶

Şekil 3.3.3.1. Mora Ayaklanmaları

Bugüne kadar çeşitli tarihçiler ve araştırmacılar tarafından Osmanlı'nın Rusların Akdeniz'e geldiğini haber almama nedenleri veya gelen haberler inanmadıkları yönünde yazılar yazılmış ve nedenleri üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak Rusların bu faaliyetini öğrenmek için gizli casuslara veya çok ciddi çalışmalara ve araştırmalara

²⁰⁶ Halil N., HATİPOĞLU, Orta Çağda Akdeniz'de Deniz Güçlerinin İncelenmesi- Anadolu'da İlk Türk Denizciliği (Umur Bey'in Epir Harekatı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999, s.56.

girmeye aslında pek gerek yoktu. Tek yapılması gereken şey sadece gazete haberlerini takip etmekten ibaretti.

Rusların yanında sadece 500 kara askeri mevcuttur, birlikler önemli oranda Manyatlardan oluşacaktı. Laconia bölgesinde Mystras'da Antonios Psaros, Elea'da ise Nikolaaos Fortounis isyancıları örgütlenmekteydi. Değişik kaynaklarda bu dönemde 50.000 ile 70.000 arası Manyat'ın isyan ettiği yazmaktadır.²⁰⁷

Gemilerdeki kara askerleri ve ağırlıkları sahile çıkarıldı. Doğu ve Batı olmak üzere iki tümen kuruldu. Birinci tümene yüzbaşı Barkov, ikincisine ise Binbaşı Piotr Dolgorukiy komuta edecekti. Kalamata ve Endurusa kasabalarındaki Müslümanlar çarpışarak Koron ve Modon kalelerine sığındılar. Ruslar da 4.000 isyancı ile birlikte 28 Şubat günü karadan ve denizden Koron Kalesi'ni kuşatırlar. Toplam 400 askerden oluşan kale muhafızları Müslüman halkının desteğiyle iki ay büyük bir direniş göstermişler ve kaleyi Ruslara vermemişlerdir.

Eski Vezir-i azamlardan Muhsinzade Mehmet Paşa, Mora Seraskerliği'ne tayin edilip İskenderiye Sancakbeyi Mehmet Paşa, Rodos Beyi Cafer Bey ve Selanik mutasarrıfı Vezir Ali Paşa da maiyetine memur edilir. Mora Seraskeri Muhsinzade Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu 9 Nisan 1770 tarihinde isyancıları büyük bir bozguna uğratır.

Harp disiplinine alışık olmayan Manyatlar Rus askerlerinin de kendilerini terk etmesiyle savaş alanından kaçarlar. Barkov tümenindeki askerlerden sadece dört kişi kurtulmuş, bu askerler, ağır yaralı olan Barkov'u Mezestre'ye getirmişlerdi. Bu zaferden sonra Muhsinzade Mehmet Paşa Mor Fatihi diye anılmaya başlanmıştır.²⁰⁸

Katerina ile Kont Orlov'a göre Navarin, Mora ve Balkanlardaki savaşlarda kullanılacak mükemmel bir üs idi. Ancak, Navarin'deki yerleşimi emniyete almak için yakınlarda bulunan Modon Kalesini de almak şarttı. 36 top ve 1.000 Rus askeri ile takviye

²⁰⁷ Halil N., HATİPOĞLU, age., s.58.

²⁰⁸ Ed.Anthony MCGREW, Christopher BROOK, "Asia-Pasific In The New World Order", New York, 1998, s.42.

edilen isyancılar adalardan gelenlerle birlikte 30.000 kişilik bir güce ulaşmıştı. Modon Kalesi'nde ise 800 muhafız bulunmaktaydı. İsyancıların saldırıya geçmesi karşısında kuvvetli bir direniş gösterirler. Sayıca üstün olan isyancılarla çok kanlı çarpışmalar cereyan eder, ancak kaleden çıkan 300 kişilik bir kuvvetin isyancıları arkadan kuşatması ve topları ele geçirmeleri sonucunda savaş sona erer ve Modon Kalesi de böylece kurtulmuş, isyancılar büyük bir bozguna uğratılmış, Rusların topları ve cephanesi ise ele geçirilmiştir. Kont Orlov bu yenilgi sonrası Katerina'yı²⁰⁹ "Bu şansız günde karada muvaffak olma ümidini tamamen yitirdik." diye yazmıştı.

Mayıs ortalarında, Navarin limanında bulunan Rus gemilerini muhasara etmeye niyetlenen Türk filosunun yaklaşmış olduğu haberi gelir. Bu esnada Rusların ikinci filosu olan Tümamiral Elphinstone emrindeki gemiler Akdeniz'de bulunuyordu. Durumun zorlaşması ve Osmanlı Donanmasının da bölgeye intikal etmesi sonucu Kont Orlov emrindeki Rus Donanması 7 Haziran 1770 günü Navarin'i boşaltacak, Mora yarımadası tekrar Osmanlı egemenliğinde kalacak, isyancılar amaçlarına ulaşamayacaklar, asıl önemlisi ise İmparatoriçe ve danışmanlarının planları bozulmuş olacaktı.

3.3.4. ANABOLU MUHAREBESİ :

Menekşe muharebesi sonucunda her iki donanmanın birbirinden ayrılması ve havanın kararması neticesi gözden kaybolmaları üzerine, Rus gemileri yelkenlerini camadan vurarak gece boyu Anabolu Körfezi'nde gezinirler. Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa ise açık denizde muharebe yapmak istemediğinden uygun ve tahkimatlı bir liman olan Anabolu limanını tercih eder. Sahilde 3 kaleye sahip bu liman Mora yarımadasında gemiler için en güvenli limanlardan biri olarak görülmekteydi.

²⁰⁹ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

Şekil 3.3.4.1. Anabolu Limanı, Palamento Kalesi ve Bokia Ada Kalesi, Pınargenti, 1573, Kudüs Üniversitesi Kütüphanesi

28 Mayıs 1770 pazartesi günü sabahın ilk ışıklarıyla birlikte her iki donanma birbirlerini görür. Körfezin iki farklı yakasında, karşı karşıya bulunmaktadırlar. Sabahleyin firişka bir rüzgar o anda Osmanlı lehine esmekteydi ancak 26 parça gemiden oluşan ve Rus Donanmasına karşı en azından sayısal olarak üstün durumda olan Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa bu avantajını kullanmayı düşünmemektedir.²¹⁰ Anabolu muharebesinde Osmanlı gemilerinde mevcut yaklaşık 900 topa karşılık Rus filosu sadece 280 topa sahip bulunuyordu. Bu rakamlara bir de kalelerdeki topları ilave ettiğimizde farkın daha da açılacağı aşikardır. Böylesine ezici kuvvet üstünlüğüne sahip bir kaptan-ı deryanın düşman üzerine saldırarak kesin sonuçlu bir muharebe yapmak yerine nasıl olupta limana sığındığını ve bunu çevresindekilere nasıl izah ettiğini anlamak ve mantıklı bir açıklama bulmak oldukça güçtür. Anabolu Savaşı'nda olanlar tahminen Hasan Paşanın gemisinde bulunan bir denizci tarafından padişaha hitaben yazılan bir mektup ile detaylı olarak anlatılmıştır. Sisam Mektubu olarak bilinen bu mektubun orijinali Topkapı Müzesi'ndedir.

3.3.5. MENEKŞE VE SULUCA MUHAREBELERİ :

3 Haziran 1770 pazartesi günü Elphinstone rehberliğinde Rus filosu Anabolu Körfezi'nde ilerlemektedir. Ancak Spiridov filosu oldukça geride kalır ve gözden kaybolur. Saat 10.00'da Elphinstone Osmanlı filosunu Spetse adası yakınında seyrederken görür. Amiral Spiridov filosuna düşmanın görüldüğü ve daha fazla yelken basmaları işaret edilir, ama Spiridov filosundan beş buçuk saat süreyle herhangi bir cevap alınamaz.

²¹⁰ Halil N., HATİPOĞLU, Orta Çağda Akdeniz'de Deniz Güçlerinin İncelenmesi- Anadolu'da İlk Türk Denizciliği (Umur Bey'in Epir Harekatı), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999, s.62.

Spiridov filosu, yelkenleri iki kat camadana vurulmuş ve babafingo çubukları çekilmemiş olarak seyir yaptığından aradaki mesafe de sürekli artmaktadır. Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa, Anabolu limanından çıktıktan sonra önce Rus filosunun arkasından gitmiş, bilahare sert havayı ileri sürerek rotasını çevirmiş ve Suluca (Spetse) Adası'na demir atmıştı. Cezayirli Gazi Hasan Paşa burada demirde kalmayıp hareket etmek ve düşmanı bularak muharebeye girmek istiyordu, ancak çabaları bir sonuç vermedi.²¹¹ İki gün süreyle Suluca (Spetse) Adası'nda yatan Hüsamettin Paşa filolarının birleştiğini ve kendilerini aradığını haber alınca, bir muharebeye girmemek maksadıyla, demiz alarak bir an önce bölgeden uzaklaşmaya karar verir. Ancak Kaptan-ı Derya uzaklaşmaya vakit bulamadan Rus filosu tarafından tespit edilmiş, artık çatışma kaçınılmaz olmuştu. Bu sırada Çamlıca (Hydra) Adası güneyinde genel doğu istikametinde ilerliyorlardı. Derhal muharebe düzenine geçildi. Cezayirli Gazi Hasan Paşanın forsunu taşıyan Burc-u Zafer ve Patrona Ali Bey'in forsunu taşıyan Hasn-ı Bahri kalyonları ile Rusların Ne Tron Menya ve Saratov kalyonları arasında güneş batıncaya kadar üç saat karşılıklı top düellosu yapıldı. Bu sırada Hüsamettin Paşa ve Spiridov'un gemileri uzakta kalmışlar ve muharebeyi seyretmekle yetinmişlerdi.

Şekil 3.3.5.1. Menekşe ve Suluca Muharebeleri

²¹¹ Halil N., HATİPOĞLU, age., s.71.

7 Haziran 1770 günü Ruslar iki günden beri takip ettikleri Osmanlı Filosu'nu Terniye ile Para (Paros) adaları arasından artık gözden kaybederler.

Şekil 3.3.5.2. Eğriboz Limanı ve Kalesi

Elphinstone yapılan savaşlar ve intikaller süresince emirlerine uymayan ve devamlı sorunlar çıkaran Komodor Barsch'ın Menekşe Muharebesi'nde kılıcını İngiliz kılavuz kaptana verip kamarasında tüm muhasamat süresinde dua ettiğini de duyunca onu görevinden alır ve rütbesini er yapar. Filonun en kıdemli komutan yardımcılarında Stephane'ı onun yerine atar. (Rusya'da general seviyesindeki subayları er seviyesine düşürmek ve maaşını buna göre vermek genellikle uygulanmakta olan cezalardandır.)

15 Haziran öğle vakti Elphinstone filosu Zea limanına girer ve şehrin yöneticilerinden parası karşılığında taze yiyecek ve talep eder. Akşam üstü Amiral Spiridov tarafından, Sakız adasına istihbarat için gönderilen St.Nicolai fırkateyni komutanı Albay Pollikatim gelir ve Sakız adasında Türk gemilerini görmediğini söyler. Ancak Elphinstone bu habere kesinlikle inanmamıştır. Çünkü geminin Sakız adasına gitmeyip hep Zea adası civarında dolaştığını biliyordu, zaten raporu da çelişkilerle doluydu.

18 Haziran pazartesi tüm filo demir alır. Sabah altıda Korent körfezine girer. Atina harabeleri artık uzaktan seçilebilmektedir. 20 Haziran 1770 çarşamba günü Navarin rotasında seyrederken gece yarısı Elphinstone'a Kont Tedor Orlov'dan mesaj gelir. Kont, Navarin'in havaya uçurulduğunu ve Kont Aleksı Orlov'un gemileriyle birlikte kendilerine

katılmak istediğini, bu yüzden filoyu Paros adasına götürüp götürmeyeceğini sormaktadır.²¹²

21 Haziran perşembe günü Elphinstone filosuna yeni bir emir vererek Paros adasına doğru rotayı belirler. Daha önce de Ruslara istihbarat getiren bir Yunan teknesi sancak gemisine yanaşır ve kaptana gelerek Rusların Navarin'i bir kargaşa içinde terk ettiklerini sahilde ve kalede bulunan tüm malzemelerini Türklere bıraktıklarını, kendi birliklerine dahi bir ikaz vermeden kaleyi gece havaya uçurduklarını, bu arada kendi topçularından 30, Yunanlılardan ise 80 kişinin de kalede havaya uçtuğunu bildirir. Türkler ayrıca Komodor Greig'in gemileri tarafında kaleye yerleştirilen 8 adet 24 poundluk topa da el koymuşlardır. Rus gemileri kalenin tahliyesi için Navarin'e yaklaştıklarında ise bu toplar Rusları bombalamaya başlar. Bir tanesi Kont Aleksî Orlov'un gemisinin grandî direğini parçalar ve subay kabinlerinin olduğu kış tarafı harabeye çevirir. Bunlar Kont Aleksî Orlov'a refakat eden İngiliz doktor Blair tarafından doğrulanır. (Doktor Blair 1798'de İngiliz Donanmasının baş hekimi olacaktır.)²¹³

Ruslar Navarin'i dört nakliye gemisi ve kalyonlarla gelen yaklaşık 700 ton malzeme ve yiyeceği bırakarak terk ederler. Bu malzeme tüm filolar için iki yıl yetecek miktardaydı ve değeri 70.000 sterlindi. Ayrıca çok önemli miktarda ekmek ve üç gemi dolusu un da bırakılanlar arasındaydı.

Bu arada Hüsâmettin Paşa komutasındaki Osmanlı filosu önce Sisam adasına doğru seyretmiş ve güneyinden geçerek 9 Haziran 1770 tarihinde Sisam Kanalı'na demir atmıştır. Burada 12 gün yatan filo 21 Haziran 1770 günü demir alarak kuzeye doğru yükselir ve Sığacık yakınında Çayağzı önüne demir atarlar. Bir gün burada yatıldıktan sonra tekrar demir alınarak Sakız Kanalı'ndan içeri girer ve Sakız doğusunda, liman ağzına demirlenir.

22 Haziran 1770 cuma günü Elphinstone filosu Falconera adası güneyi iki mil mesafede iken beş geminin kendilerine doğru geldiğini tespit eder. Gemiler yaklaştıkça kalyonların birinin grandî zifosunda farklı bir forsun dalgalandığı görülür. Bu sadece Rus Deniz Kuvvetleri Komutanı tarafından çekilen bir Kayzer forsudur. Kendisinin o anda

²¹² Ed. Anthony MCGREW, Christopher BROOK, age., s.54.

²¹³ Halil N., HATIPOĞLU, age., s.87.

Rusya'da olması gerektiğinden bu forsun Aleksî Orlov tarafından çekildiğî kısa sürede anlaşılacaktır. Aslında Navarin'i aldığında Kont Aleksî Orlov bu sancağı bir kez daha kullanmıştı.

İlk kez olarak tüm Rus gemileri Poros adasında bir araya gelmiştir. Kayzer forsunun da çekilmiş olması da, artık emir komutanın kimde olduğu konusunda tartışmalara son vermiştir. Elphinstone Kayzer forsunu çekmiş olmasından dolayı çok sevdiğini Kont Orlov'a söyler ve arzu ettiğî takdirde kendi gemisine gelerek hareketin bundan sonrasına Svytoslav'dan komuta edebileceğini bildirir. Rus gemileri Paros adasında toplanmıştır. Yalnız St.Paul adında ve İngiliz Kaptan Preston tarafından komuta edilen altı toplu bir erzak gemisi dört günden beri ortada yoktur. Diğer gemiler burada eksik sularını ve yiyecek stoklarını tamamlarlar artık seyre hazırdırlar. Sakız'da daha önce geride bırakılmış olan bir başarda ve oniki çektiri ile buluşan Osmanlı Donanması ise 24/25 Haziran 1770 tarihinde ileri harekete geçerek Çeşme limanına demir atmıştır. Hüsamettin Paşa tüm kaptanlarını sancak gemisine çağırarak savaş meclisini toplar. Amacı bundan sonra yapılacak hareket hakkında herkesin fikrini almaktır.

Elphinstone'un tüm filoya kumanda etmeye devam etmesi, Kont Orlov ile Amiral Spiridov'un verilecek tüm işaretlere uyması kararlaştırılır. 29 Haziran cuma sabah erkenden Amiral Spiridov'un gemisinde, daha önce kırıldığı ve yelkenlerinin de fareler tarafından yendiğî söylenen, babafingo çubukları ve serenleri hisa edilerek donatılır. Bilahare Spiridov'un forsu ilk kez toka edilir. Bu Elphinstone için sürpriz olur. Derhal Kont Orlov'a gider ve bu durumu şikayet eder, çünkü bir gün önce kararlaştırılana aykırıdır.

3.3.6. SAKIZ KANALI MUHAREBESİ :

1 Temmuz 1770 pazar günü Rus gemileri gerekli olan her şeyi yanlarına almış olarak tekrar denize açılmaya hazırlanmışlardı. Osmanlı filosunun bütün güçleri ile Anadolu sahili ile Sakız adası doğusu arasında onları beklemekte olduklarını ve bundan

sonra kesinlikle limanlara sığmayacakları ve savaşmak için kesin emirler aldıklarını öğrenirler.²¹⁴

Osmanlıların böyle bir emir aldıklarını öğrenince Kont Orlov, bütün filoya hemen demir almaları için emir verir. Gemilerdeki bütün hastalar İngiliz Kaptan Dishington komutasında bulunan Czerniçov gemisine konulup kaptanına da hiç durmadan Minorka (Mahon) limanına gitmesi emri verilir.²¹⁵

Halbuki Rusların aldığı istihbarat tamamen yanlıştı. Osmanlıya savaşması için verilen bir emir mevcut değildi. Tam aksine, Hüsamettin Paşa Çanakkale'ye gidilmesi kararını vermişti. 1 Temmuz sabahı sabah saat üçe doğru bütün filoya demir alma işareti verilir. Sakız adasında bulunan Türk filosunu bulmaya gidilecekti. Öğleden sonra saat beşte karakol için ileri gönderilmiş bulunan Rus firkateynlerinden biri top atarak Osmanlı Donanmasının görüldüğünü haber verir.

Saat dokuzda Rus komuta heyeti savaş meclisi Kont Orlov'un gemisinde toplanır. Ancak Kont ile Amiral Spiridov daha önceden konuşmuşlar ve planlarını yapmışlardı. İngiliz amirali, Rus gemilerinin Osmanlı gemilerine paralel olarak demirlemelerini ve muharebenin de demir üzerinde bir topçu muharebesi biçiminde yapılmasını önermek istiyordu. Amacı Osmanlı Donanması'nı Rus Donanması ile kıyı arasına sıkıştırmak ve manevra olanaklarından yoksun bırakmaktı. Bu biçimde Rus Donanması'nın ateş gücünden daha fazla yararlanabileceğini umuyordu. Osmanlı Donanmasının kıyıda en çok yarım mil mesafede demirlemiş olması İngiliz amiralinin önerdiği fikrin başarıya ulaşabileceği umudunu vermişti.²¹⁶

Saat 11.00'da tüm Rus filosu nizamdaki yerini almış ve Kont Orlov tarafından çekilen ve hücum edilmesi anlamına gelen kırmızı işaret sancağı ile birlikte Amiral Spiridov rehberliğinde kuzeyden Sakız Kanalı'na inmeye başlamıştır. Rus filosu demirdeki Osmanlı filosuna doğru yaklaşmaya başlamıştı. Bu andan sonrasını, muharebe boyunca

²¹⁴ "Russia the Mediterranean and Black Sea Region", Russian Academy of Sciences, Institute of Europe, Council for the Mediterranean and Black Sea Studies, Moskova, 1996, s.42.

²¹⁵ Halil N., HATIPOĞLU, age., s.93.

²¹⁶ "Russia the Mediterranean and Black Sea Region", Russian Academy of Sciences, Institute of Europe, Council for the Mediterranean and Black Sea Studies, Moskova, 1996, s.52.

Kont Aleksî Orlov'un yanında bulunan Tuğamiral Samuel Karloviç Greig'in, Çeşme savaşında bizzat tuttuğu günlükten takip edelim :

“Türk savaş durumu mükemmel idi. Gemiler arasındaki mesafeler iki gemi uzunluğundan biraz daha fazlaydı. Bunlar, Çeşme Körfezi ile Çeşme'nin kuzeyinde olan küçük, Yassıada arasında ve kuzeybatı rüzgarda sağ kolu ve ön sırasını koruyan kıyının yakınlarında, Anadolu kıyısından da yarım mil kadar uzaklıkta hilal şeklini almışlardı. Ön sırası, birbirine halatlarla bağlanarak rampa etmiş en büyük on kalyondan ibaretti. İkinci sıra yedi kalyon, iki 50 toplu karavela ve iki 40 toplu fırkateynden oluşuyordu. Gemiler ve karavelalar ön sıradaki kalyonların arasında ve yarım gomina kadar gerisinde duruyorlardı. Her kolda birer fırkateyn olmak üzere tüm kadirga ve şalopalar, donanma ile sahil arasındalardı. Türklerin büyük ordugahı, sonradan esir alınanlardan öğrenildiği gibi, gemilerdeki ölü ve yaralıların takviyesini sağlamak için sahilde bulunuyordu. Türkler bu muharebenin uzun süreceğini düşünmüşlerdi.”²¹⁷

Ruslar'ın savaş durumunu almalarından ve hücum planlarını yapmalarından sonra, sabah saat 11.00'da hücum emri verildi. Amiral Spiridov, öncü birlikleri ile derhal harekete geçti ve arkasından serin rüzgarı ile ana kuvvetler onu takip ettiler. 11.45'te “Evropa” adlı öncü gemisi top atışı mesafesine yaklaşmış ve düşman tarafından çok şiddetli bir ateş başlatılmıştı.

Öncüler, tabanca atış mesafesine yaklaşıncaya kadar karşı tarafa ateş açmadan dayandılar, sonra da düşmana karşı borda tarafını dönüp çok yoğun bir ateş açtılar. Ana kuvvetler de düşman gemilere karşı ateş açtılar ve 12.30'a gelindiğinde her iki taraf için de muharebenin en sıcak anları yaşanıyor. Özellikle bizim öncüler ve ana kuvvetler çok yakın mesafede savaştılar.

“Evropa” adlı gemi, düşmana çok yaklaşarak yelkenlerini toplamış ve savaşa başlamıştı. Fakat “Yevstafiy” adlı gemi ona çok yaklaştığında, “Evropa” yeniden yelkenlerini açmak zorunda kaldı ve bu şekilde bir rüzgar altı düşman gemisinin önüne

²¹⁷ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.199.

geçti. Bu nedenle Avrupa kontra değiştirip az sonra da yeniden en şiddetli ateşe girip, Rostislav gemisinin arkasında yerini aldı.²¹⁸

Yevstafiy de, hızlı ve iyi yöneltmiş ateşine devam ederken düşmana çok yakın mesafede, bir rüzgar altı düşman gemisinin önüne geçti. Bu nedenle gemisinin kontrasını değiştirmek istedi fakat armaların çoğu parçalandığı için bunu başaramayıp rüzgar altına yattı ve Hasan Paşa kumandasındaki Burc-u Zafer gemisinin üzerine düştü. Top ve tüfek ateşi bir süre daha şiddetli bir şekilde devam etmişti. Çok geçmeden Türk gemisi alev almış ve birkaç dakikada tüm gemi yanmaya başlamıştı.

Şekil 3.3.6.1. Sakız Kanalı Muharebesi Gravürü

Türkler bundan önce de gemiden suya atlayıp kurtuluyorlardı, şimdi ise yüzlerce kişi suya atlayıp gemilerini tamamen terk ettiler. Yangın, armalarda ve yelkenlerde çok hızlı yayılıyordu ve artık geminin tümü alev içindeydi. Rüzgar üstü tarafında bulunan Yevstafiy hemen alev almamış, Amiral Kont Theodore Grirogıyeviç Orlov ve birkaç subayın filikalarlar kurtulmak için vakitleri olmuştu. Alevler, birbirine takılan seren ve armaların üzerinden bir gemiden diğerine çabuk geçmişti.

²¹⁸ Nejat, TARAKÇI, Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.27.

Türk gemisinin yanan grandi direği Yevstafiy gemisinin üzerine düştü ve bundan sonra birkaç dakikada Yevstafiy havaya uçtu. Yevstafiy Türk gemisinin üzerine düştüğünde donanmanın tüm kürekli gemilerine yardıma gitmeleri için sinyal verildi. Fakat şalopalar sadece infilak etmiş gemisinin enkazında bulunmuş Kaptan Kruz ile bir süvari ve bir topçu subayını kurtarabildiler.

O arada Kont Alexis Grigoriyeviç, kardeşi Theodore'un gemiyle beraber havaya uçtuğunu düşünerek büyük endişe içindeydi. Neyse ki, Spiridov'la beraber amiral botuyla sağ salim Poçtalion adlı şalopaya ulaştığı sonradan ortaya çıkmıştı. Kont Alexis Grigoriyeviç bunu sonradan öğrenmiş ve bu nedenle muharebe boyunca kardeşi için son derece endişelenmişti.

Yevstafiy infilak ettikten sonra Türk gemisi, yangının patlayıcı maddelerin bulunduğu mühimmat deposuna ulaşmasına kadar 15 dakika daha yandı, sonra da havaya uçtu. Bu da mühimmat deposunun yangına ne kadar dayanıklı olduğunu göstermekteydi.

Yevstafiy'i takip eden "Tri Svyatitelya" adlı gemi düşmana yaklaşıp borda bordaya yanaştı. Çok kararlı ve cesurca harekete etmişti, ancak Yevstafiy'in manevra yapamadığını görüp yelkenlerin toplanmış halde olması nedeniyle kendi gemisini hareket ettirmeden önce düşman gemilerin ortasına girerek rüzgar hattını kış tarafıyla kesip dönüş yapmak zorunda kalmıştı. Şans eseri, iki bordasında da düşmana ateş ederken karşılıklı dizili gemilerin arasından geçip hiç bir gemiye yaslanmadı.²¹⁹

Sadece bir Türk gemisindeki sancak direğine bastonu ile çarpıp parçalanmıştı. Tri Svyatitelya gemisinin arkasından gelen "St.Januariy" adlı gemi, düşman gemi sırası boyunca uzunlamasına hareket ederek şiddetli top ateşini yağdırıyordu. Tri Svyatitelya gemisi düşman hattına girdiğinde, hala seyir halinde iken, baş tarafıyla rüzgar hattını kesip kontra değiştirdi.

²¹⁹ "Russia the Mediterranean and Black Sea Region", Russian Academy of Sciences, Institute of Europe, Council for the Mediterranean and Black Sea Studies, Moskova, 1996, s.63.

Tri Iyerarçov adlı gemi Sviatoy Yanuariy gemisinin dümen suyunda seyrediyordu ve Kapudane Paşa gemisinin borda uzunlamasına yanaşıp demir halatı ile demir attı. Başlattığı yoğun top ve tüfek ateşi düşman gemisinin halatları kesmesine kadar devam etti. Fakat kargaşa ve telaş içindeki Türkler, büyük olasılıkla kış topların bulunduğu bölmedeki sabitleyici halatı kesmeyi unutmuş olacaktı ki, gemileri Tri Iyerarçov gemisine kış tarafına döndü ve bu durumda yaklaşık 15 dakika kaldı. Bu da Tri Iyerarçov gemisinin, bir zayıt almadan, yan ateşi ile düşman gemisinde büyük bir tahribat yaratmasını sağladı. “Rostislav” adlı gemi amiral gemisini takip ediyordu. Düşmana yaklaşır yaklaşmaz yelkenlerini topladı ve çok kararlı hareket etti. Bu sırada artçılar, öncüler ve ana kuvvetler kadar yakın mesafeden olmasa da arka tarafta kalan düşman gemilerine saldırıyordu.²²⁰

Filolar şiddetli savaşa devam ederken, Yevstafiy, önceden de bahsedildiği gibi rüzgar altı düşman gemisine düşüp yandı ve rüzgar altı kalan Türk gemileri yangının sirayet etmesinden korkup halatları kestiler. Yelkenleri açıp tam bir karmaşa ve dehşet içinde Çeşme limanına çekilmeye başladılar. Ruslar düşmanın çekilmeye niyetli olduklarını anladıklarında Kont Orlov, Tri Iyerarçov adlı gemisine halat kesme emri verip herkesin düşmanı takip etmesini istedi ve düşman Çeşme limanına girene kadar takip etti. Türk gemileri tam bir bozgun içinde çekilirken birbiriyle çarpışıyor ve bundan dolayı bazıları civadralarını kaybediyorlardı. Rus Donanması karmaşa ve panik içindeyken Türk gemilerine gönderilecek ateş gemileri bulunmuyordu ve Kont Orlov zaruretten donanmasına demir atma sinyalini verdi.

Gemiler, düşmandan top atışı mesafesinde liman ağzında demir attılar. Orlov, Türk gemilerini karışıklık içindeyken bombardıman altında tutmak için “Grom” adlı bombardıman gemisine Komodor Greig’i gönderdi ve donanmayı takip eden Rum gemilerinin arasından en büyük dört tanesinin ateş gemileri olarak hazırlanması için emir verdi.

Müteakip muharebeye bir tür başlangıç olan meşhur “5 Temmuz savaşı” bu şekilde bitmişti. Hücumdan itibaren düşmanın çekilmeye başladığı ana kadar en şiddetli savaş

²²⁰ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.201.

sadece bir buçuk saat sürmüş, yarım saat süren kovalamanın ardından düşman donanması öğleden sonra saat iki sularında Çeşme limanına sığınmıştı.²²¹

Amiral Elphinstone ise bu muharebeyi anlatırken Osmanlı filosunun uzaktan önce ateş gülle attığını söylemektedir. İngiliz amirale göre Osmanlı kalyonlarının vasatlarında ikişer adet doksanla iki yüz poundluk gülleler atan top bulunmaktaydı. Yevstafiy gemisinin infilak etmesine şahit olan Elphinstone burada tamamen amiral Spiridov'u suçlu bulmaktadır. Anılarında bu olayı şu şekilde açıklamaktadır.²²²

“Düşman gemisinin grandi direği Yevstafiy'nin pruva ve grandi direkleri arasına devrilince, gemi güvertede bulunan 700 kişiyle birlikte havaya uçtu. Öylesine mahvolmuştu ki sadece yanan kalaslardan başka geriye bir şey kalmamıştı. Derhal insanları kurtarmak için filikalarımı gönderdim. Kurtarılanların arasında görevini son dakikasına kadar bırakmamış, cesur ve mükemmel bir subay olan geminin kaptanı Kruse da vardı. Eminim ki kararları kendi verebilseydi, bu gemiden bugüne kadar bu kadar şikayetçi olmazdım ve böyle bir kazada olmazdı.

Biz Svyatoslav'daydık ve merkezde Zafer Beyin gemisine saldırı amacıyla bekliyorduk. Türkler, Svytoslav ile birlikte benim filomun geldiğini görünce Çeşme limanına doğru kaçmaya başladılar ve biz de onların peşlerinde ilerledik. Öğlen saat bir buçukta düşmanın yanan gemisi havaya uçtu.

Duman yeterince kaybolduğunda, Kont Alexis Orlov, Prens Dolgarousky tarafından komuta edilen Rostislav ve Nadezhda fırkateyni dışında düşmanın peşine düşen başka kimse yoktu ve ertesi güne kadar da bize katılamadılar. Pruva tarafından düşmana ateş etmeyi sürdürdük, trinket yelkenimiz bu yüzden alev aldı, ama daha sonra söndürüldü. Limanın girişindeki batık kayaya çarpma korkusundan dolayı kaptan demiz atmamız gerektiğini söyledi, biz ve diğer üç gemi ile birlikte öyle yaptık yoksa kendimizi batık kayalara bindirmiş olarak bulabilirdik.”

²²¹ Nejat, TARAKÇI, age., s.34.

²²² “Russia the Mediterranean and Black Sea Region”, Russian Academy of Sciences, Institute of Europe, Council for the Mediterranean and Black Sea Studies, Moskova, 1996, s.65.

Bu süre zarfında düşman Çeşme limanına geçmeyi başarmış, fakat kargaşada bazı kalyonları muhtemelen karaya oturmuştu. Daha sonra gemilerinden üç tanesini özellikle de Zafer Beyin gemilerini çok dar olan limanın ağzına bordaları liman girişine dönük olmak üzere konuşlandırdılar. Yine Çeşme savaşına iştirak etmiş olan başka bir İngiliz subayı ise yazmış olduğu kitabında gemilerin yanmasını ve bilahare gelişen olayları şu şekilde almıştır:

“Amiral Spiridov gemisini doğrudan doğruya Kapudane Ali Beyin 100 toplu gemisi üzerine sevk etti. Yaklaşırken bu geminin ateşinden başka dört Türk gemisinin daha ateşine maruz kalıyordu. Çünkü T durumuna düşmüş bulunuyordu. Çok kısa bir süre içerisinde gemide yaklaşık 100 kişi vurulup ölmüştü. Fakat amiral tüfek ateşi menziline gelinceye kadar düşmanın ateşine karşılık vermedi. Bu menzille gelince düşmana birden büyük ölçüde ateş açtı ve bu ateş bir kez daha tekrar edildi. Türkler de bu atışlara karşılık verince Rus gemisinin armadasının büyük bir kısmı Türk gülleleri ile budandı.”

Rus amirali böyle zor bir durumda kalınca, armadasını tamir etmek üzere savaş alanından çekilmek zorunda kaldı. Bu çekilme anında bir Türk güllesi mayistra sereninin sancak pırsaya donanımını kesip alınca bu kaçış da bir işe yaramadı, ikinci gülle de büyük bir talihsizlik eseri olarak grandi gabya yelkeninin rüzgar altı iskotasını ikiye bölmüştü. Artık Amiral Spiridov’un gemisi dümen dinlemiyordu ve rüzgar üstünde de bulunduğundan aynı zamanda hemen demirlemek gibi bir hata da yapıldığından bordası hizasında Kapudane Cezayirli Gazi Hasan Beyin gemisi üzerine düştü.

Şimdi bu iki geminin askeri birbirleri ile karşı karşıya geldiklerinden iki misli bir güçle dövüşmekte idiler. Ruslar Türk gemilerine rampa olup onları güverteden geriye sürdüler geminin sancağına indirdiler, Türk gemisi adeta zapt edilmiş bir halde olup Rus amiralin şerefini yükseltecekti. Fakat Rus gemisi tutuştu. Subaylar çok azimli çalıştılar ve gemi düşmana hücum ederken amirali birinci yüzbaşısı olan Mösyö Fort adındaki bir Fransız centilmenin yanağının bir parçası gülle atışı ile kopmuştu. Ancak savaşı bırakmaya razı olmadı ve adamlarına gayret vermeye devam etti. Kısa bir süre sonra da ikinci bir gülle sağ kolunu koparınca yere düştü hemen kendini toparlayıp ayağa kalkmaya çalışırken büyük bir şansızlıkla üçüncü bir gülle gövdesini ikiye bölüverdi.

Bu iki gemi arasında süren savaş iki filonun da dikkatinin bu gemilere yönelmesini sağlamıştı. Türklerle Ruslar birbirlerine girmiş olarak 15 dakika kadar çarpıştılar, sonra geminin sancak kış omuzluğundan bir alev ve duman sütunu yükseldi. Bir anda ortalık darmadağınık oldu. Gemilerdeki en cesurlar bile titremeye başlamıştı. Ateş her dakika çoğalıyordu. Karşı konulmaz bir haldeki alevler her dakika artıyordu. Alevler Amiral Spiridov'un gemisinin artmasını, selviçlerini ve direklerini tutuşturmuştu.

Her iki geminin askeri de aynı tehdit altında kalınca birbirlerine karşı olan düşmanlıkları unutup karşılıklı ateş etmekten vazgeçtiler. Sadece ateş ve sudan nasıl kurtulabileceklerini düşünüyorlardı. Birçoğu kurtulmak ümidi ile denize atladılar. Korku ile şaşmış olanlar öylece kalakalmış akıbetlerini bekliyorlardı.

3.3.7. DAMLA SUYU / ÇEŞME ÖNÜNDE MUHAREBE :

Bir müddet sonra Paşa gemisinin grandi direği büyük bir alev sütunu halinde Rus amiral gemisinin üzerine düştümüştü ve Rus gemisi o anda cephanesi tutuşmak üzere içindekilerle birlikte havaya uçmuştu. Havada çok korkunç bir manzara görünüyordu.²²³

Türk gemisi de şimdi bütünüyle alevler içinde idi. Kendisi öteki Türk gemilerinin rüzgarı üzerinde olduğundan onları da tutuşturma tehdidi yaratıyordu. Bütün filo korku ve telaş içinde kalmıştı. Her kaptan kendi gemisini kurtarmaya çalışıyor, bu panik içinde tehlikeler gerçek derecesinden on kat fazla gibi görülüyordu. İşte bu korku ve telaş ile hemen demirlerini keserek rüzgar altındaki Çeşme limanına girmek gibi uğursuz bir yanlışlık yapıyorlardı.²²⁴

Gemilerin yanmasından sonra bir filika ile denizdeki yaralıları toplamaya tefrik edilir. O andaki denizde yaşanan bir nevi can pazarıdır. Türkler delirme derecesinde kızmış olduklarından ve yenilginin acısını çıkarmak istediklerinden kıyılarından filikalar üzerine ateş ediyorlar ve yangından kendilerini kurtarmak üzere denize atlayıp sağ kalanların kurtulmalarını da engelliyorlardı. Çünkü filikalar bunların yardımına hemen gelmezse mahvolacakları ortada idi. Türklerin bu hareketleri sandallardaki Rus subaylarını o kadar

²²³ "Russia the Mediterranean and Black Sea Region", Russian Academy of Sciences, Institut of Europe, Council for the Mediterranean and Black Sea Studies, Moskova, 1996, s.72.

²²⁴ Nejat, TARAKÇI, age., s.43.

kızdırdı ki, suda çarpınan Türkleri almamaya karar verdiler. Onları ya tüfek veya tabanca ile vuruyorlar ya da kürek ile kafalarını kırıyorlardı. Ruslar, mağluplara karşı gösterilmesi gerekenlerin hiçbirini uygulamayıp denizde buldukları Türklerin tamamını rütbelerine bakmaksızın öldürdüler.

Türk amiral gemisinin kaygılı fakat talihsiz kaptanı gemisinden çıkan son adam olmuş ve bu felaket ile bela arasında son derece kaygılı ve tahammüllü bir davranış sergilemiştir.

Ruslar bütün Türklerin öldürülmesi ve hiçbirinin canlı kalmaması için Kont Orlov'dan emir almışlardı. Fakat Amiral Elphinstone mümkün olan herkesi kurtarmak için emir vermişti. Talihsiz bir centilmen Türk leventi sağ kolu ile sol bacağından kurşun ile yaralanmış ve düşmanın elinde esir idi. Ancak böyle bir durumda bile asil ve yiğit bir tavır sergileyebiliyor ve etrafındakilerden o kadar yüksek görülüyordu ki, onun saygın bir kişi olduğunu gösteriyordu.

Osmanlının dostu olan Fransa'nın bir subayının Yevstafiy'de görev yapıyor olması ilginç bir hadisedir. Dolayısıyla tarihte Rus ve Osmanlı Donanmaları arasında cereyan ettiği bilinen bu savaşın aslında Osmanlı ve bir nevi Haçlı Donanması arasında geçtiğini söylemek her halde çok yanlış olmayacaktır. Tüm gemilerin kılavuz kaptanlarının, amiral ve komodorlarının, gemilerde görevli subaylarının İngiliz, Fransız, Yunan, Danimarkalı olduğu bir filoya bu sıfatı yakıştırmak kadar normal bir şey olamazdı.

İngiliz ve Rus belgeleri ile Gazavat-ı Hayrettin Paşa'da verilen bilgiler genelde tamamıyla uyuşmaktadır. Aradaki tek fark ise Yestafiy'nin havaya uçma sebebidir ki bu hususun o kadar önem taşımadığı değerlendirilmektedir. Çünkü her tarafında barut dolu olan, birbirine aborda olmuş iki geminin, karşılıklı olarak yakın mesafeden ateş açması ve gemilerin muhtelif yerlerinde yangınların sürüyor olması, bu gemilerin her an havaya uçması için yeterli bir sebeptir.

Dolayısıyla direğin düşmesi neticesi mi, yoksa top ateşi sonucu cephaneliğin havaya uçmasından mı, geminin infilak ettiğini tam olarak söyleyebilmek mümkün

değildir. İlk gün sonucundaki Osmanlı kayıpları net olarak bilinmemektedir. Ancak Rusların kaybına yakın bir zayıf verildiği tahmin edilmektedir.

Sakız Kanalı savaşında ön sırada demirli bulunan kalyonlar tam olarak bilinmemektedir. Sadece geminin, Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın bulunduğu Burcu Zafer olduğu bilinmekte, dördüncü geminin Hüsamettin Paşa'nın bulunduğu Mukaddeme-i Şeref, yedinci geminin ise Cafer Bey'in bulunduğu Ziver Bahri olabileceği değerlendirilmektedir.

3.3.8. ÇEŞME BASKINI (6 TEMMUZ 1770) :

Çeşme, bir mil genişliğinde, iki mil kadar uzunluğunda olan ve otuz parçadan fazla gemiye sahip Osmanlı Donanması'nı almak için boyutları çok ufak bir limandı. Bundan ötürü gemiler limana geldikleri zaman üst üste demirmek veya birbirlerine aborda olmak zorunda kaldılar. Limanda iğne atılsa yere düşecek bir yer kalmamıştı. Bu durumda gemilerin toplarını rahatça kullanma olanakları olmadığı gibi donanma, düşman için de çok rahat ve kolaylıkla yok edilebilecek bir hedef haline gelmişti. Bu sıkışık limanda gemilerin bir tanesinde yangın çıkması, kolaylıkla öteki gemilerin de yanmasına neden olabilecekti. Üstelik düşman donanması da pek uzaklarda değildi. Eğer Osmanlı Donanmasının, bu uygunsuz durumunu Ruslar anlar ve baskın yaparsa, bu donanmaya daha ağır zayıf verdirebilirdi. Ancak Kaptan-ı Derya Hüsamettin Paşa, düşmanla açık denizde muharebe yapmaya taraflı olmadığı için, bu tehlikeli durumu takdir edemiyor ve liman ağzına demirleyeceği kalyonların, liman tahkimatıyla işbirliği yaptığı takdirde gemilerini koruyabileceğini tahmin ediyordu. Liman kuzey girişini oluşturan burnun üzerine, iç tarafta kalan gemilerden çıkarılan yirmi iki adet büyük topu yerleştirir. Karşısındaki burna da iki batarya kurulması emrini verir. Bu bataryadaki top sayısı daha sonra yapılan takviyelerle birlikte yirmi sekize çıkacaktır.²²⁵

Birbirlerine baştan ve kıçtan bağlı olan altı kalyonu ise, bordalarındaki toplardan yarar sağlamak için liman ağzına demirletmişti. Diğer gemiler bu sıranın arkasında ve gemilerin arasında yer almıştı. Kürekli bastarda ve kadırgalar, limanın kuzey girişini

²²⁵ Nejat, TARAKÇI, age., s.56.

oluşturan burnun arkasındaki koyda dizilmişti. Cezayirli Hasan Beyin yaptığı bütün itirazlar Hüsametdin Paşayı ikna edememiş ve tasarladığı planı ısrarla uygulamıştı. Ruslar o günün kalan saatlerini, tüm gece ve ertesi günün büyük kısmını dört ateş gemisinin hazırlanması ve gemilerin onarılması için kullandılar. Bombardıman gemisi o sırada, düşman gemilerini sürekli bombardıman altında tutuyordu fakat yangın çıkaramadı.

Osmanlı Donanması ile çok yakın mesafeden top düellosuna giren “Tri Iyerarha” gemisinde sadece bir yaralı vardı. Çünkü Osmanlı topları çok yükseğe yönelmişti. Sadece direklerle ateş edip direkleri, seren ve armaları parçalıyorlardı. Mizana direkleri parçalanmış, grandi direğinin bir tarafında sadece iki çarmık, pruva direğinde ise her iki tarafında da yedi çarmık sağlam kalmıştı.²²⁶

“Tanuariy” ve “Rostislav” adlı gemilerde de, yakın mesafede savaşmış olmalarına rağmen düşman toplarının yükseğe yöneltilmiş olması sebebiyle aynı şekilde ölü ve yaralı bulunmuyordu. Rus gemilerinde en büyük hasar direklerde ve armalarda idi; özellikle “Tri Iyerarha” ve “Tri Svyatitelya” gemilerinde idi. Bu gemiler muharebeden hemen sonra çok hasar gören direkleri ve civadralarının onarımlarına başlamışlardı. Bu arada Rus Savaş Meclisi de toplanmıştı. Meclisin gündemi, oluşan yeni durumu değerlendirmek ve halen bulunduğu sıkışık ve hücum eden taraf için bir çok avantajlar sağlayan bu konuşlanmadan istifade ederek Osmanlı Donanmasını tamamıyla yok etmek üzere uygulanacak hareket tarzlarını belirlemektir.

Amiral Elphinstone, Türklere karşı ateş gemilerinin kullanılmasını teklif etti. Aynı zamanda bu ateş gemilerinin hemen o gece, yani Türklerin içine düştüğü kötü durumdan toparlanmadan yapılmasını istiyor ve bu gemileri limana kendisinin götürmesini arzu ediyordu. Fakat Tümgeneral Hanninaş kendisinin aslında topçu ve kara kuvveti komutanı olduğu söyleyerek ateş gemilerini düşman üzerine götürülmesinin kendisine ait bir görev olduğunu iddia eder. Bu tartışmalar yüzünden ateş gemilerinin hazırlanması ertesi akşama kadar gecikecektir.

²²⁶ T.G.MASARYK, *The Spirit of Russia: Studies in History, Literature and Philosophy*, Londra, George Allen and Unwin, 1955, c.I., s.43.

Düşman ve liman ağzının durumunun keşfi için gönderilen Komodor Greig, liman ağzının çok dar olması nedeniyle orada sadece üç gemi demirleyebileceğini ve bunların da tek sırada olamayacağını tespit etti. Bu sebeple Kont Orlov hücum için dört gemi tayin etti ve bu filonun komodorluğuna Komodor Greig atandı. Filosunda şu gemiler bulunmaktaydı²²⁷:

- (1) Kaptan Lupadin komutasındaki Rostislav kalyonu,
- (2) Kaptan Klokaçov komutasındaki Evropa kalyonu,
- (3) Kaptan Bezentsov komutasındaki Ne Tron Menya kalyonu,
- (4) Kaptan Polivanov komutasındaki Saratov kalyonu,
- (5) Kaptan Stepanov komutasındaki Nadezhda fırkateyni,
- (6) Kaptan Kleopin komutasındaki Afrika fırkateyni,
- (7) Grom Bombardıman gemisi ve dört adet ateş gemisi.

Komodor Greig'e, Çeşme limanına girip gemileri düşmana yakın mesafede bir duruma ve konuma göre en uygun şekilde yerleştirme emri verilmişti. Ateş gemilerine, yüzbaşı Dugdale, Yüzbaşı Mackencie, Yüzbaşı Ilyin ve Teğmen Prens Gagarin komuta ediyordu. Ateş gemilerinin hazırlanmasından sorumlu General Hannibal, 6 Temmuz akşamı ateş gemilerinin hazır hale getirildiğini rapor eder. Bunun üzerine komodor Greig tüm kaptanlara gereken talimatları verip "Rostislav" gemisine biner ve derhal komutan forsunu toka eder. Yapmış olduğu hareket tasarısı sonucunda Komodor Greig'in gemilerine verdiği emirler şu şekildedir :

"Üç kalyon limana girip düşman en yakın olabilecek mesafede ve birbirini engellemeyecek şekilde demirleyeceklerdir. Dördüncü gemi, ihtiyaç olması halinde yardıma gelecek veya hasar gören gemileri çekecek şekilde bir gomina daha açıkta bulunacaktır. Nadezhda fırkateyni, kuzeydeki burunda bulunan bataryalara karşı ateş edecektir. Afrika fırkateyni, düşmanın güney burnundaki bataryanın içine toplarını yerleştirdiği farz ve kabul edilerek burasını ateş altına alacaktır. Bombardıman gemisi kalyonlardan biraz daha açıkta durup onların üzerinden düşman donanmasını bombardıman altında tutacaktır. Dört ateş gemisi, komodor gemisinden verilecek çift fişek sinyalini görür görmez düşmana yönlenecek şekilde yelkenlerini açıp rüzgar altında

²²⁷ T.G.MASARYK, age., s.55.

duracaklar, düşman gemilerine yanaşıp bağlandıktan sonra kendi gemilerini ateşe vereceklerdir.”²²⁸

Çeşitli sebeplerden dolayı bu taarruzun gece gerçekleştirilmesi daha uygun bulunur. O gece dolunay vardı, dolayısıyla limana girip belirtilen yerlerde demirlemek ve diğer faaliyetlere başlamak için yeteri kadar aydınlık mevcuttu. Gece saat on bir sularında Komodor Greig filosuna demir alma emrini verir. Bu zamana kadar top atışları ile düşmanı kuşkulandırmak için randaya fener çektirip başlama emrini verdi. Burada randaya fener çekmenin sebebi filosundaki diğer gemileri, emir verdiğini ikaz etmek içindir. Geceleri veya gemilerin birbirinden uzakta olması durumunda bir işaret çeken gemi diğer gemilerin dikkatini çekebilmek için top atardı. Ancak burada Greig doğru bir muhakeme ile fenerle işaret vermeyi uygun bulmuştur.

Rüzgar altında bulunan kum bankına girmekten korkan “Evropa” gemisi sinyali beklemeden hareket edip tek başına limana girer ve limanın güney tarafında Osmanlı gemilerine yaklaşık 350 yarda mesafede demirler.

Osmanlı gemilerinden ve kara bataryalarından şiddetli bir ateş açılır. Evropa kalyonu oldukça zor durumda kalmıştır. Demirledikten ve gereken manevrayı yaptıktan sonra tüm personeli topların başındadır artık ve şiddetli bir top düellosu başlar. Bu durum, diğer gemilerin gelmelerine kadar yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Bu zor durumu gören Komodor, Rostislav ve Ne Tron Menya gemileri ile yardımına yetişir.

Evropa gemisinin yarım gomina kadar geçtikten sonra, liman ağzı ortasının kaşısında, Osmanlı gemilerine yaklaşık 1,5 gomina mesafede 00.15’de demirlerler. Ne Tron Menya gemisi, o sırada yaklaşık yarım gomina daha uzakta, limanın kuzey tarafına doğru demirlemiştir. Fırkateynler hedefleri olan tabyaların karşısındaki planlı mevkiilerini almıştır. Artık söz topçuların tecrübesine ve maharetine kalmıştır. Gülleler gemilerin üzerine yağmaya, kurşunlar havada uçan yıldızlar gibi koşuşarak düştükleri yeri yakıp kavurmaya başlarlar.²²⁹

²²⁸ Nejat, TARAKÇI, age., s.63.

²²⁹ T.G.MASARYK, age., s.62.

Şiddetli ateş 1 saat 15 dakikalık süre içinde aralıksız devam eder. Bu sırada bombardıman gemisinden atılan bir bomba, Osmanlı gemilerinden birinin grandi gabya yelken torbasına düşer. Bu yelken çok kuru ve pamuklu olduğu için aniden tutuşup yanmaya başlar ve alevler kısa sürede direğe ve armalara geçer, gabya çubuğu alevler içinde güverteye düşer ve tüm gemi yanmaya başlar. Gazavat-ı Cezayirli Hasan Paşa'da ise bu yelkenin mayıstra olduğu yazılıdır.²³⁰

Osmanlıların tüm dikkatinin ateşe başlayan gemiler üzerinde olduğunu bilen Komodor Greig, alev alan geminin de Osmanlı Donanması'nda yarattığı telaşı görünce uygun zamanın geldiğini değerlendirerek ve ateş gemilerinin derhal gönderilmesi için işaret verir. Ön sıradaki ateş gemisine kumanda eden Yüzbaşı Dugdale tüm yelkenlerini açıp rüzgar üstündeki gemilere doğru hareket etti, ancak komodor gemisini iki adet Osmanlı kadırgası gelen tehlikeyi sezinler ve ateş gemisine rampa etmek için ileri atılırlar.²³¹ Kadırgaların üzerlerine geldiğini gören Dugdale ve ekibi gereken zamandan önce gemiyi ateşe vererek hayatlarını kurtarmak için bordadan atarlar. Yakında onları beklemekte olan, ancak, kadırgaların limandan çıkması üzerine demir alarak iyice uzaklaşan şalopaya doğru yüzmek zorunda kalırlar. Bu arada kadırgalar ateş gemisini durdurup karşılaştıkları yerde batırırlar.

Ateş, gemilerinin limana girmeye başlamaları esnasında, Osmanlı gemisindeki yangın da yanındaki gemilere sirayet etmiş, infilak etmesi ile yanan parçalar çevredeki diğer gemilere de düşer.

²³⁰ Nejat, TARAKÇI, age., s.76.

²³¹ Halil N., HATİPOĞLU, age., s.82.

Şekil 3.3.8.1. Rus Filosu 5/7 Temmuz 1770 Çeşme Savaşı Manevralarını Gösteren Gravür, Choiseul Couffier, 18 Haziran 1776.

Bundan sonra Komodor Greig'in günlüğünde şu satırlar ile yer almaktadır²³²;

“Yüzbaşı Mackenzie öndeki ateş gemisini yakından takip ediyordu ve ilk sıradaki kalyonlardan birine yaklaşıp gemisini ateşe verdi. Böylece artık Türk Donanması'nın yarısı yanıyordu. Mackenzie'nin ateş gemisi de yanan bir gemiye yanaşmış oldu.”

Üçüncü ateş gemisine kumanda eden Yüzbaşı Ilyn biraz daha uzaktı ve Komodor gemisinin yanından geçerken, komodor ona, şartlar ne olursa olsun rüzgar altı olan düşman gemilerinden bir tanesine bağlanmadan kesinlikle gemisini ateşe vermemesini bağırarak söyler. Bunun sonucunda yüzbaşı gemisini onlardan birine borda bordaya yanaştırıp ateşe verir.²³³

Teğmen Prens Gagarin, dördüncü ateş gemisini düşman gemilerinin çoğu yandığı için yanan bir gemi üzerine gönderir. İlk ateş gemisi komodor gemisini geçtiğinde, kendi ateş gemilerine zarar vermemek için ateş kesilmesi emri verildi. Fakat rüzgar altı düşman

²³² Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

²³³ Türkkaya ATÖV, Rus Devleti'nin Kuruluşu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.23, Ankara, 1968, s.67.

gemilerinden birkaçı alev almadığı ve ateş etmeye devam ettiği için komodor ateşe devam edilmesini emretmek durumunda kalmıştı.

Sabaha karşı saat üçte Türk Donanması'nın tamamı yanıyordu. Türklerin kapılmış olduğu dehşet, şaşkınlık ve karışıklığın tarifi mümkün değildi. Yanmayan gemilerdeki Türkler dahi bütün mukavemeti bırakmışlardı. Kürekli gemilerin çoğu ya batmış ya da onlardan aynı anda atlayan pek çok kişinin ağılığından devrilmişti. Mürettebatın tamamı dehşet ve umutsuzluk içinde suya atlıyordu. Limanın yüzeyi acınacak halde kurtulmaya çalışan ve birbirini batıranlarla doluydu. Bunların çoğu müthiş çabalarına rağmen sahile ulaşamadılar.

Komodor, an azından sahile ulaşmak için yeterince gücü olanların kurtulmaları için imkan sağlamak niyeti ile bir daha ateşkes emretmişti. Türklerin dehşeti o kadar büyüktü ki, yanmaya henüz başlamamış gemileri, kıyıdaki tabyaları ve sivillerin daha önce terk ettikleri şehir ve kaideleri bile bırakıp kaçmışlardı. “Evropa” ve “Ne Tron Menya” gemileri, diğer gemilerin infilak etme tehlikesinin dışında kalmak için uzaklaşma emri alırlar. Komodor bir tek kendi gemisiyle sonuna kadar kalır. Yelkenlerin yeniden sıkıca toplanması ve üstlerine tam ıslanmaya kadar çok su dökülmesini emreder; ayrıca, düşen yanmış parçalardan gelen tehlikeyi bertaraf etmek için borda ve güvertelerin üzerine devamlı su dökülmesini ister.

Kont Aleksı Orlov sabah dörde doğru filosundaki kürekli gemileri “Rostıslav” gemisinin yardımına gönderdi. Komodor ise henüz yanmayan iki düşman gemisini görüp gelen filonun kumandasında olan yüzbaşı Kartoşov'u beş veya altı şalopa ile en çok rüzgar üstü konumundaki geminin çekilmesi için gönderir. Bundan az sonra birkaç şalopa ile Yüzbaşı Mackenzie'yi de diğer gemiyi kurtarmak için gönderir.

Birbirinin ardına infilak eden düşman gemilerinden gelen tehlikeye rağmen subayların ikisi de bu vazifeyi korkusuzca yaparlar. Gemilerin ikisinin de çekilmesi sırasında yanan bir Türk gemisi, tam da Yüzbaşı Mackenzie son çekilen gemi ile onun yanından geçerken havaya uçar. İnfilak eden geminin yanan parçaları bu geminin üzerine düşünce o da yanmaya başlar. Komodor Greig, diğer kurtarılan geminin de aynı felakete

uğramasını önlemek için sahilden hafif rüzgar esmeye başladığında o geminin kumandasını alıp bir an önce yelkenlerin açılması ve limandan çıkıp liman ağzı yakınlarındaki Kont Orlov'a katılması için "Rostislav" gemisinden Kaptan Bulgakov'u gönderir. Tüm bunlar büyük bir ustalıkla ve kısa süre içinde gerçekleştiriliyordu. Bu geminin adı "Rodos" idi. Şafak söküyordu; Rusların tüm kürekli tekneleri yangından sonra arta kalan Osmanlı baştarda, kadirga ve şalopaları almaya gönderildi. Ruslar artık ganimet toplamaya başlamıştı.²³⁴

Sahile ganimet toplamak için çıkan filikalarda bulunan İngiliz Subaylardan biri günlüğünde şunları yazacaktır:

Bu sabah saat 6'da sandal ile kıyıya yakın bir yerden geçerken bir burun üzerinde kollarını yukarıya kaldırmış iki adam görüldü ve bunlar İngilizce olarak;

"Tanrı aşkına bizi kurtarın" diye bize bağıryorlardı. Sandaldakilere onlara doğru gidilmesi emrini verip hemen ikisini de sandala aldım. Adının Robert Jakob olduğunu söyleyen yaşlı olanı bir şey söylemeden dizlerime sarıldı. Sevinçten kendisinden geçmişti. Kendine gelince gözlerinde yaşlar ile söze başladı, ilk sözü şu oldu;

-Çok şükür, kurtuldum. Sonra da ellerini dizimden çekip havaya kaldırarak: "Ey ulu Tanrım. Demek kurtuldum." diyerek duaya başladı. Anlattığına göre bu adam 11 seneden beri Türkiye'de esir bulunuyormuş. Eğer biz bu zaferi kazanmamış olsa idik, büyük bir ihtimalle hiç kölelikten kurtulamayacakmış... Onun yanındaki 18 yaşlarında olan ise o kadar sevinmiş görülüyordu. Adı George Matthey olup esir düşmesi o kadar eski değildi."

1757 yılında İstanbul'a gelen Baron de Tott Osmanlı İmparatorluğu için çalışmış ve "XVIII. yüzyılda Türkler" isminde de bir kitap yazmıştır. Osmanlıları çok yakından tanıyan Baron, Cezayirli Hasan Paşa ile görüşmelerine dayanarak yazdığı Çeşme Savaşı notlarında şunları söyler²³⁵:

"Ruslar başarı ihtimali en az olan girişimleri bile denenmeye değer yapan panik havasının Türkleri sarmış olduğunu fark ettiklerinde limandan içeri iki ateş gemisi göndermekte tereddüt etmediler. Rus gemilerinin görülmesi üzerine zaten bir gün önceki korkularından kurtulamayan Türkler gemilerini savunmaktan ziyade karaya kaçmakta acele etmişlerdi. Ama iki küçük gemiden başka gelen olmadığını fark ettiklerinde, bunların

²³⁴ Türkkaya ATÖV, age., s.71.

²³⁵ Baron, DE TOTT, Türkler, Dumat Matbaası, 2004, s.248-249.

kolaylıkla üstesinden gelebileceklerini düşünmüşler, gemilerin içindekileri tutsak alıp, gemileri batırmadan İstanbul'a ganimet olarak götürmeye karar vermişlerdi. Bu sırada kolaylıkla limana giren Rus gemicileri dümenlerini bağlamışlar, çengelli çıpalarını Türk gemilerine atarak alev girdapları kusmaya başlamışlardı; tamamen Türk gemileri ile dolu olan Çeşme limanı bir anda Osmanlı Donanması'nı yutan bir volkan ağzına dönmüştü. Bu felaket Osmanlı gururunu fena halde kırmakla birlikte az zaman sonra vezirler daha etkili bir mesele ile uğraşmak zorunda kaldılar. Başkenti açlık tehdit ediyordu.”

Komodor Greig zaferin kesin olduğunu ve limanda yanmamış veya filoya götürülmemiş tek bir şalopa bile kalmadığını görüp “Rostislav” gemisi ile demir aldı ve diğer gemiler ile beraber Orlov'a katılmak üzere yola çıktı. Katıldıktan sonra 21 pare top atışı ile selamladı ve Tri Iyerarha gemisinden aynı sayıda top atışı ile cevap aldı. “Rostislav” demirlediğinde Komodor Greig kendi komutan sancağını indirdi ve başkomutana ayrıntılı rapor vermek için Tri Iyerarha gemisine gitti. Kont onu sevinçle ve memnuniyetle kabul etti.

Rusların zayıtı çok azdı. Evropa gemisinde sekiz, Ne Tron Menya gemisinde ise iki veya üç ölü vardı. Osmanlı filosuna en yakın olan Rostislav gemisinde ise ilk muharebede olduğu gibi, yani Osmanlı toplarının çok yükseğe yöneltilmiş olmasından ötürü tek bir ölü yoktu.

Osmanlıların zayıtı için ise 11.000 ile 5.000 arasında rakamlar telaffuz edilmektedir. Kalyonlardaki ve diğer küçük gemilerdeki personel mevcudu dikkate alındığında o anda Çeşme'de Osmanlı Donanması'nda savaşılan toplam denizci sayısının 10.000 civarında olduğu hesaplanabilir. Ancak bir kısım personelin önceden sahile çıkmış ve orada konuşlanmış olması, çektiri türü teknelerin ve diğer küçük yelkenlerin sahile yanaşmış olmaları, ilk patlamadan sonra kalyonlardaki bir çok denizcinin gemilerini terk etmiş olması, liman içindeki gemilerin ise, en yakın sahile yaklaşık 200 yarda içinde olmaları nedeniyle Osmanlı Donanması'nın toplam kaybının 5.000'lere ulaşma olasılığının çok zayıf bir ihtimal olacağı değerlendirilmektedir. Şehit olanlar arasında Patrona-i

Hümayun Kapudanı Ali Bey ile bir iki kalyon kaptanı da vardır. Çeşme’de donanmanın yanması ile ilgili olarak Gazavat-ı Cezayirli Hasan Paşa’nın varakında ise :²³⁶

“Çeşme muharebesinde iki gün sonra Ruslar kumbara sefinesi ve cesim kalyonlarını leylen getirip liman ağzına lenger bırakıp gece saat beşte (ezan saati) top ve kumbara atmaya başlayarak Giritli Ali Kaptan’ın süvari olduğu kalyonun mayıstra sütununa bir cesim kumbara isabetle tutuşup söndürmeğe bir çare bulamayıp mezkur kalyon ihraki binnar olup cephanesi infilak ettikte limanda buluna bilcümle kalyonlara dahi ateş isabet edüp cümle donanmayı hümayun ihrakı hinnar olup gec mahşer misali olup asakir muvahhidinin şehit olanlardan maadası su üzerinde herkes nefsinı kurtarmağa sayile Çeşme kasabasına çıktılar.” denilmektedir.²³⁷

Gemilerin mürettebatından bir kısmı bir gün evvel karaya çıkarılarak bataryaların tabiye ve teçhizinde vazife almışlardı. Gemide kalanların bir kısmı sandallarla kendilerini karaya attılar. Büyük bir kısmı da kendilerini denize atarak yüze yüze kurtulmaya çalıştılar. Türk kalyonları sabaha kadar alevler saçarak yandılar. Ateş cephaneye sirayet ettikçe müthiş infilaklarla parçalandılar. Limanın ağzında mevki almış olan Rus gemileri yangının söndürülmesine mani olma için bir müddet bombardımana devam ettilerse de bütün gemilerin tutuştuğunu gördükten sonra ateşi kestiler.²³⁸

Gece yarısından bir saat sonra başlayan yangın sabahın altısına kadar sürdü. 7 Temmuz 1770 sabahı güneş doğarken yangından kurtulmuş 64 toplu bir Türk kalyonu ile birkaç çektiri ve 20 kadar kürekli küçük kayık kalmıştı. Maliki kaptan komutasında olup mürettebatı tarafından terk edilen bu kalyonla diğer tekneler Rusların eline geçti.” denilmektedir. Rusların eline geçen kalyonla ilgili olarak Gazavatı Hasan Paşa’da ise “Hacı Maliki Bey’in süvari olduğu beylik kalyon düşmana esir düşmüş ise de zamanı kalilde vücudunu feda ile garkı nabut olmuş” denildiğine göre gemi personeli tarafından geminin terkenden önce kastı olarak hasar verildiği değerlendirilebilir. Bütün yabancı kaynaklarda Ruslar tarafından ele geçirilen Osmanlı kalyonunun Rodos gemisi olduğu yazılıdır. Ancak Osmanlı Donanması envanterindeki kalyonların isimleri belli olduğundan

²³⁶ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.222.

²³⁷ Türkkaya ATÖV, age., s.83.

²³⁸ Rinaldo, MARMARA, İstanbul Deniz Zindanı 1740, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2005, s.26.

böyle bir gemi olma ihtimali mevcut değildir. Ele geçirildiğinde geminin herhangi bir yerinde Rodos ismine rastlayan Rusların bu şekilde değerlendirildiği tahmin edilmektedir.

Ruslar bu kalyona Sakız Kanalı Muharebesinde batan kalyonlarının ismi olan “Yevstafiy” koyup savaş ganimeti olarak Rusya’ya götürmek isterler. Ancak kalafatı yeterli yapılmadığından gemi fazla su yapmaktaydı. Üç ay sonra Mora kıyılarında sahilde oturup parçalanmıştır.

Sahile çıkan Ruslar ve de Yunanlılar ise Çeşme’yi yağmalamaya, insanları öldürmeye, kalede ve sahilde bulunan topları kendi gemilerine yüklemek için gayret göstermişlerdir. Elphinstone günlüğünde bu konudan şu şekilde bahsedecekti,²³⁹

“Donanmada bulunan Yunanlılar ve Arnavutlar daha sonra kasabayı yağmaladılar, kasabayı ve kaleyi ateşe verdiler, fakat taştan yapılmış olan duvarlara zarar veremediler. Bataryada bulunan yirmi sekiz (parçalık) pirinç top donanmamızın gemilerine taşındı. Çeşme limanının suları altında 1.200 parça pirinç topun bulunduğu hesaplandı. Temmuzun beşi cumartesi günü Pultawa Savaşının yıldönümü, ertesi gün imparatoriçenin tahta geçişinin yıldönümü, diğer dün ise büyük dükün ismini yaşatmak için tatil ilan edildi. Pazar ise bizim sonradan kazanacağımız muhteşem bir zafer dolayısıyla şükran günü seçildi.”

Rusların, zaferlerini kutlamak için gemilerde yaptığı dua törenine sahilden gelen Rum papazları ve Rum halkı ile dua töreninin yapıldığı geminin etrafında dolaşan sandallar iştirak etmiştir. Öğleden sonra Çeşme limanına, Osmanlı Donanması için peksimet yüklü bir tüccar gemisi gelir. Bu da Ruslar için güzel bir ganimet olacaktır.²⁴⁰

İmparatoriçe Katerina, Çeşme savaşına katılanları daha sonra cömertçe mükafatlandırmıştır. Kont A.G.Orlov’a I. derece Aziz Georgiy madalyası, hayatı boyunca Keiser Sancağını saklama hakkı ve onu armasına eklemek için izin ile Çesmenskiy ünvanını verir. Amiral G.A.Spiridov Andreyev haçını alır. Kont F.G.Orlov ve Komodor S.K.Greig, II. derece Georgiy madalyası ile para ödülleri alırlar.²⁴¹

²³⁹ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

²⁴⁰ Rinaldo, MARMARA, age., s.32.

²⁴¹ George VERNADSKY, Ancient Russia, New Haven, Yale University Pres, 1943, s.33.

Savaşın hemen akabinde de Kont Orlov, bütün subaylara, özellikle savaşta büyük yararlılık gösterenlere çabalarından dolayı teşekkür etmiş. Komodor Greig'i tümamiral rütbesine yükseltmiş ve ikinci dereceden liyakat nişanı vermiş, Yüzbaşı Dugdale ise birinci derece kalyon kaptanı olmuştur. Bu harekate katılıp da ödül veya madalyadan mahrum edilen birkaç kişi arasında tümamiral Elphinstone bulunmaktadır. Ruslar ayrıca savaştan birkaç ay sonra Kont A.G.Orlov'un ısrarı üzerine Elphinstone'un Rus donanmasındaki görevine son vermişlerdir.

Çeşme limanına giren gemilerden hangilerinin başarılı olduğu konusunda ise İngiliz ve Rus kaynaklarında farklılıklar mevcuttur. İngilizler Yüzbaşı Mackenzie'nin, Ruslar ise yüzbaşı Ilyin'in başarılı olduğu iddia etmektedirler. Kısacası herkes doğal kendi vatandaşını tutmaktadır.

Kaptanı Derya Hüsamettin Paşa, Rus Donanması'na karşı gerekli reaksiyonları göstermemek ve pasif kalmakla suçlanır. Ancak uzun süredir Haliç'te yatmakta olan donanmanın birkaç gün içerisinde yapılan yetersiz bir hazırlıkla savaşa gönderilmesine karar verildikten sonra, bir dostuna verdiği cevabın içeriğinden, donanmaya kesinlikle güvenmediği ve gemilerin savaşa hazır olmadığını bildiği anlaşılmaktadır.

Bazı Osmanlı kaynakları ayrıca, Çeşme mağlubiyetini, Sakız Savaşı sonrası Riyale Komutanı Cafer Beyin verdiği yanlış bir karara bağlamaktadır. İddialara göre, yangının kendi gemilerine sirayetinden korkan Cafer Bey, filosunu kaldırıp Cezayirli Hasan Bey'in itirazına rağmen Çeşme limanına iltica etmiş ve onun bu hatası diğer Osmanlı gemilerinin de aynı limana dolmasıyla neticelenmiştir. Ancak, o anda gemisi batmış ve denizde yaşam mücadelesi yapan Cezayirli Hasan Paşa ile Cafer Beyin hangi vasıtalar ile görüştüğü ve nasıl bir fikir teatisinde bulunduğu hususu öncelikle cevaplandırılması gereken sorular olarak görülmektedir. Felaketten kurtulan tek gemi Hüsamettin Paşanın başardası olmuştur. Baskından sonra Hüsamettin Paşa, Cezayirli Hasan ve Cafer Beyler İzmir'e gittiler.

Vasıf tarihine göre Hüsamettin Paşa ve Cezayirli Hasan Bey yaralı idiler. Fevzi Kurtoğlu'nun yazdığına göre ise "Cezayirli Hasan Bey ağzında kılıcı ile denize atlayıp kıyıya çıkmış ve bundan ötürü de kendisine "Timsah Adam" lakabı takılmıştır.

Padişah daha sonra Cafer Beyin rütbesini arttırıp onu Osmanlı Donanmasına Derya Kaptanı yapmıştı. Cezayirli Hasan Paşayı da bir ay kadar yaralarını İzmir'de tedavi ettirdikten sonra Alaiye fırkateyni ile Çanakkale'ye gelmişti. Hüsamettin Paşa da Gelibolu'ya gelmiş ve çok geçmeden burada ölmüştür.

Cafer Bey yaralı olmasına rağmen İzmir'de boş durmuyor, Ruslara karşı herhangi bir mukabil hareket yapmak için Çeşme'de yanan gemilerden kurtulabilen ve İzmir'e gelen mürettebat ile ne yapabileceğini düşünüyordu.²⁴²

3.4. ÇEŞME BASKINI SONRASI RUS DONANMASININ FAALİYETLERİ :

3.4.1. RUS FİLOSUNUN EGE HAREKATI :

Osmanlı Donanmasının Çeşme limanında yakılması, donanma personelinin büyük oranda kaybı, Rus Donanmasının Çanakkale'den içeri girip İstanbul'a gelmesi, şehri topa tutması ve padişaha isteklerini kabul ettirmesi ihtimalini gündeme getirdiğinden vezirler çareler aramaya başlamışlardır.²⁴³

Bu arada akıllarına, aslında Macar asilzadesi olan ancak o anda İstanbul'da bulunan Fransız Baron de Tott gelir. Fransa büyükelçisinden müsaade alınır ve derhal bir ferman çıkarılarak Çanakkale istihkamlarının tüm sorumluluğu verilir. Sonradan Osmanlı hizmetine girmiş olan Baron de Tott bu devre ait çok kıymetli bir vesika sayılan hatıratıyla meşhurdur.²⁴⁴

²⁴² Rinaldo, MARMARA, age., s.63.

²⁴³ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.245.

²⁴⁴ George VERNADSKY, age., s.43.

Baron öncelikle İstanbul tersanesine gider ve buradan alabileceği gemi desteğini görmek ister. Ancak tersanede sadece eski bir kadirge haricinde işine yarayacak bir gemi kalmamıştır. Bu geminin en kısa zamanda onarılmasını ve içine Çanakkale’de gerekli olabilecek kürek, kazma, kereste ve diğer malzemelerin konularak Çanakkale’ye gönderilmesini ister.

Baron’un ikinci tespiti de, su seviyesinde kurulmuş olan sahil bataryalarının önünde çok ince duvarların olması ve gemilerden açılacak ilk ateşte topların ve personelin üzerine devrilmesinin kaçınılmaz olduğuydu.

Çeşme baskını müteakip Hüsamettin Paşa azledip yerine Rodos Beyi Cafer Bey Kaptan-ı Derya olur ve İzmir’de bulunan Cezayirli Hasan Paşa ve bu savaştan sağ kurtulan denizcilerin derhal Çanakkale’ye gelmeleri emredilir. Hüsamettin Paşa ise, Gelibolu’ya gelmiş ve daha sonra kederinden burada ölmüştür. Bu arada Rus Filosu ise zaferini kutlamaktadır. 8 Temmuz 1770 Pazar günü imparatoriçenin sağlığına içilen kadehlerden sonra tüm gemilerden yüzlerce top atışı yapılır. Ertesi gün kutlamalar tamamen bittikten sonra Amiral Elphinstone kraliçenin donanmasına şeref veren zaferi tebrik etmek üzere Kont Orlov’u ziyaret eder.²⁴⁵

10 Temmuz 1770 Salı günü öğleden sonra saat dörtte bütün Rus Donanması tekrar harekete geçti ve Sakız Adasına dümen tuttu. Kumbara gemileri ara sıra şehre ateş ediyorlarsa da çok açıkta olduklarından etkili olamıyorlardı. Akşam saat 10’da donanma orsa alabanda yatarak güneşin yükselmesini bekledi ve ortalık aydınlanıncaya kadar Sakız kasabasının açığında oyalandı. Sahilde çok sayıda yaya ve atlı Osmanlı askeri yapılabilecek olası bir çıkarmaya karşı hazır bekliyorlardı. Bu arada Kont Orlov, Amiral Spiridov ve Amiral Elphinstone arasında sürekli bir mücadele yaşanıyor, Spiridov, kritik seviyeye gelmesi nedeniyle kendisinden ekmek talebinde bulunan Elphinstone’nun isteğini bile, kendisinden yeteri kadar ekmek stoku bulunmasına rağmen çeşitli bahanelerle geri çeviriyordu. Bunun üzerine Elphinstone artık birlikte olmanın bir fayda sağlayamayacağını

²⁴⁵ Aleksi, ORLOV, Emirlerinin Orijinalleri, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, Elphinstone John Günlükleri.

değerlendirerek 16 Temmuz günü demir alır ve Çanakkale Boğazı'na doğru ilerlemeye başlar.²⁴⁶

İngiliz amiral günlüğünde Rusların her zaman İngiliz denizcilerin rehberliğinde seyrettiğini, eğer İngilizler olmasaydı Rusların akdenizde yollarını dahi bulamayacağı ve Osmanlılara saldırmalarının söz konusu bile olamayacağını belirtir.

16 Eylül 1770 günü Svyatoslav, Saratov, Ne Tron Menya ve Nadezhda gemilerinden oluşan Elphinstone filosu Seddülbahir önünde demirlidir. Gece yarısı Svyatoslav gemisinde sarsıntılar duyulmaya başlar. İngiliz amirali geminin bir yere çarptığından veya karaya oturmuş olduğundan emindir. Kaptanı çağırır ama kaptan altlarında yedi kulaç su olduğunu ve karaya oturmuş olmalarının imkansız olduğunu söyler ancak güverteye çıktıklarında geminin kıçının karaya oturduğunu anlarlar.²⁴⁷

Gemiden ümidini kesen İngiliz amiral öncelikle tüm personelin gemiyi tahliye etmesini sağlar. Bundan sonraki aşama, gemideki tüm kıymetli malzemenin ve ambarlardaki cephane ve yiyeceklerin boşaltılmasıdır. Ancak bu malzemeleri taşıyabileceği gemiler henüz Limni'den intikal etmemiştir. Nihayet 23 Eylül 1770 günü Yunan şebekeleri yardıma gelir ve ambarlardaki tüm malzemeler tahliye edilerek gelen teknelere yüklenir. Rus filosunun Yevstafiy kalyonundan sonra gelen en güçlü ikinci amiral gemisi de böylece batmıştır.

Kısacası basit bir dikkatsizlik ve inat yüzünden koca bir kalyon batmıştı. 23 Temmuz 1770 pazartesi günü sabahleyin Bozcaada civarına gelen Elphinstone filosu daha sonra kuzeye hareket edecek ve boğaz önüne gidip, 1659 yılında Köprülü Mehmet Paşa tarafından Venediklilere karşı yapılmış olan, Kumkale ve Seddülbahir hisarlarının keşfini yapacak ve Kumkale civarında Osmanlı kalyon ve kadırgalarının bulunduğunu görecek. Akşam ise Bozcaada'nın güney batısında demirlenmişti.

24 Temmuz 1770 Salı günü sabahı demir alarak Bozcaada ile Rumeli ve Anadolu kıyıları arasında keşif faaliyeti icra ettiklerini anlatan İngiliz subay; Çanakkale

²⁴⁶ George VERNADSKY, age., s.45.

²⁴⁷ Rinaldo, MARMARA, age., s.72.

Boğazi'ndan Adalar Denizi'ne akan ve kuvvetle esen rüzgara göre saatte 4-5 mil arasında değişen akıntıyı denediklerini, Çanakkale Boğazi ağzında, Anadolu tarafındaki Kumkale'ye yakın Yeniçeri Burnu altında, biri 64, diğeri ise 76 toplu iki kalyon ile, 5 adet kadirganın yatmakta olduğunu tespit ettiklerini belirtir.²⁴⁸

23 Eylül 1770 günü Elphinstone sancak gemisi Svyatoslav'ı tamamen tahliye etmiş ve Limni'ye dönmüştür. Çanakkale'yi geçme girişimi artık Ruslar için sona ermiştir.

Bu tarihten 145 sene sonra, yani 1915 yılında, Ruslar -150 Rus Çanakkale Savaşına katılmıştır- bu sefer de İngiltere'nin emri altında tekrar Çanakkale'ye gelecekler, ancak yine başarılı olamadan geri döneceklerdir.²⁴⁹

3.4.2. LİMNİ KUŞATMASI VE SAVAŞI :

Tüm Rus Donanması 16 Temmuz 1770'e kadar birliktedir. Ancak her gün yeni bir sorun çıkmakta ve amiraller birlikte olmanın bir fayda sağlayamayacağını değerlendirerek 16 Temmuz günü demir alır ve Çanakkale Boğazi'na doğru ilerlemeye başlar.²⁵⁰

Rus amiral emrindeki gemiler ise 8 Temmuz 1770 akşamı Koyun Adalarından demir alarak Limni Adasına doğru hareket eder. Spiridov komutasındaki öncü birlik 10 Temmuz 1770 günü Mondros limanına demirler.

Bu tarihten sonra üç aydan fazla sürecek olan Limni Kuşatması başlayacaktır. Adadaki Müslüman halk çaresiz kaleye kaçar ve buradaki kale muhafızları ile birlikte kaleyi ve canlarını kurtarmak için mücadele verirler. Verilen mücadele sadece Rus askerlerine karlı değil, kuşatma altında olmanın en büyük zorluklarından biri olan açlık ve susuzluğu karşı da savaş demektir.

İbrahim Ağa kale ile dışındaki bir yerde müzakereye başlanır. Kont Orlov'un teklifi 24 saat zarfında kalenin teslim edilip Türk ahaliden yılda bir altın cizye vermeyi kabul

²⁴⁸ A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmillan Company, 1933, s.34.

²⁴⁹ Rinaldo, MARMARA, age., s.76.

²⁵⁰ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.260.

edenlere dokunulmayacağı, teklifi kabul etmeyenlerin ise diledikleri yerlere gidebilecekleri, eğer kabul edilmez ise, 4.000 askerle taarruz edilerek kalenin zorla alınacağıydı. Kaledeki halkın ileri gelenleri bu şartları derinlemesine tartışılar ve sonra ölünceye kadar kaleyi müdafaaya karar verirler.

Ruslar kuşatma hazırlıklarını tamamladıktan sonra genel bir taarruza karar verirler. Gazavatı Hasan Paşa'ya göre Rus birlikleri 20 Temmuz 1770 günü ikinci vakti dört taraftan bombardımana ve taarruza geçtiler. Fakat Türk kahramanları elleindeki silahların ve cephanenin noksanlığına rağmen müdafaaya muvafak oldular. Rusların karadaki 4.000 askerine karşı Limni müdafilerinin hakiki miktarı 400'den fazla değildi.

Artık kaleyi aylarca kahramanca savunan bir avuç insan için yapacak fazla bir şey kalmamıştır. Ancak Cezayirli Hasan Bey kalenin teslim edilmesini kabul etmek taraftarı değildir ve bunun için her türlü imkanı kullanmaya karardır.²⁵¹

Kont Orlov aslında Ekim ayı başlarında Türklerin Anadolu'dan Limni'yi kurtarmak için yardım getireceklerini öğrenmişti. Bu maksatla adanın kuzeyinde karakol yapmaktan sorumlu olan Vestal Gemisi Kaptanı Edmund Shrieve'yi dikkatli olması konusunda uyarır.

Aslında bir savaş gemisi olmayan ancak sonradan topla donatılarak İngiliz Donanması'ndan alınan Vestal gemisinin personeli oldukça azalmıştı. Bunlardan birçoğu da hastalandığından gemide görev yapabilecek sadece 20 gemi kalmıştı. Ancak iaşe durumu oldukça kısıtlı olduğundan bunlar da oldukça güçsüz düşmüştü. Kaptanın personel takviyesi talepleri de karşılanmadığından geminin demir alarak yelken basacak ve seyir yapacak olanağı mevcut değildi.

Muhasara altında kalan Türklerin kaleyi teslim teklifini kabul ettiklerini, fakat henüz Rusların kaleye girmemiş olduklarını öğrenen Cezayirli Hasan Bey rahatlamıştır. Yerli Hristiyanlardan birkaç kişiye beş on altın verip, "Gidin Rus komutanına haber verin, on iki bin mükemmel asker ile geldim" diye haber yollar.

²⁵¹ A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmilan Company, 1933, s.36.

Bunun üzerine Kont Orlov adaya çıkardığı Rus askerlerini tekrar Limni Kalesi'nin 5-10 mil güneyinde olan ve Kandiya adı verilen Paşa limanındaki demirli gemilerine doğru geri çeker. Kont Orlov bilahare iki kalyon, iki fırkateyn, bir humbara ve bir silahlı nakliye gemisi ile 14 Ekim 1770 günü, Limni'de kalan donanmanın komutasını Amiral Spiridov'a bırakarak hareket eder ve Paros Adası'na gider.²⁵²

Rusların Mondros limanına çıktıklarını öğrenen Hasan Bey halktan da tedarik ettiği süvari askerinin de desteğini alarak gece yarsı yola çıkar. 18 Ekim 1770 sabaha karşı bir baskın yaparak şiddetli bir çatışma ile Rusları mağlup eder ve gemilerine kaçmaya mecbur eder. Cezayirli Hasan Paşa bugün bile geçerli olan detaylı keşif, planlama, aldatma, baskın, propaganda ile düşmanın moralini bozmak gibi harp prensiplerini çok iyi uygulamış ve kalyoncularının kahramanlığına güvenip kendi hayatını tehlikeye atarak zafere ulaşmıştı.

Limni halkı, başarısız olsa bile Rusların adaya çıkışını unutmamış ve 234 sene sonra icra edilen Rus-Yunan dostluk günleri ile ve yaptırılan Orlov Anıtı'yla teşekkür etmişlerdir.

26 Eylül 2004 günü Limni Adasında icra edilen Rus-Yunan Dostluk günleri münasebetiyle iki ülkenin ileri gelenleri, komutanları ve donanmaları bir araya geldi. Rus Donanması kutlamalar için alışlagelmişin dışında önemli bir katılım gösterdi ve daha sonra Rus Deniz Kuvvetleri Komutanı olacak Karadeniz Donanma Komutanı Koramiral komutasında Karadeniz Filosu'ndan "Moskova kruvazörü" ve "Smetlivy" muhribini Limni'ye gönderdi.

Güvenlik gerekçesiyle Yunanistan ve Rusya tarafından resmi olarak açıklanmasa dahi Rus Devlet Başkanı Putin'in de bu törenlere Rus Donanması gemileriyle gelerek katılmasının planlandığı bilinmektedir. Ancak o sırada Rusya'da yaşanan okul baskını faciası ve yaşanan trajik olaylar bu katılımın gerçekleşmesini engellemiştir.

Öncelikle, Myrina'daki Trinity Katedrali'nde Yunan ve Rus rahiplerinin birlikte görev yaptığı toplu dua ayinleri düzenlenmiş, ayinin ardından topluluk halinde amiral

²⁵² A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmilan Company, 1933, s.38.

Alexis Orlov komutasındaki Rus deniz filosu ile 1770'te bir toplantı düzenlenmesini sağlayan Limni başpiskoposu Joachim ve okul müdürü Cosmas'ın mezarına dini bir yürüyüş düzenlenmiştir.²⁵³

3.4.3. RUS AKDENİZ DONANMASININ 1771-1774 YILLARI ARASINDAKİ HAREKATI :

1770 yılı sonu itibarıyla Akdeniz'deki Rus Donanması mevcudu: 10 kalyon, 9 fırkateyn, 2 nakliye gemisi, 1 humbara gemisi, 1 silahlı gemi.²⁵⁴ 2 Ağustos 1771 günü Paros güneydoğusunda Triyo limanında bütün Rus Donanması toplandı. Orlov Livorno'dan Paros Adasına gelerek yine komutayı ele aldı. 7 Ağustos 1771 günü Aleksi'nin kardeşi Teodor Orlov bir kalyon ve iki fırkateyn ile Rodos'a gelip muharebeye girişti ise de gördüğü direniş üzerine üç gün içinde geri dönmeye mecbur kaldı.²⁵⁵ 27 Ağustos 1771'de Spiridov-Arf birleşik filoları, Eğriboz'a asker çıkartarak muharebeye girişirlerse de onlarda gördükleri şiddetli direniş üzerine askerlerini tekrar gemilere almak zorunda kalırlar.

15 Ekim 1771 tarihinde bütün Rus Donanması tekrar Çanakkale Boğazı önünde birleşti ve Midilli'ye hareket etti. 11 Kasım günü Midilli önüne gelerek kale bombardımana tutulur. 13 Kasım 1771 günü Ruslar karaya çıkarlar ancak diğer adalarda karşılaştıkları direniş burada da söz konusudur. Sadece iki gün tutunabilen Ruslar, 15 Kasım günü askerlerini tekrar gemilere alırlar ve ertesi gün Midilli'den Naussa'ya hareket ederler.

Midilli Adasının savunması için gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Cezayirli Hasan Paşa tekrar Çanakkale'ye döner. 1771 yılı sonu itibarıyla Akdeniz'deki Rus Donanması mevcudu: 10 kalyon, 22 fırkateyn, 5 silahlı nakliye gemisi, 3 humbara gemisi, 3 kadırgadan ibarettir.²⁵⁶

²⁵³ A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmilan Company, 1933, s.43.

²⁵⁴ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.272.

²⁵⁵ Rinaldo, MARMARA, age., s.82.

²⁵⁶ A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmilan Company, 1933, s.51.

3.4.4. 1772 YILI RUS DONANMASI EGE HAREKATI :

1770 yılında Mora'ya çıkan Ruslar aynı zamanda Mısır'da büyük bir isyan çıkarmaya uğraşıyorlardı. Nisan ayında Patmos'dan çıkan bir firkateyn ve üç çektiri ile altı Rum çektirisi 29 Mayıs'ta Dimyat'ta birleşir ve Hayfa'ya gelir. Daha sonra 18 Haziran 1772'de Beyrut Kalesi üç gün süreyle bombardımana tutulur. 22 Haziran günü ise karaya asker çıkarılır ancak şiddetli bir direnişle karşılaşılması üzerine askerler tekrar gemilere geri alınır. Rus gemileri de 30 Temmuz günü Naussa'ya geri döner. 29 Haziran 1772'de Rus Donanması ile dört ay süreli bir barış anlaşması yapılır.²⁵⁷

29 Ekim 1772'de dört aylık barış dönemi son bulduğundan tekrar savaş başlar. Amiral Greig dört kalyon, beş firkateyn ve bir humbara gemisi ile 2 Kasım 1772 tarihinde Çeşme'yi bombardıman eder. 1772 yılı sonu itibarıyla Akdeniz'deki Rus Donanması mevcudu: 13 kalyon, 18 firkateyn, 5 silahlı nakliye gemisi, 2 humbara gemisi, 4 kadırgadan ibaretti. 16 Ağustos 1773 tarihinde İstanköy Kalesine ateş açar ve karaya asker çıkarır. Üç gün süreyle şiddetli bir çatışma yaşanır. Fakat Cezayirli Hasan Paşa'nın Ege Denizi kıyıları ve adalarındaki Türklere verdiği şanlı örnekleri unutmamış olan İstanköy'ün Türk kahramanları sadece savunma ile yetinmediler ve kaleden bir sürpriz bir çıkış yaparak sekiz saatlik bir mücadeleden sonra Rusları, gemilerine kaçmaya mecbur ettiler. Böylece kuşatma sona ermiştir. Bu muharebede Ruslardan 500 kişi ölmüş, 7 top ile 100 kantar baruta el konulmuştur. 1773 yılı sonu itibarıyla Akdeniz'deki Rus Donanması mevcudu : 11 kalyon, 17 firkateyn, 3 silahlı nakliye gemisi, 3 humbara gemisi, 6 çektiri den ibarettir. 1774 yılında Elmanof emrinde beş kalyon, üç firkateyn ve bir humbara gemisinden oluşan Rus filosu 7 Haziran 1774 günü Çeşme'ye gelmiş, 9 ve 10 Haziran günleri şehri ve kaleyi topa tuttuktan sonra 15 Haziran günü Midilli'ye, 25 Haziran günü ise Gökçeada'ya demirlemiştir. Son olarak 26 Temmuz'da Taşoz'a gidilmiş ve bilahare Rus filosu Rusya'ya geri intikale geçmiştir.²⁵⁸

²⁵⁷ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.274.

²⁵⁸ A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmilan Company, 1933, s.55.

3.5. ÇEŞME BASKININDAN SONRAKİ GELİŞMELER :

3.5.1. ÇEŞME BASKINININ RUSYA'DAKİ YANSIMALARI :

Çeşme Savaşı Saint Petersburg'ta büyük şenlikler düzenlenmesine neden olmuş ve tüm Rusya'da geniş çaplı büyük propagandalarla duyurulmuştur. Katerina, bu savaşa katılanları cömertçe mükafatlandırdı. A.G.Orlov'a I. derece Aziz Georgiy madalyası, hayatı boyunca Keiser Sancağı'nı saklama hakkı ve onun armasına eklemek için izin ile Çesmenkiy ünvanı verildi. Amiral G.A.Spiridov Andreyev Haçı'nı ve bazı köyleri aldı. F.G.Orlov ve S.K.Greig II. derece Georgiy madalyaları ile cömertçe para ödülleri aldılar. Bu sefere katılıp da ödül veya madalyadan mahrum edilen birkaç kişi arasında Amiral Elphinstone bulunmaktaydı.²⁵⁹

Saint Petersburg'da Çeşme isimli bir saray ve sarayın bahçesinde büyük bir kilise yapılmıştır. Bunların dışında da ayrıca bir de “Çeşme Anıtı” dikilmiştir. Bu anıtın altındaki kaide üzerinde Çeşme savaşını anlatan rölyefler yer almaktadır. Bu anıtın hemen karşısında ise Çeşme hamamı bulunmaktadır. Bu anıt eserler turistlere gezdirilmekte, Çeşme adının izahı içinde baskın anlatılmaktadır.²⁶⁰

İnşa edilen gemilere de ardı ardına “Çeşme” adı verilerek bu ad yaşatılmaktadır. İlk olarak hemen iki yıl sonra Amiral Çiçagof komutasında Ege'ye gönderilmiş olan Rus filosundaki kalyonlardan birinin ismi Çeşme kalyonudur. Çeşme isimli bir fırkateyn Sinop baskınında kullanılmıştır.²⁶¹

Kont Aleksî Orlov'a II. Katerina tarafından Çeşme Kontu ünvanı verilmiş bu galibiyetin hatırasını ebedileştirmek için ise madalya ihdas edilmiştir. Subay ve askerlere verilmek üzere hazırlatılan bu madalyaların üzerinde “Bende Oradaydım” ifadesi bulunuyordu.

²⁵⁹ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.287.

²⁶⁰ Mark, ADKIN, The Trafalgar Companion, Aurum Pres, London, 2005, s.45.

²⁶¹ Rinaldo, MARMARA, age., s.85.

3.5.2. OSMANLI-RUS DONANMALARININ MUKAYESESİ VE YAPILAN HATALAR :

1768 yılında Osmanlı Devleti tarafından Rusya'ya harp ilan edildiğinde Osmanlı Donanması'nda 22 kalyon ve 22 çektiri hazır, ayrıca 8 kalyon ve 40 çektiri inşa halinde bulunmaktaydı. Çeşme Deniz Savaşı esnasında Osmanlı Donanması envanterinde yaklaşık 24-26 kalyon ve 40 çektiri sınıfı gemisi bulunduğu kıymetlendirilmektedir.²⁶²

Çeşme Deniz Savaşı'na Osmanlı Donanması, 26 Mart 1770'de Midilli Adası muhafızlığından Kaptan-ı Deryalığa getirilen Hüsamettin Paşa komutasında, on kalyon, bir başarda, altı kadirge ve beş perkende ve değişik tiplerde küçük tekneler ile iştirak etmiştir. Bu gemilerde yaklaşık sekiz yüz elli ile dokuz yüz elli arası top bulunduğu kıymetlendirilmektedir. Osmanlı kalyonlarının isimleri ve inşa yılları şu şekildedir :

- Burc-u Zafer (Kapudane Cezayirli Gazi Hasan Paşa sancak gemisi) Üç Ambarlı (1770)
- Hısn-ı Bahri (Patrona Halil Bey sancak gemisi) Üç Ambarlı (1758)
- Ziver-i Bahri (Riyale Cafer Bey sancak gemisi) Üç Ambarlı (1752)
- Mukaddeme-i Şeref (1760)
- Semend-i Bahri (1760)
- Mesken-i Bahri (1770)
- Peleng-i Bahri (1770)
- Tılsım-ı Bahri (1770)
- İkab-ı Bahri (1770)
- Seyf-i Bahri (1770)

Bu savaşa katılan Rus Donanması'nda ise, dokuz kalyon, üç firkateyn, bir humbara gemisi, dört ateş kayığı ve dört silahlı ticaret gemisi bulunmaktaydı. Ancak beş sene boyunca Ruslar sürekli olarak Rusya'dan takviye olarak gemi getirmişler, Yunanlıların teknelerine el koymuşlar veya komutanlarına almışlar ayrıca İngiltere'den gemi kiralamışlardır. Rus Donanması sonradan kiralanan ve Yunanlıların teknelerinde bulunanlarla birlikte yaklaşık dokuz yüz topa sahipti.²⁶³

²⁶² Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükselişleri ve Çöküşleri, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991, s.21.

²⁶³ Rinaldo, MARMARA, age., s.92.

Çeşme Deniz Savaşının Osmanlı ile Rus Donanması arasında geçtiği bilinir. Ancak Rus komuta heyetinde üst düzey İngiliz ve Danimarkalı amiraller görev yapmış, kalyon kaptanları ve subaylar arasında da İngiliz, Fransız, İsveçli, Arnavut ve Yunanlı subaylar bulunmaktadır. Yani Osmanlı'nın karşısında Ruslar değil aslında bir Haçlı Donanması yer almaktadır.²⁶⁴

Birçok kaynakta Çeşme Deniz Savaşı sonunda tüm Osmanlı Donanmasının yok edildiği yazılıdır. Burada kastedilen husus, Çeşme Savaşı'na katılan tüm donanma gemilerinin yok edildiği hususudur. O tarihte Osmanlı'nın elinde yaklaşık 26 kalyon ve 30 çektiri bulunmakta idi. Dolayısıyla aslında Çeşme'de kaybedilen donanmanın gemi adedi olarak yaklaşık üçte biri kadardır.²⁶⁵

Osmanlı kayıpları konusunda da on iki binlerce kadar çıkan rakamlar telaffuz edilmektedir. Halbuki yapılan muharebelere katılan toplam denizci sayısı bile bu kadar değildi.²⁶⁶

Çeşme limanında baskın gecesi personelin birçoğunun karaya çıkmış olduğu, gemilerin sahile 100-200 metre yakınlıkta demirli bulunduğu, küçük teknelerin ise zaten kıyıda olduğu bilindiğinden, toplam kaybın beş bin rakamının üzerinde olmasının çok düşük bir ihtimal olacağı kıymetlendirilmektedir. Büyük gemi olarak ise toplam on kalyon, on bir çektiri kaybedilmiştir.

Rus Hidrografi Başkanlığı arşivi kayıtlarında Rus Donanmasının 1769-1774 yılları arasında yaptığı seferle ilgili olarak kayıp ve kazançların yazıldığı bir belge bulunmaktadır. Buna göre sefere gönderilen 18 büyük gemi kaybedilmiş, 12.200 denizcinin ise 4.518'i geri dönmemiştir. Bu rakamlar esas alındığında, aslında iki tarafın kayıplarının yaklaşık olarak birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁶⁷

²⁶⁴ Mark, ADKIN, age., s.52.

²⁶⁵ Paul Kennedy, age., s.29.

²⁶⁶ Mark, ADKIN, age., s.55.

²⁶⁷ Rinaldo, MARMARA, age., s.98.

Osmanlı ve Rus Donanmaları, kuruluş, personel, eğitim, organizasyon, lojistik, kültür, kurumsallaşma gibi faktörler açısından mukayese edildiğinde ise, aralarındaki en önemli farkın, personel eğitimi konusunda olduğu görülecektir. Kalyon devrine geçmiş bir donanmanın, yaz geldiğinde Anadolu'dan topladığı çiftçilerle denize çıkması ve bir muharebe kazanması hiçbir zaman mümkün değildi.

Seyirden, topçuluktan ve gemicilikten anlayan toplam 33 personelin bulunması bir kadirga için yeterli olabiliyordu. Personelin geri kalanı kürek çekilmesi veya rampa edildikten sonra savaşmak için gerekliydi. Dolayısıyla kışın çiftçilik yapan bir köylü yazın kadirgalarda rahatlıkla savaşabilirdi.²⁶⁸

Kalyonlara geçildiğinde ise bu adet devam etmişti. Ancak bir kalyon için gemicilikten anlayan personel sayısı yüzlerle ifade ediliyordu ve tamamen bir takım çalışması gerektiren yelkenlere hükmetmek, gelişen topçuluk teknolojisine ayak uydurabilmek için çok ciddi eğitimlerden geçilmesi gerekmektedir. Gabyar yani yelkenci sınıfı halen kurulmamıştı.²⁶⁹

Kalyonlarda serenlerle, yelkenlere bakan fora, sara, toka eden, armaların ve tüm donanımın netasından sorumlu olan gemicilere gabyar denirdi. 1774 yılına kadar donanmamızda gabyar sınıfı yoktu. Yani Çeşme Savaşı'nda kalyonlarda yelkenden anlayan ve doğrudan sorumlu olan bir sınıf yoktu. 1827 yılına kadar ise sadece Levendi Rumlar gabyar sınıfında görev yaptı. Eylül 1827'de ilk kez bin Müslüman genç gabyar olarak sınıflandırıldı.

1770 yılında karşı karşıya gelen Osmanlı ve Rus Donanmalarındaki duruma kısaca bir göz atarsak ilginç bazı rakamlarla karşılaşırız:

Rus Donanması 1696 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan sadece iki sene sonra ilk okulunu açan Rusların 1770 yılı itibarıyla yedi değişik kademedede ve kapsamda denizcilik okulu bulunmaktaydı.²⁷⁰

- 1698 Moskova'da Denizcilik Okulu'nun açılması

²⁶⁸ Paul Kennedy, age., s.36.

²⁶⁹ Mark, ADKIN, age., s.63.

²⁷⁰ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.294.

- 1701 Moskova'da Seyir Okulu'nun açılması
- 1703 Voronezh'de Amiral Okulu'nun açılması
- 1711 Arkhangelsk'de Admiralty Okulu'nun açılması
- 1716 St.Petersburg'da Deniz Harp Okulu'nun açılması
- 1752 St.Petersburg'da Deniz Harp Okulu'na bağlı olarak, Gentry (asillerden gelen sınıf) Üniversitesi'nin açılması,
- 1753 Irkutsk'da Seyir Okulu'nun açılması.

1081 yılında kurulan Osmanlı Donanması'nın denizcilikle ilgili ilk eğitim kurumu yaklaşık yedi asır sonra 1773'de kurulacaktı, yani 1770 yılı itibarıyla ise Osmanlı Donanması'nda eğitimden söz etmenin imkanı dahi yoktu. Bir Donanma kültürü oluşmasına katkıda bulunan diğer kurumları karşılaştırdığımızda ise benzer bir durumla karşılaşırız. Rus Donanma Kronolojisine göre :

- 1709 İlk Rus Deniz Müzesi'nin kurulması. (halen faaldir)
- 1715 St.Petersburg'da Donanma Hastanesi'nin kurulması. (halen faaldir)
- 1720 I.Petro tarafından üzerinde çalışılmış olan Donanma Talimatı'nın yayımlanması.
- 1724 Amiraller Kurulu'na bağlı olarak Denizcilik Arşivi'nin kurulması.

Osmanlı Donanmasında ise :

Kasımpaşa Deniz Hastanesi 1827 yılında, Deniz Müzesi ise nihayet Deniz Kuvvetlerinin kuruluşundan yaklaşık sekiz asır geçtikten sonra 1897 yılında kurulmuştur. Aradaki kuvvet farkı çok fazla olsa bile kurumsallaşmamış bir donanma karşısında yenilmeye mahkumdur. Bunun en güzel örneği 28 Mayıs 1770 günü Anabolu muharebesinde yaşanmıştır. On parça kalyona sahip Osmanlı Donanması sadece üç parçadan oluşan Rus Donanması'ndan kaçarak, Anabolu Kalesi'nin bataryalarına sığınmıştır. Gemi ve top sayısı olarak üç misli kuvvetli bir filonun kaçmasının ardında yatan tek bir sebep olabilir, bu da eğitim eksikliğidir.

Günümüzde savaş gemilerinde görev yapan bir subay veya astsubaya, gemide morali etkileyen en önemli unsur nedir diye sorarsanız, alacağınız ilk yanıt “Yemek”

olacaktır. XVIII. asrın ikinci yarısındaki Osmanlı Donanması ile ilgili anılarında Fransız Kaptan Bonneval ise şunları yazmaktadır :

“Osmanlı gemilerinde hiçbir düzen ve hiçbir disiplin yoktur. Onlarda her şey karmakarışıktır. Gıda dağıtımında eşitlik yoktur. Her fert ayrı olarak ve işine geldiği şekilde yemek yer. Bundan dolayı bir kaptan için mevcut yiyecek ile denizde ne kadar kalabileceğini evvelden kestirmek mümkün değildir.”

Geminin güvertesi de boydan boya tahtadan yapılmış küçük barakalar ile doludur. Bunlar mürettebata dükkan, kahve ve mutfak vazifelerini görürler. Işık geminin her tarafında ve gün ile gecenin her saatinde vardır. Deniz savaşında dair talim ve top egzersizleri bilinmeyen şeylerdir. Bundan dolayı da bir Osmanlı gemisini savaş durumuna getirmek ve harp yapacak hale koymak kadar güç bir şey yoktur. Bataryalarda her çaptan top bulunur. Dolayısıyla mermileri kullanmak gerektiğinde, gerekli olanları seçmek ve onlara uygun hartuçları bulmak için meydana gelen karışıklığı hayal etmek kolaydır.²⁷¹

1793 yılına kadar sefere çıkacak gemilerin kumanyaları (mercimek, pirinç, zeytinyağı) doğrudan altı aylık olarak personelin kendisine teslim edilirdi. Bunları alan askerlerin yemek yapma sorumluluğu kendilerine aitti. Daha sonra bu sistemin mahsuru anlaşılacak ve er başına yeteri kadar pirinç, zeytinyağı, sadeyağ, zeytin, tuz, soğan, sirke, galeta ve peksimetten oluşan mukannenler hazırlanacak ve 77 günlük olarak gemiye teslim edilecekti.

İlk olarak 1793 yılında Bahr-i Zafer kalyonu ile Hümay-i Zafer fırkateynine kuzine yapılacak ve tüm personel yemeğinin bir kazanda pişirilmesine başlanacaktı. Ekmek, et ve taze sebzenin de mukannenleri yapılmış ve günlük olarak temin edilmesine başlanmıştı. Rus kaynakları, Yevstafiy gemisinde Çeşme savaşı esnasında bir orkestranın varlığından söz etmektedir. Buna karşılık Osmanlı Donanmasında henüz kurumsallaşmış bir bando veya orkestranın o tarihlerde bulunması söz konusu dahi değildir. Personelin moral motivasyonu artırıcı yönde son derece önemli bir katkıda bulunabilecek böyle bir uygulamanın Rus Donanmasının başarısında bir payı olacağı muhakkaktır.²⁷²

²⁷¹ Mark, ADKIN, age., s.65.

²⁷² Mark, ADKIN, age., s.66.

Osmanlı, personelin moralini yükseltici bir çaba içine girmediği gibi, tam tersine Çeşme limanında Rus filosunun yaklaştığını haber alınca karaya çıkan kaptan-ı deryayı gören askerin moralinin nasıl etkileneceğini de tahmin etmek çok zor değildir. Amiral Elphinstone daha seyre çıkmadan önce savaş sonrası dağıtılacak ödülleri açıklamıştı. Bu tamamen personelin motivasyonunu artırmak için yapılan bir uygulamadır. Ancak Osmanlı Donanması'nda böyle bir açıklama seyir öncesi yapılmamıştı ve bu konuda yazılı belli bir uygulama zaten mevcut değildi.²⁷³

Rusya tarihte ilk kez 1764 yılında Nadeschda Blagoputschja isimli bir firkateynini Akdeniz'e deniz ticareti konusunda ilgilenmesi bahanesi ile göndermişti. Çariçe II. Katerina'nın bu gemisi ticaret konusunda pek başarılı olamasa da gemideki Rus denizcileri Akdeniz konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmuşlardı. Rus denizcilerin bu Akdeniz tecrübesi 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Baltık Denizi'nden Akdeniz'e Rus Donanması'nı gönderme konusunda gereken yararı fazlasıyla sağlanmıştır. Buna karşılık Osmanlı ise istihbarat konusunda herhangi bir gayret sarf etmemiş, hatta kendisine ulaştırılan haberlere bile coğrafya bilgisinin kıtlığından dolayı itibar etmemiştir.

Sakız Kanalı'na ve Çeşme limanına demir attığında Osmanlı Donanması'nın dışarıya firkateyn veya çektiri türü gemileri keşif için çıkarması gerekmekteydi, ancak çok klasik olan bu emniyet tedbiri bile alınmamıştı.

Rus Donanması'nda 1715 yılına gelindiğinde subayların çoğunluğu yabancı olup, sadece bir kısmı Rus idi. 1724 yılında ise yüksek rütbeli 82 subaydan sadece 19'u Rus, buna karşılık 23'ü İngiliz, 17'si Danimarkalı, 13'ü Hollandalı ve 5'i Alman'dı. Bu surette Ruslar o sırada Avrupa'da yaşanan son teknolojik yeniliklere doğrudan ulaşma ve uygulama imkanını buluyordu. Halbuki bu dönemde Osmanlı Donanması henüz yabancı subaylara kapılarını açmamış, dolayısıyla dönemin yeniliklerini öğrenememişti.²⁷⁴

Rus Donanması gelirken İngiltere'de Porstmouth tersanesine uğramış ve baştan sona yenilenmiş, eksikleri tamamlamış, gerekli topçuluk ve yelken eğitimleri

²⁷³ Paul Kennedy, age., s.43.

²⁷⁴ Nejat, TARAKÇI, Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.34.

pekiştirilmişti. Buna karşılık Osmanlı yöneticileri bilgisizlikleri yüzünden Fransız elçi tarafından kendilerine iletilen Rus filosunun Baltık'tan Akdeniz'e geldiği haberine dahi inanmamışlardı. Bu yüzden İstanbul'daki donanma eksiklikleri tamamlanmadan, yeteri kadar eğitim yapmadan ve tamamen hazırlıksız olarak Ege'ye çıkmak zorunda kalmıştı.

Muharebede sonucu alacak olan topçu sınıfı da oldukça ihmal edilmişti. O dönemde geliştirilen yöntemler ve teknolojiler ile sürekli eğitim ve talim sayesinde İngiliz Donanması iki dakikada bir mezeborda ateşi açacak seviyeye ulaşmıştı. Osmanlı Donanması'nın ise henüz bu seviyeden çok uzakta olduğu ve altı ile on dakika arasında bir topu ateşe hazırlayabildiği değerlendirilmektedir. Bu durumda basit bir hesapla, top sayılarını eşit olarak kabul ettiğimizde, bir İngiliz kalyonun, üç Osmanlı kalyonu ile aynı ateş gücüne sahip olduğu anlaşılacaktır.

Komutanların meslekten yetişmiş denizciler olması büyük önem arz etmektedir. Rus filosunun başında bulunan İngiliz komutanların tüm yaşamları neredeyse denizde geçmişti, İngiliz kılavuz kaptanlar ise seyir konularına oldukça vakıf denizcilerdi.

Osmanlı Donanması'nda ise, zaten o dönemde herhangi bir okul mevcut olmadığından eğitilmiş bir komutan bulmak mümkün değildi. Kalyon kaptanlıkları ve amirallik makamları liyakata göre değil, yakınlık, rüşvet gibi diğer faktörlere bağlı olarak elde edilebiliyordu.²⁷⁵

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda ateş gemileri oldukça önemli bir silah olarak kabul görmekte ve tüm donanma teşkilatlarında yer almaktadır. Ancak Osmanlı belki de pek adilane bir yöntem olmadığından ateş gemisini hiçbir zaman kuruluşunda bulundurmamış ve bu gemilere karşı da herhangi bir önlem geliştirmemiştir.²⁷⁶ Bunun cezasını da tarihi boyunca ödemiş ancak kesinlikle bir ders almamıştır. Çeşme'de yakıldıktan tam 52 yıl sonra 8 Eylül 1822'de amiral gemimiz Yunanlıların bir ateş kayığı marifetiyle yakılmış ve o zamanki Kaptan-ı Derya Nasuhzade Ali Paşa da bu gemide ölmüştür.

²⁷⁵ Nejat, TARAKÇI, age., s.37.

²⁷⁶ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.296.

Halen 8 Eylül günü Yunanistan'da büyük şenlikler düzenlenmekte ve temsili bir maket gemi yakılmaktadır. Yelken döneminde tamamen ağaçtan olan gemiler için en büyük tehlike yangındır. Dolayısıyla bir geminin açık denizde top atışı ile batırılması oldukça zordur. Buna karşılık ıskaçta bir limanda birbirine çok yakın demirlemiş bir filoyu da tamamen yakmak sadece birkaç küçük ateş gemisine ve baskın taktiklerinin iyi kullanılmasına bağlıdır. Osmanlı Rus filosunun geldiğini haber aldığı anda demir kesip, liman dışına çıkararak rakibiyle mücadeleye girse savaşın sonucu çok daha farklı olabilirdi.

Kara muharebelerinde taarruz veya savunma olmasına rağmen deniz muharebelerinde savunma muharebesi diye bir husus mevcut değildir. Ancak kaptan-ı derya açık denizde çatışmaya girmekten sürekli kaçmış ve liman içine girerek düşmanı beklemeyi tercih etmiştir. Yelken döneminde demir üzerinde muharebeye girdiğinizde rakibe her türlü manevra imkanını ve insiyatifi vermiş olursunuz. Rüzgarı istediği gibi konulacak olan rakibiniz kendisi için en avantajlı konumu seçecek ve demirde olan filo için mağlubiyet kaçınılmaz olacaktır.

Çeşme limanına girilmeden iki gün önce yapılan Sakız Kanalı savaşında Osmanlı gemilerinin Çeşme'nin hemen kuzeyinde ve bugün Damla Suyu olarak adlandırılan mevkide sahile paralel ve iki sıra olarak demirlemeleri, aslında top sayısı olarak iki misli üstünlüğü sahip Osmanlı'nın bu yüzden ateş gücünün yarısını kullanamaması, sadece ön sıradaki gemilerin mezeborda ateşi açabilmesine olanak sağlamıştır. Taktik açıdan yapılan büyük bir hatadır. Gerek Çeşme limanında gerekse Top Burnu-Damla Suyu önünde liman savunması amacıyla top bataryalarının kurulmaması ya da zamanında bitirilememesi yine yapılan önemli hatalardan birisidir.²⁷⁷ Oldukça fazla tartışılması gereken, ancak denizci bir strateji izlemeyip karaya dönük yalanıldığı taktirde, hiçbir zaman büyük bir devlet olunmasının mümkün olmadığını, her zaman için kaybetmeye mahkum olduğunu, bundan iki asır önce tespit eden önemli bir yorum.

²⁷⁷ TARAKÇI, Nejat, Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.42.

Şekil 3.5.2.1. 1768-1774 Osmanlı – Rus Savaşı

3.5.3. ÇEŞME BASKINININ SONUÇLARI VE OSMANLI AÇISINDAN YANSIMALARI :

1770-1774 yılları arasında Rus gemilerinin beş sene süreyle Ege ve Akdeniz’de istedikleri gibi dolaştırabilmelerinin tek nedeni, Osmanlı Donanması’nın önemli bir bölümünün Çeşme limanında yanması, diğer gemilerin ise Çanakkale Boğazı’nın savunulması maksadıyla burada kalmalarındandır.²⁷⁸

Karada her noktada istenildiği kadar güçlü ve donanımlı olmanın imkanı yoktur. Belirli noktalardan tasarruf yaparak kuvvetlerinizi önemli olarak gördüğünüz bölgelere

²⁷⁸ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.299.

toplamanız gerekmektedir. Bu noktalar arasında karadan bir kuvvet kaydırılması oldukça zor ve uzun süreli bir süreç gerektirir. Büyük bir alana yayılmış olan İmparatorluğun, buralardaki birliklerine ve kalelerine takviye gönderilebilmesinin tek yolu ise denizdir.

Osmanlı topraklarının denizden destek sağlama imkanı kalmadığını gören Ruslar planlarının ikinci aşamasını yürürlüğe sokmuş ve zayıf noktalara asker çıkararak buralardaki halkı isyana teşvik etmişler bunda da oldukça başarılı olmuşlardır. Donanmaya önem vermeyen Osmanlı Hükümeti bunun bedelini çok ağır olarak ödemeye başlayacaktır. Çünkü artık buralarda yaşayanlar için bağımsızlık fitili bir kez ateşlenmiştir ve bu ateşi söndürmek pek mümkün olmayacaktır. Lübnan, Suriye, Beyrut, Kırım ve Mısır'da direniş başlamıştır.²⁷⁹

Karadeniz filosu kalyonlarının Çanakkale Boğazı'nın savunulmasına tahsis edilmesi Karadeniz'de de boşluk yaratmış ve Kırım Hanlığı'nın gerektiği kadar takviye edilememesi sonucunda da Rus Orduları 1771'de Kırım'a girerek Fatih Sultan Mehmet tarafından 296 yıl evvel kurulan Osmanlı egemenliğine son vermişlerdir.

Osmanlı'nın da Çar I. Petro gibi donanmasını Avrupa standartları ve teknolojisine göre reorganize ve modernize etmesi gerekiyordu. Ancak yabancı uzmanlara yeterince güvenilmediğinden bu konuda bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu baskın ve yenilgilerden sonra artık Osmanlı Hükümeti batı teknolojisinden yakinen takip edilmesi ve eğitim sisteminin ivedilikle kurumsallaşması gerektiğini geçte olsa anlamıştı. Ancak bu uyanmanın bedeli oldukça ağırdır. Osmanlı İmparatorluğu, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile, Türk Gölü diye tanımlanan Karadeniz'i de artık Rus gemileriyle paylaşmak zorunda kalmış ve önemli oranda prestij kaybına uğramıştır.

Yetişmiş insan gücünün büyük bir kısmı Çeşme deniz savaşında kaybedilmiştir. Rus filosunun Baltık'tan kalkarak Akdeniz'e gelmesi ve burada kazandığı başarılar, Tekirdağlı bir tüccarın kölesi iken, efendisi tarafından azad edilen ve Cezayir korsanları

²⁷⁹ Nejat, TARAKÇI, age., s.62.

arasına katılarak yetişen yeni Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'yı çok etkilemiştir.²⁸⁰

Rus denizcilerin eğitim seviyeleri onun için ulaşılması gereken ilk nokta olmalıydı. Artık denizcileri, sadece denizde usta-çırak metodu ile değil, mutlaka okulda yetişmesi gerektiği yönündeki inancını kimse değiştiremezdi.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çanakkale savunma sistemlerinin takviyesi sırasında buraya gönderilen Baron De Tott ile tanışmış ve çalıştırılmıştır. Bu ikili daha sonra padişahın fermanıyla, 1773 yılında bir kurs niteliği taşıyan ve bugünkü anlamda “Matematik Okulu” diyebileceğimiz “Mekteb-i Riyaziye” ile 1776 yılında da bugün Deniz Mühendishanesi olarak telaffuz edilen ve Deniz Harp Okulu Komutanlığının bir yerde temelini teşkil edecek olan “Tersane Hendesehanesi” kurmuşlardır.²⁸¹

İleriki yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk “Deniz Mühendislik Okulu” olan Tersane Hendesehanesi'nin askeri uzantısından “Deniz Harp Okulu”, sivil uzantısından da “İstanbul Teknik Üniversitesi” doğacaktır.²⁸² Çeşme baskını, Osmanlı İmparatorluğu'nda modern anlamdaki iki ilim ve bilim yuvasının temellerinin atılmasına vesile olduğundan tarihimiz açısından herkes tarafından bilinmesi ve dikkatlice incelenmesi gereken bir konudur.

²⁸⁰ Ali Rıza, SEYFİ, Çeşme Deniz Savaşı Faciası ve Akdeniz'de İlk Rus Donanması, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943, s.62.

²⁸¹ Ali Rıza, SEYFİ, age., s.64.

²⁸² Orhan, CONKER, Türk-Rus Savaşları, Sümer Basımevi, Ankara, 1942, s.55.

4. SİNOP BASKINI :

4.1. KARADENİZ'İN EMNİYETİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER, OSMANLI VE RUS FİLOLARININ FAALİYETLERİ :

4.1.1. KARADENİZ'İN EMNİYETİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER:

Osmanlı Hükümeti, Rusya ile harbin çıkması ihtimaline karşı, 17 Temmuz 1853'de düzenlendiği bir toplantıda, Karadeniz sahillerinin düşman saldırısından korunması için, bir haftalık karakol göreviyle bir geminin Karadeniz'de bulunmasını kararlaştırmıştı. Toplantıda, bu görevle Karadeniz'e çıkacak sefine-i yümayunlar süvarilerinin nasıl hareket edeceklerine dair birde talimatname hazırlandı. Bu talimatnameye göre²⁸³:

(1) Karakol sefinesi Bahr-i Siyah boğazının kırk mil açıklarına kadar gidip geçtiği güzar esnasında yakın olarak Devlet-i Aliye'ye ve Devlet-i Mütehabbe tüccar sefinelerinden birini müşahade eylediği sürette hüsn-i hal ile şifahen mezkur sefineden havadisat sual eyleyecektir.

(2) Mezkur karakol sefinesi ol vech ile esna-yı geçtiği rüzgarında Rusya Devleti korsan sefinelerinden birini gördüğü süratte, hangi nev' sefinedir ve fil vaki Rusya korsan sefinelerinden midir? Kemaliyle dikkat ve ne harekette ve hangi sularda bulunduğunu jurnaline teşebbüs ve işaret edecektir.

(3) Zikrolunan karakol gemisi, devlet-i müşarünileyhanın kapak ve firkateyn ve sair beylik sefinesi görür ve işaret menziline kadar yakın dahi gelir ise perde sütununa Rusya bandırası çekmeyip ve usul-ı bahriyiden olan yirmibir pare top atmayıp ve onu hiç tanımayıp doğruca yoluna gitmesi ve işbu tembihi güzelce hıfz ederek zinhar hilaf-ı harekde bulunmaması ve ifa-yı me'murine hüsn-i dikkat eylemesi lazime-i zimmet olduğunu karakol gemisi süvarisinin bilmesi icab-ı haldendir.

(4) Zikrolunun karakol gemisi devlet-i müşarünileyha gemilerine tesadüf eylediğinde harp eylemek kasdıyla şayed onlar tarafından birkaç gülleli top atılarak karakol gemisine tesadüf eylediği veyahud eyleyeceği anlaşıldığı halde hemen durmayıp hem mukabele ederek ve hemde sefiniye yelken vererek ve vuku-ı hali derhal işaretle

²⁸³ BOA, İr.-HR, No:5182, L.24.

boğaz kal'alarına ifade ve edemediği sürede doğru boğazdan içeri girip Donanma-yi Hümayun'a bildirecektir.

(5) Karakol gemisinin devlet-i müşarünileyha gemilerine tesadüfünde onlar tarafından “nereden geliyorsun ve nereye gidiyorsun” gibi vesayir guna bir sual ve cevap vuku'bulur ise der'akap hüsn-i hal ile bizim memleketimizden Ereğli ve Sinop veyahud Trabzon, velhasıl Memalik-i Osmaniye'den birinin ismini haber vererek “filan memlekete gidiyorum” diye cevap vererek birbirlerinden ayrılarak sefain-i mezkureyi gaip eyledikde, sefineye yelken vererek seri'an boğaz ağzına gelip keyfiyeti işaretle kal'alara beyan ve karakolda bulunan gemi beher gün bir defa boğaz ağzına gelip bir havadis olup olmadığının kezalik işaretle ifade ve ityan ederek yine me'muriyeti canibine avdet eyliyecektir.

(6) Mezkur karakol gemisi boğaz ağzına işaret menziline gelip keşide eylediği işareti kal'alardan şayet göremezler ise bir adet top atarak işaretini kal'aya bildirecektir.

(7) Devlet-i müşarünileyhanın uzaktan bir filo veyahut yarım filo donanması karakol gemisinden görüldüğü süratte yanlarına sokulmayarak sefineye yelken verilip seri'an boğaz ağzına gelerek derhal keyfiyeti işaretle boğaz kal'alarına bildirecektir.

(8) Karakola me'mur olan sefine me'mur olan sefine, me'mur olduğu günden yerine aher sefinenin tayiniyle karakol sefinesinin limanı inip demirleyeceği güne kadar esna-yı geşt-ü güzâr eylemiş ise saat ve dakikası ile bend bend bir varakaya jurnal ederek canip-i hazret-i kapudaniye takdim kılınmak üzere jurnal evrakın sefine süvarisinde hazır ve amade bulunacaktır.

(9) Karakola me'mur olan sefinenin bir hafta me'muriyeti olup salifu'z-zıkr bendlerde gösterilen mevaddın biri veya hund deniz haliyle sakatlığı ve bir de tahammül edemeyecek surutde havanın şiddeti vukubulmadıkça süfün-i mezkurenin boğazdan içeri girmesi caiz olmayıp ancak sefine-i mezkure müddet-i sefinesi tamamında boğaz ağzına gelip, yerine aher sefine tayiniyle çıkarıldıktan sonra içeri girecektir.

(10) El-hasıl, karakola me'mur olan sefine tarafından gece ve gündüz dikkat ve basiret üzere hareket olunarak ibraz-ı sıdk ve sadakate ve ifa-yı me'muriyeti gayret ve sarf-ı kudret olunacaktır.

Fi 10 Şevval sene 70”

Bu talimatnameyi uygun olarak karakol görevinde bulunan Şerefnüma adlı birlik, bir Rus fırkateynine tesadüfünde, talimatnamenin üçüncü maddesine göre hareket etmişse de karşı taraftan aynı şekilde mukalebede bulunulmadığından tanıyamamıştır. Bundan dolayı, Kapudan-ı Deryalık Makamı'ndan 5 Ağustos'ta (Selhi-i Şevval) yazılan yazı ile talimatnamenin üçüncü maddesi aşağıda görüldüğü şekilde değiştirilmiştir.

“Karakol gemisi, devlet-i müşarünileyha sefayiniden kapak veya fırkateyn veyahud birkaç büyük gemisine tesadüf eylediği surette zikrolunan gemiler işaret menziline gelmesi ile der'akab perde sütununa Rusya bandırası keşide ederek yirmibir pare top endaht edip sefayin-i mezkureden mukabele-i bi'misl icra olunmuş, olunmamış bir guna ilişik etmiyerek kendi hidmet-i me'muresine dikkat ve marrü'z-zıkr atılacak topların içerisinde gülle ve çivi gibi nesnelere bulunmamasına mezid itina ve basiret eyliyecektir.”

Osmanlı Hükümeti, Rusya ile diplomatik münasebetlerin kesilmesi üzerine harp için gerekli tedbirleri almaya başladı. Rusların Karadeniz Boğazını zorlamaları ihtimali göz önüne alınarak, ilk önce boğaz mevzileri tahkim edildi.²⁸⁴

Kapudan-ı Deryalık Makamı'nın 26 Temmuz 1853 (19 Şevval 1269) tarihli yazısına binaen, telli ve telsiz telgrafın mevcut olmadığı o tarihlerde tersaneden Sarıyer'e kadar arazinin krokisi yapılmış ve bunun yüksek ve münasip tepelerine birer işaret direği dikilmiş, bu suretle acele emirlerin sefine ile gönderilmesinden kaynaklı gecikme ortadan kaldırılarak, haberleşmenin daha süratli yapılması sağlanmıştır. Ayrıca Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli taraflarında bulunan limanlarla ilgili mevcut haritalarda olan hataların düzeltilmesi için Bahriye Ümerası'ndan birinin maiyetine mühendisler verilerek ilgili yerlere gönderilmişlerdir.²⁸⁵

Rusya ile savaşın başlamasından sonra Türk limanlarında Rus gemilerinin bulunması mahzurlu addedildiğinden bu gemilerin Türk limanlarından çıkmaları için gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırıldı. Bunun temini için Bahriye Meclisi'nden liman Me'muriyetine, Bab-ı Ali'ye ve Nezaret-i Celile-i Hariciye'ye tebligat gönderildi. 4 Kasım

²⁸⁴ KARAL, Osmanlı Tarihi, V, s.231.

²⁸⁵ BOA, İr.-DH, No:17420.

1853 (3 Safer 1270) tarihinde Liman Me'muriyeti'ne²⁸⁶ ve 7 Kasım (6 Safer)'da da Bab-ı Ali'ye gönderilen tebligatta²⁸⁷;

“Devlet-i Aliye ile Rusya Devleti beyninde savaşın tahakkuk etmesi cihetiyle Devlet-i Aliye sularında Rusya tüccar sefinelerinin men-i seyri hareketleri kava'id-i cariyeden olup, fakat mukaddemlerden olduğu gibi Sefa-ini Merküme'yi bulunduğu limanlarda tevkif etmeliği Saltanat-ı Seniyye-i Hakkaniyet-i Aliyyesi'ne yakıştıramadığından bunların isteyecekleri mahallere azimetlerine ruhsat gösterilmesi mukarrer olarak bu karar vechile gerek Haliç-i Dersaadet'de ve gerek Devlet-i Aliyye'nin sair bi'l-cümle liman ve iskelelerinde bulunan Rusya sefayininin kendilerine ilan-ı keyfiyet olduğu günden itibaren onbeş gün zarfında da isteyecekleri mahallere azimet etmelerine ve iktiza edenlere bildirilmesi hususuna irade-i seniyye-i hazret-i mülükane mütaallik ve şerefsudur buyrulduğuna dirayetleri üzere sanaveriye gelen buyruldu-i alinin bir kıta sureti leffen irsal olunmuş olmağla mukteza-yı dirayetleri üzere Haliç-i Dersaadet'de bulunan Sefayin-i Merküme'ye keyfiyetin seri'an ilan ve ifadesiyle, ilan olduğu günden itibaren on beş gün zarfında gerek cerin beyninde ve gerek haric-i cerde ve boğazlar içinde ne kadar Rusya sefayini var ise kalkıp isteyecekleri mahallere azimet eylemleri hususuna ve limanca icra-yı icabına ikdam ve gayret buyurmaları beyaniyle tezkere tahrir ve tastir kılındı” denilmek zuretiyle Türk sularında bulunan Rus tüccar gemilerinin tevkif edilmiyerek, onbeş gün için de isteyecekleri yerlere gitmelerine müsaade edildiği belirtilmiştir. Onbeş günden sonraya kalan Rus gemileri içinde gerekli kolaylığın sağlanması kararlaştırılmış, bu cümleden olarak zahire yüklü Rus gemilerine Karadeniz tarafındaki Boğaz girişi ile Bahr-i Sefid Boğazı'ndan çıkması için onbeş güne ilaveten kırk beş günlük sürenin verilmesi²⁸⁸ hayrına Avrupa taraflarında bulunan gemiler için ise 23 Kasım (22 Safer)'dan itibaren üç aylık süre uygun verilmiştir.²⁸⁹

Nezaret-i Celile-i Hariciye'ye yazılan tezkirede ise,²⁹⁰ Büyükdere, Umuryeri ve Beykoz'da demirli bulunan Donanma-yı Hümayun'un yakınlarında tüccar gemilerinin demirlendirilmemesi hususuna liman kaptanlarının nezaret etmeleri istenmekteydi.

²⁸⁶ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No: 18

²⁸⁷ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No: 21

²⁸⁸ DMA, ŞUB, Df.No:16, Vsk.No: 88-A

²⁸⁹ DMA, ŞUB, Df.No:16, Vsk.No: 88-A

²⁹⁰ DMA, ŞUB, Df.No:24, Vsk.No: 10

Yine bu meyanda, bütün bahriye feriklerine ve fırka-i Mısırye ferikine 26 Ekim 1853(23 Muharrem 1270) tarihli bir teskere gönderildi²⁹¹. Gerek bu tezkirede ve gerekse donanma komutanı Kayserili Ahmet Paşa'ya gönderilen 6 Kasım (5 Sefer) günlü teskirede²⁹², limanda demirli bulunan harp gemilerinin yanına tüccar gemilerinin demirlettirilmemesine itina göstermeleri belirtiliyordu. Bu konu ile ilgili olarak hazırlanan birer kıta resmi tahritat, İstanbul'da bulunan sefaret hanelere de verildi.²⁹³ Ayrıca Cezayir-i Bahr-i Sefid valisi ve Süfün –i Şahane süvarileriyle bi'l-cümle liman reislerine bu konuda bilgi verildi.²⁹⁴

Öte yandan Trabzon valisine sahillerde bulunan yerlerin valileriyle, adalar kaim makamlarına, konu hakkında şu yazı gönderildi.²⁹⁵ “Trabzon valisine ve bi't-tasarruf sevahilde kain mahaller valileriyle adalar kaymakamlarına;

Şimdiye kadar ma'lüm-i alileri buyrulmak ve Bab-ı Ali den yazılmış olduğu vechile Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti beyninde savaşın tahakkuku cihetiyle, Devlet-i Aliyye sularında Rusya sefayininin men-i seyr ve hareketleri kaide-i meriyyeden olup fakat mukaddemlerde olduğu gibi sefayin-i merkümenin bulunduğu limanlarda tedkik olunmasını Saltanat-i Seniyye-i Saffet-i Hakkaniyet-i Aliyyesine yakıştıramadığından, bunların isteyeceklerini mahallere gitmelerine ruhsat gösterilmesi mukarrer olarak bu karar vechile gerek Halic-i Derssadet'de ve gerek Devlet-i Aliyye'nin sair bi'l-cümle liman ve iskelelerinde bulunan Rusya sefayininin kendilerine ilan olunduğu günden itibaren on beş gün zarfında isteyecekleri mahallere azimet eylemeleri farizasının iktiza edenlere bildirilmesi mütaallık ve şeref-sudur buyrulan irade-i seniyye-i hazret-i cihandari mukteza-yı celilinden bulunduğu hususu savb-ı aciziye hitaben beyan üzerine şeref-sadır olan ferman-ı alide emr ü iş'ar buyurulmuş ve keyfiyet Bahr-i Sefidi ve Siyah'da me'mur bulunan sefayin-i şahane süvarileriyle bi'l-cümle liman reislerine bildirildiği ve de Trabzon eyaleti sevahilinde kain limanlar ve liman reislerine dahi yazılmış ve ferman-ı ali-i mezkurun bir kıta sureti manzur-i ali buyrulmak üzere leffen idare-i pişgah-ı Samileri kılınması hususu mucibince eyalet-i merkumede kain liman ve iskelelerde bulunan liman reisleri marifeti ile keyfiyetin oralarda mevcut Rusya sefayinine seri'an ilan ve ifadesiyle

²⁹¹ DMA, MKT, No:24, Vsk.No: 12

²⁹² DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No: 20

²⁹³ BOA, Ayniyat Defteri –Rusya Meselesi- No:618, s.68.

²⁹⁴ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No: 41

²⁹⁵ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No: 16

tarix-i ilandan itibaren on beş gün mürurunda ol havalide ne kadar Rusya sefayini var ise kalkıp isteyecekleri mahallere gitmeleri siyakında ikdamat-ı lazimenin icrasına himem-i aliyyeleri derkar buyrulmak babında.

Fi 5 Safer sene 70”

Bu vesikanın alt kısmındaki kayıta, aynı muhtevalı bir tahriratın Lazistan, Canik, Sinop, Viranşehir, (Bolu), İzmid, Hüdavendigâr, Erdek, Biga, Bozcaada, Limni, Midilli, Sisan, Sakız, İstanköy Cezayir, Girit, Satda, Trablus, Yanya, Tırhala, Selanik, Gelibolu, Tekfurdağı ve Varna’da bulunan bütün vali ve kaimmakamlara yazılarak kendi idare alanlarındaki liman ve iskelelerde bulunan Rusya sefayinine, liman reisleri vasıtasıyla konunun bildirilerek verilen süre içinde Türk limanlarını terk etmelerine himmet etmelerini emredildiği bildirilmektedir. Yine bu hususla ilgili olarak bahr-i sefidde bazı yerlere memur süfun-i şahane süvarileriyle bütün liman reislerine de bilgi verilerek, gerekeni yapmaları istenmiştir.²⁹⁶

Tafsilatından yukarıda bilgi vermeye çalıştığımız bu iradeler, bahriyeyle ilgili kitaplara altın kalemle yazılmaya layıktır. Fakat, hakkaniyet ve insanlık mefhumlarının harp menfaatleri karşısında ne kadar manasız kaldığı, olaylarla ispatlanmış bir hakikattir. Osmanlıların yüksek bir insanlık hissi ile serbest bıraktığı Rus gemileri, Türk limanlarından ayrılmadan önce her tarafta temas ederek memleketlerine kıymetli istihbarat bilgisi götürdükleri gibi, orada Osmanlı Devleti aleyhine kullanılmışlardır. Amerikalı Amiral Mahan, savaşı “düşmanın her çeşit mukavemet unsurlarını kırmak” şeklinde tarif etmektedir. Bir savaşın deniz safhasında tüccar gemilerinin ne kadar mühim bir unsur olduğu aşıkardır. Rusya, Osmanlı Hükümeti’nin bu insanca muamelesine karşılık hiç bir zaman minnet hissi duymamıştır.

Kendilerine belirli süre içinde Türk limanlarını terk etme müsaadesi verilen ve Akdeniz’den gelip Rusya’ya geçmekte olan bu Rus gemilerinin, kömürlerin altında top ile vapur alat ve aksamı taşıdıklarına dair Beşike’de yatmakta olan İngiliz filosu komutanın ikazda bulunması üzerine, kapudanlık makamından, bu gibi gemilerin boğazda arandıktan sonra geçmesine izin verilmesi hakkında boğaz muhafızlığına emir verilmiştir.

²⁹⁶ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No: 17

Bütün bu tedbirlerin yanı sıra, Osmanlı Donanmasının güçlendirilmesi için hazine-i hassa kumpanyası idaresinde bulunan vapurların donanma-yı hümayünün maiyetine alınması ve bunlara lüzumu kadar tok ile bahriye askerlerinden topçu konması, ayrıca bu vapurlarda Tesane-i Amire'ce istihdam edilmiş olan yabancı kapudan ve taifeleri var ise bunlarında işlerine son verilerek, yerlerine donanma-yı hümayüandan münasip miktarda neferat ile kapudanların verilmesi hakkında kara alındığı, kapudanlık makamınca Bab-ı Ali'ye yazılan 26 Kasım (25 sefer) 1853 tarihli tezkirede belirtilmektedir²⁹⁷. Ne var ki bu hususun icrasına ancak 10 Aralık (9 rebiülevvel)'dan itibaren teşebbüs edildiği, Ferik Ahmet Paşa'ya yazılan, aynı muhtevalı tezkireden anlaşılmaktadır.²⁹⁸

Karadeniz boğazı çevresinde bulunan İngiliz ve Fransız donanmalarının kumandaları ile muhabereyi temin etmek üzere kasım ayı içinde bir tercüman tayin edildi.²⁹⁹ Ayrıca daha önce ilan edilen, limanlarda bulunan harp gemilerine yakın yerlerde tüccar gemilerinin demirlettirilmemesi yasağının, yabancı tüccar gemilerine bildirilmesi için de Fransızca, İngilizce ve Rumca bilen birinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁰

Karadeniz'in Rumeli taraflarında karakol görevini yapmakta olan Fırka-ı Mısriye kumandanı Hasan Paşa'ya gönderilen 28 Ekim 1853 (25 muharrem 1270) tarihli tezkirede, Tuna sahillerinde bulunan Türk gemilerinin, düşmanın hasımane hareketlerine mukabelede bulunması emrediliyordu³⁰¹. Aynı şekilde Karadeniz'in Anadolu sahillerinin karakol görevleriyle bulunan Patrona Osman ve Riyale Hüseyin Paşa'lardan da, görevleri esnasında Rus Donanmasında çekinmemeleri ve karşı tarafa düşmanca muamelede bulunulduğu takdirde mukabelede bulunulması istenmekteydi ki,³⁰² bu hususlarda ileride teferruatlı bilgi verilecektir. Osmanlı hükümeti almış olduğu bu tedbirlerle, Rus Donanmasının muhtemel saldırısına karşı hem Karadeniz sahillerinin ve hem de Osmanlı Donanmasının emniyetini sağlamaya çalışmıştır.

²⁹⁷ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No: 40

²⁹⁸ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No: 52

²⁹⁹ DMA, MKT, Df.No:16, Vsk.No: 49-A

³⁰⁰ DMA, MKT, Df.No:16, Vsk.No: 37-A

³⁰¹ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No: 8

³⁰² DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No: 35-B

4.1.2. OSMANLI DONANMASININ FAALİYETLERİ:

4.1.2.1. MISIR GEMİLERİNİN İSTANBUL'A GELMESİ :

Osmanlı Hükümeti ile Rus elçisi Prens Mençikov arasında mübarek makamlarla ilgili olarak yapılan görüşmeler neticesinde bir anlaşma sağlanamamış ve Rus elçisinin ülkesine dönmesi ile iki devlet arasında diplomatik münasebetler kesilmişti. Bu durum, taraflar arasında yeni bir savaşın çıkması ihtimali ile kuvvetlendirmişti. Hükümet, bir taraftan resmi görüşmelere katılırken, öte yandan harp hazırlıklarının başlamış ve böylece kara ve deniz güçlerinin kuvvetlendirmeye çalışıyordu. Bu gayeyle Kasım 1848 (muharrem1265)'den beri Mısır Valiliğini yürütmekte olan Abbas Hilmi Paşadan³⁰³ asker ve harp gemilerinin istenmesine karar verilmişti. Nitekim kendisine sadaret makamından Mayıs 1853 (şaban1269)'te yazılan tezkerde, mevcut durum izah edilmiş ve matlub olan cünud-i nizamiyenin derdest techiz olduğu iş'ar bulunan süfün-i hümayündan hazırlanmış bulunanların fırka fırka olarak bi'l-irkab peyder pey hemen bu canibe yetiştirilmesi denilmek suretiyle,³⁰⁴ asker ve harp gemisi göndermesi istenmiştir. Abbas Hilmi Paşa, 10 Haziran 1853 (3 Ramazan 1269) tarihinde sadaret makamına yazdığı cevabı tezkiresinde şöyle demektedir³⁰⁵;

“Maruz-ı Çaker-i Kemineleridir ki;

.....devlet-i müşarünileyha canibinden ilan-ı harp kılınacak olur ise memleket-i şahanenin idare-i hüsn-i muhafazasına asakir-i nizamiye-i berriyeden bu canibde tevfiik ve mahallat-ı mukteziyesine tertib ve tayini icab eyliyecek olandan sonra irsali mümkün olacak mikdarın tamü'l esliha olarak irsaline mübaredet kılınacağı ve sefayin-i mısriyye-i hümayünden dahi üç kıta kapak ve dört fırkateyn ve iki korvet ve bir gölet ve iki de vapur ki ceman on iki pare sefine-i harbiyenin tisyari mümkün olabilir ve bunların bazı tamirat ve levazımâtının icra ve istikmaline beden himmet kılınıp sefayin-i merkume dahi otuz kırk güne degin hazır-ı armamento olacağından devlet-i müşarünileyha ile muhasamat-ı filiyle vuku takdirde ve diger emirname-i seniyyelerininin şeref –i vürudı halde bervech-i arz ve beyan irsali mümkün olabilecek berriye asakir sefayin-i merkumeyi irkab ve mi'ad-ı mezkurde izam ve irsaliyle din ve devlet ve millet uğruna acizane hidmet ve ifa-yı lazime-i

³⁰³ BOA, Mısır-Mektumi, Df.No:15, s.17.

³⁰⁴ BOA, İrade-Mısır, No:543.

³⁰⁵ BOA, İrade-Mısır, No:543 Leffi.

ubudiyet edeceğim mahata'allüm vala-yı daveraneleri buyrulukda ol babda ve her halde emir ve ferman hazret-i menlehü'l-emrindir.

Abbas Hilmi

Fi 3 Ramazan sene 1269"

Mısır valisi, devletine yapacağı bu yardımların yanı sıra, idaresi altındaki sahillerinde düşman saldırısından korunması gayesiyle gerekli tedbirlerin alınmaya başlandığı ve kafi miktarda asker yetiştirileceğini aynı vesikada ifade etmiştir.³⁰⁶

Kaptan-ı Derya Mahmud Paşanın sadaret makamına yazdığı 21 Temmuz 1853 (14 Şevval 1269) tarihli tezkiresinde, bunlardan dört alaylık piyade askeri tertip ettiği ve bunlardan dört alayının Selim Paşa komutasına bu ayın 10'unda veya 12'sinde iki kapak, dört fırkateyn, iki korvet ve bir gölete bindirilerek İskederiye'den yola çıkarılacağı, geriye kalan iki alayın ise, bir kapak ve iki vapurla on beş yirmi sonra gönderileceği açıklanmaktadır.³⁰⁷

Patrona Hasan Paşa kumandasında olarak Mısır'dan hareket eden³⁰⁸ ve ilk gurubu 14 Ağustos'ta gelen, daha sonra 26 Ağustos'ta Büyükdere'de toplanmış olan Türk Donanmasına katılan Mısır filosu şu gemilerden müteşekildi.

Kırım ve Miftah-ı Cihad kalyonları, Reşit, Dimyad ve Bahire fırkateynleri Cihad Peyker korveti, Saika Göleti, Cay-ı Ferah briki, Nil ve Pervaz-ı Bahri vapurları. Bu Mısır filosunda, bir ferik, beş kaim makam, üç binbaşı, yirmi iki kolagası, altmış yüz başı, yüzeli mülazım, yüz yirmi iki gönüllü asker, dört bin sekiz yüz seksen beş er ve diğer mürettebat olmak üzere subay ve er dahil toplam beş bin üç yüz otuz beş kişi bulunmaktaydı.³⁰⁹ Mısır valisi Abbas Hilmi Paşa'nın gönderdiği bir deniz ve kara kuvvetleriyle, Osmanlı harp gücü önemli ölçüde artmıştır.

³⁰⁶ BOA, İrade-Mısır, No:543.

³⁰⁷ BOA, İrade-Mısır, No:546.

³⁰⁸ BOA, İrade-Mısır, No:547.

³⁰⁹ Hayati, TEZEL, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi I, İstanbul 1973, s.632.

4.1.2.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN DENİZ GÜCÜ:

Sultan III. Selim'in tahta çıktığı 1789'da Osmanlı Donanmasının perişan bir durumda olduğu yerli ve yabancı tarihçiler tarafından belirtildiği gibi, bizzat padişahın Hatt-ı Hümayunlarından da anlaşılmaktadır. Donanmanın ve tersanenin bu kötü vaziyeti, devlet adamlarının gözünden kaçmamış, sultanın isteği üzere sundukları layihalarda, ıslahatın bahriyede de yapılması gerektiğine işaret etmişlerdi. Nitekim Sultan III. Selim, Nizam-ı Cedid çerçevesinde bahriyeye de gerekli önemi vermiş, yeni bir donanmanın inşası için uzun zamandır kısmen çalışamaz durumda bulunan on beş tersane faaliyete geçirilmiş ve birkaç yıl içinde kırk beş adet gemi inşa edilmiştir. Böylece Osmanlı Donanması, üçü üç ambarlı olmak üzere yirmi yedi harp gemisi ve yirmi kadar fırkateyne sahip olarak hatırı sayılır bir güce erişmişti.³¹⁰ 1802'ye gelindiğinde Devlet-i Aliyye tersanesinde bulunan ince donanmadan başka dört adet üç ambarlı, yirmi kalyon, yirmi iki fırkateyn ve on beş korvet olmak üzere altmış bir adet harp gemisi ile Osmanlı Donanması, gücünü o zamanın şartlarına göre ayarlayabilmişti.

Sultan III. Selim'in başlattığı ve geliştirdiği, Sultan II. Mahmut'un iç ve dış meselelerden fırsat buldukça devam ettirdiği Türk deniz gücünü ıslah etme gayretleri, Osmanlıları İngiltere ve Fransa'nın yanında hatırı sayılır bir deniz devleti haline getirmişti. Bu durum İngiltere'nin pek hoşuna gitmiyordu. Zira kuvvetli bir Türk deniz gücünün Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin menfaatlerini baltalayacağı aşıkardı. Fransa ise daha 1798 Mısır seferi sırasında, Osmanlı-İngiliz işbirliği ile Doğu Akdeniz'den atılmıştı. Fakat Fransız tüccarların Doğu Akdeniz'de bıraktığı boşluğu Rumlar doldurmaya başlamış ve Rum Ticaret Filosu gün geçtikçe kuvvetini artırarak, 1821'de patlak veren Rum isyanı sırasında, Osmanlı Devleti'nin karşısına silahlı bir korsan filosu ile çıkmışlardı. Bu durum Osmanlı Donanmasını Rum korsan gemileri ile uzun süre mücadele etmek zorunda bırakmıştır. Böylece o ana kadar Osmanlı Donanmasının hakim olduğu ve tamamen bir Türk gölü olan Ege denizinde bundan böyle İngiltere, Fansa ve Rusya'nın desteği ile hareket eden Rumlar ortak olmaya çalışıyorlardı.³¹¹

³¹⁰ Enver Ziya, KARAL, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları-Nizam-ı Cedid-1789-1807, Ankara 1988, s.66-70

³¹¹ Ali İhsan, GENCER, Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1986, s.34.

1821 Rum isyanı, aynı zamanda bir deniz isyanı, aynı zamanda bir deniz isyanı olup, Yunanistan'ın da haritası denizde çizildi. 20 Ekim 1827'de Rum isyanını destekleyen İngiltere, Fransa ve Rusya müttefik donanması, isyana son darbeyi indirmeye hazırlanan ve bu gayeyle Navarin koyunda demirli bulunan Türk-Mısır donanmasına ani bir baskın düzenledi. Türk Donanmasından altmışa yakın harp gemisinin batırılması ile sonuçlanan Navarin olayının Türk denizcilik tarihinde önemli bir yeri vardır. Çünkü bu baskınla büyük fedakarlıklarla meydana getirilmiş olan Osmanlı Deniz gücü yok edilmiştir³¹². Bu facia, Osmanlı Devleti'ni yalnız donanmasız bırakmakla kalmamış, aynı zamanda deniz ehli Türk Subay ve gemicilerini, yani teknik personeli de alıp götürmüş, böylece devletin mühim bir sanayi kolu olan bahriyeyi çökme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır³¹³.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinin elinde uğradığı bu milli felaketten sonra yeni donanma yapmak için büyük emekler sarf edilerek Karadeniz'de Rus Donanmasına karşı çıkacak bir kuvvetin hazırlanmasına çalışıldı. Bu arada XIX. asrın başlarında Avrupa'da, buharın makineye tatbiki ile gelişmeye başlayan buharlı gemilerden ilki 1817'de ve ikincisinde 1829'da İngiltere'den satın alınarak, ilk defa Türk deniz gücüne katıldı³¹⁴. Bu gayretlere rağmen Sultan II. Mahmut devrinde bahriyeyi ıslah etme faaliyetleri istenilen seviyeye ulaşamadı İngiltere'nin müstakil bir Yunanistan krallığının kurulmasında öncülük etmesi, Cezayir'in Fransa tarafından işgali, Rusya'yı Osmanlı Devleti üzerinde beslediği emellerine kavuşmak hususunda ümitlendirmiş ve dikkatlerini Türk topraklarına çevirmesine sebep olmuştur. Islahat hususunda Avrupa'nın bir yardımını alamayacağını gayet iyi bilen Sultan Mahmut, XIX. yüzyılın başından beri Osmanlılarla ilişki kurmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri'nin dostluk tekliflerini dikkate almış ve bu devletle 1830'da Türk-Amerikan dostluk, ticaret ve seyr-i sefayın muahedesi'ni aktederek ilk resmi münasebetleri kurmuş ve Türk tarihinde yeni bir devrin başlamasına vesile olmuştur. 1830-1839 seneleri arasında kesintisiz devam eden bu ilişkiler neticesinde Türk bahriyesi için önemli sayılabilecek gelişmeler kaydedilmiş ve A.B.D'nin gemicilik fenninden istifade edilerek, Amerikalı mühendis ve ustabaşların gayreti, Kaptan-ı Derya

³¹² Bilal K, ŞİMŞİR, Ege Sorunu –Belgeler (1912-1913)I, Ankara 1989, s.XXXIX.

³¹³ Ali İhsan, GENÇER, Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867), Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1985, s.107.

³¹⁴ Ali İhsan, GENÇER, age., s.108-110.

Çengeloğlu Tahir Paşa ile Sultan Mahmud'un destekleri sayesinde yeni tarzda gemiler inşa edilmiştir.³¹⁵

Tanzimat döneminde, devletin geniş hudutlarının savunmasını temin edebilmek için ordu ve donanmanın batı usullerine göre yeniden düzenlenip geliştirilmesine önem verildi. Bahriyenin ıslahında bu defa İngilizler örnek alınmış, gerek donanma teşkilatında, gerek bahriye mektebi'nde İngiliz mütehassıslar kullanılmış ve Türk dostu Tuğamiral Adolphus Slade, "Müşavir paşa" ünvanı ile senelerce Osmanlı bahriyesinde hizmet görmüştür. Sultan Abdülmecid'in saltanatı (1839-1861) döneminde devletin umumi kalkınma hareketinde bahriye de kendini göstermiş, yeni gemiler inşasında, tersanenin terakkisinde ve bahriye mektebinin modern bir şekilde kurulmasında ileri adımlar atılmıştır.³¹⁶

1851 yılına gelindiğinde Osmanlı Donanmasının mevcudu altmış sekiz gemiye baliğ olmuştu. Bu hususta İngiliz elçisi Lord Stratfort'a bir rapor sunan Adolphus Slade, 18 Nisan 1851 tarihli yazısında Osmanlı Donanmasında bulunan gemilerin durumu hakkında şu bilgiyi vermektedir ;³¹⁷

- 2 adet üç ambarlı,
- 3 adet 'iki ambarlı,
- 2 adet vapur.
- 18 adet fıkrateyn (biri pervaneli, dördü birinci sınıf buharlı, biri ikinci sınıf buharlı, biri Sinop olmak üzere inşa edilmekte, biri tamirde ve biri İngiltere'de),
- 10 adet korvet (ikisi inşa halinde, dördü buharlı),
- 14 adet brik,
- 6 adet uskuna,
- 7 adet kontra,
- 4 adet Mistikoz ve
- 2 adet muhabere gemisi.

³¹⁵ Ali İhsan, GENCER, age., s.116-124.

³¹⁶ Hayati, TEZEL, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1973, s.626-627.

³¹⁷ Bernard, LEWIS, Slade On the Turkish Navy, Journal Of Turkish Studies Vol.11, Harvard 1987, s.6-7.

Müşavir Paşa, donanmadaki personel durumu hakkında da aşağıdaki listeyi kaydetmiştir.³¹⁸

- 10.100 gemici,
- 1.000 denizci,
- 2.200 tersanede çalışan teknisyen,
- 500 halat bükme yerinde çalışan teknisyen,
- 1.000'den fazla asker de Karadeniz'in çeşitli yerlerinde bekletiliyor.

Müşavir Paşa, söz konusu raporunda limanlarda ki denizcilerin bütün ihtiyaçlarını karşılandığı, ancak bunların çeşitli nedenlerden dolayı denize açılmadıklarını belirtir. Donanma hastanesinin ise Avrupa ayarında olduğunu ve hastalara iyi hizmet verildiğini ifade eder. Donanmanın yenilenmesine ihtiyaç duyulduğu işaret eden paşa, bu iş için dört yüz bin sterlinin gerektiğini, donanma hazinesinde ise seksen bin sterlin bulunduğunu, bundan dolayı da yenilemenin mümkün olmadığını kaydeder.³¹⁹

Sinop baskını öncesinde ise yeni inşa edilen ve Mısır'dan gelen gemilerle Osmanlı Donanması toplam seksen yedi harp gemisine, deniz askeri sayısı ise yirmi bin kişiye ulaşmıştı. Bu gemilerin çeşitlerine göre dağılımı şöyledir;

- 12 adet 3 ambarlı,
- 6 adet kapak,
- 11 adet fırkateyn,
- 8 adet korvet,
- 13 adet brik,
- 5 adet uskuna,
- 5 adet mistikos
- 5 adet kontra ve
- 22 adet vapur

Ayrıca Tuna Nehrinde kullanılmak üzere altmış adet duba yaptırılmıştı. Bu harp gemilerinde 12'den 130'a kadar top bulunmaktaydı.³²⁰

³¹⁸ Bernard, LEWIS, age., s.7.

³¹⁹ Bernard, LEWIS, age., s.8.

³²⁰ Hayati, TEZEL, age., s.630.

4.1.2.3. OSMANLI DONANMASININ FİLOLARA TAKSİMİ :

Osmanlı Hükümeti tahtında bulunabileceği İstanbul ve Karadeniz sahillerinin emniyetini temin etmek gayesiyle,daha önce açıklandığı üzere önemli tedbirler almıştı. Bunlardan birisi bazı gemilerin bir haftalık Karadeniz'e ilk defa Şerefnuma adlı bir brikin çıkarıldığı ve bir Rus fırkateyni ile karşılaşmasına rağmen, herhangi bir çatışmaya girişmeden geri döndüğünü, karakola çıkacak gemi komutanları için hazırlanan ve ilgili yerde bilgi verilen talimatnameden anlamaktayız.³²¹ Daha sonra hiçbir Rus gemisine rastlamadan 11 Ağustos'ta İstanbul'a dönülmüştür.³²² Bu defa Patrona Osman Paşa, maiyetindeki hafif gemilerle karakol görevine çıkmış, muhtelif yerlerde geştü güzar ettikten sonra herhangi bir tehlikeyle karşılaşmadan 19 Ağustos'ta İstanbul'a avdet etmiştir.³²³ Osman Paşa'yı müteakip Pervaz-ı Bahri vapuru gönderilmiş, oda görevini ifa ederek salimen geri dönmüştür.³²⁴

Bununla beraber Eylül 1853 başlarında Rus gemilerinin Karadeniz'in Anadolu sahilinde bulunan ve önemli limanlarından biri olan Sinop taraflarında görüldüğüne dair ilk haber İstanbul'a ulaşmıştır. Kastamonu eyaleti valisi Hamdi Paşa, 9 Eylül 1853 (5 Zilhicce 1299)'te Sadaret makamına yazdığı tahriratında,³²⁵ idareti altında bulunan Sinop kalesi ve tabyalarını ve sahilde bulunan diğer kazaların durumlarını kontrol ve bu yerlerin muhafazasını dikkat etmesinin kendisinin görevi olması dolayısıyla Sinop'un ihtiyaçlarının belirlenmesi için Sadık Efendi'nin, kaledeki tabya ve istihkamların kontrolü içinde bir alay Ahmet Bey'in de görevlendirildiklerini ve lüzumu görülen her türlü alet ve harp malzemesinin gönderilmekte olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Sinop çevresinde birkaç Rus gemisinin görülmesi dolayısıyla sahilde bulunan kale ve tabyaların istihkamına bakılmakta olduğunu ve bu cümleden olarak Sinop kalesi ve tabyalarının tahkimatı için Sinop kaymakamı Hüseyin Paşa ile haberleştiğini tahriratına ilave etmiştir.

³²¹ BOA, İr.-HR, No:5182, L.24.

³²² BOA, İr.-HR, No:17455.

³²³ BOA, İr.-HR, No:17383.

³²⁴ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.82.

³²⁵ BOA, İr.-HR, No:17480.

Daha sonraki tarihlerde Rus gemilerinin Amasra açıklarında da görüldükleri hakkında İstanbul'a haber gelmiştir.³²⁶ Amasra açıklarında görülen bu Rus filosu, Rus Karadeniz filosu kumandanlarından Amiral Aleksiyeviç Kornilov'un emrinde bulunan deniz yüzbaşı Grigoriy İvanoviç Butakov'a aitti.³²⁷

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında mübarek makamlarla ilgili görüşmelerden olumlu netice alınmaması ve Rusya'nın Memleketeyin'i işkal etmesi üzerine, daha önce belirtildiği gibi Osmanlı Devleti 4 Ekim 1853'te Rusya'ya resmen harp ilan etmişti.³²⁸ Anadolu sahillerinde Rus gemilerinin dolaşması, Anadolu ordusu ile İstanbul irtibatının deniz yolu ile sağlanması, sahil şeridindeki şehirlerin ve yerli-yabancı ticaret gemilerinin korunması gibi hususlar, Osmanlı Hükümeti'nde, Karadeniz'de güçlü bir filo bulundurulmasının gerekli olduğu kanaatini pekiştirdi.

Rus tehlikesinin artması üzerine Karadeniz'e gönderilecek filonun belirlenmesi hakkında Bahriye Meclisinde yapılan görüşme sırasında Müşavir Paşa,³²⁹ Kaptan-ı Derya Mahmut Paşa'ya donanmanın birlikte Karadeniz çıkarılması teklifinde bulunmuştur. Böylece o, denize çıkıp kısa bir gezinti yapmak ve bu suretle deniz erlerinin arma, yelken ve manevrada denemek istiyordu. Ancak Türk Donanmasına ait bütün gemilerin Karadeniz'de görünmesi, Rus Donanmasının limanı bırakıp harekete geçmeye sevk edeceğinden korkulduğu için bu teklif kabul edilmemiştir.³³⁰ Halbuki Müşavir Paşa Rus Donanmasının karşısında kuvvetli bir donanma yerine, birkaç firkateyn görmesi ile şevk ve ümide kapılarak Türk sahillerine yaklaşacağı kanaatinde idi. Görüşmede Karadeniz'e gönderilecek filonun hangi gemilerden teşekkülü hakkında bir karara varılamamakla beraber, Karadeniz kıyısında hafif tonajda bir filonun kışlayabileceği bir limanın tespiti hususunda mutabakat sağlandı. Bahriye Meclisinin bu konuda hazırlattığı raporda³³¹; Anadolu ve Rumeli sahilinde en uygun limanın Sinop limanı olduğu, burada bir miktar geminin kışlayabileceği, hatta gerektiğinde asker dahi çıkarabileceği belirtiliyordu.

³²⁶ BOA, İr.-HR, No:5182, L.4.

³²⁷ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.6.

³²⁸ BOA, Yıldız Esas Evrakı, Kısım No:33, Evrak No:1217, Zarf No:73, Karton No:91.

³²⁹ Haluk F, ŞEHİSUVAROĞLU, Deniz Tarihimize ait Makaleler, Deniz Mecmuası, İstanbul 1965, s.58-59.

³³⁰ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.79.

³³¹ BOA, İr.-HR, No:5182, L.8.

Raporun devamında, Sinop limanına düşmen hücumunun muhtemel olduğu, bunun içinde vapurların karakol görevi ile savunma tertibatı alınmasının lüzümüne işaret ediliyordu.

Görüşmeler neticesinde İstanbul'un korunması için bir filo teşkil edilmiş, Erkan-ı Harbiye Reisi Ahmet Paşa'ya bu hususta birde talimat gönderilmiştir. Aşağıda yazılan bu talimata göre filo gerekirse Rus Donanması ile savaşa girişilebilecekti. Ancak Rus Donanmasının üstünlüğü sezilirse savaştan imtina edilecekti. Ayrıca filo kumandanının emirlerine gemi kaptanlarının ve süvarilerinin itaat edeceklerine dairde ikazda bulunmaktadır. Bundan başka kaptan paşanın Rusya sahillerine kadar gidebileceği kaydına talimatta yer almıştır. Talimatın üzerinde bulunan mühürden Kaptan-ı Derya Mahmut Paşa'nın da okuduğu anlaşılmaktadır. Talimatın tarihi ile Sinop baskını arasında sadece iki günün bulunması, talimatın filonun hareketinden sonra hazırlandığı veya kaptanı deryaya takdim edilen nüshanın bu tarihi taşıdığı tahmin olunabilir. Söz konusu talimat şöyledir:³³²

“Bu kerre çend kıta vapur-ı hümayun-ı şahane ile Bahri Siyah canibine tayin ve izan kılınan ferik saadetli Ahmet Paşa hazretlerine talimattır:

İş bu talimatın ahkam-ı münderecesi ferik-i müşarun-ileyh hazretleri tarafından harf be harf icra ve herhalde ibraz-ı hüsnî hizmet ve me'muriyete fırsat ve i'tina olunarak hilafi hareket vuku'undan begayet hazer ve mücanebet ve filo tertibi hususuna güzelce nezaret ve hususatı meşruhayı ifaye dikkat olunmak için.

Fi 27 Safer sene 70”

“Paşay-ı müşarun-ileyh hazretlerinin memuruyeti Bahri Siyah canibinin Anadolu ve Rumeli sevahirinde bulunan memaliki mahruse-i şahanenin ve Karadeniz'e mürur-u ubur eden Devlet-i Aliyye ve sair devletler ticari sefaininin emr-i muhafazalarına dikkat ve mübaderet eylemek olduğundan müstahab-ı ma'iyeti olan süfün-i hümayun-ı mülukane ile Rusya Donanmasına tesadüf eylediği mahalde müsta'inen billahi te'ala muharebe etmek icab-ı me'muriyetinden olup, fakat mevcut ma'iyeti olan süfün-i hümayunun mikdarına nazaran tesadüf olunan Rusya sefainine galebe memul olduğu halde muharebeye tasaddi ile olmadığı surette icabına göre hareket ve ma'iyetinde bulunan sefine-i hümayunları havanın ve mevki'in icabına göre filosundan ayırmayıp daima topluca

³³² BOA, İr.-HR, No:5182, L.26., Mücteba, İLGÜREL, Rus Donanmasının Sinop Baskını, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri(13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, s.167-168.

bulunup süfün-i hümayun-ı mezkurenin bir güne tehlike ve muhataraya düşer olmamaları esbabının istihsaline daima ihtimam ve dikkat eyliyecektir.

Paşa-yı müşarünileyh hazretleri Bahr-ı Siyaha'da bulunan süfün-i donanma-yı hümayun-ı şahaneye kumandan olarak cümlesi me'mur-i ma'yyeti olacağından her birisi müşarünileyhin emr ve re'yine mütaba'at etmek ve her ne mahalde ikamet ve ne tarafa' azimet olunmasını emr-ü tembih eder ise derhel icraya müsara'at kılınmak lazim geleceğinden bu babda kaffe-i ümera-yı bahriyye ve süvariler tarafından ihtimam ve dikkatle hilafına hareketden mücanebet ve müşarünileyh hazretleri dahi iktiza-yı dirayet ve hamıyyeti üzere icabı-ı hal ve maslahata göre hareketle bi-avnihi te'ala bi'l-muharebe hüsnü muzafferiyet ve muvaffakiyeti bargah-ı cenab-ı ahadiyetden temenni ile ümera ve zabitan-ı mumaileyhimden emr ve re'yinin hilafına hareket edenler olur ise müşarünileyh hazretleri tebdil ve te'dip ile keyfiyeti Makam-ı Celil-i Cenab-ı Kapudaniye inhaya me'zun ve murahas olarak her halde asar-ı revıyyet-i mendi ve dirayeti ibraza bezl-i cehd ü gayret edecektir.

Bazen hava müsa'id olarak Rusya sevhiline doğru gidilmesi mümkün olduğu halde ol havalıye dahi azimetle görülen Rusya korsan sefaininin bi'l-muharebe galebe olunarak kazanılması melhuz olup ve göze kesdirildiği suretle derhal üzerine varılarak hareket-i hasmaneye mübaşeretle ele geçirilmesi esbabının istihsaline müşarünileyh hazretleri tarafından say'u miknet kılınacaktır.

Fi 27safer sene 70".

Ekim ayı içinde yapılan görüşmeler neticesinde Osmanlı Donanmasının görev taksimi ile dört guruba ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar;

(1) Donanma komutanı Patrona Kayserili Ahmed Paşa kumandasında, karakol görevi yapan filolara askeri taşıma yapacak filo,³³³

(2) Mısır'dan gelen askeri Varna'ya götürmek ve Karadeniz'in Rumeli taraflarında karakol görevi yapmak üzere mirliva Mısırlı Hasan Paşa maiyyetindeki filo,³³⁴

(3) Batum'a ve Doğu Karadeniz limanlarına mühimmat-ı harbiyye sevk etme görevi verilen Patrona Mustafa Paşa kumandasındaki filo,

³³³ Afif, BÜYÜKTUĞRUL, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması II, Deniz Mecmuası, İstanbul 1982, s.416.

³³⁴ Fevzi, KURTOĞLU, 1853-1855 Türk -Rus Harbi ve Kırım Seferi, İstanbul 1307, s.24.

(4) Mustafa Paşa filosunu himaye etmek ve İnceburun ile Amasra sularında dolaşarak sahilin emniyetini sağlamak üzere Patrona Osman Paşa ile Riyale Hüseyin Paşa'nın emrine verilen filo.³³⁵

4.1.2.4 MISIRLI HASAN PAŞA FİLOSUNUN HAREKATI :

Mısır'dan yardım için gönderilen donanmanın başında bulunan Mirliva Hasan Paşanın³³⁶ maiyetine Osmanlı ve Mısır Donanmalarından toplam sekiz adet gemi verilerek, Mısır'dan gelen askeri Varna'ya götürmek ve Karadeniz'in Rumeli taraflarında karakol görevini yürütmek üzere Karadeniz'e çıkması emredildi.³³⁷ Hasan Paşa'nın maiyetine verilen gemilerin isimleri tam olarak belirtilmemiş olmakla beraber, bu filonun İstanbul'a döndüğünü bildirmek üzere Kaptan-ı Derya Mahmud Paşa tarafından Sadaret Makamı'na yazılan 16 Kasım günlü tahriratından filonun şu gemilerden kurulu olduğu anlaşılmaktadır;³³⁸ Şehbaz-ı Bahri, Reşid ve Kaid-i Zafer adlı fırkateynler, Eser-i Cedid, Tair-i Bahri, Savn-ı Bari , Mir-i Bahri ve Pesendide adlı vapurlar.

Hasan Paşa'ya verilen 23 Ekim 1853 (20 Muharrem 1270) tarihli talimatta; "Rusya Devleti beylik sefinelrine ras gelir ise, onlar tarafından hasmane muamele olunmayacak şimdiye kadar ittihas olunan usul üzere gidilmesi, eğerce Rusyalı tarafından tecavüs olunacağına cezm-i yakin hasıl olur ise olvakt avn-ı hakla mukamele olunamayacağı anlaşılırsa hemen boğaza doğru gelmesi ve keyfiyeti bir vapur ile Donanma-yı Hümayun'a bildirmesi"³³⁹ istenmekteydi. Hasan Paşanın İstanbul'dan hareket ettiği gün Tuna'da Ruslara karşı ilk ateşin açıldığı ve 27 Ekim'de de Rumeli Müşiri Ömer Paşa ile Rus kuvvetleri arasında savaşın başlaması³⁴⁰ üzerine, Hasan Paşayı durumdan haberdar etmek ve yeni talimatı iletmek üzere Nusratiye Fırkateyni ile Müşafir Paşa gönderildi.³⁴¹ kapudalık makamından Hasan Paşaya yazılan yeni talimata;"Karakolda buldukları süre içinde parekende gezmeyip topluca gezmeleri, Rusya tarafından hasmane hareket vukubulursa, bizim taraftan da mukabelede bulunmasının gerektiği, şayet Rusya

³³⁵ BOA, İr.-HR, No:5182, L.4,5,6. ; DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27, 35-A, 35-B.

³³⁶ BOA, İrade-Mısır, No:547.

³³⁷ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No:9.

³³⁸ BOA, İr.-HR, No:5182, L.12.

³³⁹ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No:29.

³⁴⁰ İsmail Hami, DANİŞMEND, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi VI, İstanbul 1972, s.146.

³⁴¹ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.81-82.

gemilerinin kalabalık olması dolayısıyla mukabele olması dolayısıyla, mukabele olunamazsa, kendilerine muhafaza ederek boğaza doğru gelmeleri ve acele olarak durumun bir vapurla Donanma-yı Hümayun'a ve kalelere bildirilmesi"³⁴² emredilmekteydi.

Hasan Paşanın filosu kasım ayının ilk haftasında çok şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Müşavir Paşanın Hasan Paşanın yanına gitmesinden sonra meydana gelen³⁴³ bu fırtına ve Hasan Paşanın maiyetindeki deniz eratının durumu hakkında Müşavir Paşa çok değerli bilgiler vermektedir. Onun kaydettiğine göre³⁴⁴, Hasan Paşanın yanına vardığında hava iyice bozmuş, fırtına çıkmasından korkuluyordu. Bu sebeble Hasan Paşa Müşavir Paşa'dan, "Fırtına anında denizde kalmak mı, yoksa boğazdan içeri girmek mi muvafıktır?" diye sormuş, Müşavir Paşa da "Denizde kalmanın daha doğru olacağı" cevabını vermişti. Böylece o, filonun rüzgaratı kıyısında büyük tehlike altında kalmasına mani oldu. Nitekim bir müddet sonra bora, fırtına patladı ve devam etti. Yağmur, sulu ve sebken kar birbiri peşine geldi. 11 Kasım gecesı güvertede bir kaç parmak kalınlığında kar yağmıştı. Birbiri ardına gelen bu seri fırtınalar filoya çok büyük zahmet ve zarar verdi. Bu fırtına esnasında, Kaid-i Zafer fırkateyni filodan koparak kayıplara karıştı. Bu fırkateynin sonradan Sinop'a gittiği öğrenildi.

Fırtına ve gemilerin durum hakkında bu izahatı veren Müşavir Paşa, gemi erleriyle olarak da şunları kaydetmektedir;³⁴⁵ "hemen hepsi az çok deniz tutmasından ve kanlı basurdan muzdarip gemiler eratının hali insanda acımayla karışık bir hayranlık uyandırıyor. Bunlardan hiç birisinin sırtında fanila yoktu. Ayağında çorabı olan bir kaç kişi vardı. Kışlık esvab eksik olduğu için bir takımları hala ince beyaz pantolon giymekteydiler. Kilimden kalın olmayan yataklarında tek ve pamukla karışık battaniyeler altında yatıyorlardı. Gömlek ve ceketleri, hatta olanların kaputları öyle bir kumaşla yapılmıştı ki arkasından yıldızlar seyredilebiliyordu. Gıdaları; peksimet, pirinç, zetin ve sudan ibaretti. Bunları da ancak açlığı bastırarak kadar verebiliyorduk. İnsan besleyecek kuvvet ve miktarda yiyecek yoktu. Lakin bütün bu felaketler içinde tek bir tanesi metanetsizlik göstermedi, vazifesin yapmaktan kaçınmadı. Birçokları soğuktan,

³⁴² Risale-i Mevkuat-i Bahriye IV, Eylül 1334, s.485-486.

³⁴³ BOA, İr.-HR, No:5182, L.21.

³⁴⁴ S.Adolphus, SLADE, age., s.82.

³⁴⁵ S.Adolphus, SLADE, age., s.83.

ıslanmaktan bitmiş bir halde güverteden indiriliyordu." Slade, filonun içinde bulunduğu yoksulluktan dolayı Bab-ı Ali'yi kabahatli tutmanın mümkün olmadığını çünkü devletin son üç ay içinde kara ve deniz kuvvetlerine üç katına kadar çıkarmakla girdiği büyük masrafın altından kalkamadığını da ilave etmiştir.³⁴⁶

Karadeniz'de amansız bir fırtınayla mücadele eden Hasan Paşa, siyasi vaziyetin gittikçe gerginleşmesi üzerine İstanbul'a dönme emrine uyararak,³⁴⁷ 16 Kasım'da İstanbul'a avdet edip sabahleyin boğazdan içeri girdi.³⁴⁸ Ancak kumandası altındaki gemilerden herbiri fırtına dolayısıyla bir tarafa savrulduklarından farklı zamanlarda İstanbul'un değişik yerlerine gelip demir attılar. Bu cümleden olarak Şehbaz-ı Bahri fırkateyni gece büyük liman denilen yere Reşit fırkateyni de Umuryeri'ne gelip demirledi.³⁴⁹ Aynı gün Kapudan-ı Deryalık makamından Bab-ı Aliye yazılan arz tesdiresinde; Hasan Paşa'nın Karadeniz'den avdetle boğazdan içeri girdiği ve bu filonun erzak ve sair levazım noksanının ikmal edilek yine sefre hazır hale getirileceği belirtilmekteydi.

Bu arz teskiresinde ayrıca, Fırka-ı Mısıriye kumandanı Hasan Paşanın avdetiyle karakol görevine daha önce Karadeniz'e çıkmış olan Patrona Osman Paşa ile Mirliva Hüseyin Paşa kumandasındaki yapacağı bildiriliyordu. Hasan Paşadan alınan bilgiye göre Müşavir Paşanın da bahsettiği üzere Kaid-i Zafer fırkateyni sekiz-on gün kadar önce çıkan fırtınada filodan koparak kaybolmuştur.³⁵⁰ Bu fırkateynin Sinop tarafına gittiği tahmin edildiğinden;³⁵¹ Kaptan-ı Derya Mahmut Paşanın verdiği bilgiye göre adı geçen fırkayenin aranması için bahriye meclisi azasından kaymakam Emin Bey görevlendirilmiştir, o da Persut vapuru ile Karadeniz'e çıkarak Sinop tarafına gitmiştir.³⁵² Ayrıca Patrona Osman ile Mirliva Hüseyin Paşa'lara yazılan 16 Kasım (15 Safer) günlü kaptan-ı deryalık teskeresinde ;³⁵³ "Kaid-i Zafer fırkateyni hümayunu, filsoundan ayrılarak sizin tarafınıza doğru gittiği işitildiğinde Nora'ya gelmiş ise veyahut gelirse yalnız filosuna göndermeyip nezdinizde tevvik" denilmek suretiyle Kaid-i Zafer'in de maiyetine alınması istenmiş

³⁴⁶ S.Adolphus, SLADE, age., s.84.

³⁴⁷ A.Tevfik, GÜREL, Türk-Rus ve Müttefiklerinin Kırım Savaşı, Deniz Mecmuası, İstanbul 1935, s.36.

³⁴⁸ BOA, İrade-Mısır, No:560.

³⁴⁹ BOA, İr.-HR, No:5182, L.12.

³⁵⁰ BOA, İr.-HR, No:5182, L.12.

³⁵¹ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27.

³⁵² BOA, İr.-HR, No:17798, L.1.

³⁵³ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27.

ayrıca lüzümü olduğu takdirde Persut vapurunun da maitinde istihdam edebileceği belirtilmiştir. 26 Kasım'da (25 Safer) sadaret makamına yazılan kapudan-ı deryalık arz teskiresinde³⁵⁴ Sinop'a gitmiş olan kaymakam Emin Bey'in İstanbul'a avdet ettiği ve adı geçen fırkateynin emniyeten Sinop limanına vararak Osman Paşa'nın filosuna iltihak edildiği ifade edilmiştir. Daha önce mevcut olan noksanlıkların giderilerek yeniden sefere hazır hale getirileceği belirtilen Hasan Paşa filosunun bir daha Karadeniz'e çıkmadığı anlaşılmaktadır.

4.1.2.5 PATRONA MUSTAFA PAŞA FİLOSUNUN

HAREKATI:

İstanbul'un Kafkasyayla irtibatı deniz üzerinden sağlandığından Batum'a ve Doğu Karadeniz limanlarına mühimâtı harbiyye sevketmek üzere, Patrona Mustafa Paşa kumandasında bir filo teşkil edilmiştir.³⁵⁵ Bu filo da bulunan gemilerin isimleri, komutanları ve top adedi şöyledi;

<u>GEMİNİN İSMİ</u>	<u>KOMUTAN</u>	<u>TOP ADEDİ</u>
Fevz-i Bari vapuru (sancak gemisi)	Patrona Mustafa Paşa Kapudan Ahmed Bey	12
Mecidiye vapuru	Kapudan Mustafa Bey	12
Saik-i Şadi vapuru	Türk İsmail bey	12
Taif vapuru	Yahya Bey	12
Ereğli	-	10
Muhbir-i Surur fırkateyni	İzzet Bey	36

Bu nakliye filosunun koruma görevi ise Patrona Osman ve Mirliva Hüseyin Paşalar komutasındaki filoya verilmişti.³⁵⁶ Kafkas cephesi için muhimmat ve levazım yüklemiş olan Patrona Mustafa Paşa kumandasındaki filo, 21 Ekim 1853'te Boğaz'dan ayrıldı.³⁵⁷ Karadeniz'de düşman saldırısıyla karşılaşmayan Mustafa Paşa, Anadolu tarafında önce Trabzon'a uğramış, vali ile görüştüktan sonra Batum'a gitmiştir. Bölgenin durumu hakkında Batum muhafızı ile görüşmesini müteakip Sohumkale'ye hareket eden Mustafa Paşa, Ruslara karşı ayaklanmış olan Şeyh Şamil'in Çerkezistan'daki naibi tarafından Osmanlı Hükümeti'ne gönderilmiş olan mektupların cevabını taşıyan Çerkez İsmail Efendi'yi de beraberinde götürmüş ve Sohumda'daki halka dağıtılacak olan yüzaltmış

³⁵⁴ BOA, İr.-HR, No:17798, L.1.

³⁵⁵ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27, 35-A, 35-B.

³⁵⁶ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27, 35-A, 35-B.

³⁵⁷ BESBELLİ, Saim, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekati, Ankara 1977, s.42.

sandık fişek, otuz varil barut be bir miktar külçe kurşunu da kolaylıkla bu limana çıkarmıştı. Bu yardımlardan ziyadesiyle memnun olan Sohum halkı, daima Devlet-i Aliyye'ye bağlı kalıp hizmet için can ve başla çalışacaklarını beyan etmişlerdir.³⁵⁸

Mustafa Paşa dönüşte Sinop'a uğrayarak burada kısa bir süre kalmıştır. O sırada Batum'dan dönmekte olan Nil vapuru ile kapudanlık makamına bir tahrirat gönderen Mustafa Paşa, Patrona Osman Paşa'nın maiyetindeki filonun Sinop'ta demirlemiş olduğunu, vapurlar için Sinop limanında yeteri kadar kömür bulunmadığını, Sinop kale ve istihkamlarının bakıma muhtaç olduğunu belirterek İstanbul'dan yardım istemiştir.³⁵⁹ Bunun üzerine kapudan-ı deryalık makamı, Bolu Sancağı'ndaki Ereğli'de birçok geminin kömür beklediğini, buraya fazla miktarda kömür yığılmasının gerektirdiğini ve Sinop tahkimatının durumunu tophane müşirliğine bildirdiği gibi, Persud vapurunu da Ereğli'deki ticaret gemilerine kömür yükletip süratle Sinop, Trabzon ve Batum'a sevkettirmek göreviyle Karadeniz'e göndermiştir.³⁶⁰

Bu arada Kasım ortasında Trabzon'a cephaneye götüren Şepher vapuru, Kerempe civarında Rus korsan gemilerinin saldırısına uğramış ise de her iki gemi, Sinop limanına gelmeyi başarmıştır. Burada bulunan Patrona Mustafa Paşa'nın yüklü olan gemiyi, maiyyetindeki Fevz-i Bari vapuruyla yedeğinde Trabzon'a gönderdiği, kapudanlık makamının 18 Kasım'da seraskerlik makamına ve Bab-ı Ali'ye yazdığı tezkireden anlaşılmaktadır.³⁶¹

Kısa bir süre Sinop'ta oyalanan Mustafa Paşa, filosunda bulunan Taif ve Ereğli vapurlarını Sinop'ta bıraktıktan sonra yola çıkmış ve Karadeniz'de hiçbir tehlikeye maruz kalmadan İstanbul'a avdet etmiştir. Karadeniz'deki faaliyetleriyle ilgili raporu kapudan-ı deryalık makamına arz etmiştir.³⁶²

³⁵⁸ Risale-i Mevkuat-i Bahriye IV, Eylül 1334, s.595.

³⁵⁹ Risale-i Mevkuat-i Bahriye IV, Eylül 1334, s.89-490.

³⁶⁰ BESBELLİ, Saim, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.42.

³⁶¹ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk.No:32.

³⁶² BOA, İr.-HR, No:5182, L.5.

Karadeniz'in meşhur ve etkili fırtınası dolayısıyla Sinop limanına demirlemiş bulunan Patrona Osman Paşa filosu, Mustafa Paşa'nın oradan ayrılmasıyla problemleri ile başbaşa kalmıştır.

4.1.2.6 PATRONA OSMAN PAŞA FİLOSUNUN HAREKATI :

Karadeniz'de gittikçe artmakta olan Rus tehlikesine karşı tedbir almak gayesiyle Bahriye Meclisi'nde yapılan görüşmelerde, Bolu-Kastamonu hududundaki Amasra ile İnceburun sularında gezerek sahilin emniyetini sağlamak ve ayrıca Batum'a Mühimmat-ı Harbiye'yi sevkedecek olan Patrona Osman Paşa ile Riyale Hüseyin Paşa kumandasında bir filo teşkiline karar verilmişti.³⁶³ Bu karar gereğince teşkil edilen filo, şu gemilerden kurulmuştu; Fırkateynler: Avnillallah (Sancak gemisi, komutan Patrona Osman Paşa), Nizamiye (Muavin Sancak gemisi, komutan Riyale Hüseyin Paşa), Nesim-i Zafer, Fazlullah, Nevek-i Bahri ve Dimyat.

Korvetler : Necm-i Efşan, Fevz-i Ma'büd ve Gül-i Sefid.

Vapur : Pervaz-ı Bahri. Toplam on gemi.

5 Kasım'da Boğaz'dan ayrılan³⁶⁴ Osman ve Hüseyin Paşalara kapudanlık makamından verilen talimatta³⁶⁵ ; ".....Devlet-i Aliyye ile Rusya Devleti beynlerinden harp tahakkuk etmiş olmasına mebni mevcut ma'iyetiniz bulunan Süfün-i Şahane ile Bahr-ı Siyah'da geç-ü rüzgar eylediğiniz mahallelerde Rusya sefayin-i harbiyyesine tesadüf olduğu ve kazanacağınızı aklınız kesdiği ve gözüne kesdirdiğiniz halde onlar tarafından top atılmasına bakılmayıp tevekkülü alallah deyip hemen hareket-i hasmaneye mübaderet edip, bundan böyle işbu ta'limat-ı atıkaya ri'ayet olunmayıp avn-ı hakla berminval-ı muharrer harekete itina ve dikkat olunmak...." denilerek Karadeniz'de nasıl hareket edecekleri açıkca izah edilmişti.

Bir süre görev yerinde dolaşan bu filonun gemileri, havanın pek kötülüşmesi ve ani bir fırtınanın çıkması doayısıyla dağılarak 13 Kasım'da ve müteakip günlerde Sinop limanına gelip demirlediler. Osman Paşa'nın Kapudanlık Makamı'na yazdığı 19 Kasım (18

³⁶³ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27, 35-A, 35-B.

³⁶⁴ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekati, Ankara 1977, s.42.

³⁶⁵ BOA, İr.-HR, No:5182, L.6.

Sefer) günlü raporunda anlaşıldığına göre; şiddetli fırtına dolayısıyla, maiyyetindeki gemilerden Navek-i Bahri fırkateyni ile Fevz-i Ma'bud korveti Sinop adasını dolaşmayıp yolunu kaybetmişler, havanın düzelmesi ile iki gün sonra Navek-i Bahri, üç gün sonra da Fevz-i Ma'bud salimen Sinop limanına gelip filoya iltihak etmişlerdir. Dimyat fırkateyni ile Necm-i Efşan korveti de fırtına sebebiyle Sinop'a ulaşamayıp Gerze önüne demirlemişler, sonradan Sinop limanına gelmişlerdir.³⁶⁶ Bu suretle Sinop limanına toplanan gemiler, karşılaştıkları şiddetli fırtına ile çok hırpalanmışlardı. Personel soğuktan üşümüş ve denizde ıslanmış olmanın etkisiyle o derece yorgun düşmüştü ki limana girdikten sonra bir süre yelkenlerini saramaz bir durumda kalmışlardı.³⁶⁷

Mısırlı Hasan Paşa filosuna ait olup, fırtına sebebiyle kaybolan Kaid-i Zafer fırkateynini aramak üzere Persud vapuru ile Sinop tarafına gönderilmiş olan kaimmakam Emin Bey³⁶⁸ bugünlerde Sinop'a varmış ve durumu Osman Paşa'ya açıkladıktan başka, Kapudan-ı Deryalık Makamı'ndan gönderilen emirnameyi de iletmiştir. Bu yeni talimatta³⁶⁹; ".....ma'iyyetiniz olan Süfün-i Donanma-yı hümayun ile bu ana kadar ne taraflarda olduğunuz ma'lüm olup, fakat Rusya'nın kalyon sefineleri bu aralık İnce (Burun) üzerlerinde dolaşmakla olduklarının havadisatı mesmü muhlis olup mukteza-yı dirayetleri vechile düşman seferlerine mukabil olacağınızı aklınız kesdiği halde muharebeye mübaşeretle hasmane harekete mübaderet eylemeniz ve mukteza-yı mevsim muhalif havaya tesadüf olduğu halde Sinop limanına inip demirliyesiz ve bu ana kadar vuku'bulan havadisatı bend bend tarafımıza iş'ar eyliyesiz" denilmek suretiyle Rusya gemileri ile karşılaştıklarında nasıl hareket edecekleri yeniden hatırlatılmış, ayrıca muhalif havalarda Sinop limanına gidip demirlemeleri emredilmiştir.

Fırtınanın çıkması üzerine, yukarıda belirtilen emirnameye uygun olarak Sinop limanına gelip demirlemiş olan Osman Paşanın, Karadeniz'deki faaliyetleri ile ilgili olarak, bu talimata rağmen Kapudanlık Makamı'na bilgi vermediği, kendisine daha sonra yazılan tahriratlardan anlaşılmaktadır.³⁷⁰ Batum'a ve Karadeniz sahillerine harp malzemesi sevkiyatını yapan Mustafa Paşa filosunun İstanbul'a dönmesinden sonra, Kapudan-ı

³⁶⁶ BOA, İr.-DH, No:17798, L.4.

³⁶⁷ Saim, BESBELLİ, age., s.42.

³⁶⁸ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:27.

³⁶⁹ BOA, İr.-HR, No:5182, L.16.

³⁷⁰ BOA, İr.-HR, No:5182, L.5.

Deryalık Makamı'nda Osman ve Hüseyin Paşa'lara yazılan 26 Kasım (25 Safer) 1853 tarihli tahriratta şöyle denilmekteydi;³⁷¹

"Bahr-i Siyah canibinde bulunan süfün-i şahane kumandanları Liva Paşalara;

Kumandanızda bulunan sefayin-i şahane ile Sinop limanına lenger-endaz-ı aram oldukları tevarüd eden tahriratlarınız mealinden ve ferik saadetlü Mustafa Paşa hazretlerinin ifade-i şifaiyesinden anlaşılması olup, ancak liman-ı mezkür sert havalarda sefayin-i merkumenin muhafazasına elverişli ise de ve düşman sefinelerinin ma'azallahi te'ala orya zuhur ve hücumunda muhafaza mümkün olamayacağından hemen tahrirat-ı Meclisi visülünde biran tevaffuk ve aram olunmayıp cümleliman-ı mezkürden hareketle esna-yı rahda birbirinizden ayrılmayıp, ileri ve geri kalınmayıp topluca olduğunuz halde doğruca boğaza yakın mahallere gelip oralarda voltada bulunulması ve hava pek muhalif olupta barınılmayacağı anlaşılması suretde cümleliman-ı mezkürden içeriye girilmemesi için şukka-ı mahsusa tahrir ve tastir kılındı".

Düşman gemilerinin saldırısına açık olan Sinop limanından tahriratın ulaşmasını müteakip toplu olarak yazılan 27 Kasım (26 Safer) günlü yeni yazıda konuya biraz daha açıklık getirilmektedir. Bu yazının muhtevası da şöyleydi;³⁷²

"Patrona Osman ve Hüseyin Paşalara hamî, ma'iyet-i şeriflerinizde bulunan Sefain-i Şahane ile beraber Bahr-ı Siyah canibine ya'yin ve me'müriyetinizden şimdiye kadar geç-ü rüzgar olunan mahallerde Rusya gemisine rast gelindiği ve top atılarak kaçırıldığı gibi bir havadis yazmadığınızdan ve Rusya sefain ve vapurları ise amed-ü şüd etmekte olan vapur ve tüccar sefayinine daima sarkıntılık ederek birkaç fenalık dahi zuhur ettiğinden bu keyfiyetler ba'is-i ta'accüb olmaktadır. Galiba zatlarınız ma'iyetlerinizde olan sefain-i şahanenin bazılarını filosundan bırakarak limanlara ve Rusyalunun gezindiği sularda seyr-ü hareket etmiyerek selamet tarafa savuşuyorsunuz. Buralara boğaza avdetinizde zatlarınızdan sual olunacaktır. Ve müstashab-ı ma'iyetiniz olan Sefain-i Şahanenin filodan çıkanlar için dahi sual olunacaktır. Vusul-ı şukkada oradan heman hareketle bir sefinenin filodan çıkarılması ve ma'azallahi te'ala bu babda bir güne kusür ve rehavet zuhura gelipde bir zayı'at vuku'bulur ise haklarınızda vehameti intaç edeceği cihetle ona göre davranılması hususuna dikkat ve gayret eylemeniz siyakında tahşiyeye ibtidar kılındı".

³⁷¹ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:25, 35-A.

³⁷² DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:25, 35-B.

Filo komutanları Osman ve Hüseyin Paşaları davranışlarından dolayı tehdit eden ve baskından sadece üç ve dört gün önce yazılmış olan bu tahriratların kendilerine ulaşım ulaşmadığını tam olarak tesbit etmek mümkün görünmektedir. Ancak, bu emirlere rağmen filonun Sinop limanından ayrılmaması ve ayrıca İstanbul-Sinop mesafesinin uzaklığı dikkate alındığında, yazıların paşalara ulaşmadığı ihtimali ağırlık kazanmaktadır.

Gerek yukarıdaki belgelerden ve gerekse kasım ortalarında Sinop'taki filonun durumunu belirlemek ve fırtına sebebiyle kaybolmuş olan Kaid-i Zafer fırkateynini aramak üzere Persud vapuruyla Sinop'a gidip 27 Kasım'da geri dönen kaimakam Emin Bey'in verdiği bilgiden, Sinop'ta bulunan filonun emniyette olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Sinop'tan ulaşan son haberlerde, Kırım'ın yakınlığı dolayısıyla Rus gemilerinin bölgeye kolaylıkla gelip gitmekte oldukları ve filonun uygun bir hava bulup limandan çıkamadığı belirtilmekte idi.³⁷³ Bahriye meclisi'nde yapılan toplantıyı müteakip 28 Kasım (27 Safer)'da Bab-ı Ali'ye yazılan tahriratta, Karadeniz'de düşmandan barınılacak muhafazalı limanların bulunması, yelkenli gemilerin kötü havalarda açılmamaları ve bu yüzden istenilen limanlara, hatta boğaza girememeleri dolayısıyla bundan böyle bu çeşit gemilerin gönderilmeyeceği, Sinop'ta bulunan filonun geri alınacağı, Anadolu ve Rumeli kıyılarının uygun bölgelerinde ve Sinop önlerinde karakol yapmak üzere birkaç vapurun çıkarılmasının kararlaştırıldığı açıklanmıştır. Nitekim Sinop'ta bulunan filo komutanlarına yazılan yazıda; ".....bir iki gün zarfında ol tarafa bir alay asker-i redife-i şahane ile cenk vapurlarının irsali musammem bulunmuş olmakla bi lütfi te'ala bunların vüsülüne değin gayet mütebessirane hareketle kumandanızda vulunan Donanma-yı hümayun her halde hüsn-i muhafazasına itina ve dikkat buyurulması me'mül-i halisanemizdir denilerek durum kendilerine bildirilmiştir.

Sinop'taki filoya yardım ederek limandan çıkarmak ve Karadeniz'de karakol etmek üzere teşkil edilen filo şu vapurlardan oluşuyordu;³⁷⁴ Mecz-i Surur, Saik-i Şadi, Fevz-i Bari, Mecidiye, Persud, Şepher ve Savn-i Bari. Top adedi az vapurlardan kurulan bu hafif filonun nasıl hareket edeceğine dair talimatname de hemen hazırlanmış, ancak filonun hareketinden evvel Sinop faciasının vuku bulması bu müsbet kararın uygulanmasına fırsat vermemiştir.

³⁷³ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.43.

³⁷⁴ BOA, İr.-HR, No:5182, L.7.

4.1.2.7 KARADENİZ'DE MEYDANA GELEN

OLAYLAR :

Elde mevcut kaynaklardan çıkarılan neticeye göre, Karadeniz'de ilk çatışma, bir Osmanlı gemisi ile Rus filosu arasında 17 Kasım'da meydana gelmiştir. Rus Filolarının Karadeniz'deki faaliyetleri bahsinde daha teferruatlı izah edileceği üzere, Rus Karadeniz filosu başında bulunan Pavel Steponoviç Nahimov,³⁷⁵ Amiral Aleksiyeviç Kornivol komutasındaki bir filoyu, Karadeniz'in Rumeli sahillerine doğru yollamıştı.³⁷⁶ Türklerle savaş yapılması hususunda çarlık bildirisinin açıklanmasından sonra, Karadeniz filosu gemilerinden teşkil edilen bir başka filo da Nahimov komutasında Anadolu sahillerini dolaşmak üzere Sivastopol'dan ayrılmıştı.³⁷⁷

Kumandası altındaki gemilerle Rumeli sahillerinde bir süre dolaşan Kornilov, Vlademir gemisine komuta eden Grigoriy İvoniç Butakov'a, keşif için Amasra limanı istikametine gitmesini emretmiş, bunun üzerine Butakov, filodan ayrılarak Amasra'ya doğru harekete geçmişti.

Patrona Osman Paşa filosunda bulunan Pervaz-ı Bahri vapuru, bu günlerde kömür almak üzere Sinop taraflarından Ereğli'ye gönderilmişti. Pervaz-ı Bahri, Ereğli yönüne giderken Amasra ile Kerempe Burnu arasında, 17 Kasım günü, daha önce Kornilov tarafından o bölgeye gönderilmiş olan Butakov tarafından görüldü. Vlademir, ava çıkmış bir avcı gibi hızla Mısır'dan gelmiş olan bir türk gemisine yaklaşmaya başladı. Top bakımından daha üstün durumda bulunan Rus gemisi Vladimir, zaman geçirmeden Pervaz-ı Bahri'ye ateş açmaya başladı. Bu atışlarla Pervaz-ı Bahri'nin hem kaburga kısmında hem de direk aksamında çok büyük zarar meydana geldi. Bununla beraber Türk gemisi, Vlademir ve ona yardıma gelen Kornilov filosu ile kahramanca mücadeleye karar vermiş ve adeti az, menzilli kısa topları ile ateş açmaya başlamıştı. Bu atış sırasında Kornilov'un yağveri Teğmen Jeleznov vurularak öldü. Türk gemisi ile Rus gemileri arasındaki çarpışma karşılıklı mermi atışları ile bir süre devam etti. Kahramanca çarpışan Türk gemisindeli mürebattan kırk kadarı vurulmuş, ya da yaralanmıştı. Rus filosunda ise

³⁷⁵ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.39.

³⁷⁶ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.7.

³⁷⁷ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.5.

Jeleznov'dan başka üç tayfa daha ölmüştü. Üç-beş saat kadar süren bu çarpışma sonunda Türk vapuru Pervaz-ı Bahri, Rus filosunun eline geçmekten kurtulamadı. Gemi oldukça hasar görmüştü. Direkler parçalanmış, baca birçok yerinden ezilmiş ve delik deşik olmuştu. Güverte ise parçalanmıştı. Amiral Kornilov'un şerefine zapdedilen bu Türk vapuruna Kornilov adı verildi.³⁷⁸ Amiral Butakov, bu başarısından dolayı ikinci derece kaptan rütbesi ve dördüncü derece Gregory nişanı ile mükafatlandırıldı. Kornilov kumandasındaki filonun, bir Türk vapurunu saf dışı bırakması, Rus Karadeniz filosu mürettebatınca büyük bir sevinçle karşılandı. Kornilov, çarpışmaya iştirak etmemiş diğer gemilerdeki personelin morelini ve maneviyatını yükseltmek için, bir Türk vapuru karşısında kazanılan zaferi, Türk filosuna karşı kazanılmış zafre gibi göstererek bütün gemilerin resmi geçit yapmasını istedi.³⁷⁹

Türk kaynaklarında her nedense Pervaz-ı Bahri vapurunun Rus filosuyla yaptığı kahramanca çarpışmadan pek bahsedilmez. Sadece Müşavir Paşa bu konuda bilgi vermektedir.³⁸⁰ Rus kaynakları ise, yukarıda açıklandığı üzere, bu çarpışmaya çok önem vermiş ve zaferi bir türk filosuna karşı kazanılmış bir başarı olarak değerlendirmişlerdir. Karadeniz'de meydana gelen bu ilk çarpışmadan bir gün önce, yani 16 Kasım'da Beserabya adlı Rus savaş gemisi Nedar-ı Ticaret adlı türk tüccar gemisini savaş yapmadan ele geçirmişti.³⁸¹ Yine bu günlerde, Trabzon'a caphane götürmek olan gemiyi yedeğinde taşıyan Şepher vapuru, Kerempe civarında rus korsan gemilerinin saldırısına uğramış ise de salimen Sinop limanına gelmeyi başarmıştı.³⁸²

20 Kasım günü Karadeniz'de bir başka olay daha vuku bulmuştur. Rusya donanmasından dört vapur, dört fırkateyn ve cephaneye yüklü bir yelkenli gemiden müteşekkil bir Rus filosu, Şekvetil kalesini muhasara etmek gayesiyle kale önüne gelmiş ve kaleyi top ateşine tutmuştur. Sabahleyin erken saatlerde başlayıp dört saat kadar sürmüş olan bu çarpışmada, bir rus fırkateyni ile vapuru ağır hasar görmüş, vapurda bulunan askerlerden bir çoğu telef olmuş, sandala binerek kurtulmak isteyenlerde kalden atılan topun sandala isabet etmesi ile denizin dibini boylamışlardır. Gemilerin ağır zaiyata

³⁷⁸ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.40.

³⁷⁹ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.10.

³⁸⁰ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.82.

³⁸¹ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.45.

³⁸² DMA, MKT, Df.No:25, Vsk.No:32.

uğramasından dolayı zor durumda kalan Ruslar, perişan halde geri çekilmişlerdir. Rus gemilerinden tahminen altı-yedi bin top atılmış olduğu halde, kalede bulunan Türk askerlerinden altı neferin ölmesi dışında başak bir zarar olmamıştır.

Sinop baskını öncesinde Karadeniz'de meydana gelen bir başka çatışmada 21 Kasım'da olmuştur. Trabzon'lu Yahya Reis Selim Paşaya verilmek üzere oğlu Mustafa Reis'in sancağının Etne kazası sahiline yaklaştıklarında dört Rus vapuru ile karşılaştılar. Rus vapurları, bu sandalları ele geçirmek gayesiyle gülle atışına başlamış ve etrafını sarmıştı. Bunun üzerine Türk sandalları da karşı ateşe başlayarak sahile doğru çekilmeye gayret ediyordu. Top atışlarının kazada duyulması üzerine, kaza müdürü Mustafa Efendi ve kaza halkının toplanarak karadan ve denizden muharebeye katılmaları nedeniyle dört saat süren bir çatışma meydana gelmiş, neticede Mustafa Reisin içinde bulunduğu sandal, gülle isabetiyle hareketten atıl kalmış ve ondört neferiyle Rusların eline geçmiştir. Geriye kalan altı sandal, personeli ile salimen karaya ulaşmaya muvaffak olmuştur.

4.1.3. RUS KARADENİZ FİLOSUNUN FAALİYETLERİ:

4.1.3.1. RUS KARADENİZ FİLOSUNUN TEŞEKKÜLÜ VE 1853 HARBİNE KADARKİ FAALİYETLERİ:

1682 yılında on yaşında iken Rus çarı ilan edilen, ancak 1689'da hakimiyeti eline ala bilen I. Petro, Türk düşmanlığı telkiniyle büyüdüğünden, Karadeniz'e çıkmak ve Türkleri en nazik yerlerinden vurmak siyasetini benimsemiş bulunuyordu.³⁸³ Azak Denizi kıyılarında Rus hakimiyetini sağlayarak Avrupa ile münasebet kurmak için pencere açmayı düşünen çar, Don nehrinden çıkışı engelleyen Azak Türk kalesini almaya karar verdi.³⁸⁴ Nitekim bu gayeyle 1695'te Azak kalesi karadan muhasara edilmiş, fakat alınamamıştı.³⁸⁵ Bu muvakiyetsizlik I. Petro'ya bir filonun gerektiği gerçeğini gösterdi. Bunun üzerine aynı yılın sonbaharında Voronej nehrinin Don nehrine döküldüğü yerde savaş gemilerinin yapımına başlamış, çarın sonsuz gayeteri ve şiddeti emirleri neticesinde 1696 ilkbaharına

³⁸³ Akdes Nimet, KURAT, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.247-252.

³⁸⁴ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.6.

³⁸⁵ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi I,II,III,I,IV/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s.581-582.

kadar otuz savaş gemisi inşa edilmiştir. Böylece Rus Azak (Azov) filosu meydana getirilmiştir.³⁸⁶ I. Petro, bu filonun desteği ile 1699 Temmuz'unda Azak kalesini Osmanlıların elinden almayı başarmış ve böylece Karadeniz'e bir pencere açmış oluyordu.³⁸⁷

1710 yılına kadar yeni yapılan gemilerle güçlendirilen Azak filosu, 1711'de Osmanlı Devleti ile imzalanan Prut Antlaşması gereğince Azak kalesinin Türklere iade edilmesi,³⁸⁸ dolayısıyla kısmen tahribata uğramış bazı yeni gemiler de Türklere satılmış olduğundan büyük darbe yemiştir. Bununla beraber Çar I. Petro, filoyu yeniden canlandırmaya çalışmış ,ölümden sonra tahta çıkan halefleri I. Katerina , II. Petro ve Anna Ivanova zamanlarında filonun takviyesine gayret gösterilmiştir. 1736-1739 Osmanlı- Rus Harbinde, 1738'de Türk filosu tarafından muhasara altına alınan Azak filosu gemileri, Türklerin eline geçmesin diye topları sökülüp sahile çıkarıldıktan sonra yakılmıştır. Böylece Azak filosu ortadan kalkmıştır.³⁸⁹

1762'de Rus tahtına çıkan II. Katerina I. Petro'nun vasiyetnamesinde belirttiği "Karadeniz sahillerinde gün ve gün Rusyalıların yayılmaları ve Karadenizde tersaneler inşaa olunarak denize tamamen hakim olmaları ve İstanbul'a mümkün mertebe yaklaşılması³⁹⁰ hususlarına en çok riayet eden kişi olarak, Rusya'nın büyük bir devlet olabilmesi için kuvvetli bir donanmaya ihtiyaç olduğunu anlamış ve bu gayeyle Azak filosu yerine donanma filosunu kurmaya başlamıştır. Kısa zamanda güçlenen bu filo, Osmanlılara karşı yapılan savaşlara bilfiil iştirak etti. 1774 'te iki devlet arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Azak, Kerç ve Kılburun kalelerini elde den Rusya, böylece Karadeniz kıyılarına ulaşıyor ve Karadeniz'in kısmen kuzeyinde Osmanlı hakimiyetine son veriliyordu.³⁹¹ Karadeniz ise artık kapalı bir Türk denizi olmaktan çıkıyor, iki devlet arasında pay ve mücadele konusu bir deniz haline geliyordu.³⁹²

³⁸⁶ Akdes Nimet, KURAT, age., s.234.

³⁸⁷ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, age., s.583-584.

³⁸⁸ Akdes Nimet, KURAT, Prut Seferi ve Barışı (1771) II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951, s.526-537.

³⁸⁹ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.10.

³⁹⁰ Süleyman K, İRTEM, Boğazlar Meselesi, Deniz Mecmuası, İstanbul 1936, s.19.

³⁹¹ Akdes Nimet, KURAT, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.290-291.

³⁹² Afif, BÜYÜKTUĞRUL, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması II, Deniz Mecmuası, İstanbul 1982, s.291.

1783 yılında Kırım'ın Rusya'ya ilhakını müteakip, burada yeni bir limanın yapılmasına ve güçlü bir donanmanın kurulmasına karar verilmiş, bu gayeyle Knez Potemkin'e bağlı "Karadeniz Amirallik idaresi" tesis edilmiştir. 1784'te Rus Karadeniz filosuna üs olarak yapılan Sivastapol limanının hizmete girmesi ile Karadeniz filosunun teşkiline başlanmış, Çariçe II. Katerina'nın teşvik, gayret ve teftişler sayesinde kısa zamanda güçlü bir donanma vücuda getirilmiştir. Bu filo ilk vazifesinin 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbinde ifa etmiş ve önemli başarılar kazanmıştır.³⁹³

1798'de Mısırı işgal eden Fransız ordusunu buradan çıkarmak için Rusya ile aynı yılda yapılan ittiffak gereğince Osmanlı Devleti'nin yardımına Karadeniz filosuna ait gemiler gelmiş ve Fransızlara karşı savaşmıştır.³⁹⁴ 1806-1812 Osmanlı-Rus harbinde fazla bir varlık gösteremeyen Karadeniz filosu, Çar I. Nikola'nın desteğinde çok güçlenmiş ve Karadeniz'e hakim bir duruma gelmiştir.³⁹⁵

Rus-İngiliz ve Fransız müşterek donanmasını Navarin'de bulunan Osmanlı-Mısır Donanmasına 1827 Kasımında düzenledikleri baskınla³⁹⁶ Rus filosunda görev alanlar arasında daha sonra Sinop baskınını gerçekleştirecek olan Pavel Stepanoviç Nahimov, Vilomodir İvanoviç İstomin ve Vilamedir Alek Siyeviç Kornilov da bulunmuş ve zaferin kazanılmasında önemli hizmetler icra etmişlerdir. 1828-1829 Osmanlı-Rus harbinde Amiral Grek komutasındaki Karadeniz filosu, Anapa, Varna ve diğer kaleleri almakla ne derece güçlendiğini açıkça göstermiştir.

Mısır valisi paşanın, metbuu Osmanlı Devletine 1831'de isyan etmesi üzerine, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Hünkar İskelesi Antlaşması gereğince İstanbul'un muhafazasına yardımcı olarak gelen amiral Mihahil Petroviç Lazerev komutasındaki filo, Karadeniz donanmasına ait idi.³⁹⁷ Rusya bu antlaşma ve yardım

³⁹³ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi I,II,III,I,IV/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s.564-566.

³⁹⁴ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.31.

³⁹⁵ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.29.

³⁹⁶ Bilal K, ŞİMŞİR, Ege Sorunu –Belgeler (1912-1913)I, Ankara 1989, s.XXIV.

³⁹⁷ Afif, BÜYÜKTUĞRUL, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması II, Deniz Mecmuası, İstanbul 1982, s.383-384.

sayesinde Osmanlı Devleti üzerindeki ağırlığını arttırmış, onu adeta himayesi altına almaya muvaffak olmuştu.³⁹⁸

4.1.3.2. FİLONUN BASKIN ÖNCESİNDEKİ DURUMU VE KARADENİZ'E ÇIKMASI:

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1833'de Hünkar İskelesi Antlaşması'nın imzalanmasıyla ortaya çıkan barış durumundan Rus Karadeniz filosu yetkilileri azami derecede istifade etmişlerdi. 1832'de filo başkumandanlığına getirilen Amiral Mihayil Petroviç Lazerev'in islahat faaliyetleri ve üstün gayretleri neticesinde filo oldukça güçlenmiş, Rusya askeri gücünün en önemli kısmı haline gelmiştir. Nahimov Kornilov ve İstomin gibi komutanların da Rus deniz harp sanatının gelişmesinde büyük hizmetleri olmuştur.

1853 Osmanlı-Rus savaşı öncesinde Rus Karadeniz filosu 1835-1853 yapısı yedisi 120 toplu ve ondördü 84 toplu olmak üzere toplam yirmibir kalyon, her biri 44-60 toplu yedi fıkateyn, 12-20 toplu beş korvet, 12-18 toplu oniki brik, yedisi 16 toplu ve ikisi 8 toplu olmak üzere toplam dokuz uskuna, 10-12 toplu yedi kotra, 10 toplu iki yat ve toplamı onbin tonun üstünde otuzbir adet taşıt gemisi ile ayrıca Tuna nehrinde işleyen yirmisekiz adet uskurlu gambottan ibareti. Rus filosunun deniz üssü olan Sivastapol limanı kuvvetli tabyalar ve uzun menzilli toplarla donatıldığı gibi, Azak Denizi ağzını koruyan Yeni Kale ve Kerç'te de bataryaları bulunmaktaydı.³⁹⁹ Bu haliyle Osmanlı Donanmasından çok üstün olan Rus Karadeniz donanması, sevk ve idare yönünden, yeteneğini, 1853'e kadar başarılı bir şekilde göstermişti.⁴⁰⁰ Karadeniz filosu başkumandanı M.P.Lazerevin 1851 yılında ölmesi üzerine onun yerine kendi yetiştirdiği komutanlardan biri olan Amiral Povel Stepanoviç Nahimov atandı.⁴⁰¹ 1852'de, iki devlet arasında çıkan mukaddes makamlar meselesini görüşmeler yoluyla halledilmemesi ufukta yeni bir savaşın görülmesi ihtimalini kuvvetlendirmişti. Bundan dolayı Bahriye Nazırı Prens Mencikov Sivastapol'da kalarak savaş hazırlığı yapmakla görevlendirildi⁴⁰².

³⁹⁸ Enver Ziya, KARAL, age., s.137-138.

³⁹⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 1793-1908 III/5, Ankara 1978, s.455.

⁴⁰⁰ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.27-28.

⁴⁰¹ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.39.

⁴⁰² Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.4.

Prens Mencikov savaş hakkındaki beyannamenin alınmasından sonra Amiral Nahimov komutasında teşkil ettiği filoyu Karadeniz kıyılarına yolladı. Bu filonun görevi Türk gemilerinin İstanbul'dan Kafkas kıyılarına asker, silah ve harp levazımını götürmelerine mani olmak için takip etmek, ayrıca İstanbul ile Kafkasya arasında dört yol ağzını oluşturan Sinop limanını gözetlemektir. 13 Ekim'de Prens Mencikov tarafından Beserabya vapuru ile Türkler ile münasebetlerin kesildiği haberi Nahimov'a iletildi. O da, bu haberi mahiyetindeki gemi komutanlarına sevindirici bir haber olarak bildirdi. Daha önce Karadeniz'in Rumeli sahillerinde dolaşmak üzere gönderilen Kornilov'un mahiyetindeki filo burada Türk gemilerine rastlamadığından, yanında bulunan Koramiral Novasilki'yi Navhimova yardım etmek üzere, güney-doğuya, Kerempe Burnu istikametine gönderdi. Geride kalan Kornilov, Türk vapuru Pervaz-ı Bahri ile çarpışmakta olan Vlademir gemisine yardımda bulunmuş ve kısa süre içinde bu Türk gemisini mürettebatı ile birlikte esir almıştı. Novasilki filosuna yetişen Kornilov, Nahimov'a katılarak olup bitenleri anlatmasını tembih ettikten sonra Sivastopol'a yönelmiştir. Nahimov'un yanına varan Novasilki, emrindeki iki gemiyi ona bıraktıktan sonra kendisi de Sivastopol'a doğru yola çıkmıştır. Nahimov ise Karadeniz'in Anadolu sahillerinde dolaşmasını sürdürmüştür.⁴⁰³

4.2. SİNOP BASKINI:

Rus Karadeniz filosu, Karadeniz'in Anadolu sahilleri çevresinde dolaşarak Türk gemilerini arama faaliyetlerini sürdürürken, bir taraftanda karada Rumeli ve Anadolu cephelerinde bazı hadiseler vuku bulmaktaydı.

Rus kuvvetlerinin Eflak ve Boğdan'ı işgal etmeleri üzerine Osmanlı kuvvetleri Tuna'nın güneyindeki kalelerde her an bir Rus saldırısını karşılayabilecek tedbirleri almakla beraber, berkitmenin tamamlanması için gerekli zamanı kazanabilmek gayesiyle 27 Ekim 1853'te Vidin civarından Tuna'yı geçerek Kalafat'ı işgal etmişlerdi. Yine aynı günlerde Müşhir Selim Paşa kumandasında bulunan Batum ordusu Şekvetil(S.t Nikola) Rus kalesi üzerine yürümüş, yaptığı ani baskınla burasını ele geçirmişti. Rumeli ordusu

⁴⁰³ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.5-9.

komutanı Müşir Ömer Paşa, 3 Kasım 1853'te Rusçuk'tan Yerköy'e, Tutrakan'dan Oltaniçe'ye kuvvet geçirmişti. Ruslar Osmanlı hareketinin Bükreş'i hedef tuttuğunu zannederek Vidin tarafındaki kuvvetlerini de buraya çekerek Türk mevzilerine taarruz etmişlerdi. Beş saat süren bu çarpışmada Rus kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğramış, binlerce ölü bırakarak kaçmışlardı⁴⁰⁴. Bu arada Rus kuvvetlerinin Şekvetil'i geri almak için karadan ve denizden düzenledikleri saldırılar başarısızlıkla sonuçlandı.

Osmanlı kuvvetlerinin Anadolu ve Rumeli cephelerinde Rus kuvvetleri karşısında elde ettiği başarılar, Rusya'nın gururunu derinden yaralamıştı. Bunu telafi etmek ve Rus ordusunun moralini yükseltmek gayesiyle büyük bir zafer kazanmaya karar verildi. Bu zafer, kazanılması en kolay olan bir yerde arandı. Osmanlı Donanmasının büyük bir bölümünün, kalyonlar ve büyük buharlı gemilerin boğaza demir attıkları, Karadenize ise hafif tonajlı gemilerin gönderildiği Rusya tarafından bilinmekteydi. O halde, planlanan büyük zafer Karadeniz'de kazanılabilirdi. İşte bu gayeyle, Rus Karadeniz filosu komutanı Amiral Pavel Stanoviç Nahimov, havanın elverişsizliğine rağmen Sivastapol'a dönmemiş, Karadeniz'deki devriye gezisine devam etmişti. Neticede Türk filosunun Sinop civarında dolaştığını haber alan Nahimov, 19 Kasım günü maiyetindeki gemilerle Sinop istikametine harekete geçti. Ancak Karadenizin şiddetli bir fırtınasına yakalandı.⁴⁰⁵ Kovarna fırkateyni Trisivyaitel kalyonu ve Harbry vapuru gittikçe artan fırtınadan ağır hasara uğradıklarından tamir edilmek üzere komutan tarafından merkez üs Sivastopol'a yollandı. Nahimov'un elinde ise İmparatoriçe Maria, Çeşme ve Rostislav kalyonları ile Beserabya vapuru sağlam kalmıştır.⁴⁰⁶ Yoluna devam ederek 24 Kasım'da Sinop yakınlarına gelen Nahimov Türk filosunun Sinop limanında yamamakta olduğunu keşfetti. Türk filosu karşısında güçsüz hissettiğinden,⁴⁰⁷ Besarabya vapurunu, fırtınadan zarar gören gemilerin, sıhhatli ve yakın muharebeye elverişli olanlarla değiştirilmesi ricasını havi bir mektupla yardım istemek için Prens Mençikov'a gönderdi.⁴⁰⁸ Yardım gelinceye kadar boş durmayan Rus amirali, bir kere daha Sinop'a yaklaşarak ikinci bir keşif yapmış, Osmanlı filosunun kıyı boyunca yarım daire şeklinde bir hat üzerinde on beş kulaçta demirli olduğunu teşhis etmişti.⁴⁰⁹ Bu suretle

⁴⁰⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 1793-1908 III/5, Ankara 1978, s.457-458.

⁴⁰⁵ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.10.

⁴⁰⁶ Sergejev, TSENSKI, age., s.11.

⁴⁰⁷ Fevzi, KURTOĞLU, Sinop Baskını, Yeni Tarih Dergisi, Sayı XII (Aralık 1957), s.356.

⁴⁰⁸ Sergejev, TSENSKI, age., s.15.

⁴⁰⁹ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.44.

limanı abluka altında tutan Nahimov'a yardım için Prens Mençikov tarafından Kontramiral Novasilski komutasında gönderilen gemiler, 28 Kasım'da Sinop önüne gelerek filoya iltihak ettiler. Yeni gelen bu gemilerle Rus filosu çok güçlenmişti. Amiral Nahimov komutasındaki Rus filosunun durumu şöyleydi:

			Top Adedi			
Geminin İsmi	Sistemi	Komutan	68	28	24	18
İmparatoriçe Marin	İki Ambarlı	Amiral Nahimov	4	28	10	-
Çeşme	İki Ambarlı	-	2	30	10	10
Rostislav	İki Ambarlı	-	4	28	10	-
Paris	Üç Ambarlı	Kontamiral Novosilsky	14	36	14	10
Grandük Konstantin	Üç Ambarlı	-	14	36	14	-
Trisivyatitel	Üç Ambarlı	-	-	48	12	3
Toplam			38	206	70	23

İki ve üç anbarlı⁴¹⁰ büyük kalyonların yanı sıra filoda iki fırkateyn daha mevcut olup Yüzbaşı Spitsin kumandasında bulunuyordu. Bunlardan Kagul 44, Kulevçi ise 60 topa sahipti.

30 Kasım günü Osmanlı filosu ile harbin devam ettiği sırada, yine Prens Mençikov tarafından yardım için gönderilen Visamiral Aleksiyeviç Kornilov komutasındaki Odessa, Crimia ve Khersonnes adlarını taşıyan üç vapurda Sinop önüne gelerek Rus filosuna katılacaktır.⁴¹¹

Kontramiral Novosilsky komutasındaki yardımcı kalyonların gelmesiyle cesaretlenen ve Türk filosunu esir almak veya tahrip etmek niyetini taşıyan Amiral Nahimov, bu hususu görüşmek üzere sancak gemisi İmparatoriçe Maria da 29 Kasım'da diğer gemi komutanları ile bir toplantı düzenledi.⁴¹² Bu heyet toplantısında yapılan bu görüşme neticesinde baskına altı kalyonun iştirak etmesi kararlaştırıldı. Filoda bulunan fırkateynlerden Kagul ile Kulevçi'yi liman dışında pusuda bekleme görevi verildi. Daha sonra Nahimov'un yaverine dikte ettirdiği emir okundu. Savaşın umumi meseleleriyle ilgili olan bu emirnamenin son kısmında şöyle denilmekteydi;⁴¹³ "Değişen durumlar hakkında

⁴¹⁰ İsmail Hakkı, UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s.469.

⁴¹¹ Sergeyev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.21.

⁴¹² MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.41.

⁴¹³ Sergeyev, TSENSKI, age. s.14-15.

ilk talimatların kendi işini bilen kumandanı zor durumda bırakabileceği fikrini söyleyeceğim. Bundan dolayı ben, hepinizin müstakil olarak, istediğiniz şekilde hareket etmenizi müsaade ediyor, ancak vazifenizi mutlaka yerine getirmenizi istiyorum. Çünkü hükümdar olan imparator ve Rusya Karadeniz filosundan şanlı kahramanlıklar beklemektedir. Beklenenleri haklı çıkarmak bize bağlıdır." Böylece Rus filosu baskına hazır hale getirilmiştir.

Rus tarafında bu şekilde hazırlıklar devam ederken, limanda yatmakta olan Patrona Osman Paşa komutasındaki Türk Filosunda ne gibi hazırlığın yapılmakta olduğu ve limanın genel durumu hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Daha önce ilgili bahiste bilgi verildiği üzere Patrona Osman Paşa ile Riyale Hüseyin Paşa komutasında bulunan Türk filosuna ait gemiler, Karadenizde çıkan şiddetli fırtına sebebiyle, birbirlerinden ayrı olarak 13 Kasımdan itibaren Sinop limanına gelip demirlemişlerdi. Filonun 25 Kasım'a kadarki faaliyetleri hakkında Türk filosu komutanlarının harbiye nezaretine yazdıkları aynı tarihli tahrirattan bilgi sahibi olmaktayız. Bu tahriratta Rus gemilerden birkaç tanesinin Sinop adasını yıldız tarafına on mil kadar mesafede görülmesi üzerine Taif ve Ereğli vapurlarını karakol etmek üzere hazırlanırken Rus gemilerinin uzaklaştıkları belirtilmiş ayrıca birkaç Rus gemisinin Bartın boğazı ve Amasra çevresinde dolaştıklarına işaret edilerek, Rus limanının Sinop'a yakın olması dolayısıyla Rus gemilerinin kolayca yardım alarak kendi üzerlerine hücum edebilecekleri tehlikesine dikkat çekilmiş ve bu durumda nasıl hareket edecekleri sorulmuştur. Osman Paşa'nın görüşü belirtilen bu gemiler, çeşit ve gözetleme faaliyetine sürdüren Nahimov'a aitti.

Türk Filosu komutanlarının bu yazısına gönderilen tahriratta, birkaç gün içinde bir alay redif askeri ile cenk vapurlarının gönderileceği bunların visülüne kadar dikkatli bir şekilde donanmanın muhafaza edilmesi istenmekteydi. Nitekim daha önce bilgi verildiği üzere Sinop'taki filoya yardım etmek üzere yedi vapurdan meydana gelen küçük filo teşkil edilmiş, ancak bu filonun hareketinden evvel Sinop hadisesinin meydana gelmesi sebebiyle, filonun oraya gitmesine lüzum kalmamıştır.⁴¹⁴

⁴¹⁴ BOA, İr.-HR, No:5182, L.7.

25 Kasım'dan sonra Osman Paşanın Sinop limanından çıkararak, Karadenizde karşılaşacağı Rus Filosuyla harb etmek ve böylece İstanbul'a doğru yol olmak hususunda herhangi bir faaliyeti bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Sinop limanında bulunan Türk gemileri, sahil boyunca yarım daire şeklinde bir hat üzerinde demirlenmiş olup, sahil şeridinde bulunan beş batarya tarafında korunmakta idi.⁴¹⁵ Patrona Osman ve Riyale Hüseyin Paşa kumandasında Sinop limanına demirlemiş olan Türk flosunun durumu şöyleydi;

<u>Geminin adı</u> :	<u>Komutan</u> :	<u>Top adeti:</u>
Avnillah fırkateyni(sancak gemisi) Kapudan Hasan Bey	Patrona Osman Paşa,	50
Nizamiye fırkateyni (muavin sancak gemisi)	Riyale Hüseyin Paşa Kapudan Kadri Bey	64
Nesim-i zafer fırkateyni	Kapudan Ali Mahir Bey	48
Navek-i bahri	Kapudan Ali Bey	42
Fazlullah fırkateyni	Kapudan Mehmet Bey	48
Kait-i zafer fırkateyni	Kapudan Ethem Bey	22
Dimyat fırkateyni	Kapudan Ahmet Şahin Bey	42
Fevz-i Ma'büd Korveti	Kapudan Hüseyin Bey	22
Gül-i Sefit Korveti	Kapudan Salih Bey	22
Nec-i Efşan Korveti	-	22
Ereğli vapuru	-	10
Taif vapuru	Kapudan Yahya Bey	12

Bu gemilerden Ereğli ve Taif vapurları buharlı idi.⁴¹⁶

Rus filosu ile Türk filosu arasındaki nispetsizlik her bakımdan büyüktü. Rus gemilerinin çoğunu, devrin zıhrısına mukabil olan kalyonlar,⁴¹⁷ teşkil ederken Türk gemilerinin en büyükleri ise kruvazör muadili korvet ve fırkateyn gibi kalyonlara nispetle

⁴¹⁵ Haluk F, ŞEHSUVAROĞLU, Deniz Tarihimize ait Makaleler, Deniz Mecmuası, İstanbul 1965, s.125.

⁴¹⁶ Hayati, TEZEL, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1973, s.632.

⁴¹⁷ Mithat, SERTOĞLU, Osmanlı Tarihi Lugatı, Emel Yayınları, İstanbul 1986, s.189.

çok hafif tekneler idi.⁴¹⁸ Öte yandan Rus filosunda onsekiz funtluk 23, yirmidört funtluk 70, yirmisekiz funtluk 206 ve altmış sekiz funtluk 38 top bulunuyordu. Rus kalyonlarında bulunan bu topolar Fransız askeri mühendis ve generali Henry Joseph Paixhans'ın geliştirdiği ve onun adıyla anılan obüs topları olup, ağaçtan yapılmış gemiler kolaylıkla tahrip etme özelliğine sahipti.

Türk gemilerinde ise, top adeti Ruslarınkinden az olup, yirmidört funtu geçmeyen toplardan bir bordada ancak yüzdoksanaltı tanesi kullanılabilirdi. Ruslar ise yukarıda bilgi verilen büyük toplardan bir bordaya Türklere göre daha fazlasını kullanma imkanına sahip idiler. Üstelik Türk filosunun kullandığı som mermilere, onlar humbara ile karşılık verme avantajını da elinde bulunduruyorlardı.⁴¹⁹ Bu kuvvet dengesizliği, Türk filosu için harbin daha başlamadan kaybedildiği neticesini ortaya koyuyordu. Bununla beraber Sinop limanı ve Rus denizcileri, Türk bahriye mensuplarının bu elverişsiz şartlar içinde verdiği kahramanca mücadeleye şahit olmuştur.

29 Kasım gecesi rüzgar haddinden fazla esiyordu. Yağmur da devamlı ve de şidetli bir şekilde yağıyordu. Etraf ise zifiri karanlıktı. 30 Kasım sabahı hava sisli ve hafif bir yağmur yağıyordu. Görüş berbat olmakla beraber, kuzey rüzgarı baskın için çok uygun bir şekilde esmekteydi. Sabah saat dokuzdan sonra sisin biraz dağılması üzerine savaş hazırlığı yapılmasını isteyen Amiral Nahimov, saat onbuçuk sularında Sinop limanı istikametinde gidilmesini emretti.⁴²⁰ Bu emir gereği harekete geçen Rus filosu Türk filosunun karşısına demirleyecek şekilde sıraya girdi. Buna göre, başta Amiral Nahimov'un müfreze gemileri (İmparatoriçe Maria, Çeşme ve Rostislav), yanında ise Novasilski'nin gemileri (Paris, Trisivyatitel ve Gandük Konstantin) yerleşecek şekilde limana yaklaşıp demirlediler. Türk gemilerini müşahade altında tutmak görevi ile yerinde kalan Kagul ve Kulevçi fırkateynleri ise, harbin başlamasından bir süre sonra Rus filosuna yardım etmek üzere limana gelip, Novasilskinin gemileri yanına demirleyeceklerdir.

⁴¹⁸ Tevfik, İNCİ, Sinop Faciası, Resimli Tarih Mecmuası VII, İstanbul 1956, s.546.

⁴¹⁹ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.44.

⁴²⁰ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.14.

Rus gemilerinin baskın niyetiyle limana gireceğini tahmin etmeyen Osman Paşa, bir ifadeye göre İngiliz ve Fransız Donanmalarının İstanbul'a kadar gemilerinden sonra Rusların geri çekileceğini zannettiğinden filosunu harekete geçirmemişti.

Osman Paşa ise, konuyla ilgili olarak daha sonra, açık denizde yapılacak bir muharebenin kendi lehine olacağı düşüncesinde idi. Osman Paşa Sinop'a gelirkenki gibi şiddetli bir hava ile karşılaşacak olursa gemilerinin yerlerini koruyabileceklerinden dahi emin olmadığını belirtmişti.⁴²¹ Osman Paşanın limanda kalmak istemesinin bir başka sebebi de, filoda bulunan mürettebatın denizcilikten anlamayan kişilerden olmasına dayanıyordu. Çünkü o Karadeniz'e hareket etmeden önce aldığı bir emirle, yetiştirdiği bütün denizci personeli Batum'a cephane getirmek için kendisinden birkaç gün önce hareket etmiş olan Patrona Mustafa Paşanın filosunu devretmiş, Kaptan-ı Derya da Osman Paşanın filosunu Anadolu'dan yeni silah altına alınmış çiftçilerle doldurmuştu. Sinop'a gelirken çıkan fırtına esnasında yeni mürettebat deniz tutumundan bitkin hale geldiğinden oldukça zor durumda kalmışlar ve tekneler de önemli ölçüde hasara uğramıştı.⁴²²

Rus filosunun baskın yapmak gayesiyle liman ağzına gelip demirlemesi üzerine gafletten uyanan Türk filosu komutanı Patrona Osman Paşa maiyetindeki gemi komutanlarına savaş için hazır olmalarını emretti.⁴²³ Rus filosu komutanı Amiral Nahimov'un forsunu taşıyan imparatoriçe kalyonu, Osman Paşanın forsunu taşıyan Avnillah ile Hüseyin Paşanın forsunu taşıyan nizamiye fırkateynlerinden 800-900 metre uzaklıkta demirlerken diğer beş kalyonla Türk filosunun diğer gemileri karşısında yerlerini aldılar. Kuvvetli kar tipi, Türk filosunun düşmanı daha önce görüp tedbir almasına mani olmuştu.⁴²⁴ Bunda Osman Paşanın tedbirsiz davranmasının rolü büyüktü. Çünkü, limanda yatan bir filonun-karşısında düşman olsun, olmasın-münasip gemiler vasıtasıyla etrafı gözetmesi lüzumu, fenn-i harb-i bahriyenin en kadim ve en ibtidai kava'inden biri olduğu, paşa tarafından nedense akla getirilmemiş ve bu tedbire başvurulması ihmal edilmişti.

⁴²¹ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.46.

⁴²² Afif, BÜYÜKTUĞRUL, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması II, Deniz Mecmuası, İstanbul 1982, s.419.

⁴²³ Osman, NURİ, 1853 Osmanlı-Rus seferinde Sinop Deniz Muharebesi, Deniz Mecmuası, No:316, İstanbul 1930, s.244.

⁴²⁴ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.44.

Rus gemilerinin Türk filosuna yaklaşımları üzerine Osman Paşa ateş edilmesi emrini verdi. Böylece taraflar arasında şiddetli bir topçu düellosu başladı. Mesafe yakın olduğu için her iki tarafın attığı mermilerden boşa gidene pek az oluyordu. Türk filosundan başlayan ilk ateş Rus gemilerinde hasar meydana getirdi. Ölüm darbeleri ile devam eden bu topçu muharebesinde, Türk leventlerinin dişlerini sıkarak hırs ve şevklerini ifade eden çeşit çeşit naralar savurarak yolladıkları güllerden her biri hedefini buluyordu. Bu güller, ya Rus gemilerinin bordalarını deliyor veya üst üste çullanarak, güvertelerine, küpeşterlerini göçertiyor, yahut da direklerini, serenlerini vuruyordu⁴²⁵. Ayrıca sahilde bulunan bataryalar da Rus kalyonları üzerine mermi yağdırmaktaydı. Bununla beraber daha önce izah edildiği gibi ateş üstünlüğü Ruslarda idi. Nitekim İmparatoriçe Maria'nın seri ve isabetli atışları neticesinde, Osmanlı sancak gemisi Avnillah, fazlasıyla yara alarak perişan bir vaziyette karaya vurdu. Rus amiral gemisi ateşini bu defa Fazlullah fırkateynine çevirdi ve bu ateşlerle Fazlullah da saf dışı kalarak yanmaya başladı. Aslında Rafail adlı Rus fırkateyni olup 1289 Mayıs'ında Türklerin eline geçmiş olan⁴²⁶ ve Fazlullah adı verilen bu gemi için o sırada Çar I. Nikola; "Rafail fırkateyni derhal yakılmalıdır. Tekrar elimize düştüğünde Rus bayrağını taşımaya layık değildir"⁴²⁷ demişti. Rus çarının bu isteği yirmidört yıl sonra Sinop'ta yerine getirildi.

Savaş bütün şidetiyle devam ediyordu. Paris kalyonu Gül-i Sefid korvetini saf dışı bırakırken, Grandük Konstantin de özellikle altmışsekiz funtluk topları ile Navek-i Bahri fırkateynin aşırı derecede tahrip olmasına ve gemide yangın çıkmasına sebep oldu.⁴²⁸ Zaten Rus gemilerinde obüs topolarının ve humbaranın kullanılması, Türk gemilerinde yangın çıkması hususunda korkunç bir tesir meydana getiriyordu. Bu sebeple Türk filosunda, düşmanla savaşmanın yanısıra, bir yandan da yangınla mücadele edilmesi mecburiyeti hasıl olduğundan, ateş gücü gittikçe zayıflıyordu. Bunun neticesi olarak savaşın seyri zaman geçtikçe Türk filosunun aleyhine dönmekteydi. Bununla beraber Türk gemicileri, hamaset ve kahramanlıkta birbirleriyle yarış edercesine savaşıyorlardı. Grandük Konstantin'in atışları ile safdışı kalan ve yangınla sarılmış olan Navek-i Bahri fırkateyninde persaonel top atışını bırakıp yangınla mücadeleye başlamışlardı. Bunu gören

⁴²⁵ Tevfik, İNCİ, Sinop Faciası, Resimli Tarih Mecmuası VII, İstanbul 1956.

⁴²⁶ MOZGOFESKY, Rus Karadeniz Filosu Tarihi (toplayan Fevzi Kurtoğlu), İstanbul 1935, s.32.

⁴²⁷ Sergejev, TSENSKI, age., s.19.

⁴²⁸ Sergejev, TSENSKI, age., s.20-21.

Rus kalyonu, demir alarak fırkateyni zaptetmek gayesiyle her iki yanından yanaşmak için manevraya kalkıştılar. Fırkateynin Rusların eline geçmesini istemeyen Binbaşı Ali Bey, cephaneliği ateşleyerek gemiyi havaya uçurmaları için emir verdi. Fakat emrin icrasında istediği sürati göremeyince, kendisi hemen bir sopaya sardığı paçavraları gaza bulayarak ateşledi. Personelin gemiyi terketmesini sağladıktan sonra hızlı fakat vakur adımlarla ilerleyerek meş'aleyi bizzat cephaneliğe fırlattı. Etrafındakiler gemiyi terketmesi için ikazda bulundular. Fakat Ali Bey; "Sizler vazifenizi sonuna kadar yaptınız, gemiyi terketmekte serbestsiniz. Ama benim vazifem henüz bitmiş değildir. Bir gemi kumandanı, şartlar ne olursa olsun gemisini tek etmez. Ancak gemisi ile mukadderat birliği yaptığı taktirde vazifesini bitirmiş olur"⁴²⁹ diyerek gemiden ayrılmayı reddetti. Bir müddet sonra cephaneliği infilakı ile Navek-i Bahri fırkateyni bir enkaz halinde havaya doğru yükselip sonra denize dökülürken, Türk denizcilerinin güzel bir geleneği sergileyen kahraman Türk kumandanı Ali Bey de kimbilir kaç parça olarak şehadet şerbetini içmişti.⁴³⁰

Bu arada diğer gemiler arasındaki çatışma da devam etmekteydi. Ancak Rus gemilerinden atılan humbaralarla Türk gemilerindeki hasar oldukça artmıştı. Ayrıca personelden de o kadar insan şehit olmuştu ki top başına cephane yetiştirecek nefer kalmamıştı. Yüzlerce insan filikalara yahut bir seren parçasına sarılarak kurtulmaya çalışırken boğuldu. Yüzerek sahile ulaşmaya gayret eden neferatın bir kısmı, Rus gemilerinden atılan yağlı paçavralarla yanarak telef oldu.

Gül-i Sefid fırkateynini safdışı bırakan Paris kalyonu, top ateşini Dimyat fırkateyni üzerinde yoğunlaştırdı. 1827 Navarin baskınından salimen kurtulan ve yardım maksadıyla Mısır'dan gönderilen bu fırkateyn de kısa sürede ateş alarak yanmaya başladı. Yüzmeyi iyi bilen Mısır leventlerinden bir kısmı yüzerek, bir kısmı da filikalara binerek sahile ulaşmaya muvaffak olmuş, böylece üçyüze yakın insan kurtulmuştu. Bunlardan yüksenaltısı, gittikleri İnebolu'dan daha sonra Avusturya vapuru ile İstanbul'a gelmişlerdir.

Sinop limanında halen harp Rus kalyonlarının su yüzünde kalabilen Türk gemileri üzerine acımasızca top atışları ile sürüyordu. Rus üç anbarlılarından Trisivyatitel Kaid-i Zafer fırkateynini, Rostiloslav da Fevzi-i Ma'but korvetini tahrip ederek kıyıya attılar.

⁴²⁹ Tevfik, İNCİ, Sinop Faciası, Resimli Tarih Mecmuası VII, İstanbul 1956, s.546-547.

⁴³⁰ Tevfik, İNCİ, Sinop Faciası, Resimli Tarih Mecmuası VII, İstanbul 1956, s.547.

Nesim-i Zafer fırkateyni ise Grandük Konstantin'in ateşiyle yaralandığından sahile vurmaktan kurtulamadı. Böylece, saat oniki buçuk sıralarında başlayan bu savaşta, bir saat içinde Osmanlı filosunun tamamına yakın bir kısmı tahrip edilmişti. Bu sırada Sivastapol'dan Prens Mençikov tarafından Visamiral Vlademir Aleksiyeviç Kornilov komutasında gönderilen Odessa, Crimia ve Khersones adlı bir vapurdan kurulu yardımcı küçük filoda Sinop ağzına gelerek Nahimov'un filosuna iltihak etti.

Aslında Patrona Mustafa Paşa filosunda bulunan ve paşa tarafından Sinop'ta bırakılan Taif vapuru, Rusların limanına baskın düzenledikleri sırada Türk filosundan ayrılarak Gerze'ye doğru harekete geçmişti. Rus Amirali Nahimov'un liman açığında pusuda beklemek üzere görevlendirdiği Kagul Kulevçi fırkateynleri ile savaşa tutuşan vapur, onların elinden kurtularak yoluna devam etmeye muhaffak olmuştur. Ancak bir süre yoluna devam ettikten sonra bu defa, Sinop'a gelmekte olan Kornilov'un filosu ile karşılaşmış, onlarla da çarpışan Taif vapuru, Kornilov'un takibine rağmen kurtulmayı başarmıştır⁴³¹. Taif ile Rus gemileri arasındaki çatışmayla ilgili olarak Canik mutasarrıfı Ömer Tufan Paşa'nın yazdığı 7 Aralık 1853 (6 rebiülevvel 1270) tarihli tahrirata göre, Taif vapurunu takip etmeye kalkışan Rus gemilerinden birisi, Taif'ten atılan toplarla bastırılmış, diğer iki gemi ise ağır zaiyata uğratılmıştır.⁴³² Çok zorlu bir yolculuk yapan Taif vapurunun yolda kömürü bitmiş ve bütün kamera kapıları ve diğе ahşap kısımları yakılmak suretiyle⁴³³ 4 Aralık günü İstanbul'a gelebilmiş, Sinop'taki Türk filosunun mahruz kaldığı akibeti bildirmiştir. Sinop limanından ayrıldıktan sonra karşılaştığı Rus fırkateyn ve vapurları ile giriştiği mücadelede yara aldığından ve yolda ahşap kısımları yakıldığından tamir edilmek üzere 3 Ocak 1854'de tersaneye çekilmiştir. Taif vapurunu Dolmabahçe sarayında gören ve geliş sebebini soran Sultan Abdulmecid'e vaziyet arz edilince, padişah; "keşke o da gelseydi, Sinop'ta dövüşerek batsaydı"⁴³⁴ diyerek üzüntüsünü dile getirmişti. Taif vapurunu Sinop limanından kaçırarak binbir zorlukla İstanbul'a getirmeye muvaffak olan gemi komutanı Yahya Bey, taltif beklerken, muharebeden kaçmaktan dolayı suçlu bulunmuş ve askerlikten ihraç edilmiştir.

⁴³¹ Sergejev, TSENSKI, age., s.27-30.

⁴³² BOA, İr.-DH, No:18008, L.4.

⁴³³ Haluk F, ŞEHSUVAROĞLU, Deniz Tarihimize ait Makaleler, Deniz Mecmuası, İstanbul 1965, s.219.

⁴³⁴ Haluk F, ŞEHSUVAROĞLU, age., s.220.

Taif vapuru, liman dışında bekleyen Rus gemileri ile çarpışarak İstanbul istikametinde yol almaya çalışırken limandaki çalışma artık bir imha savaşına dönüşmüştü. Çünkü Amiral Kornilov komutasında yardımcı filonun gelmesi, Türk filosunun durumunu daha da kötüleştirirken, Nahimov'un gücünü biraz daha artırmıştı. Neticede saatler öglenden sonra ikibuçuğu gösterirken, Osmanlı filosundan hasara uğramış fakat henüz yüzmekte olan iki fırkateyn dışında eser kalmamıştı. Bunlardan Nesim-i Zafer fırkateynini Ruslar, Sinop zaferinin bir hatırası olark götürülmek istedilerse de, bordası dağılmış, güverte ve top ambarı çökmüş olduğundan götürmekten vazgeçip, diğer fırkateynle beraber tamamen tahrip edip denizin dibine gönderdiler. Muharebede, Türk filosunu destekleyen tabyalar da tahrip edilmiş, biriye Türk gemilerinin engel olmasından dolayı muharebeye katılamamıştı.⁴³⁵

Türk filosuna ait gemiler bu şekilde karaya vurarak ve denizin dibine çökerek artık işe yaramaz bir hale gelirken, er meydanında da ayakta er kalmamıştı. Buna göre savaşında bitmiş olması gerekirdi, ama -er meydanında er kalmamıştı- demiştik. Ortada ise Ruslar vardı. Rus denizcileri, denizin üzerini harmanlayarak batan ve yanan Türk gemilerinden denize dökülmüş ölümlü pençeleşen yaralı Türklere kancalar, balyozlar savurarak, uzaktakilere top ateşi açarak denizin üzerini kızıl renge çevirip, ırklarına has vahseti bir kere daha sergilediler.⁴³⁶ Ancak bununla da hırslarını alamayan Ruslar, bu defa kalyonların ölüm kusan toplarını şehrin müslüman mahallesine çevirdiler.

Sinop limanında, Rus Donanması tarafından tahrip edilen Türk filosuna ait gemilerin adedi, genelde oniki olarak gösterilmektedir. Ancak daha önce izah edildiği üzere, limanda demirleyen ön üç gemiden biri olan Pervaz-ı Bahri vapuru, 17 Kasım'da kömür almak için Ereğli istikametine giderken, Amasra ile Kerempe burnu arasında bir Rus filosuyla karşılaşmış, kahramanca çarpıştıktan sonra tahribata uğramıştır. Böylece limanda on iki gemi kalmıştı. Rusların liman baskın düzenledikleri sırada, Taif vapurunun filodan ayrılarak, liman dışında karşılaştığı Rus gemileri ile çarpışarak ordan uzaklaşması neticesinde limandaki gemi sayısı onbire düşmüştü. Nitekim zamanın resmi tarihçisi Ahmed Lütfi Efendi'de, "Sinop limanında lenger-endaz-ı vukuf olan Donanma-yı Hümayun'dan Taif vapurundan ma'ada yedi fırkateyn ile üç korvet ve bir vapur, hava puslu

⁴³⁵ Saim, BESBELLİ, 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı, Ankara 1977, s.45.

⁴³⁶ Tefik, İNCİ, Sinop Faciası, Resimli Tarih Mecmuası VII, İstanbul 1956, s.550.

olduğu halde, bağteten liman ağzından zuhur eden Rusya gemilerinden donanmaya teslim olmalarına dair çekilen işarete top ile cevap verilmekle, Rusya gemileri istedikleri gibi hareketle, atılan güllerle sefain-i mevcude garga u telef..."ifadesiyle limanda batırılan Türk gemilerinin miktarını onbir olarak vermektedir.⁴³⁷

Sinop hadisesi ve Kırım harbini anlatan Arif Efendi de eserinde, muharebe esnasında Sinop limanında, yedi fırkateyn, üç korvet ve iki de vapurun bulunduğu, bir vapurun limandan kaçmaya muhaffak olduğunu kaydetmektedir.

İngiliz elçisi Lord Stratford Canning, hükümetine verdiği raporda Türk filosundan iki geminin Rus baskısıyla tahrip edildiğini belirtmektedir.⁴³⁸

Çarpışma sırasında ayağından yaralanan Türk filosu komutanı Patrona Osman Paşa, Yarbay Ali Mahir Bey, Binbaşı Yalovalı Hasan Bey ve Mülazım Halil Efendi'nin⁴³⁹ yanısıra, yüzyirmi beş esir düştü. Ruslar ise esir aldıkları Türk asker sayısını ikiyüz sıhhatlı, yirmi yaralı ve onyedı ölü olarak açıklamışlardır.⁴⁴⁰

Baskın esnasında, altı bakır kaplı bir İngiliz ticaret gemisi, altı yüklü Türk ticaret gemisi koya sığınmışlar, ancak onlar da Türk savaş gemilerinin akibetine uğramaktan kurtulamamışlardır. İngiliz gemisi, her ne kadar kendi bandırasını açmış ise de, Ruslar tarafından yine top atışı ile telef edilmiş ve tayfalardan biri de ölmüştür. Geriye kalan mürettebat ise, Sinop'a giden İngiliz vapuru ile İstanbul'a gelmiştir.

Prens Mencikov'un Çar I. Nikola'ya yazdığı mektuptan anlaşıldığına göre baskın sırasında Ruslardan bir zabıt ile otuz üç nefer ölmüş, ikiyüz otuz neferde yaralanmıştır. Büyük emek ve gayret sarfı ile kurulan Rus Karadeniz filosu kuruluşundan beri en önemli muvafakiyeti Sinop baskınında zayıf Türk filosu karşısında gerçekleştirmiştir.

⁴³⁷ Vak'anivüs Ahmet Lütfi Efendi Tarihi IX (yayımlayan Münir Aktepe), Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1984, s.92-93.

⁴³⁸ Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları, Stanley Lane Poole'un kitabından özetleyip Türkçe ye çeviren Can Yücel, Ankara 1959, s.217.

⁴³⁹ DMA, ŞUB, Df.No:16, Vsk. No:149-A.

⁴⁴⁰ Sergejev, TSENSKI, age., s.33.

Türk filosu personelinin muhabere esnasında büyük bir kahramanlık örneğini sergiledikleri yerli ve yabancı eserlerde dile getirilmiştir. Bu cümleden olarak Kinglake; "Türkler ümitsizce ama kahramanca ve yiğitce dövüşüler. Teslim olmayı reddettiler. Zaten teslim olmak için bayrak çekseler bile Rus amirali görmezlikten gelecekti." ifadesiyle, Türklerin nasıl çarpıştıklarını, buna mükabil Rus amiralini Türk filosu ve personeli mahvetmek hususundaki kararlılığını beyan etmiştir.

30 Kasım 1853 tarihinde meydana gelen hadise, Dr.Rıza Nur tarafından, Türk tarihi eserinde, bir bayram gününü askeri şehirde kahve ve hamamlarda iken meydana geldiği şeklinde ifade edilmiştir.⁴⁴¹ Bu hatalı ve yanlış ifade, bu eserden yararlanılarak yazılan tarih kitaplarında da aynen tekrarlanmıştır.⁴⁴²

4.3. BASKIN SONRASINDA OSMANLI FİLOSU VE ŞEHRİN DURUMU

4.3.1. OSMANLI FİLOSUNUN DURUMU VE FİLODAKİ İNSAN KAYIPLARI:

30 Kasım 1853 tarihinde, Amiral Nahimov kumandasındaki Rus Karadeniz filosunun, Sinop limanında demirlemiş bulunan Patrona Osman ve Riyale Hüseyin Paşaların komutasındaki Türk filosuna düzenledikleri baskında, limanda bulunan yedi fırkateyn üç kortvet ve bir vapurdan müteşekkil filonun tamamını tahrip ederek batırmışlardı. Baskından hemen sonra Sinop'ta bir mahalli meclis toplanmış ve dört bendlik mazbata düzenlemiştir. Kastamonu Valisi Hamdi Bey, bu mazbataya 16 Aralık 1853 (15 Rebiülevvel 1270) tarihli bir arz ekliyerek İstanbul'a göndermiştir. Hadiseye şahit olan Sinop Kaymakamı, Naib vekili Mühti, mal müdürü, ziraat müdürü, sandık emini ve sekiz aza tarafından hazırlanan bu mazbatanın donanmanın durumu ile ilgili kısmı şöyledir;⁴⁴³

"Donanma-yı Hümayun-ı Hazret-i Mülükane'den Hüseyin Paşa ve Osman Paşa ma'iyetlerinde sekiz kıta fırkateyn ve iki korvet ve iki vapur-ı Hümayun olduğu halde güzere eden mah-ı Saferü'l-hayrın ondördüncü günü Sinop limanına bi'l vürüd lenger-

⁴⁴¹ Rıza, NUR, Türk Tarihi III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943, s.323-324.

⁴⁴² Tahsin, ÜNAL, Türk Siyasi Tarihi 1700-1958, Emel Yayınları, Ankara 1978, s.258.

⁴⁴³ BOA, İr.-DH, No:17947, L.5.

endaz-1 aram olduklarında Rusyalunun ara sıra İnceburun'dan sefine-i makhureleri görünmekte ve bazan İstefan ve Gerze önlerinde müşahade olunmakta olup bunlara her ne kadar keyfiyet ifade ve beyan olunmuş ve taraflarından dahi daima Ereğli Vapur-1 Hümayu'nu gönderilerek tefahhus kılınmış ise de dava olmadığından kıyam ve hareket etmeyecekleri ifade ve beyan eylemiş ve bunun üzerine mah-1 meskürün yirmiikinci çarşamba günü Rusyalunun üç kıt'a kapak ve bir kıt'a brik sefinesi adayı dolaşıp liman-1 mezbure duhul ederek pupa-yelken Donanmay-1 Hümayun-1 meskür üzerine hareket ve iki top menzili kaldıkları halde saat on kararlarında yine avdetle liman-1 mezbu'dan çıkup gitmiş ve bunların liman-1 mezbure virüdü akibinde harekat olunması keyfiyetti Paşa-yı mümaileyhima ile müzakkere olundukta şayed ki arkalarında daha sefineleri olmak mülahazasiyle mahzurdan gayr-i salim olduğunu ifade ve beyan etmiş olmalarıyle marüz-zikr kapaklar ile birk sefinesinin avdetlerini mü'teakip birk sefinesini donanma-yı menhüsesine göndermiş olduklarından mah-1 mezburun yirmi dokuzuncu çarşamba günü Rusyalunun üç anbarlı üç kıt'a ve kapak olarak üç kıt a ki cem an onbir kıt a sefineleri saat yedi kararlarında liman-1 mezbure duhul ve pupa-yelken olarak Donanma-yı Hümayuna kurşun atımı mahalle vusaul birle ranpa etmek niyett-i fasidesinde iken evvel emirde mumaiyleh Hüseyin Paşa'nın süvar olduğu Sefine-i Hümayun'dan bir batarya toplar endaht olduğunu müte'akip tarafeynden emr-i muharebeye kıyam ile üç saat muharebe mümted olarak Donanma-yı Hümayun-1 mülükaneden dilirane ve seci'ane gayret olunmuş ise de Rusyalu sefayininin üç anbarlı ve kapak olması cihetiyle çaresiz Donanmay-1 Hümayun mukavemet ve mukabele kalarak raxbbimiz teala ömrü şevket ve ikbal-i hazret-i zilullahiyi rüz-efzun buyursun. Donanmay-1 Hümayun-1 meskur-1 meyamin mevfur-1 hazret-i mülükanede cansiperane gayretle gark ve muhterik olmuş ve keyfiyet Hüda bilür ki cümlemizin aşuru müstelzim-i hüzn ü elem-i bedeganemiz bulunmuş ise de Cenab-1 Hakk Zat-1 Şevket-Simat-1 Hazret-i Zilullahiye bitmez tükenmez ömrü şevket ihsaniyle inşaallahü rahman saye-i kudret-vaye-i cenab-1 mülukanede on katının ve daha ziyadesinin ahz-i intikamı cenab-1 vahibül lütf vel'atayadan niyaz ve temenna-yı bedeganemiz olup muharebe-i mezkure esnasında Taif vapur-1 hümayunu kapudanı izzetlü Yahya Bey bendelerinin muttasıf olduğu dirayet ve hamıyyet ve şeceati iktızası her ne vechile ise vapur-1 meskur Rusyalu sefain-i makhureleri aralarından küşad virüp savuşmuş ve Rusyalunun üç kıta vapuru bit takip haylice muharebe vuk'u bulmuş ise de Cenab-1

Hakk'ın avn-ü inayet-i ilahiyyesi ve mir-i mumaileyhin ikdam ve gayretiyle ca-yi selamet bularak Dersa'adete gitmiş....."

Baskın sırasında Türk filosunda önemli miktarda insan kaybı olmuştur. Bunda, Rusların batan gemilerinden denize dökülen asker üzerine top ateşi açmaları ve yakıcı maddeler atmaları etkili olmuştur. Limanda bulunan Türk filosunda resmi kayda göre, kaptan, zabıt, asker, gemi personeli ve diğerleri olmak üzere toplam 2.989 kişi bulunuyordu.⁴⁴⁴ Muharebede kurtulup İstanbul'a gelenlerin miktarını ise, 24 Aralık 1853(23 Rebiüevvel 1270) tarihli şu belgeden tam olarak tesbit edebilmekteyiz;⁴⁴⁵

"Atufetlü Efendim hazretleri;

Sinop muharebesinden vasıl-ı semt-i selamet olarak bu tarafa gelmiş olan asakir-i bahriyye-i şahaneden zahm ve yaradan salim olanların mikdarını mübeyyin bir kıt'a defteri ol babda beraber olan tezkere-i Kapudani ile manzur-ı şevket-mevfur-ı cenab-ı şehinşahi buyrulmak üzere arz utadım kılındı....."

Arz tezkiresinde sözü edilen 18 Aralık (17 Rebiüevvel) tarihli defter şöyle başlamaktadır;⁴⁴⁶ "Sinop limanında vuku bulan muharebeden halas olup virup eden zabitan ve neferan-ı asakir-i nizamiyye-i bahriyye-i şahanenin esamileriyle mikdarını mübeyyin defterdir....."

Defter diye zikredilen bu tefarruatlı listede, limanda tahrip edilmiş olan gemilerden Avnillah, Kaid-i Zafer, Fevz-i Mabud, Nizamiye, Nesim-i Zafer firkateynleri, Necm-i Efşan, Gül-i Sefid korvetleri ve Ereğli vapuru ile limandan kaçıp İstanbul'a gelen Taif vapuruna mensup zabıtların isimleri verildiği gibi, hace efendiler, çavuşlar, bölük eminleri, onbaşılar, ateşçiler, kömürcüler ve 628 muharip asker olmak üzere toplam 958 kişinin kurtulduğu kaydedilmektedir. Şu halde, daha önce belirtildiği üzere filoda bulunan 2989 personelden 958'i kurtulmuş, geriye kalan 2031 kişi şehit ve yaralı verilmiştir. Ancak bu miktardan, Rusların esir alıp götürdükleri 125 askeri düşmek gerekir. Bu sebeble baskın sırasında yaralanan veya şehid düşenlerin miktarını kesin olarak tesbit etmek mümkün olamamaktadır. Bununla beraber ikibine yakın insanın öldüğünü ve bir çok kimsenin de yarlandığını söyleyebiliriz.

⁴⁴⁴ Vak'anivüs Ahmet Lütfi Efendi Tarihi IX (yayımlayan Münir Aktepe), Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1984, s.210.

⁴⁴⁵ BOA, İr.-DH, No:18095, L.1.

⁴⁴⁶ BOA, İr.-DH, No:18095, L.2.

4.3.2. ŞEHİRDE MEYDANA GELEN KAYIPLAR:

Türk ve Rus filoları arasında devam eden savaşta Rus gemileri, Türk gemilerini tahrip edip denizin dibine veya kıyıya attıktan sonra toplarını şehre çevirip şehri de top ateşine tutmuşlardı. Şehirde bulunan tabyaların harb esnasında ki mukabelesi, topların küçüklüğü ve menzillerinin kısalığı yüzünden pek etkili olmamış, Rus topçu ateşiyle tahribata uğrayıp saf dışı kalmışlardı. Rus gemilerinin şehrin müslüman mahallelerine bombardımanı neticesinde, ikibinbeşyüz kadar evin bulunduğu Türk mahallesi büyük darbeye maruz kalmıştı. Rumların meskun oldukları mahallede ise zarar çok azdı. Sinop mahalli meclisince hazırlanan mazbatada konu ile ilgili olarak şu bilgi yer almaktaydı:⁴⁴⁷ ".....ve tabyelerden dahi emir-i muharebeyi ikdam ve gayret olunmuş ise de Rusyalu sefain-i makbureleri vech-i muharrer üzre üç anbarlı ve kapak olması ve atılan top ve humbaranın kesret üzre bulunması ve tabyelerden fakat Kayseriye tabyesiyle Ermeni tabyesi taraflarından bazı mertebe top endahtıyla muavenet ve ihtam olunmuş ise de topların küçüklüğü ve atılan gülleden pek de matlu vechile iş görülmediği hasabiyle çaresiz zafer bulunamayıp Rusyalu tarafından atulan top ve humbardan ehl-i islam tarafından beş nefer şehit ve şehidi vuku bulup ayan canibinden dahi onaltı nefer feft olmuş olması ile bunun üzerine çoluk ve çocuğun feryadına ve Rusyalunun hücumuna tam-aver-i tahammül olunamayıp ahali çaresiz ve biz-zarur kal adan huruc etmiş ve Rusyalu canibinden atılan top ve yağlı paçavradan devrun-ı kal ada harik zuru ile yedi mescid ve iki mektep ve ikiyüzkırk yedi bab hane ve yüzyetmiş adet ehl i islam dükkanı ve elli adet re aya dükkanı ve kırk elli bab re'aya hanesi gülle ve humbarada harab olmuş...". Bu masbatadan anlaşılacağı üzere, Rus gemilerinin top atışlarına karşılık veren tabyalardan topların küçüklüğü ve menzillerinin kısalığı yüzünden bir fayda temin edilememiş, neticede müslümanlardan beş kişi şehit olurken, hristiyanlardan da on altı kişi ölmüştür. Ölen müslümanların sayısının az olmasında, müslüman ahalinin Rus bombardımanına dayanamayarak kale dışına çıkmalarının amil olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim iç kalde yangını söndürecek insan kalmadığından, Rus gemilerinden şehre atılan yağlı paçavra ve topların tesiriyle yangın süratle şehre yayılmıştır. Bu yangın sırasında yedi mescit, iki mektep, müslümanlara ait ikiyüz kırk yedi ev ve yüz yetmiş dükkanın yanmasına karşılık, elli hristiyan dükkanı ve kırk elli ev yanmıştır.

⁴⁴⁷ BOA, İr.-DH, No:17947, L.5.

Sinop'u baskından önce ve baskından hemen sonra ziyaret etmiş olan Humpary Sandwith şu bilgiyi vermektedir;

"Sinop'u gördüğümde modern trajedi oynanmıştı. Diğer sefer kendimi olay mahallinde bulduğumda dehşet verici bir merak uyandırdı. Yanan ve batan gemilerin enkazı hala görülüyordu. Sinop tarajesinde geriye bir kaç kırık direk ve keresteden başka bir iz kalmamıştı".

Sinop kaymakamı Hüseyin Paşa, limanın Ruslar tarafından ablukasından beri ağırlıklarını bağlatmış ve şehri terke hazırlanmıştı. Rus gemileri limana girerken de maiyyeti ile Sinop'tan ayrılmıştı. Halk da ona uyduğundan şehir hemen boşlatılmıştı. Şehirden gitmekte olan halk, zinet takımlarını havuzlara ve kuyulara saklamayı ihmal etmemişti.⁴⁴⁸ Şehirdeki müslüman halkın bu şekilde çevreye dağılması ile yangını söndürecek kimse kalmadığından, yangının hızla yayılması kolaylaşmıştır. Şayet şehir boşaltılmamış olmasaydı, yangını söndürmek belki mümkün olabilirdi. Ayrıca ağır yaralıları bakımsız kaldıkları gibi, uzak yerlere gitmek isteyenlerin bir kısmı da yolda soğuk ve açlıktan telef olmuştur.⁴⁴⁹ Muharebenin devam ettiği sırada bahçede bulunan Avusturya konsolosunun bir hizmetçisi, Rus gemilerinden atılan bir merminin isabetiyle ikiye bölünerek ölmüştür.

Rus gemilerinden atılan yop ve yağlı paçavralardan Sultan Alaaddin Camii de etkilenmiş ve bir kısmı yanmıştır. Mart 1854'de 3.184 kuruş harcanarak cami tamir edilmiş ve yeniden müslümanların hizmetine açılmıştır. Bu baskın sırasında Sinop'un çok büyük tahribata mağruz kaldığı ve uzun süre eski canlılığını kazanamadığı, Rus yazarları tarafından da itiraf edilmiştir. Nitekim 1895'te basılan Rus ansiklopedisi Entsiklopedičeskiy Slovar'ın Sinop mahallesinde, Sinop'un bu savaştan çok etkilendiği ve halen durumunu düzeltemediği ifadesine yer verilmiştir.

Baskın dolayısıyla Sinop şehrinde meydana gelen tahribatı, nüfus değerlendirmesi ile de ortaya koymak mümkündür. 1853 yılı öncesinde yazılan eserlerde Sinop'un nüfusu 10.000-15.000 arasında gösterilirken, XIX. yüzyılının ikinci yarısına ait eserlerde Sinop'ta 6.000-9.000 kadar nüfusun bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre Sinop'u 1830-1833

⁴⁴⁸ Ferit, DİKMEN, Sinop Tarihine ait Derleme Bilgiler, İstanbul 1958, s.25.

⁴⁴⁹ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.93.

yılları arasında seyahat etmiş olan V. Fontanier 15.000, Saint Densy 1844'de 12.000 ve A.Gubiart de 10.000 olarak göstermektedir. XIX. yüzyılının ikinci yarısına ait eserlerden Collas 1864'te 6.000, 1869 Kastomonu vilayet salnamesinde 8.201, E.Reblus'te 9.000, Vital Cuinet 1890'da 9.749 ve Şemsettin Sami 1894'te 9.000 olarak vermektedir.

Sinop hakkında verilen bu nüfus istatistiklerinden anlaşılacağı üzere Sinop, baskından sonra geçen yarım asırlık süre içerisinde yaralarını saramamış, zarar ve ziyanını telafi edememiş, dolayısıyla baskın öncesi hayatiyetini yeniden sağlayamamıştır.

4.4. RUS FİLOSUNUN DURUMU VE SİVASTAPOL'A DÖNMEŞİ :

Her bakımdan üstün olan Rus filosu ile zayıf Osmanlı filosu arasında meydana gelen çarpışmada, Osmanlı filosunun tamamı tahrip edilip yakılıp olmakla beraber, Rus filosuna ait bazı gemiler de önemli ölçüde hasara uğramıştı. Osmanlı gemilerinin atışı ile Rus gemilerinin ambarları budanmış, tekneler delik deşik olarak hasar görmüştü. Baskın sonrasında hasar tespiti yaptıran Amiral Nahimov'a verilen bilgiye göre, Maria'dan başka diğerlerinden daha büyük olan Trısviyatitel kalyonunda elliye yakın delik açılmış, bütün direkleri kırılmıştı. Grandüj Konstantin de direksiz kalmış ve otuz kadar delik açılmıştı. Yinede direkleri isabet alan Paris kalyonunda ise onaltı delik bulunmaktaydı. Diğer kalyonları hasarı pek önemli değildi.⁴⁵⁰ Rus filosunun bu haliyle yola çıkması mümkün olmadığından, Sinop limanında kalınarak, hasar gören kalyonların tamirâtı ile meşgul olunmuş ve bu iş bir gün bir gece devam etmiştir. Sinop'ta bulunan Ruslar, Osmanlı Donanması ile İstanbul'a gelmiş olan İngiliz ve Fransız Donanmasının yardımına gelme ihtimalinden çekindikleri için, limandan bir an önce çıkmak gayesiyle acele davranıyorlardı. Çünkü yaralı esir aldıkları Türk filosu komutanı Osman Paşanın İstanbul'dan yardım istediğini öğrenmişlerdi.⁴⁵¹

Rus gemilerinin tamirâtı devam ederken, Sinop'ta ikamet etmekte olan Rumlar, Rum asıllı Deniz Teğmeni Manto'nun yanına toplanmış ve ondan kendilerinin de Rusya'ya götürülmesini istemişlerdir. Sebeb olarak da, müslüman mahallesinin yanmasına mukabil, kendi mahallelerinin sağlam kaldığını, Rusların gitmesinden sonra geri dönecek olan

⁴⁵⁰ Sergejev, TSENSKI, age., s.36.

⁴⁵¹ Sergejev, TSENSKI, age., s.37.

Türklerin kendilerini öldürebilecek olduklarını söylemişlerdir. Kendisinin bu konuda birşey söyleyemeyeceğini belirten Manto, Sancak gemisi Maria'da bulunan komutanı Nahimov'a konuyu iletmek üzere bir heyet gönderebilecekleri tavsiyesinde bulunmuştur. Ayrıca, Türklerden korunmak için silahlanmaları gerektiğini de hatırlatmışlardır. Manto'nun tavsiyesine uyan Rumlar, aralarında seçtikleri bir heyeti, Nahimov'la görüşmek üzere Maria'ya gönderdiler. Kendisini ziyaret eden Rum heyetinin heyecanla anlattıklarını sükunet içinde dinleyen Rus filosunun komutanı; "kendisinin burada Türk filosu ile savaşmak için komutanlık yaptığını, buradan Rusya'ya, Sultan'ın tabiyetindeki birkaç bir kaç bin kişiyi götürmenin mümkün olamayacağını, eğer bunu yaparsa, Rusya'nın bu hareketi dolayısıyla büyük siyasi güçler tarafından tehdit edileceğini"⁴⁵² beyan ederek onları Sinop'ta kalmaya ikna etmiştir.

Rus Amirali Nahimov, Sinop'ta bulunan Avusturya konsolosuna baskından sonra bir mektup göndererek, Sinop şehrine yöneltilen saldırıyı ve şehirde meydana gelen zayıtı, dostane bir şekilde örtbast etmek istemiştir. Çünkü, usul gereği yabancı konsolosların gerek şahsi gerekse devletlerin güvenliklerine dikkat etmeleri gayesiyle uyarılması gerektiği halde, amiral böyle bir uyarı yapmadan şehri de acımasız bir şekilde top ateşine tutturmuştu. Amiral Nahimov'un Avusturya konsolosuna yazdığı mektup şöyleydi;

"Zatınızı Sinop'ta bir me'mur-ı marahas tanıdığımından ber vech-i zır arz-ı meram eder ve ma'ruzatımı mensub olduğunuz hükümete ve sair konsoloslara beyan buyurmanızı niyaz eylerim. Vaki olan muharede şehrin dahi harab olması badi-i teessüf olup, bunun ise Osmanlıların müdafaa-ı şedidelerinden ileri geldiğini beyana hacet yoktur. Memuriyetim Kafkasya sevahiline işgal ile çar ve hükümeti aleyhine ihtilal eden Kafkasya ahalisine mühimmat-ı harbiyye sevk ve isali için denize çıkan donanmayı tahripten ibater bulunmakla bu meyanda Sinop şehrinin dahi harap olması bi'z-zarure vaki'olduğu derkardır".

Mektuptan anlaşılacağı üzere Amiral Nahimov, kendini mazur göstermek için şehrin tahribatına sebep olarak, Türk filosunun kahramanca mukabelede bulunmasını göstermektedir. Muharebe esnasında hasar gören Rus kalyonlarının tamiraty yapılarak

⁴⁵² Sergejev, TSENSKI, age., s.35.

denizde yüzebilecek bir hale getirildikten sonra vapurların yedeğinde olarak⁴⁵³ Rus filosu, 2 Aralık cuma günü Sinop limanından demir aldı.⁴⁵⁴ Ancak bir mil kadar mesafe alındıktan sonra İmparatoriçe Maria kalyonu yeniden su almaya başladığından, ek tamirat yapılmak üzere geride bırakıldı. Bu arada tamirat görmüş diğer kalyonların durumu da tehlike arzettiğinden Kornilov, Amiral Nahimov tarafından hem zafer müjdesini Sivastapol'a iletmek ve galip filoya mümkün olan yardımı getirmek için Odessa vapuru ile Sivastapol'a yollandı.⁴⁵⁵

Amiral Nahimov'un çara yazdığı mektubun mahiyetinden, Hamburger Nachrichten gazetesinin Saint Petersburg'dan alarak yayınladığı bir haberden bilgi sahibi olmaktayız. Gazetenin söz konusu haberi şöyleydi; "Amiral Nahimov, Karadeniz'den çara şu haberi veriyor: Ekselanslarının Karadeniz filosuna verdiği emir büyük bir muvafakiyetle icra edilmiştir. 30 Kasım'da muharebeye katılan ilk Türk filosu Visamiral Nahimov tarafından yok edildi. Türk Amirali Osman Paşa esir edilerek Sivastapol'a götürüldü. Sahil bataryaları tarafından desteklenen Türk kuvvetleri karşılık verdiler. Yedi fırkateyn, bir şalupa, iki korvet, bir vapur ve bir kaç nakliye gemisi yok edildi. Bir buharlı gemi hızlılığı sayesinde kurtuldu. Bu savaşta bir Rus subayı ile otuzüç personel kaybettik. İkiyüzotuz yaralımız var. Diğer detayları henüz bilmiyorum."

Yabancı bir gazetenin baş yazısında, Rus kalyonu Rostislav'ın, muharebede önemli ölçüde yara aldığı, tamirata rağmen Sivastopol'a varmadan battığı, ancak bunun Ruslar tarafından bir müddet gizlendiği belirtilmektedir. Gazete, bu kalyonun batırılmasını, tahrip edilen Türk gemilerine karşı iyi bir ödeşme olarak değerlendirmiş, Ruslar'ın Sinop'tan hiç birşey alamamış olmalarını, Türk savunmasının direncini ve Rus filosunun üstün gücüne rağmen çarpışmadan sonraki kötürümlüğünü gösterdiğini belirtmiştir.

Geride bırakılan İmparatoriçe Maria kalyonunun tamirata tamamlandıktan sonra o da yeniden yola çıkmış ve oldukça yavaş gitmekte olan filoya 4 Aralık sabahı, Sivastapol

⁴⁵³ Osman, NURİ, 1853 Osmanlı-Rus seferinde Sinop Deniz Muharebesi, Deniz Mecmuası, No:316, İstanbul 1930, s.244.

⁴⁵⁴ BOA, İr.-DH, No:17947, L.5.

⁴⁵⁵ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.38.

yakınlarında iltihak etmiştir. Filo aynı gün öğleye doğru umumi bir bayram sevinciyle Sivastapol limanına girmiştir.

4.5. SİNOP BASKINININ DEĞERLENDİRİLMESİ:

Memlekette büyük bir üzüntüyle karşılanan, binlerce insanın ölümüne ve yaralanmasına, Sinop şehriyle limanın tahrip edilmesine ve Osmanlı Donanmasının bir parçası olan onbir adet harp gemisinin yakılmasına sebep neden olan Sinop hadisesinin meydana gelmesinde bazı siyasi ve tatbiki hataların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla konuyu bir açıdan incelemekte yarar vardır.

Daha önce belirtildiği üzere Kasım ayı başlarında zaman zaman Rus gemileri Karadeniz'i Anadolu sahilleri çevresinde görülmüş, bunun üzerine Bab-ı Ali, Türk sahillerinin muhafazasını temin etmek gayesiyle Karadeniz'e bir filonun gönderilmesini düşünmüştür. Bu filo, İnceburun ile Amasra arasında karakol görevini yapmanın yanı sıra, Batum'a erzak ve harp malzemesi sevkiyatını yapacak olan filoyu da muhafaza edecekti. Filonun teşkili hususunda yapılacak toplantı öncesinde, Türk Bahriyesinde danışmanlık görevi yapan İngiliz amirali Adolphus Slade, Kaptan-ı Derya Mahmut Paşaya, söz konusu filonun kalyon ve kapak gibi ağır harp gemilerinden kurulması tavsiyesinde bulunulmuştu. Ancak paşa, daha önce Karadeniz'in Rumeli taraflarına doğru gitmiş olan Hasan Paşa'ya, Rusya ile harbin başladığı haberini iletme üzere İstanbul dan ayrıldıktan sonra, fırkateyn ve korvetlerden müteşekkil bir filo hazırlanmış ve Patrona Osman Paşa kumandasında Karadeniz'e sevk edilmişti.⁴⁵⁶ Bundan bir kaç gün sonra İstanbul'a dönen Muşavir Paşa, durumu öğrenince kaptan-ı deryaya sitemde bulunmuştu. Mahmud Paşa da Bab-ı Ali'ye onun filonun teşekkülü hakkında düşünce ve tavsiyelerini arz ettiğini, Bab-ı Ali'nin de bu tavsiyeleri muvaffık bulunduğu kalyon ve kapakların hazırlanmaya başladığını, işlerin tamamlanma derecesine geldiğinde Bab-ı Ali'den gönderilen ikinci bir emirde kalyonların gönderilmesinden vazgeçildiğini belirtildiğinden filonun yeniden fırkateyn ve korvetlerden teşkil edildiğini anlatmıştır. Mahmut Paşa, bu emrin İngiltere elçisinin arzusunun uyularak verildiğini de sözlerine ilave etmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.83.

⁴⁵⁷ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.83.

Bu sırada İstanbul'daki İngiliz elçisi Stratford Canning olup, 1808'den 1858'e kadar yarım asır içerisinde çeşitli aralıklarla İngiliz Hükümeti'ni Osmanlı Devleti nezdinde temsil etmişti. Son elçilik görevine 1842'de atanan Canning üstün hizmetlerinden ötürü 1852'de Lordluk payesiyle taltif edilere Lord Stradford de Redeliffe adını almıştır.⁴⁵⁸

Karadeniz'e zayıf bir filonun gönderilmesinde ve dolayısıyla Sinop Baskının meydana gelmesine büyük rolü bulunan Canning, 1841 Londra Antlaşması'yla Rusların baskınından kurtlulan Osmanlı Devleti'ni destekleyen, tanzimatın getirdiği yeniliklerin yerleşmesi için elinden gelen gayreti esirgemeye tutum ve davranışları ile padişahın dahi yakınlığını kazanmıştı. Bu sebeple Osmanlı Devleti nezdinde de büyük bir itibar ve itimat sahibi idi. Hariciye nazırı ve sonradan satrazam olan Mustafa Reşit Paşa ile olan yakın ilişkisi onu Osmanlı politikasında söz sahibi etmişti.⁴⁵⁹

Yakın ve Ortadoğu işlerinin büyük uzmanı olan Canning bu yörelerde Rus nüfuzunun gelişmesinde kendi ülkesinin çıkarları yönünde büyük bir endişe içinde takip ediyordu. İngiliz menfaatlerini gerçekten menfi yönde etkileyen bölgedeki Rus gelişmesini engellemek, hiç olmazsa durdurmak lazımdı. Rusya'nın ekonomik ve siyasi kuvvetlerini Akdeniz'e akıtmak, Anadolu ile güneyinde ve Orta Asyada genişlemek hedefini güden bu geleneksel ve değişmez politikasına⁴⁶⁰ engel olacak kuvvet Osmanlı Devleti idi. Eğer Osmanlı Devleti kuvvetlenecek olursa, Ruslar bu tarihi emellerine kavuşamazlardı. İşte bu gibi sebeplerden dolayı Canning Osmanlı Devleti'ni destekliyor ve güçlü olmasını istiyordu.⁴⁶¹

Mübarek makamlar meselesi ortaya çıkınca İngiltere önceleri Fransa ve Rusya'nın arasının açılmasını bekledi. Fakat bu olmayınca Prens Mençikov'un olumsuz tutumu onun yardımına yetiştirdi. Ayrıca Hariciye Nazırı Rıfat Paşanın sadrazamın da etkisiyle Ruslara karşı yumuşak bir tavır takınmasından endişeye düştüğünden, padişahla görüşerek yakın arkadaşı Reşid Paşayı Rıfat Paşanın yerine getirmeye muvaffak oldu. Mençikov'un

⁴⁵⁸ Lord Stratford Canning'ın Türkiye Hatıraları, Stanley Lane Poole'un kitabından özetleyip Türkçe ye çeviren Can Yücel, Ankara 1959, s.VII-IX.

⁴⁵⁹ Hikmet, SÜER, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekatı (1853-1856), Ankara 1986, s.86.

⁴⁶⁰ A.Tevfik, GÜREL, Türk-Rus ve Müttefiklerinin Kırım Savaşı, Deniz Mecmuası, İstanbul 1935, s.2.

⁴⁶¹ Hikmet, SÜER, age., s.87.

mübarek makamlarla ilgili isteklerinin incelendiği sırada İngiliz elçisi tehlike halinde Akdeniz'deki krallık kuvvetleri kumandanına filosunu hazır tutma emrini vermek üzere talimat aldığını Sultan Abdülmecid'e bildirdi.⁴⁶²

Prens Mençikov'un Osmanlı Devleti ile münasebetlerini kestğini açıklamasından sonra bir nota daha verdiğini öğrenen İngiliz elçisi, geri kalan üç büyük Avrupa devletlerinin temsilcilerini büyükelçiliğe çağırarak, durumu kendilerine açıklamış, böylece Şark meselesini Avrupa'nın kontrolü altına almaya çalışmıştır.⁴⁶³ Kısaca elçinin İstanbul'a varışı ile Prens Mençikov'un Odessa'ya hareketi arasında geçen süre içinde büyükelçi, Bab-ı Ali'nin Ruslara karşı uzlaşıcı bir tavır gütmesini sağladı. Böylece Türkler bu uzun mücadelenin sonunda haklı, Ruslar ise saldırgan olarak ortaya çıktılar.⁴⁶⁴

Prens Mençikov'un anlaşmaz tutumunda diretmesi ile İngiliz elçisinin isteği olmuş ve savaş artık kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Elçi bundan sonra, askeri ve siyasi her gelişmeyi çok yakından izlemeye ve değerlendirmeye, İngiltere ve Fransa'yı harbe sokacak fırsatları kollamaya başlamıştı. Çünkü ona göre İngiltere'nin harbe girmesi için henüz siyasi durum müsait değildi. Her iki devleti tahrik edecek yeni olayların vukuu gerekiyordu. Bundan dolayı Canning, Rusların Türklere karşı başarısını ve niyetlerinin artık durdurulamaz hale geldiğini ve Rusların üstünlüğünü kendi ülkesine ve Fransa'ya açıkça göstermek istiyordu. O günlerde hafif bir filonun ikmal nakliyatını korumak üzere kasım ayı başlarında Karadenize çıkarılmasının düşünülmesi, İngiliz elçisine beklediği fırsatı verdiğinden bu hareketi şiddetle destekledi. Desteklemesinin nedeni, bu zayıf Osmanlı filosunun büyük bir ihtimalle kuvvetli bir Rus Donanması karşısında uğrayacağı yenilginin kendisine sağlayacağı avantajdan ileri geliyordu.⁴⁶⁵

Lord Canning'ın Karadeniz'e zayıf bir filonun gönderilmesinde etkili olduğuna dair kaptan-ı deryanın sözünü ve yukarıdaki izahatları doğrulayan birkaç telgraf bulunmaktadır. Bunlardan biri, Mösyö Pizani'den elçiye yazılmış olup, metni şöyledir;⁴⁶⁶ "Mösyö Pizani'den Lord Stratford Redcliffe'e; 3 Kasım 1853 Beyoğlu. Türk Donanması, üç

⁴⁶² Can Yücel, age., s.181.

⁴⁶³ Can Yücel, age., s.182-183.

⁴⁶⁴ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.84.

⁴⁶⁵ Hikmet, SÜER, age., s.87.

⁴⁶⁶ S.Adolphus, SLADE, age., s.84.

anbarlılar müstesna olmak üzere Karadeniz'e çıkacaktır. Gemiler ihtimal Pazar günü hazır bulunacaklardır". Diğer telgraf ise bizzat elçiye aittir. "Lord Stratford de Redcliffe'den İngiltere Hariciye Nazırına, 5 Kasım 1853 Tarabya. Bab-ı Ali'yi şu sıralarda Karadenize birinci sınıf harp gemileriyle fırkateynlerden müteşekkil bir filo göndermek teşebüsünden vazgeçmeye ikna ettim". Elçi Sinop felaketinden sonra ise; "Tanrıya şükürler olsun, harp başlıyor"⁴⁶⁷ demek suretiyle sevincini dile getirmiştir.

Yıllarca Türk Bahriyesinde üstün hizmetler icra etmiş olan emekli Amiral Afif Büyüktuğrul da, konu ile ilgili mütaalalarını belirtirken, Sinop'taki hadiseden İngiltere ve Fransa'nın, Rusların Prut Nehri'ni geçmesini müteakip savaş ilan etmeleri ile Sinop hadisesinin meydana gelmesine mani olacağını belirtirken Büyüktuğrul, Kırım Harbinin görünüşte Osmanlı Devleti'ne yardım için yapılmış bir savaş olduğunu, gerçek amacın ise Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz sahibi olup Ortadoğuya egemen olmak için yapılmış bir silahlı mücadele olduğuna işaret etmektedir.⁴⁶⁸

Bu açıklamalar da İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında harbe sebep olacak bir hadisesinin Karadeniz'de meydana gelmesine taraftar olduğu intibasını kuvvetlendirmektedir. Nitekim Sinop hadisesinden sonra İngiltere, Fransa'yı da yanına alarak Osmanlı Devleti ile müttefik olup, Rusya'ya harp açmıştır. İngiltere'nin Rusya'ya harp açmasının nedeni, harpten sonraki gelişmeler dikkate alınarak değerlendirildiğinde şu iki ana maddeyle izah edilebilir. Bunlardan ilki, Karadeniz'de gittikçe güçlenen ve sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeyi azmeden Rusya'yı iyi bir darbe indirmek suretiyle ülkesinin Doğu Akdeniz'deki emniyetini sağlamak, ikincisi, İngilterenin tamamen hakim olmak istediği Hindistan'daki Babur İmparatorluğu'na Osmanlı Devleti'nin yardım etmesine mani olmak için, evvela Osmanlı Devleti'ni harpte meşgul etmek ve yapacağı yardımlarla kendisine minnettar bırakmak, vereceği borçlarla ekonomik yönden bağımlı hale getirmek.

Rusların devamlı surette Karadeniz Donanması ile deniz üslerini kuvvetlendirmesi, hususiyle İngilizleri kuşkulandırmakta idi. Rusların Karadeniz'deki ileri tahkimli üssü olan

⁴⁶⁷ Enver Ziya, KARAL, Osmanlı Tarihi V, Ankara 1996, s.235.

⁴⁶⁸ Afif, BÜYÜKTUĞRUL, Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması II, Deniz Mecmuası, İstanbul 1982, s.420.

Sivastapol'un tahribi İngilizler için zaruri mahiyet arzettiğinden⁴⁶⁹ İngiltere, işgal altında bulunan Tuna Prenslüklerinden Rus Ordusunu çıkarmakla iktifa etmeyip, harbi Kırım sahasına yaymış ve neticede Rus Karadeniz donanması imha ve deniz üsleri tahrip edilmiştir. Ayrıca Rus Karadeniz Donanmasının gelişmesinde önemli hizmetleri bulunan başta Çar I. Nikola⁴⁷⁰ olmak üzere, Karadeniz filosu komutanı Amiral Nahimov, Kornilov gibi değerli komutanlar ve birçok yetişmiş bahriye elemanı hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu muvaffakiyetlerle yetinmek istemeyen İngiltere, Rusya'yı uzun bir süre harp edemeyecek zayıflığa düşürmek amacıyla Sivastopol'da olduğu gibi, Baltık'ta da yeni bir muharebe hattı açarak askeri cephaneliğin tahrip edilmesi için Petersburg'un dahi topa tutulmasını istemekteydi.⁴⁷¹ Bu husus, İngiltere'nin Rusya'ya karşı beslediği düşmanlığı açıkca ortaya koymaktadır.

XIX. asrın başlarında Hindistan'da nüfuzunu arttıran İngiltere, 1813, 1833 ve 1853 yıllarında hazırladığı Hindistan kanunları ile İngiliz hakimiyetinin tesisine zemin hazırlamıştır.⁴⁷² Macar asıllı bir Türkolog olarak tanınan Prof. Arminius Vambery ekonomik ve ticari potansiyeli olan bir ülkeye dikkatlerini çeviren İngiltere'nin, bu ülkeyi sömürgeleştirme faaliyetlerini şu şekilde sıralar;⁴⁷³ "önce kaşifler, sonra misyonerler, daha sonra tüccarlar ve nihayet bayrak". İşte İngiltere, Hindistan'da bu sıralamanın son safhasını gerçekleştirmeye çalışıyordu. Nitekim Eylül 1857'de II. Bahadır Şah'ı esir ederek, Timuroğullarının Hindistan saltanatına son vermeye muvaffak oldu⁴⁷⁴. Bundan bir yıl önce imzalanan ve Kırım Harbine son veren Paris Antlaşması ile İngiltere, Hindistan yolunun ve Akdenizin emniyetini sağlamaya matuf tedbirleri temin etmeyi başarmıştır.⁴⁷⁵

Osmanlı Devleti, XIX. asırda mali kriz içinde bulunmasına rağmen başka bir devletten borç almamıştır. Sultan Abdulmecit devrinde Fransa'dan borç almak üzere Bab-ı Ali'nin bir teşebbüsü olmuş ve hatta istikras mukavelesi yapılmış isede tasarruf tarafları

⁴⁶⁹ M.Arslan, ABİSEL, Boğazlar Meselesi, Deniz Mecmuası, Ankara 1945, s.14.

⁴⁷⁰ Akdes Nîmet, KURAT, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s.329.

⁴⁷¹ Driault, Şark Meselesi, s.243-244.

⁴⁷² Yusuf Hikmet, BAYUR, Hindistan Tarihi III, Ankara 1950, s.288.

⁴⁷³ Mim Kemal, ÖKE, İngiliz Casusu Prof.Arminius Vambry'nin Gizli Raporlarında II.Abdülhamit ve dönemi, Ufuk Yayınları, İstanbul 1983, s.26.

⁴⁷⁴ Yusuf Hikmet, BAYUR, age., s.313.

⁴⁷⁵ M.Arslan, ABİSEL, age., s.15.

olan padişah tarafından kabul edilmemişti.⁴⁷⁶ Ancak, Kırım Harbinin başlaması, tahmini geliri yedibuçuk milyon civarında olan ve bu para ile harp masraflarını karşılayamayan Osmanlı Hükümeti'ni, müttefiklerden borç almaya mecbur bıraktı. Sultan Abdülmecit, 4 Ağustos 1854 tarihli bir irade ile, beş milyon İngiliz liralık bir istikras aktı için bir mukavele yapılmasına izin verdi. Bunun üzerine 24 Ağustos'ta Londra ve Paris'te ilk dış istiras mukavemeleri yapıldı.⁴⁷⁷ Bu tarihten itibaren devlet, yeni yeni borçlar edinecek ve neticede Duyun-ı Umumiye'nin kurulmasına sebep olacaktır.

Bütün bu izahatlardan anlaşılacağı üzere İngiltere, Osmanlı Devleti'nin müteffiki olarak girdiği Kırım Harbinden çok yönlü menfaatlar temin etmiş, hedeflediği gayelere ulaşmada muvaffak olmuştur. Sinop limanındaki Türk filosunu tahrip edilmesinde, ilgili bahiste açıklandığı gibi, Rus filosunun Türk filosuna karşı üstünlüğünün bulunması ve demir gülle yerine içi barutlu gülle(humbara) kullanılmasının yanı sıra sevk ve idaresinin önemli rolü olmuştur. Bu bilgiler çerçevesinde Sinop felaketinin amillerine aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür;

(1) Osmanlı Hükümeti'nin Karadeniz'e çıkarılarak filonun kalyon ve kapak gibi birinci sınıf ağır harp gemilerinden teşkil edilmesini düşündüğü sırada, İngiliz elçisinin etkisinde kalarak filoyu hafif gemilerden kurması,

(2) Kaptanı deryalık makamının barış zamanlarında donanmayı Karadeniz'e çıkarıp tatbikat yaptırmak suretiyle mürettebatı yetiştirme tedbirlerine baş vurmaması,

(3) Osman Paşanın Sinop civarında Rus gemilerinin dolaşmakta olduğuna dair bilgi vermesinden sonra, kaptanı deryanın Sinop'taki filoyu takviye etmesi gerekirken, bunu yapmayıp, filoyu İstanbul'a çağırması.

Bu üç husus, Osmanlı devlet adamlarının hadisenin meydana gelmesindeki tedbirsizliğini ortaya koymaktadır. Bunların dışında kalan amirleri de şöyle açıklayabiliriz;

(1) Sinop'da bulunan Osman Paşanın, düşmanın gezebildiği denize, fırtınalı diye çıkmayıp limanda demirli kalması,

(2) Limanda demirli bulunan bu filonun emniyetini temin etmek üzere, bir geminin liman dışına karakol göreviyle çıkarılmaması,

(3) Batum'a harp malzemesini sevkini yapan ve dönüşünde Sinop'a uğrayan Patrona Mustafa Paşanın düşmanını Sinop'daki filoya karşı bir taarruz yapma ihtimalini

⁴⁷⁶ AHMET Cevdet (Paşa), Tezakir I (yayımlayan Cavid Baysun), Deniz Mecmuası, Ankara 1986, s.22.

⁴⁷⁷ İsmail Hakkı, YENİAY, Yeni Osmanlı Borçları tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1964, s.33.

düşünerek ve kendi insitiyafitini kullanarak Osman Paşa filosuna katılmak suretiyle onun gücünü arttırmak hareketinde bulunmaması veya filoyu İstanbul'a getirmemesi,

(4) Osman Paşanın, Taif vapurunun yaptığı gibi bir çekilme muharebesi yaparak İstanbul rotasında bölgeden uzaklaşmaya çalışmayıp, harbi limanda kabul etmesi,

(5) Osman Paşanın filosunda bulunan mürettebatın denizcilik meziyetlerinden mahrum bulunması.

5. SİNOP BASKININDAN SONRAKİ GELİŞMELER:

5.1. SİNOP BASKINININ ÜLKEDEKİ TESİRLERİ VE OSMANLILARIN ALDIĞI TEDBİRLER :

30 Kasım 1853 tarihinde, Sinop'ta demirli bulunan Türk filosuna, Rus filosunun sisli havadan istifadeyle düzenlediği baskın dolayısıyla meydana gelen çarpışma neticesinde Türk filosunun tamamı tahrip edildiği gibi, şehrin müslüman mahallesi de yakılmıştı. Bu acı haber, Rus gemilerinin takibine rağmen, çarpışarak limandan kaçmayı başaran Taif vapuru kumandanı Yahya Bey tarafından İstanbul'a ulaştırılmıştı. Başta Sultan Abdülmecid olmak üzere bütün devlet ricali, bu olaydan büyük üzüntü duymuştu. Taif vapurunun geliş sebebini öğrenen Sultan Abdülmecid; "Keşke o da gelmeseydi, Sinop'ta düşüşerek batsaydı"⁴⁷⁸ demek suretiyle üzüntüsünü dile getirmişti. Ayrıca kendisini ziyaret etmek isteyen Kaptan-ı Derya Mahmud Paşa'yı da huzuruna kabul etmedi. Mahmud Paşa'nın filonun mahvolmasından duyduğu keder, Padişahın kendisini görmek istememesiyle iki kat olmuştu. İngiltere ve Fransa hükümetlerini şiddetle eleştiren kaptan-ı derya; "Bize silahlanmamızı, Rusya'ya karşı çıkmamızı söylediler. Şimdi tam böyle sıkıntıya düştüğümüz zaman uzaktan bakıp oturuyorlar" diyordu.⁴⁷⁹

Sinop'taki bu müessif olay, ülkede olduğu gibi Sinop çevresindeki kazalarda da büyük bir üzüntüye sebep oldu ve kaza müdürlerini, Sinop'a yardım etmek hususunda harekete geçirdi. Nitekim eli silah tutan kimselerin toplanarak süratle Sinop'a yardım etmek üzere gönderilmeleri hakkında Durağan Müdürü'nden Köprü Müdürü'ne⁴⁸⁰ Samsun Naibinden Ladik Müftüsüne⁴⁸¹ ve Boyabat kazası Naib, müftü ve müdüründen Zeytun kazasına birer mektup gönderilmiştir. Katip Çelebi şöyle yazar :

“Boyabat bu kasaba nahiye-i imir Sinop yoludur. Canik'ten Kastamonu yolu üzeredir. Ve Boyabat nahiyesi çeltikzardır. Piriç olur. Bundan Taşköprü garp ve cenuba bir merhaledir.”⁴⁸²

⁴⁷⁸ Haluk F, ŞEHİSUVAROĞLU, Deniz Tarihimize ait Makaleler, Deniz Mecmuası, İstanbul 1965, s.219.

⁴⁷⁹ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.91.

⁴⁸⁰ BOA, İr.-DH, No:18006, L.3.

⁴⁸¹ BOA, İr.-DH, No:18006, L.7.

⁴⁸² Bekir BAŞOĞLU, Boyabat ve Çevresi Tarihi, Doğuş Basımevi, Ankara, 1972, s.50.

Boyabat kazasından Zeytun'a (çatal zeytin)gönderilen yazı şöyledir;⁴⁸³

"Zeytun Kazası Meclisi Hamiyeli Efendi ve Ağalar,

İşbu Çeharşenbe günü üç ambarlu ve kapak olarak sekiz adet Moskov sefinesi Sinop'a gelip Sinop limanında olan Donanmay-ı Hümayun ile muharebeye cür'ed ve limanda olan donanmayı hümayunu külliye ihrak edip Sinop kal'asını muhasara etmekle bu taraftan eli silah tutan müslüman olanlarla bir kimse kalmayıp cümlesi Sinop tarafına gitmiş olmağla ey aşkına Resul, ey aşkına Zeytun kasabasının eli silah tutar kimseleri, bir sa'at kdem Sinop tarafına sevk edesiz. Bu hususda bil cümle Müslüman üzerine farz-ı aynı olmağla herkes başı ve dini için gayret-i lazimededen olmağla husus-u meskurede iştibah etmeyip ana göre din uğrunda sa'ye ü gayret eğlemenizi havi ve işbu matbamızı kıraat edip Amasya mutasarrıfı sa'adetlü Salih Paşa hazretlerine takdim birle ahbara himmetleri niyazında mazbata-ı'acizanemiz terkimine ibtidar kılındı.

Fi Gurre Rebiüllevvel sene 70.

Müdür-i Boyabad

Müfti-i Boyabad

Naib-i Boyabad

Esseyid Mustafa

Hafız Mehmed

Esseyid Mehmed

Latif

Ata

Bhaeddin"

Sinop'a yardım için civar kazalardan eli silah tutan kimseler toplanıp gönderilriken, Bab-ı Ali de bu müessif deniz hadisesinden haberdar olunca derhal keyfiyetten Fransa ve İngiltere elçilerini haberdar ve ait oldukları devletlerin yardımın talep eden birer resmi taktir ile onlara baş vurdu. Bu takdirde ezcümle şöyle deniliyordu;⁴⁸⁴

"İngiltere ve Fransa donanmalarının Boğaziçinde bulunmaları ve Devlet-i Aliyye'nin memalik-i sahiliyesini muhafaza niyyet-i halisesiyle olup şimdi Rusya kuvve-i bahriyesinin şu hareketi ise gözüne kestireceği mahallere tasllut edeceğine delalet eder bir keyfiyet olarak bu kadar sevahil-i vesi'anın himayesi dahi derece-i kifayede Kuvve-i Bahriye'nin Karadeniz'de bulunmasına mütevakkıf olduğundan ve Saltanat-ı Seniyye her ne kadar kendi donanmasını Bahr-ı Siyaha çıkarmak niyetinde ise de işbu Sinop vakası sebebiyle gidecek kuvve-i bahriye kifayet etmesinde olmayacağından iki devleti müttefikanın himmet-i fiiliyesine müra'acat lazım gelmiş olmakla bu keyfiyetin Fransa

⁴⁸³ BOA, İr.-DH, No:18006, L.6.

⁴⁸⁴ TUKİN, Cemal, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947, s.251.

Devleti sefaletine bildirildiği misillü tarfa-ı asilanelerine dahi beyanı zaten derkar olan ihtiramat-ı faikamın teyidine zeria ittihaz olundu".

Sinop Baskını meydana geldiği sırada Sadrazam Mustafa Naili Paşa idi. Hükümet görüşmelerinde bazen konu dile getirilip, hükümetin tedbirsizce davarandığı yolunda sözler safediliyordu. Bir gün yine toplantı esnasında Mustafa Reşit Paşanın aşağıda yazılan kıtayı okuyarak hükümeti tenkit etmesi, sadrazam ile arasının bozulmasına sebep olmuştur. Reşit Paşanın kıtası şöyleydi;⁴⁸⁵

“Hariciye sadr-ı devlettir, mesali andadır
Öğleyse Sadrazam Mustafa Paşa nedir,
Ya Sinop'da yanmadan, yahut limanda yatmadan,
Hep donanma mahvolurken, masraf-ı derya nedir?”.

Sinop Baskınının meydana gelmesi Osmanlı Devleti'ni bazı tedbirler almaya sevk etmiştir.

5.1.1. KAPTAN-I DERYA MAHMUD PAŞA'NIN AZLİ VE RIZA PAŞA'NIN TAYİNİ:

Topçubaşı Mustafa Ağanın oğlu olan Mahmud Efendi, Tophane'de yetişerek ilerlemiş, ihtiyat mirlivası ve 1844'te Hassa Topçu Livası ve sonra Ferik olmuş, İzmir kumandanlığı görevini yürütmüştür. Ekim 1847'de Hassa Reislîği, ertesi yıl bahriye reislîği yaptıktan sonra aynı yıl Ankara valiliğine getirilmiş ancak kısa süre içinde azdedilmiştir. Sultan Abdulmecid'in kız kardeşiyle evli olan Damat Mehmed Ali Paşanın Kaptan-ı Deryalık'tan 23 Eylül 1852'de sadrazamlığa getirilmesiyle yerine Mahmud Paşa atanmıştır. Bu husutaki Padişah fermanı şöyleydi;⁴⁸⁶

"Benim Vezir-i Me'alisemirim Mehmed Ali Paşa,

Son evsaf-ı matlube ile muttasıf kudema-yı vükela-yı Devlet-i Aliyyemizden olduğuna ve makam-ı sadaret kaffe-i mesaliha merkez bulunduğu binaen Ali Paşanın azliyle bu kerre hizmet-i sadaret uhde-i liyaketine tevcih ve ihale kılınmış ve her mesalihi Devlet-i Aliyye'mizin hüsn-i rü'ye ve tesviyesi nezd-i şahanemizde nevecih ile mültezam olduğu beyandan mustağni bulunmuş olması ile ana göre icra-yı me'mürriyete ihtimam ve

⁴⁸⁵ Mahmut Kemal, İNAL, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar I, Doğubatu Yayınları, İstanbul 1969, s.75.

⁴⁸⁶ Mahmut Kemal, İNAL, age., s.60.

dikkat ve uhdenden münhal olan kapudanlık me'muriyetine dahi Mahmud Paşa ta'yin olduğundan neşri ve ilanına mübadered eyliyesin. Rabbimiz Te'ala ve Takaddes hazretleri cümleyi muvafık buyura. Amin bi hürmet-i seyidü'l-mürselin.

Fi Zilhicce sene 6"

Damad Mehmed Ali Paşanın Mayıs 1853'de azledilerek yerine Mustafa Naili Paşanın tayinine rağmen, onun sevk ve himayeti ile Kaptan-ı Derya olan Mahmud Paşa⁴⁸⁷ görevinde bırakılmıştı.

Sinop Baskınının meydana gelmesi üzerine, Sultan Abdulmecid'in 18 Aralık 1853 (17 Rebiülevvel 1270) tarihli fermanı ile Mahmud Paşa kaptan-ı deryalıktan azledilerek yerine Rıza Paşa getirildi. Padişahın bu konudaki hatt-ı hümayunu aşağıdadır;⁴⁸⁸

"Benim vezir-i Me'alisemirim,

Kapudan-ı Derya Mahmud Paşanın hasbe'l-icab-ı azliyle dirayet ve gayret-i kamulesi cihetiyle kapudanlık me'muriyet-i celilesinin Rıza Paşa uhdesine tevcihi nezdinde bi'ttensib müşarunileyh Rıza Paşa celp olunup iktizası icra olunarak Bab-ı Alimiize gönderildi. Kuvve-i bahriyemizin teksiri ve kaffe-i mühimmatın tanzim bulunması farizadan olmağla işbu emr-i ehemme sarf-ı ihtimam olunsun ve gecende Sinop limanında vuku bulan keyfiyet-i mükeddere'adem-i ittihatdan neş'et etmiş olduğundan müşarunileyh Mahmud Paşa ile ümera-yı bahriyye kararı-ı sabık vechile bi'l-muvacehe isticvab olunarak vuku'ı hal arz u beyan ve Tersane-i Amire müsteşarlığına dahi Meclis-i Vala a'zasından Şefik Beyin me'muriyeti icra ve ilan kılınsın.

Fi 17 Rebiullevvel sene 70' "

Padişahın bu hatt-ı hümayunu gereğince Mahmud Paşa muhakeme edilmiş ve Sinop Baskınının "bir nev'i ansızın hata ve kazaen mi vuku'bulduğu" veya "bir nev'i adem-i ma'lümat ve su-i tedbirden mi neş'et etmiş olduğu"⁴⁸⁹ hususunda yapılan oylamada, oylamaya katılan kırık üyenin tamamı, ikinci soru lehinde oy vermişlerdir. Bu durumda Mahmud Paşa'nın ehliyetsizliği ve tedbirsizliği onaylandığından Bolu'ya sürgün edilmesi kararlaştırıldı. Sabık Kaptan-ı Derya, Bab-ı Ali çavuşlarından İbrahim Ağanın refakatında

⁴⁸⁷ AHMET Cevdet (Paşa), Tezakir I (yayımlayan Cavid Baysun), Deniz Mecmuası, Ankara 1986, s.24.

⁴⁸⁸ BOA, İr.-DH, No:17914.

⁴⁸⁹ BOA, İr.-HR, No:5182, L.19.

24 Kasım 1854 (3 Rebiülevvel 1271) günü Bolu'ya vasıf olmuş ve kendisine tahsis olunan eve yerleşmiştir.⁴⁹⁰ Kendisine ma'zuliyet maaşı olarak onbeş bin kuruş ihsan buyrulmuştu.⁴⁹¹ 1857'de affedilen Mahmud Paşa İstanbul'a gelmiş ve aynı senenin şubat ayında vefat etmiştir.

Öte yandan yaralı olarak Ruslar tarafından esir alınan ve Sivastapol'a götürülen Türk filosu komutanı Patrona Osman Paşanın yerine patrona nasbı ile Pir Mehmed Paşa getirildi.⁴⁹² Ayrıca, hadisenin meydana geldiği sırada Sinop kaymakamı bulunan, ancak Rus gemilerinin limanı abluka etmesini mütekaip atını hazırlattırarak kaçmaya hazırlanan ve taraflar arasında savaşın başlaması üzerine maiyyeti ile beraber Sinop'u terkeden Hüseyin Paşa da kaymakamlıktan azledildi.

Bunun üzerine Kastamonu Valisi Hamdi Paşanın Sinop'ta geçici olarak ikameti kararlaştırılmış, bu süre içinde Kastamonu'da oturmak ve paşanın Kastamonu'ya avdetinde sonra Sinop kaymakamı olmak üzere Filibe kaymakamı Adil Paşa, Kastamonu kaymakamlığına getirilmiştir.⁴⁹³

Sinop hadisesinin İstanbul'da öğrenilmesinden sonra, Sinop'taki durumu tahkik etmek ve yaralıları İstanbul'a nakletmek üzere İngiliz ve Fransız beylik vapurları ile Sinop'a giden Müşavir Paşa, dönüşünde Sinop felaketi hakkında tafsilatlı bilgi vermek üzere Bab-ı Ali'ye çağrıldı. Bab-ı Ali'ye giderek Sinop'la ilgili müşahedelerini anlatan paşanın, Sinop kaymakamının muharebe başlar başlamaz şehri terk eder gitiğini söylemesi üzerine, daha önce kendi konağında hizmet etmiş olan Kaymakam Hüseyin Paşayı bu hareketinde mazur göstermek isteyen hariciye nazır Mustafa Reşid Paşa, "ne yapsın, top güllerinin önünde duramazdı"⁴⁹⁴ şeklinde cevap vermiştir. Ancak nazırın bu gelişi güzel cevabı, Sadrazam Mustafa Naili Paşanın kızmasına sebep olmuş ve aralarındaki geçimsizliği artırmıştır.

⁴⁹⁰ BOA, Cevdet-Askeriye, No:8959.

⁴⁹¹ BOA, İr.-DH, No:18135.

⁴⁹² DMA, ŞUB, Df.No:16, Vsk. No:149-A.

⁴⁹³ BOA, Ayniyat Defteri –Rusya Meselesi- No:618, s.110.

⁴⁹⁴ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.96.

18 Aralık 1853'te Mahmud Paşanın yerine Kaptan-ı Deryalığa getirilen Hasan Rıza Paşa 20 Aralık'ta aşşağıya yazılan genelgeyi yayınlamıştır;⁴⁹⁵

"Bahir-i Sefid ve Siyak'da bulunan şahane vapurlar Süvarilerine,

Saye-i ihsan-piraye-i hazret-i tacdariye işbu mah-ı Rebbi'ülevvelin onyedinci günü avatıf-ı aliye-i şahane ve avarif-i celile-i cenab-ı mülükeneden derya kapudanlığı müsted-i celil-i uhde-i halisanemize tevcih ve ihsan buyrulmuş ve işbu inayet-i celile-i cenab-ı cihandarinin teşekküründen 'acimiz derkar bulunmuş olduğu halde usul-ı mealde vecile me'müriyet-i mezkure-i mahlas icab edenlere i'lan ve iş'ar kılınmış olmağla mukteza-yı me'mürin-i şerifeleri üzre süvarisi olduğunuz sefine-i hümayun ile icab-ı mahallere geç ü güzar ile her halde üsul-i bahriyye muvafık suretle mütebessirane hareket ve biminnehü te'ala vesayi'-i tersane-i Amire'ye hin-ı avdetinize kadar bezguzide-i vahac-i pesendide ibrazına ve refakatınızda bulunan asakir ve nefaratın ezher ahıd-ı muhafaza ve istikmal-i asayişinizi emr-i himmet-i bezl-i makarrat eylemeleri siyakında şukka-ı mahsusa tahrir ve tastir kılındı.

Fi 19 Rebi'üllevvel sene 70"

5.1.2. İNGİLİZ VE FRANSIZ GEMİLERİNİN SİNOP'A GİTMELERİ YARALILARIN İSTANBUL'A NAKLİ

Sinop hadisesinin meydana gelmesinden sonra düzenlenen toplantıda, Sinop'taki son durumdan haberdar olmak ve yaralılara yardım götürmek gayesiyle Sinop'a birkaç geminin gönderilmesi kararına varılmıştı. Sinop'a kimin gideceği konusu konuşulduğu sırada müşavir paşa kaptan-ı deryaya bu görevi yapmak için hazır olduğunu söylemişti. kaptan-ı derya ise onun yalnız gitmesinin uygun olmayacağını, bundan dolayı İngiliz ve Fransız elçileri ile görüşerek mümkün olursa biri Türk, biri İngiliz ve biri de Fransız olmak üzere üç vapurla gidilmesinin daha uygun olacağını beyan etmiştir.

Bu görüşmeden sonra harekete geçen Müşavir Paşa, İngiliz ve Fransız elçilerini kendi donanma komutanları ile Sinop hadisesini konuşturlarken bulmuş ve onlara hadise hakkında bildiklerini nakletmiştir. Ancak Fransız sefiri savaşta böyle şeylerin normal olduğunu söylerken, İngiliz elçisi de, birkaç gün önceye kadar Karadeniz'de bir Türk

⁴⁹⁵ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:55.

filosunun bulunduğundan haberi olmadığını belirterek, olay karşısındaki kayıtsızlıklarını göstermişlerdir. Amiraller de bunu bilmediklerini ifade etmişlerdir.⁴⁹⁶ Bununla beraber yapılan görüşme sonrasında elçiler, başka felaketlerin olmasından korktukları için Türk vapurlarının Sinop'a yalnız gitmesini uygun bulmadılar. Ayrıca oraya gönderilecek vapurlar içinde bit Türk vapurunun bulunmasına ve onlarla beraber Türk sancağının görünmesinin kendi hükümetlerini müşkül ve zor duruma düşüreceğinden çekindikleri için dolayısıyla karşı çıktılar. Hatta İngiliz elçisi bir Türk deniz subayının İngiliz vapurunda bulunmasına bile itiraz ederken, Fransız elçisi, lordun bu korkusuna ortak olmamış ve bir Türk subayının kendilerine çok faydalı hizmetlerde bulunabileceğini belirterek, İngiliz elçisini bu fikrinden caydırmıştı. Ancak Lord Stratford, eğer Ruslar hala Sinop'da iseler, bu Türk subayının başındaki fesi göstermemesini ve yanındaki adamlarında o sırada orda dolaşmamalarını şart koymuştur. Müşavir Paşa, elçilere Sinop'da hiçbirşeyin bulunamayacağını hatırlatarak, vapurlarla fazla cerah ve tıbbi malzemenin gönderilmesini söylemiş, onlar da bu hususa muvafakat etmişlerdir.⁴⁹⁷

Müşavir Paşa ile elçiler arasında yapılan bu görüşmeden sonra İngiliz ve Fransız beylik gemilerinden La Retribution ile Mogador adlı iki vapur, zarar ziyan tespiti yapmak ve yaralılara yardım götürmek üzere, 4 Aralık 1853'te Sinop tarafına hareket etmiş, elli saat süren bir yolculuktan sonra Sinop limanına varıp demir atmışlardır.⁴⁹⁸ Bir Türk vapurunun Sinop'a gitmesine elçiler razı olmadıklarından, Müşavir Paşa ile maiyyeti, bu yabancı vapurlara binmek zorunda kalmışlardı. Müşavir Paşa Sinop'un harp sonrası manzarasını şu şekilde tasvir etmektedir ;

"Ruslar işlerinin silinmez izlerini bırakıp gitmişlerdi. Körfezin kıyısı gemilerin enkazı ve binlerce ölülerle doluydu. Yakıp yıkma en kötü ve korkunç bir şekilde yapılmıştı. Limanda tek bir direk dik durmuyordu, tek bir gemi kerestesi parça parça olmaktan kurtulamamıştı. Rusya çarı Sinop'taki Türk filosunun Çerkezistan'a yardım götürdüğünü zannederek mahvedilmesini emretmiş, bu emirde harfi harfine ve tam manasıyla yerine getirilmişti.

Karaya çıktığımız vakit Sinop'u büyük bir ordunun hücumuna uğramış bir kasaba halinde bulduk. Her tarafı harap ve karma karışıktı. Fırımlar kapalıydı, yiyecek

⁴⁹⁶ S.Adolphus, SLADE, age., s.91-92.

⁴⁹⁷ S.Adolphus, SLADE, age., s.92.

⁴⁹⁸ S.Adolphus, SLADE, age., s.93.

bulunmuyordu. Bizim gelişimiz intizamı biraz iade eder gibi oldu ve halka bir parça emniyet duygusu verdi. Kasabanın köşe ve bucağındaki Türk deniz subaylarını topladık ve bunları yapacağımız işlerde kullanmaya başladık. Yanımıza onüç subayla yüzirmi er toplanmıştı Türk filosunun komutanı da birlikte olmakla birlikte beş subayla yüzelli eri Ruslar esir alıp getirmişlerdi. Bir çok subayla bin kadar erat da harp sonrasında Anadolu içine doğru çekip gitmişlerdi.”

Sinop'daki faaliyetleri ile ilgili olarak Müşavir Paşa şu bilgileri vermektedir;⁴⁹⁹

"Sinop'a varınca ilk işimiz yaralılara bakmak oldu. Harap kahvehanelerde ayrı ayrı derecede yaralı ve hepsi azap içinde yüzden fazla er bulduk. Bir takımları can çekişiyordu, birçoklarının da mermilerle vücutları, yüzleri korkunç suretle yaralanmış, azaları kopmuştu. Bunlar toprak üzerine, yahut tahta peykelere yataksız, örtüsüz uzanmış bulunmaktaydılar. Bazılarının da yaraları sarılmamıştı. Yanan gemilerden kurtulmuş iki cerra bunlara bakıyorlar, ortada başka cerrah ve doktor görünmüyordu. Bu iki kişi gayretle çalışıyorlarsa da ilaca alete ve sargıya benzer hiç bir şey olmadığından yaralıların büyük acılarını azaltacak bir şey yapamamaktaydılar. Muharebeden sonra altı gün geçmişti. Soğuk kış rüzgarının içeri girmemesi için pencereleri de kapalı tutmak lazım geldiğinden yaralıların buldukları yerler dayanılmayacak kadar pis bir hava, fena kokularla doluydu. Gönüllerimiz, bu zavallılara yardım için en ateşli duygular ve isteklerle dolu olduğu halde asabımız bu vaziyete adeta dayanamıyordu. Yanımızda bulunan yiğit İngiliz gemicileri, bu hafifletirilmeyen ve müstahak olmaksızın çekilen yürekler parçalayıcı ızdarap önünde kendilerini tutamayarak ağlıyorlardı. Zavallı Türk deniz erleri, yattıkları yerden beni görünce seviniyorlardı ve hoşgeldin baba şimdi kurtulduk diyorlardı. Yanımda bulunan İngiliz ve Fransız vapurlarının süvarileri, onların bana söyledikleri bu sözleri işitince dayanamadılar, zavallıları dayanamayıp İstanbul'a getirmeye razı oldular. Türk deniz erleri bu müjdeyi duyunca sanki yaralarının acılarını büsbütün unutmuşlardı. Bu müjde onlara en iyi ilaç tesiri yaptı.

Magador ve Redribution vapurlarının doktor ve cerrahları ile arkadaşları işe başladılar ve bu hayır işini pek iyi başardılar. Büyük ısrarlar neticesi yaralılardan bazıları işe yaramaz kol ve ayaklarının kesilmesine razı oldular, lakin bence onlara nafiye yere bu eziyeti çektirmesek daha iyi olurdu; ameliyat görenlerin hemen hepsi tetenoza yakalanıp

⁴⁹⁹ S.Adolphus, SLADE, age., s.94-95.

öldü. Onları görenlerden hiç bir kimse, bu pis kahvelerde karşılaştıkları acıklı felaket sahnelerinin intibalarını-harbin insanı ayıldıktan alametleri olarak-ömürlerinde unutamayacaklardır.

Bizim Sinop'a geldiğimiz haberi yayılınca, etraftaki köylerden bir kısım yaralıları getirilmişti. Lakin köylerde başka yaralılarında bulunduğu söyleniyordu. İki yerli cerrah ve doktorla iki Türk deniz subayını ve on Türk deniz erini, Sinop'ta kalıp bunlara bakmaya memur ettik ve lazım olan aletler, sargıları ve ilaçları da verdik. Ertesi akşam Sinop'ta bulunan ve muharebeden kurtulan yaralı yarasız subay ve deniz erleri-ölüm halinde birkaç yaralı müstesna vapurlara koyuldu ve yola çıkıldı."

Yolculuk ve İstanbul'a gelişleri hakkında Müşavir Paşa şunları anlatmaktadır,⁵⁰⁰

"Allah yaralılara acıdı, onlara rüzgarsız bir hava, dalgasız bir deniz verdi. Sallanmadan İstanbul'a geldik. İki vapur Tarabya önüne vardıkları zaman hükümetten bir haber geldi; halkın görmemesi için karanlık basıncaya kadar yaralıları gemilerden çıkarılmayacak."

9 Aralık'ta İstanbul'a gelen bu vapurlarla getirilen sağlam ve yaralı asker miktarı Sinop mahalli meclisince hazırlanan matbada yüzelliye yakın gösterilirken,⁵⁰¹ kapudanlık makamınca hazırlanıp sadaret makamına sunulan ve bu makamcada bir takrir eklenerek padişaha arz edilen pusulada, altmışiki nefer olmak üzere toplam doksanüç kişi olduğu kaydedilmekte yüzsekiz kişininde hastanede olduğu belirtilmektedir.⁵⁰²

İstanbul'a gelen Müşavir Paşa, daha sonra hariciye nezaretine çağırılmış ve orada bulunan devlet erkanına bilgi vermesi istenmiştir. O da ".....asakir-i şahanenin gayret ve şecaatlarını ve üç beş saat muharebe ile can-siperane hizmetlerini ve düşman askerinden dahi hayli telefata olup gemilerinde dahi sakatlık olarak birkaçı gark olma derecesinde vapurlara rabt ile cuma günü oradan çekildiklerini ve Sinop'ta kalan bazı neferat-ı bahriyye ile yüzon nefer kadar yaralıları vapura alıp götürdüğünü ve daha sair müşahedatını beyan...." eylemişti.⁵⁰³

⁵⁰⁰ S.Adolphus, SLADE, Türkiye ve Kırım Harbi (çev.a.Rıza Seyfi), İstanbul 1943, s.95.

⁵⁰¹ BOA, İr.-DH, No:17947, L.5.

⁵⁰² BOA, İr.-DH, No:17925, L.2.

⁵⁰³ BOA, İr.-HR, No:5133.

5.1.3. BASKIN SIRASINDA ŞEHİT VE YARALI OLANLAR İLE BUNLARIN DUL VE YETİMLERİNİN VE BASKINDAN ZARAR GÖREN AHALİNİN MAĞDURİYETLERİNİN GİDERİLMESİ:

Osmanlı Hükümeti, Sinop Baskınında şehit düşenlerin, ailelerinin, yaralı olup çalışmayacak durumda olan gazilerin⁵⁰⁴ ve Sinop'da evi dükkanı yanmak suretiyle zarara uğrayan halkın⁵⁰⁵ mağduriyetlerinin giderilmesi için hemen harekete geçmiş ve bazı luzumlu tedbirler almıştır.

Muharebe esnasında şeyit düştükleri tespit edilen bahriyye-i şahane zabitan ve neferatının dul ve yetimlerine maaş bağlanması kararı gereğince, şehiden vefat eden mülazimlerin annelerine kayd-ı hayat şartıyla ayda kırk kuruş,⁵⁰⁶ mülazimlerin zevcelerine elli kuruş çavuşların annelerine otuz kuruş,⁵⁰⁷ Donanma-yı Hümayunda hoca olarak görevli olup şehit olanların annelerine de otuz kuruş⁵⁰⁸ maaş tahsis edilmiştir.

Belirtilen bu karar gereğince, Sinop Baskınında şehiden vefat etmiş olan Asakir-i Bahriyeden Hüseyin Mülazımın annesine kırk kuruş⁵⁰⁹, Eşref Mülazımın zevcesine elli kuruş,⁵¹⁰ çavuş Tahir Efendi'nin annesine otuz kuruş⁵¹¹ ve Hoca Tahir Efendinin annesinede otuz kuruş⁵¹² maaş bağlandığını örnek olarak verebiliriz.

Muharebede yaralanan ve yeniden bahriyyede iş göremeyecek derecede sakat kalanların mağduriyetleri de dikkate alınarak değerlendirilmiş ve bu durumda mağlulen emekliye sevkedilmeleri uygun görülmüştür. Bu hususla ilgili vesika aşağıya alınmıştır.⁵¹³

Sinop limanında vuku bulan muharebede mecruh olarak bahriye hastanesinde tedavi olmuş olan neferattan yirmi beş neferin ba'de-zin silk-i askeride istihdama elvermeyeceğinden nizamına tevkifen icra-yı teka ütlüğü hususu bahriyye hastanesi se'tabibi İzzetlü Bey bendeleri tarafından ifade ve inha olunmuş ve bu makhule

⁵⁰⁴ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:43-A 49-A, 71-A, 76, 77, 87, 97.

⁵⁰⁵ BOA, İr.-DH, No:19646.

⁵⁰⁶ BOA, İr.-DH, No:19792.

⁵⁰⁷ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:105.

⁵⁰⁸ BOA, İr.-DH, No:20232.

⁵⁰⁹ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:96.

⁵¹⁰ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:97-B.

⁵¹¹ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:105.

⁵¹² BOA, İr.-DH, No:20232.

⁵¹³ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:87.

meşruhlarata'yın olunan ma'aşlar bir raddede olmayıp, çavuşa kadar cerhlerinin derecesine göre, yirmiden yüzyirmi ve bunların içlerinde iki elli ve iki ayağı veyahut bir eli ile bir ayağı maktu veya amelden sakıt olanlar ile iki gözü ama bulunanlara iki yüz kuruş ve minülazınlere dahi maaşlarının sülüsünden beden ile iki yüz elli ve yüzbaşılara günlük maaşının sülüsünden beden ile bir misline kadar maaş ita ve kolağasından miralaya değin bunların cerh ve maluliyetleri hakkında tayin ve beyan olunarak derecena göre maaşlarının rub'ı ve sülüsü ve ba'zan nısfı ve nihayet derece olarak sülüsani tahsis olunmakda bulunduğu vakti olan istilama mebni taraf-ı sami-i hazret-i ser askeriden beyan ve izhar buyurulmuş ve neferat-ı merkumeden yedi neferi birinci ve beş neferi ikinci ve diğer altı neferi üçüncü ve diğer iki neferi dördüncü ve beş neferi beşinci derecede mecruh olduğu bi'l-mu'ayene tebyin etmiş olduğu Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazırı semahatlu Efendi hazretleri tarafından ifade ve ilam olunmuş olduğundan keyfiyyet Meclis-i Bahriyeye Ledel-Havale usul ve nizamına nazaran bunlardan birinci derecede olanlarına altmış ve dördüncü derecede bulunanlarına seksen ve beşinci derecede olanlarına yüzer guruş ma'aş tahsisi....."

Bu vesikadan anlaşılacağı üzere Tersane-i Amire hazinesinden ödenecek tekaüt maaşının belirlenmesinde, yaralıların yara dereceleri ve rütbeleri dikkate alınmış ve bunlar beş derece olarak sınıflandırılmışlardır. Buna göre; neferattan çavuşa kadar olanlara yara derecesine göre yirmiden yüzyirmi kuruşa kadar maaş ödenecekti. Ancak bunların içinde iki eli ve iki ayağı veyahut bir eli ile bir ayağı kesik ve kullanılmayacak derecede sakat olanlar ile iki gözü kör olanlara da maaşının üçte ikisi tekaüt maaşı olarak bağlanmaktaydı.

Sinop Baskınında ayağından yaralı olarak Ruslara esir düşen Türk filosu kumandanı Patrona Osman Paşa, Kaymakam Ali Mahir Bey, Binbaşı Hasan Bey ile Mülazım Halil Efendi'ye ait maaşların, haleflerine verilemsi usul gereği ise de onların ülke dışında bulunmaları sebebiyle, rütbelerine mahsus olan maaşlarından Osman Paşanın hanesine maaş ve tayinatının üçte biri, Ali Mahir Beyin hanesine de maaşın yarısı ve tayinatının tamamının verilmesi uygun görülmüştür. Diğer esirlerden Hasan Bey ile Halil Efendinin İstanbul'da hanelerine siparişleri bulunmadığından, bunların maaş ve tayinatlarının tamamı hazinede alıkonulmuştur.⁵¹⁴ Baskın sırasında şehit düşen Türk filosu

⁵¹⁴ DMA, ŞUB, Df.No:16, Vsk. No:149-A.

ikinci kumandanı Riyale Hüseyin Paşanın aile fertlerine de uygun miktarda maaş bağlanması kararlaştırılmıştır.⁵¹⁵

Mısır'dan gelerek Osmanlı filosuna katılan gemilerde bulunan bahriyye askerlerinin de mağduriyetleri dikkate alınmış ve onlara da maaş bağlanması için gerekli tedbirlerin uygulanması konusunda emir verilmiştir. Bu husus Darü'ş-Şura-yı Askeri teskiresinde şöyle ifade edilmiştir;⁵¹⁶

".....düşman karşısında feda-yı nefis ü can edenlerin familyalarının ve evlad-ı'yallerinin düçar-ı müzayaka ve zarüret olmamak için, mensüb oldukları memleketleri ve vülat ve mutasarrıf ve kaimmakamları tarafından tahkik edilerek gerekli ma'aşların bağlanması.....ziyade mecrüh olarak ba'dema istihdamları elvermiyenlerin dahi teka'üden ihrac ile onlara da teka'üd ma'aşının bağlanması.....

Fi 26 Cemaziyelahir sene 70 "

Sinop hadisesinde şehit düşen ya da bahriyye hizmetinde bulunmayacak derecede sakat kalanların mağduriyetleri, tekaüd maaşının bağlanması ile giderilmesine çalışırken, Sinop'da evi, dükkanı yanan ve hadisesi dolayısıyla zarar gören vatandaşların yaralarının sarılması, zarar ve ziyanın telafi edilmesi için devlet tarafından yardımda bulunulmuştur. Konu ile ilgili olarak Kastamonu valisi Hamdi Paşa'nın Sadaret Makamı'na yazdığı 5 Eylül 1854 tarihli arz tazkiresi aşağıya alınmıştır;⁵¹⁷

"Ma'rüz-ı Çaker-i Kemineleridir ki,

Akdemce Sinop limanında vuku'bulan muharebe esnasında memleketçe zuhür eden hariden dolayı mesab olan ahaliye atıyye-i seniyye olarak emval-i eyaletden ikiyüzbin guruş-ı'tasına irade-i seniyye-i hazret-i mülükane müte'allık buyurulup ol babda şeref-varid olan emirname-i sami mücibine Kastamonu Sancağı emvalinden verilen ikiyüzbin guruşun mukaddema takdim-i hakpa-yı peyma-yı asafaneleri kılınan defter mücibince Sinop Meclisinde ahal-i merkümiye ita kılınması mülabesesiyle haklarında bu vechile zuhura gelen merhamet-i seniyye-i hazret-i zıllillahinin ifa-yı teşekkürüyle beraber han ve dükkanları inşasına mübaşeretle bir taraftan imarına teşebbüs eyledikleri ma'rızında Sinop ahali tarafından bi't-tanzim tevarüd eden mahzar-ı umumi ile ol babda Sinop Meclisi'nden

⁵¹⁵ DMA, ŞUB, Df.No:16, Vsk. No:149-A.

⁵¹⁶ BOA, İrade-Mısır, No:574.

⁵¹⁷ BOA, İr.-DH, No:19646, L.1.

terkim kılınan mazbata leffen hakpa-yı vala-yı vekalet-penahileri kılınmış olmağla ol babda ve her halde emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Bende

Fi 12 Zilhicce sene 70"

Vali-i Eyalet-i Kastamonu

Hamdi

Sinop Meclisince hazırlanan mazbatadan ise, Katamonu Mal Sandığından ihsan buyurulan ikiyüz bin kuruşun, Sinop Meclisi azasından tayin olunan Mustafa Ağa vasıtasıyla Sinop'a getirildiği ve daha önce zarar ve ziyanları belirlenen vatandaşlara dağıtıldığı belirtilmektedir. Ayrıca bu yardımdan yararlanan vatandaşların hemen ev ve dükkanlarını yapmaya başladıkları ve ihsan dolayısıyla devlete minnettar oldukları da açıklanmıştır.⁵¹⁸

5.1.4. BASKIN SONNRSINDA KARAYA ÇIKIP ETRAFDA DAĞILMIŞ ASKERİN TOPLATILMASI:

Sinop limanında Osmanlı ve Rus filoları arasındaki muharebenin sona ermesi müteakip, batan Türk gemilerinden sahile çıkmaya muvvak olan Türk denizcileri, Sinop çevresindeki kazalara dağılmışlardı. Baskından sonra Sinop ve civarında bulunan yaralıların tedavi edilmedikleri hususunda gerekli tedbirler alındığı gibi, çevreye dağılmış olan bu askerlerin toplattırılması ve İstanbul'a gönderilmeleri için de teşebbüsde bulunuldu. Bu cümleden olarak, subay ve erlerin durumlarını kontrol etmek üzere İstanbul'dan yaver Besim Efendi'nin gönderildiği, kapudanlık makamından Bab-ı Ali'ye yazılan arz teskiresiden anlaşılmaktadır.⁵¹⁹

Batmış olan gemilerden kurtulmuş olan subay ve erler ile yaralıların o bölgede nerelere daimi olduklarını araştırmak ve hepsinin toplatılarak İstanbul'a gönderilmelerini sağlamak gayesiyle bu defa bahriye kaymakamlarından Emin Bey görevlendirilerek Sinop'a yollandı. Emin Bey, etrafa dağılmış olan subay ve erlerin buldukaları yerleri araştırmış ve toplayabildiklerini peyder pey İstanbul'a göndermiştir. Bunların bazılarını ise

⁵¹⁸ BOA, İr.-DH, No:19646, L.2.

⁵¹⁹ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk. No:67.

buldukları yerlere yakın olan iskelelerden uygun vapur ve gemilere bindirmek suretiyle yollamaya çalışmıştır.⁵²⁰

Çevreye dağılmış olan erlerin toplattırılması ve ihtiyaçlarının giderilerek kara ve deniz yoluyla İstanbul'a gönderilmeleri hususunda, 10 Aralık 1853 tarihinde kapudanlık makamından Bab-ı Ali'ye yazılan tezkirede şöyle denilmekteydi;⁵²¹

"Bab-ı Ali'ye ;

Ma'lûm-ı ali-i vekaletpenahileri buyurulduğu vechile Sinop limanında olan zuhurat-ı müteallimeden dolayı gemilerden çımış olan asakir-i bahriyyeden ekserisi oraya civar bulunan kaza ve karyelere dağılıp savuşmuş ve bunların her nerede bulunursa Tersane-i Amire'ye celb ve cem'i lazime-i hal ve maslahatdan bulunmuş olduğundan muvafık-ı emr ve irade-i aliyye-i asafaneleri buyurulduğu takdirde, o makule Asakir-i Bahriyye herhangi kaza ve karyelerde bulunur ise cümlesi cem'olunub elbisesi olmayanlara Mahalli Meclis ve kaza müdürleri ma'rifetiyle icab-ı vechile elbise eksa ve kendilerine nizamına tevfikeyen nan-ı aziz ve katık paresi i-tasiyle yakın buldukları sancaklar başına toplanıp cem oldukları mahallere göre bahren ve berren celb olunmak üzere keyfiyatın bu canibe iş'arı zımında Kastamonu ve Trabzon valileri devletlü paşalar hazeratiyle Sinop, Canik, Bolu, İzmid ve Viranşehir kaymakamları bendeleri taraflarında emirname-i sami-i sadaretpenahileri tastiriyle liechli'l-ir-sal savb-ı çakeriye tastiri hususuna müsa'ade-i aliyye-i sadaretpenahileri erzan ve şayan buyrulmak babında.....

Fi 9 Rebi'ülevvel sene 70"

Yukarıda mevzu edilen konu ile ilgili olarak Trabzon valisini⁵²² ve İzmid kaymakamına,⁵²³ 11 Ocak 1854 (11 Rebiülahir 1270) tarihinde birer yazı gönderilmiştir.

Sinop Liva Meclisinde hazırlanan mazbatada bu hususa cevap teşkil edecek şu ifadeye yer verilmiştir;⁵²⁴

⁵²⁰ BOA, İr.-DH, No:18105.

⁵²¹ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:55.

⁵²² DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:67.

⁵²³ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:68.

⁵²⁴ BOA, İr.-DH, No:17947, L.5.

“...Canik sancağına gitmiş olanların Samsun iskelesine ve Kastamonu sancağı kazalarına gidenlerin İnebolu iskelesine celb ve cem'leri lazım gelen bendelerine izbar kılınmış olduğu...”

Çevreye dağılmış olan askerlerin uygun yerlerde toplanması emri gereğince, ilgili yerlerde toplanmış olan askerin uzun süre orada durmaları ve ya memleketlerine gitmeleri uygun görülmediğinden, daha önce beş vapur ile Karadeniz'e çıkması kararlaştırılan Ferik Ahmed Paşa'nın dönüşünde Samsun ve Sinop iskelelerine uğrayarak toplanmış olan askeri İstanbul'a getirmesi tedbiri düşünülmüştür.⁵²⁵ Karadeniz'e çıkacak olan Ahmed Paşa'nın kumandasında şu vapurlar bulunacaktı;⁵²⁶ Fevz-i Bari, Saik-i Şadi, Taif, Mecidiye ve Şehper.

5.1.5. BATAN GEMİLERİN ENKAZININ ÇIKARILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ:

Sinop limanında demirli bulunan Osmanlı Donanmasına ait yedi fırkateyn, üç korvet ve bir vapurdan müteşekkil filo ile birkaç tüccar gemisi, Rus filosunun ani baskın düzenlemesiyle meydana gelen çarpışmada Ruslar tarafından tahrip edilerek batırılmıştı. Batan bu gemilerin üzerinde bulunan top, lengir, kumana ve sahir luzumlu şeylerde gemilerle beraber denizin dibini boylamıştı. Muharebeden sağ olarak kurtulmayı başararak etrafa dağılmış olan bahriye askerlerinin toplattırılıp İstanbul'a gönderilmesi⁵²⁷ ve Sinop baskınında telef olan gemilerin üzerinde bulunan söz konusu lüzumlu şeylerden mümkün olanlarının denizden çıkarılması husunda tahkikat yapmak ve dönüşünde bilgi vermek üzere kaymakam Emin Bey Sinop'a gönderilmişti. Sinop'a gidip bir müddet orda kaldıktan sonra görevini tamamlayarak İstanbul'a dönen Emin Bey Sinop'a gönderilmişti. Emin Bey, Sinop'taki faaliyetleri hakkında kapudanlık makamına bilgi vermiştir.⁵²⁸ Onun bildirdiğine göre, batan gemilerden bazıları kıyıya yakın ve üzerlerinde bulunan top, kumana ve diğer eşyaların çıkarılması mümkündür. Kaptan-ı Derya Mahmud Paşanın azlinden sonra bu göreve getirilen Hasan Rıza Paşa, batmış olan gemilerde bulunan önemli eşyaların çıkarılmasına taraftardı. Bu sebeple 10 Aralık 1853(9Rebiülevvel 1270) günü Kastamonu

⁵²⁵ DMA, MKT, Df.No:24, Vsk. No:67.

⁵²⁶ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:5-A.

⁵²⁷ BOA, İr.-DH, No:18105.

⁵²⁸ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:86.

valisine, Sinop kaymakamına ve kereste memuru Emin Beye yazılan tahriratta, kıyıya yakın olan gemilerden çıkarılması mümkün olan top, kumana ve diğer önemli eşyaların çıkarılarak muhafaza edilmek üzere emin bir yere konulması istenmiştir. Bu işlerin yapılması için gerekli olan akçenin ise hazineye mahsuben mal sandığından karşılanması belirtilmiştir.⁵²⁹

Bu batık gemilerin enkazının çıkarılması işinin daha sağlam bir şekilde yapılmasını sağlamak gayesiyle Kaptan-ı Derya Rıza Paşa sadrazama yazdığı 28 Aralık 1853 (27 Rebiüevvel 1270) tarihli arz tezkiresinde, önemli şeylerin gemilerden çıkarılıp İstanbul'a taşınması için bu işten anlayan birinin tayinini istemiştir. Bunun için de tersaneden Mirliva Hasan Paşa ve yanında bir miktar zabıt ve bir bölük asker talep edilmiştir. Söz konusu arz teskeresi şöyledir.⁵³⁰

".....Süfun-i mezkurenin top ve lenger ve gomina ve sair misillü eşya ve mühimat-ı mevcudesinden ihracı mümkün olanlarının çıkarttırılarak bu tarafa naklettirilmesi zımında Tersane-i Amire canibinden ehliyetli ve muktedir bir münasib memurun tayini zam kılınması şeref-sünuh ve südur buyurulan emrü irade-i isabet-ade-i cenab-ı tacdari muktezayı müteyakinden bulunduğu binayen ümera-yı bahriyyeden milli ve izzetlü Hasan Paşa bendeleri mukaddem ve gair olması cihetiyle husus-ı meskure paşay-ı mumailihin me'muriyeti ve ma'iyetinde kullanılmak için lüzumu mikdar bazı küçük zabıtlar ile bir bölük neferat-ı askeriye dahi refakatına verilerek i zam kılınması ve bu makule eşya-yı sakilenin ihracı ve be-heme-hal kebirce dolap sandallarına ve bazı alat ve edevat-ı saireye muhtaç bulunduğundan eğerki işbu dolap sandallarının mahallerinde yaptırılması mukaddemce tasmin kılınmış ise de bunlar yapılmaya kadar vakit zayi olmamak için el-haletü-hazihi tersane-i amire de mevcut olan iki kıta sandallardan kebir bir kıtasının da bazı alat ve edevat-i lazime ile"

Kaptan-ı deryanın bu talebi hikmetce uygun bulunmuş ve bahriyyeden Mirliva Hasan Paşa, maiyetine gerektiği kadar zabıt ve deniz askeri verilerek bu işe memur edilmiştir. Ayrıca Tersane-i Amire'de bulunan bir dolap sandalı lüzumlu olan bazı alet ve

⁵²⁹ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:48.

⁵³⁰ Mücteba, İLGÜREL, Rus Donanmasının Sinop Baskını, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri(13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, s.175.

edevat ile Hasan Paşanın hizmetine verilmiştir.⁵³¹ Hasn Paşaya belirtilen vazifenin yanı sıra orada iki adet sandalı yaptırması ve bunlardan birisini tersane-i amireye göndermesi görevi de verilmiştir.⁵³²

Mirliva Hasan Paşanın harcırahı, maiyetindeki zabıt ve askerlerin maaşları ve yapılması istenen dolap sandallarının masraflarının karşılanması ile ilgili padişahın 23 Şubat 1854 ferman-ı alisi şöyle der,⁵³³

“Maliye nezaretine;

Sinop vakasında telef olan sefinenin top ve lenger ve gomina misillü eşyasından mümkün olanların ihracı ile bu tarafa naklettirilmesi ve orada müceddeden iki kıta dolap sandalı daha yaptırılıp birisini Tersane-i Amire’ye gönderilmesi zınnında ümerrayı bahriyyeden Mirliva izzetlü Hasan Paşanın memuriyeti ile bazı küçük zabıtlar verilerek neferat-ı askeriye terfık olunarak kendüye tersane-i amire hazinesinden yedibin beşyüz kuruş harcırah i’tası ve asakir merkümenin Sinop’da buldukları müddetce maaş ve mahiyetlerini ve gerek ihraç olunacak eşyadan meskür sandallardan dolayı vuku bulacak masarifin paşayı mümaileyhden sandallar ahziyle mahalli-i emval sandığından karşılanması bil-istizan emr-i ferman-ı humayunum cenab-ı padişahı müteallık şeref-sudur buyurulmuş olmağla mantuk-i aliyyesine hazinece tevsıye-i muktezasına himmet buyurula.

Fi 24 Cemazıyeevvel sene 70"

Maiyetindekilerle beraber Sinop’a giderek çalışmalara başlayan Hasan Paşa’ya yardımcı olmak üzere sonradan ondört levent daha gönderilmiştir.⁵³⁴

Sinop limanından çıkarılmakta olan harp eşyasından bir kısmının oradaki insanların elinde olduğu öğrenilmiş ve bunlardan alınan ikiyüz yetmiş dokuz kıyye hurda ve tunç Tesane-i Amire’ye gönderilmek üzere görevli olarak Sinop da bulunan Tosun Bey’e teslim edilmiştir.⁵³⁵

Batık gemilerin üzerinde bulunup çıkarılan toplardan bazılarını Sinop kalesindeki tabyalara yerleştirildiği, bazılarının orada yeni inşa edilmekte olan fırkateyne konduğu, bir

⁵³¹ DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:104.

⁵³² DMA, MKT, Df.No:25, Vsk. No:104.

⁵³³ BOA, Ayniyat Defteri –Rusya Meselesi- No:618, s.115.

⁵³⁴ DMA, MKT, Df.No:15, Vsk. No:70.

⁵³⁵ DMA, MKT, Df.No:40, Vsk. No:80.

kısımında kırık olması dolayısıyla kullanmaya elverişli olmadıklarından Tersane-i Amire'ye gönderildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu topların Sinop tabyasına konulmasına dair Kastamonu valisi Hamdi Paşanın sadaret makamına yazdığı 3 Şubat 1854 tarihli arzı şu şekildedir;⁵³⁶

"Maruz-i çaker-i kemineleridir ki.

Akdemce Sinop limanında vuku bulan muharebede uğur-i meyan-mevfur hazret-i şehinşahide gark u şikest olmuş olan donanmadan Necm-i Efşan firkateyninden onbir adet top bu kerre karaya çıkartılmış ve bunlar her ne kadar tersane-i amire malı ise de mezkur toplar tabyede dahi isti'male elverişli olduğundan mezkur topların akdemce inşaası istizan kılınan tabyelerden eşedd-i lüzum olan iki adet tabyelere vaz olunmak üzere bunların tahtına müceddeden birer kıt'a kundak i maliyle bu tarafa sür atle irsali hususunun tophane-i amire müşiri devletlü paşa hazretlerine emr-ü irade buyurulması ma'rızında işbu arıza-ı çakeranem tertibine mübaderet kılınmıştır. Ol babda ve her halde emr ü ferman men lehü l emrindir.

Bende

Fi 3 Cemaziyelevvel sene 70"

Vali-i Eyelat-i Kastamonu

Hamdi

Bu konu ile ilgili olarak sadrazamın padişaha arzı da şöyleydi;⁵³⁷

"Atüfetlü Efendim Hazretleri,

Sinop limanından çıkarttırılmış olan onbir adet topların oradaki tabyelere konulmasına dair Kastamonu valisi devletlü paşa hazretlerinin vaki olan işarı üzerine tophane ve Tersane-i Amireler ile muhaberati şamil iki kıta tezkere melfuf kağıtları ile beraber manzur-ı ali-i hazret-i padişahı buyurulmak için saye-i şevket-vaye-i hazret-i şahane sipariş olunan topların Avrupa'dan geldiğinde işbu çıkarılmış topların yine Tersane-i Amire'ye redd olunmak üzere şimdilik tabyeye konulması ve bunların icabeden kundakları celp olunacak ölçülerine göre imal ettirilerek gönderilmesi munasip görülerek ol vechile memurine yazılmış olduğu ve köhne halatın dahi tertip kılındığı anlaşılmağın muvafık-ı emr-ü ferman-ı hazret-i şehinşahi buyrulduğu halde bu kararın vali-i müşarünileyh hazretlerine dahi bildirileceği beyanı ile tezkere-i senaveri terkim kılındı efendim.

Fi 4 Ramazan sene 70"

⁵³⁶ BOA, İr.-DH, No:19149, L.2.

⁵³⁷ BOA, İr.-DH, No:19149, L.3.

31 Mayıs 1854 tarihli yukarıdaki vesikadan anlaşıldığı üzere Hamdi Paşanın teklifi hükümetçe de uygun bulunmuş ve kendisine oniki haziran günlü, aşağıdaki yazı gönderilmiştir.⁵³⁸

"Kastomonu Valisine;

Sinop limanından çıkarılmış olan onbir adet topun oradaki tabyelere konmasına dair vuku bulan iş'ar-i valaları üzerine keyfiyet tophane ve Tersane-i Amireler tarafları ile ledel-muhabere mezkur liman için saye-i şevket-vaye-i hazret-i şahanedan sipariş olunan topların Avrupa'dan geldiğinde işbu çıkarılmış topların badehü yine Tersane-i Amire'ye verilmek şartı ile muvakkaten zikr olunan tabyelere konulması kararlaştırılarak icabeden kundakları bu tarafta i mal ettirmek üzere ölçülerinin seri an ahz ve irsali.

Fi 16 Ramazan sene 70"

Sinop'da bulunan tabyalara yerleştirilmesi düşünülen bu topların yeniden yapılması için lazım gelinen ölçülerinin alınarak İstanbul'a bildirilmesi görevi, Sinop taraflarında bulunan kerste memuru mühendis İsmail Efendi'ye havale edilmiştir.⁵³⁹

Öte yandan, batan gemilerin eşyasından oniki kalem mühimmat, Sinop tersanesinde yeni inşa edilmekte olan Geyvan-ı Bahri fırkateyine gerekli olduğundan Sinop tersanesi memuru İzzet Bey'e teslim edilmiştir.⁵⁴⁰

Bütün bunların yanı sıra yine batık gemilerden çıkarılmış olan ahşap kısımlarında, Sivastapol'da bulunan Asakir-i Nizamiye-i Şahane için odun yerine kullanılmak üzere Sivastapol'a gönderilmek suretiyle değerlendirildiği görülmektedir. Bu cümleden olarak Sivastapol'a gönderilmek üzere yirmibin çeki odunun hazırlanarak Sinop ve Akliman iskelelerine yığılmış olduğu, 31 Ocak 1855(12 cemaziyelevvel 1271)tarihli bir belgede belirtilmektedir.⁵⁴¹

⁵³⁸ BOA, Ayniyat Defteri –Mühime-i Anadolu- No:177, s.59.

⁵³⁹ BOA, İr.-DH, No:19149, L.4.

⁵⁴⁰ DMA, ŞUB, Df.No:20, Vsk. No:64-A, 65-A.

⁵⁴¹ DMA, ŞUB, Df.No:20, Vsk. No:129-A.

5.2. SİNOP BASKINININ RUSYA VE AVRUPA'DAKİ YANSIMALARI:

5.2.1. RUSYA'DAKİ YANSIMALARI:

Amiral Pavel Stepanoviç Nahimov kumandasındaki Rus filosu, baskından sonra, gemilerinde meydana gelen tahribatı tamir ettikten sonra, doğru yola çıkmıştı. Ancak, limanda tamir edilen kalyonların yolda yeniden su almaya başlaması, yolculuğu geciktirmiş ve filo 4 Aralık günü öğleye doğru Sivastapol'a bir bayram sevinci ile varmıştı.

Rus filosunun bu zaferi Rusya'da büyük bir memnuniyet ile karşılandı. Saint Petersburg'da düzenlenen ilahi bir törenle ve büyük bir gösterişle kutlandı. Rus Çarı I. Nikola, haberin kendisine iletilmesinden sonra filo komutanı Nahimov'a gönderdiği mektubunda filo komutanlarını tebrik ediyor ve şöyle diyordu; "Sinop'da elde edilen zafer, Karadenizdeki filomuzun görevini gerektirdiği gibi yerine getirdiğini tekrar göstermiştir. Bundan duyduğum samimi ve içten sevinçle, Rusya'nın gururu ve Rus bayrağının şerefi adına gerçekleştirilmiş bu akерlik gerçeğinden dolayı siz yiğit denizcilerime teşekkür ettiğimi bildirmekle görevlendiriyorum".

Çar I. Nikola, Sinop'ta çarpışanlar için hususi bir madalya çıkarılmasını emretti. Ayrıca Filo Komutanı Nahimov, 3. derecede Georgiev nişanı ile taltif edildi. Savaşa katılan kumandanlardan Novosilski'ye Visamirallik, İstomin Ede Kontramirallik verildi.⁵⁴² Ayrıca Çar'a zafer haberini ileten yüzbaşı, yarbaylığa terfi ettirildi.⁵⁴³

Rus Filosu personelinin bu mücadelesini terennüm eden bine yakın şiir, gazete ve dergilerin ilk sayfalarını dolduruyordu. Zamanın tanınmış dram yazarı Kukolnik, kısa süre içerisinde Sinop Piyes'ini kaleme aldı. Başkent tiyatrolarında oynatılan bu piyes, Rus halkı ve leventleri tarafından büyük bir heyecan ve beyni ile izlendi.⁵⁴⁴

Sovyet idaresi, Sinop baskınını gerçekleştiren Rus Filosu komutanı Naimov'un ölümüne kadar yaptığı hizmetleri layıkıyla taktir etmiş ve onun adına nişan ve madalyonlar

⁵⁴² Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.41.

⁵⁴³ Fevzi, KURTOĞLU, 1853-1855 Türk –Rus Harbi ve Kırım Seferi, İstanbul 1307, s.29.

⁵⁴⁴ Sergejev, TSENSKI, age., s.41-42.

çıkarmış, okullar açmıştır. 3 Mart 1944'te yüksek Sovyet Prezidyumu'nun yaptığı toplantıda alınan karara göre, Nahimov madalyonu ve nişanı çıkarıldı. 36mm. çapında, yuvarlak, bronzdan yapılmış olan madalyonun ortasında Nahimov'un yandan görünüşünün tasviri, etrafında ise amiral Nahimov yazısı bulunuyordu. Göğsün sol tarafına takılan bu madalyon, deniz harp filosunun, sıradan yaşlı ve çavuş olarak savaşta hizmet görenlerle, deniz harp filusunda bulunmayan, fakat Sovyet idaresinin düşmanlarıyla savaşan kişilere verilmekteydi.

Pavel Steyanoviç Nahimov adına çıkarılan nişan, harp nişanı olup kabarık, beş köşeli yıldız şeklindedir. Birinci ve ikinci dereceleri vardır. Üzerinde amiral Nahimov yazısı ve resmi bulunan bu nişan, göğsün sağ tarafına, Kutuzov Nişanından sonra takılırdı. Çalışmalarında, deniz faaliyetlerinde üstün hizmetlerde bulunan deniz harp filosu subaylarına armağan olarak verilen bu nişan gümüşteni.

Amiral Nahimov adına yapılan lise, yüksek deniz harp lisesi için öğrenci yetiştiren, bu öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını temin eden deniz askeri orta mektepleridir. 21 Haziran 1944 tarihli Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Heyeti ile Komünist Partisinin müşterek kararnamesi ile bu okul, deniz harp filosu mensupları, Kızılordu ve II. Dünya Savaşı partizanları, Alman mütecevazler tarafından öldürülen parti mensupları, işçi ve kolhozları ve meclis üyeleri çocuklarının tahsil ve terbiyesi için teşkil olunmuştur. Bakü ve Leningrad çevrelerinde bulunmakta olan bu liselere, orta mektebin beşinci sınıfını bitiren 12-13 yaşlarındaki erkek çocuklar alınmaktaydı.

5.2.2. İNGİLTERE VE FRANSA'DAKİ YANSIMALARI, OSMANLI-İNGİLİZ VE FRANSIZ İTTİFAKLARI:

Sinop'daki felaket haberi, Avrupa'da heyecan uyandırdı. Rusların Sinop gibi açık bir şehri topa tutarak yangınlar çıkarması, devlet hukukuna aykırı kabul edilmekteydi. Asıl mesele ise, bu hadise sonrasında Rusların Karadeniz'e hakim olmalarıydı.⁵⁴⁵ Çünkü Rusya'nın teminatları hilafına tecavüzi harekete girişmesi ile Osmanlı sahilleri, Rus deniz kuvvetlerinin taarruzlarına karşı müdafaasız kalmıştı. Özellikle donanmaları boğaz içinde

⁵⁴⁵ Emin Ali, ÇAVLI, Kırım Harbi, Deniz Mecmuası, İstanbul 1957, s.21.

korumacılık görevi ifa ederken, Rus Donanmasının korkusuzca Karadeniz’de Türk filosuna hücum etmesi, İngilizlerin gururuna dokundu, İngiliz bayrağına karşı yapılmış bir hareket olarak değerlendirildi.⁵⁴⁶ Türk topraklarını savunma amacıyla mevzi aldıkları Rusya’ya bildirilen bu müttefik donanmaya rağmen Rusya’nın açık denizde veya çatışma halinde değil, bir Türk limanında yatmakta olan Türk filosuna karşı böyle bir harekete girişmesi, İngiliz dışişleri bakanı Clarendon tarafından bir meydan okuma şeklinde yorumlandı. O, Saint Petersburg’a yolladığı notada şöyle diyordu;⁵⁴⁷ “Sinop limanında tecavüze uğrayan yalnız Türk filosu değildir. Sultana ait toprakları her türlü saldırıdan korumayı üzerimize almış bulunuyoruz ve bu vaadimizi neye mal olursa olsun yerine getirmek kararındayız.”

Hadise İngiliz basını üzerinde de etkili oldu. O ana kadar Türkiye’ye karşı düşman görünen ve teşebbüslerinde Ruslara cesaret vermiş olan bazı günlük gazeteler, bu olaydan sonra kıyameti kopardılar. İngiltere’de uzun zaman Çar I. Nikola tarafından sinsice hazırlanmış bir plan olduğuna inanılan Sinop Hadisesi, gazetelerin en önemli haberi olarak ilk sayfaları dolduruyordu. İngiltere’de yayınlanan The Times, konuyla ilgili geniş bilgi vermiş, doğuda meydana gelebilecek olaylara karşı hazırlıklı olmaları için defalarca İngiliz ve Fransız hükümetlerini uyardıklarını belirtmiştir. Ayrıca bu hadisenin, Türklerin hakim oldukları Karadeniz sahilinde Ruslara üstünlük sağladığını ve Türklerin Batum ve Trabzon ile bağlantısını keserek Anadolu’daki gücüne büyük bir darbe indirdiğine işaret ederek hükümeti pasif kalmakla suçlamıştır. Gazete, savunmada kalacağını açıklayan Rusya’nın deva etmekte olan ikiyüzlülüğüne karşı gerekli tedbirleri almanın dört büyük gücünün bir görevi olduğunu da ihtar etmiştir.

Gerek Sinop Hadisesine ve gerekse İngiltere’de yayınlanan gazetelerin olay hakkındaki yazı ve yorumlarına en fazla alakayı, Amerika’da yayınlanan ve belirtilen kanunlarla ilgili baş yazılarına Londra’daki muhabirine yazdıran Newyork Daily Tribune gazetesine göstermiştir. Gazetenin baş yazılarında hadise çeşitli yönleriyle incelenmiş ve Rusya bu hareketinden dolayı şiddetle kınanmıştır. Aynı gazetenin bir başka gün yazısında Sinop Baskını, “hain ve sinsice bir kasaplık” şeklinde nitelendirilmiştir. Newyork Daily

⁵⁴⁶ Ali Fuat, TÜRK GELDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.30.

⁵⁴⁷ Can Yücel, age., s.217-218.

Tribune, İngiltere’de yayınlanan bazı günlük büyük gazetelerin konu ile ilgili yayınlarını, 27 Aralık 1853 günkü baskısında ele alarak okuyucularına aktarmıştır.

The Times, hükümetin temsilcisi olarak, Çar’ın nankörlüğüne karşı hükümetin öfkelerini dile getiriyor, hatta bir parça tehdite bile sapıyor.

İngiliz basını, Osmanlı Devleti lehinde ve Rusya aleyhinde faaliyet göstermekte, ayrıca İngiliz Hükümetini pasif davranmakla itham ederek tenkit etmektedir.

İngiliz parlamentosunda, ordunun ve donanmanın gider tahminleri üzerinde şubat ayında yapılan görüşmeler esnasında parlamento üyesi Austen Henry Layard’ın yaptığı konuşma oldukça dikkat çekicidir. Layard, “birleşik donanmaların amiralleri felaketi önleyebilirlerdi, ya da bu felaket, İngiltere Hükümetinden ötürü ortaya çıkmış bir şey olmasaydı Türkler bunu savuşturabilirlerdi” demek sureti ile kendi devleti ve hükümetinin, Sinop felaketinin meydana gelmesindeki rolünü ve su-i terbiyesizliğini dile getirmiştir.

Parlamentonun bir başka üyesi Tomas Burry Korsfall da “Rusya’nın amacı topraklarını genişletmekti. Bu olayda Rus Otokratın büyük ölçüde sahtekarca olan ilk adımından, tüyler ürpertici Sinop katliamına kadar her şey vahşice ve sahtekarcaydı” ifadesiyle Rusya’yı ikiyüzlülükle itham ederek tenkit ediyordu.

Rusya’nın Sinop’ta yaptığı vahşet, İngiliz halkı tarafından da büyük bir üzüntüyle karşılandı. Kendi filolarına rağmen, Rusya’nın böyle bir harekete girişmesi, İngiliz halkının gururunu incitti. Bundan dolayı onlar intikam almak hevesindeydiler. Sinop hadisesinin bir hainlik olduğundan şüphe eden İngiliz çok azdı. Rusya’nın bu hareketini protesto etmek için Newcastle adlı şehir ve havalesi halkı tarafından İngiltere Kraliçesi’ne yazılan 12 Aralık 1853 tarihli dilekçede, Rusya’nın hiçbir sebep olmaksızın, adaletsiz bir şekilde vukuu bulan tecavüzü kınanmakta, İngiltere’nin müttefiki olan Fransa ile birleşerek Devlet-i Aliye’nin istiklalinin muhafaza edilmesi konusunda gerekenin yapılması istenmektedir.

Sinop Baskını, Fransa’da da büyük bir yankı uyandırdı. Fransız basını olayla yakinen ilgilenerek sütunlarında geniş yer verdi. Olayı bir felaket olarak değerlendiren “Express Fromparis”, olayın hükümet üyeleri ve özellikle imparator tarafından üzüntüyle karşılandığını yazdı. Gazete, İngiliz ve Fransız Donanmalarının bulunduğu yere yakın bir yerde böyle bir olayın meydana gelmesini dikkat çekici olduğunu ifadeyle bu hareketin, Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü korumaya çalışan müttefik donanmaya Rusya’nın bir cevabı olduğunu belirtmektedir. Ceride-i havadiste yer alan bir haberde, Fransa’da birkaç gazetenin olayda sonrada haksız olarak Rusya lehinde yazı yazdıkları, ancak okuyucularının ikazları üzerine Rusya aleyhine döndükleri kaydedilmektedir. Fransa’da meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak Paris sefiri Veliyüddin Rıfat Bey, 19 Aralık 1853 tarihinde sadaret makamına bir arz tezkiresi yazmıştır. Sefirin arz tezkeresi şöyledir.⁵⁴⁸

“Ma’ruz-ı Çaker-i Kemileridir ki.

Ma’lum-ı ali-i nezaret-penahileri buyurulduğu vechile mes’ele-i mevcude üzerine Fransa Devleti şimdiye kadar her ne kadar hah nah hah İngiltere Devleti’nin politikasında sülük etmekte ise de Sinop maddesi kendülerini ziyadesiyle muzdarip eylemekte bulunduğu halde Lord Palmerston’un dahil istifası vuku bulması cihetiyle politika-ı haliyelerinin bir te’siratı nafi’ası görülemeyeceğinden bahisle bu babda Rusyalu ya biraz şiddet gösterilmesi ve buna İngiltere Devleti muvafakat etmediği halde kendüleri bizzat icrasına mecburiyet görecekları mealin de İngiltere kabinetosuna bir şey yazmış oldukları işitilmiş olmasıyla bugünkü gün umur-ı Askeriye Ministroları cenablarına gidilip orada bi’l-münasebe mes’ele-i mezkurenin sohbeti açıldıkta müşarünileyh cenabları Fransa Devleti, Devlet-i Aliyye’de madlub-ı alisi vechile şu hususa gayret edeceği müsammem hükümde bulunarak bir iki gün kadar hakikati tebeyyün ederek nezd-i Devlet-i Aliyye’de takdir olunacağı ve olvat kendüsü dahi bi’l-mennüniye ve b’l-iftihar canip-i Saltanat-ı Seniyyeye ibraz-ı demat-ı makbule ve sadıkhaneye sa-ye u gayret edeceğine ifade ve beyan etmekle taraf-ı çakera nemden dahi teşekkürat-ı icabdan ifade olunup hakikat-ı keyfiyyet layıkı ile anlaşılmaq için oradan dahi Ecnebiye Nazırı cenablarına gidilmiş isede nazır-ı müşarünileyh haşmetlü imparator hazretlerine gitmiş olduğundan mülakat olunamayup fakat müşteşarı Mösyö Dögnel ile görüşmüş olduğundan ondan istihrac-ı keyfiyet olundukta nümaileyh dahi küsürat-ı muharrire makarat-ı sıhhat olacağını ve fakat İngiltere devleti açıktan açığa muhalefet etmiyor isede irad eylediği i’zar kabul etmeyeceğini ima

⁵⁴⁸ BOA, İr.-HR, No:5151, L.30.

demek olduğunu ve şimdi İngiltere kabinatosu ya Lord Palmerston'un politikasına itibara mecbur olacaklar veyahut tebeddülleri icab edeceğini beyan ve tesekkür eylemiş ve taraf-ı çakeranemden dahi Fransa Devleti'nin öteden beri Devlet-i Aliyye hakkında meşhut olan niyat-ı hayriyye ve dosttanesinde bahs u ityan ile teşekkürat-ı lazimesinden iktidar kılınmış olmayla keyfiyet muhata'allüm-i ali-i hidivilleri buyrulmak için heman iş'ar ve ifadesine mübaderet olunacak ve bundan böyle ne suret verilir ise yine takrir ve izbar olunacağı beyanı ile takdim-i 'arıza-ı bendeye cür'et kılındı. Bu halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr ü'l-ihsan efendimindir.

Ben

Fi 18 Rebiülevvel sene 70

Sefir-i Paris

Veliyüddin Rıf'at

Fransa imparatoru III. Napoleon'un da bu mühessif hadiseden dolayı üzüntü duyduğu, 29 Ocak 1854 günü Rusya Çar I. Nikola'ya yazdığı mektubdan anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında harbin çıkmasına mani olmak için İngiltere, Avusturya ve Purusya nezdindeki faaliyetleri, Bab-ı Ali'nin, haklarını savunmak için harp ilanına gerek duyduğu ve Bab-ı Ali'nin bu davasının İngiltere ve Fransa tarafından haklı bulunması dolayısıyla iki devletin donanmalarını boğaz içine gönderdikleri hususlarına değinilen bu mektubun devamında şöyle denilmektedir;⁵⁴⁹

“Türkiye'ye karşı bizim hareketimiz himayetkarane ve fakat faalane idi. Biz kendisini harbe teşvik etmiyorduk ve bir i'tilafa fasıl olabilmek kanaatiyle zat-ı şahaneyi nasayih-i muslihane ve itidalkarane icrasından hali kalmıyorduk. Bu suretle taraf-ı haşmethanelerine diğer teklifat arz edilmek üzere düvel-i erbaa beyninde yeniden itilaf hasıl oldu. Zat-ı imparatorları dahil, kuvvetlerine itimattan mütevellit asar-ı sükun göstererek gerek Tuna'nın sol cihetinde ve gerek Asyada Türklerin hücumunu defetmekle ittifa buyurdular ve büyük bir imparatorluğun re's-i idaresinde bulunan zata layik olacak itidal ile hal-i müdafaada kalacaklarını ilan ettiler. Şurasını zikre mecburumki bizde o vakte kadar bu harpte alakadar bir seyirci, fakat sadece bir seyirci sıfatında bulunduğumuz halde Sinop vakasının zuhuru bizi daha kat-i bir vaziyet almaya mecbur etti. Fransa ve İngiltere, Türkiye'ye imdat için asakir-i beriye sevkini faideli addetmişler ve karada vuku gelen müsademata bayrakları iştirak eylemişlerdi. Fakat denizde işin rengi külliyen

⁵⁴⁹ Ali Fuat, TÜRKGELEDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.329-331.

başkaydı. Boğazın medhalinde üç bin adet efva-ı nariyye bulunuyordu ki bunların mevcudiyeti birinci derecede iki devlet-i bahriyenin kendisine karşı bahren tecavüze müsaade etmeyeceklerini Türkiye alenen bildirmekteydi. Sinop Vak'ası bizim için gayr-i muhtazır olduğu kadar muhkirhane bir hareket oldu. Türklerin Rusya arazisine mühimmat-ı harbiye sokmak isteyip istememeleri bizce haiz-i ehemmiyet değildir. Hakikatte Rusya sefaini Türk gemilerine Türkiye sularında buldukları ve bir Türk limanında hal-i sukunda lenger-endaz oldukları sırada hücum etmişlerdir. Tecavüzi harekatta bulunmayacağına dair olan temünata ve donanmamızın mevk-i garibde bulunmasına rağmen mezkür donanmayı tahrip eylemiştir. Bunda duçar-ı tecavüz olan politikamız değil, şeref-i askerimizdir.

Sinop topraklarının darbatı, gerek Fransa ve gerek İngiltere'de haysiyet-i milliye mütehasis olan bir cümle insanların kalbinde elim bir suretde aks-endaz olmuştur. Umum lisanından "toplarımızın yetişebilecekleri her yerde müttefiklerimiz mashar-i riayet olmalıdır." sadası işitilmiştir. İşte donanmamızın Bahr-i Siyaha dühulu ve vukuat-i mimasilenin tekerrürü hainde kuvve-i cebriye ile men edilmek üzere tarafımızdan emir i'zası ve Türkleri Rusya sevahilinde hareket-ı tecavüziyeden nasıl men ediyorsak, kendi arazilerinde bulunan kuvve-i askeriyelerini iaşe içinde öylece himaye eyleyeceğimizi beyan marızında Rusya kabisine tebligat-ı müştereke icrası, bu sebepten münbahisdir. Bahr-ı Siyah'da Rusya Donanmasını seyr u seferden men etmekle kendilerini farklı bir mevkide buldurmuş olmaklığımıza gelince, bu da Türkiye arazisinin işgal olunan kısmı muadil olabilecek bir zamanı harbin devamı müddetince muhafaza etmek ve şeyan-i arzu bir mübadeleye hüccet olarak akd-i sulhü teshil eylemek için elzem idi."

Sinop faciasının meydana gelmesi önemli siyasi gelişmelere zemin hazırladı. Facia öncesi Rusya'dan yana bir siyaset izlemiş olan İngiltere başkanı Lord Aberdeen, efkar-ı umumiyyede meydana gelen şiddetli galeyana dolayısıyla siyasetini değiştirmiş ve daha önceki siyasetin siyaseti sebebiyle istifa eden Lord Palmerston'un programını kabul ederek onu yeniden kabineye almıştır. Görevine başlayan Palmerston, ilk iş olarak Fransa ile ittifakı yenilemiş, Fransız Hariciye Nazarının teklifi vechile, Osmanlı sahillerini muhafazası için müşterek donanmanın Karadeniz'e çıkarılmasına ve Osmanlı bayrağına

karşı vuku bulacak her türlü taarruzun kuvvet kullanarak men'ine karar verilmiştir.⁵⁵⁰ Bu karar sonrasında Rusya'ya verilen müşterek notada, Fransa ile İngiltere'nin Sinop olayının tekrarlanmasını engellemeye karar verdikleri, bundan böyle Karadeniz'de rastlanan Rus filosuna karşı saldırıda bulunacakları ve gerektiğinde zorla Sivastapol'a sürüleceklerine işaret edilmiş ve Türk topraklarına yönelik her saldırının güç de olsa engelleneceği belirtilmiştir. Bu ortak notanın Saint Petersburg'a tebliğ olunmasından sonra çarın elçileri de Londra ve Paris den ayrıldılar.⁵⁵¹

Bu arada, Rusya'nın Sinop'da ki Türk filosunu yok etmesi üzerine dört büyük devletin elçileri Rusya'nın bir fütühat siyaseti takibinde kararlı olduklarını gördüklerinden 5 Aralık 1853'de Viyana'da toplanmışlar ve hazırladıkları nota ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün teminat altına alınmasını, 1841'deki taahhütlerin yenilenmesini, Eflak ve Boğdan'ın tahliyesini, Osmanlı ülkesindeki gayr-i Müslim tebaaya verilmiş olan bilcümle imtiyazlardan diğer Avrupa devletlerinin de haberdar edilerek bunların teminat altına alınmasını istediler. Bab-ı Ali bu notayı kabul ettiyse de çar imzalamadı. Yapılan sulh teşebbüsünün hakim kalması üzerine İngiliz ve Fransız Donanmaları, 3 Ocak 1854'de Karadeniz'e geçerek Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin Karadeniz kıyılarına yapacağı bir hücumu müsaade etmeyeceklerini bildirdiler. Buna müvazi olarak 1854 şubatında bu iki devlet Rusya'ya yeni bir nota göndererek Eflak ve Boğdan'ın tahliyesini istediler. Ancak Çar I. Nikola, bu protestolara ehemmiyet vermeyerek Ortodokslara din uğruna savaşa davet etti.⁵⁵²

Çarın bu menfi tutumu üzerine İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti ile 12 Mart 1854 günü bir ittifak imzaladılar. Bu ittifak metnine göre iki devlet, Karadeniz'e gönderilecek donanmalardan başka, icap eden noktalara lüzumu kadar kuvvet göndermeyi ve müttefikler birbirinden ayrı olarak Rusya ile barış yapmayı kabul etmekte idiler. Ayrıca ittifakın gayesi olan Osmanlı toprak bütünlüğünün sağlanmasından sonra aktedilecek barış antlaşmasını müteakip kırk gün içinde müttefik deniz ve kara kuvvetleri Osmanlı topraklarından çekileceklerdi. Altı hafta içinde taraflarca tasdik edilmesi kararlaştırılan ve

⁵⁵⁰ Ali Fuat, TÜRKGELDİ, Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.30-31.

⁵⁵¹ YORGA, Osmanlı Tarihi V, (çev.Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1948, s.471.

⁵⁵² Ahmet Cevat, EREN, Tanzimat, İA XI, İstanbul 1970, s.740.

üç nüsha olarak yazılan bu ittifak metni padişah tarafından Nisan 1854 sonunda (evahir Recep 1270) tasdik edilmiş ve İngiliz ve Fransız sefaretlerine verilmek üzere gönderilmiştir.⁵⁵³

Rusya Hükümeti'nin 19 Mart'ta Eflak ve Boğdan'ın boşaltılmasının imkansız olduğunu açıklaması üzerine müttefik devletler, 27 Mart 1854'de Rusya'ya harp ilan ettiler.⁵⁵⁴ Bu gelişmelerden sonra, Rusya'nın Memleketeyn'i işgal etmesinden rahatsızlık duyan Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında 14 Haziran 1854'de Memleketeyn ile ilgili olarak bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre Avusturya, Eflak ve Boğdan'ı tahliye ettirmek için siyasi ve askeri her türlü yardım tahadüdünde bulunduğu gibi edeceği yerlere barış antlaşması imzalanıncaya kadar muhafaza ve sonra Osmanlı Devleti'ne iade etme vazifesini de yüklenmiştir.⁵⁵⁵ Avusturya bu antlaşma ile Türk ordusunun yükünü önemli ölçüde hafifletmiş bu suretle serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın Kırım harbine katılmasına imkan verilmiştir.⁵⁵⁶

Osmanlı Devleti ile Rusya'ya karşı ittifak yapan İngiltere ve Fransa, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra, Eylül 1854'de Kırım'a asker çıkarmaya başladılar. Böylece Rusya ile müttefikler arasında Kırım harbi başlamış oldu.

⁵⁵³ BOA, Name-i Hümayun defteri, No:12, s.90-91.

⁵⁵⁴ YORGA, Osmanlı Tarihi V, (çev.Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1948, s.473.

⁵⁵⁵ BOA, Name-i Hümayun defteri, No:12, s.93-94.

⁵⁵⁶ İsmail Hami, DANIŞMEND, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi VI, İstanbul 1972, s.159-160.

6. RUS BASKINLARINDAN SONRA OSMANLI DONANMASININ DURUMU:

6.1. ÇEŞME BASKINI SONRASINDA OSMANLI DONANMASININ DURUMU :

1770-1774 yılları arasında Rus gemilerinin beş sene süreyle Ege ve Akdeniz’de istedikleri gibi dolaştırabilmelerinin tek nedeni, Osmanlı Donanması’nın önemli bir bölümünün Çeşme limanında yanması, diğer gemilerin ise Çanakkale Boğazı’nın savunulması maksadıyla burada kalmalarındandır.⁵⁵⁷

Karada her noktada istenildiği kadar güçlü ve donanımlı olmanın imkanı yoktur. Belirli noktalardan tasarruf yaparak kuvvetlerinizi önemli olarak gördüğünüz bölgelere toplamanız gerekmektedir. Bu noktalar arasında karadan bir kuvvet kaydırılması oldukça zor ve uzun süreli bir süreç gerektirir. Büyük bir alana yayılmış olan İmparatorluğun, buralardaki birliklerine ve kalelerine takviye gönderilebilmesinin tek yolu ise denizdir.⁵⁵⁸

Osmanlı topraklarının denizden destek sağlama imkanı kalmadığını gören Ruslar planlarının ikinci aşamasını yürürlüğe sokmuş ve zayıf noktalara asker çıkararak buralardaki halkı isyana teşvik etmişler bunda da oldukça başarılı olmuşlardır. Donanmaya önem vermeyen Osmanlı Hükümeti bunun bedelini çok ağır olarak ödemeye başlayacaktır. Çünkü artık buralarda yaşayanlar için bağımsızlık fitili bir kez ateşlenmiştir ve bu ateşi söndürmek pek mümkün olmayacaktır. Lübnan, Suriye, Beyrut, Kırım ve Mısır’da direniş başlamıştır.⁵⁵⁹

Karadeniz filosu kalyonlarının Çanakkale Boğazı’nın savunulmasına tahsis edilmesi Karadeniz’de de boşluk yaratmış ve Kırım Hanlığı’nın gerektiği kadar takviye

⁵⁵⁷ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.299.

⁵⁵⁸ Norman, SAUL, The Russians at Sea: A History of the Russian Navy, Slavic Review, Vol. 26, No. 4., New York, 1967, s.677.

⁵⁵⁹ Nejat, TARAKÇI, Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.62.

edilememesi sonucunda da Rus Orduları 1771’de Kırım’a girerek Fatih Sultan Mehmet tarafından 296 yıl evvel kurulan Osmanlı egemenliğine son vermişlerdir.⁵⁶⁰

Osmanlının da Çar I. Petro gibi donanmasını Avrupa standartları ve teknolojisine göre reorganize ve modernize etmesi gerekiyordu. Ancak yabancı uzmanlara yeterince güvenilmediğinden bu konuda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Bu baskın ve yenilgilerden sonra artık Osmanlı Hükümeti batı teknolojisinin yakinen takip edilmesini ve eğitim sisteminin ivedilikle kurumsallaşması gerektiğini geçte olsa anlamıştı. Ancak bu uyanmanın bedeli oldukça ağırdır. Osmanlı İmparatorluğu, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile, Türk gölü diye tanımlanan Karadeniz’i de artık Rus gemileriyle paylaşmak zorunda kalmış ve önemli oranda prestij kaybına uğramıştır.⁵⁶¹

Yetişmiş insan gücünün büyük bir kısmı Çeşme deniz savaşında kaybedilmiştir. Rus filosunun Baltık’tan kalkarak Akdeniz’e gelmesi ve burada kazandığı başarılar, Tekirdağlı bir tüccarın kölesi iken, efendisi tarafından azad edilen ve Cezayir korsanları arasına katılarak yetişen yeni Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa’yı çok etkilemiştir.⁵⁶²

Rus denizcilerin eğitim seviyeleri onun için ulaşılması gereken ilk nokta olmalıydı. Artık denizcileri, sadece denizde usta-çırak metodu ile değil, mutlaka okulda yetişmesi gerektiği yönündeki inancını kimse değiştiremezdi.⁵⁶³

Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çanakkale savunma sistemlerinin takviyesi sırasında buraya gönderilen Baron De Tott ile tanışmış ve çalıştırılmıştır. Bu ikili daha sonra padişahın fermanıyla, 1773 yılında bir kurs niteliği taşıyan ve bugünkü anlamda “Matematik Okulu” diyebileceğimiz “Mekteb-i Riyaziye” ile 1776 yılında da bugün Deniz

⁵⁶⁰ M.S., ANDERSON, Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-74, The English Historical Review, Vol. 69, No. 270., New York, 1954, s. 39-42.

⁵⁶¹ Norman, SAUL, age., s.678.

⁵⁶² Ali Rıza, SEYFİ, Çeşme Deniz Savaşı Faciası ve Akdeniz’de İlk Rus Donanması, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943, s.62.

⁵⁶³ M.S., ANDERSON, age., s. 43-58.

Mühendishanesi olarak telaffuz edilen ve Deniz Harp Okulu Komutanlığının bir yerde temelini teşkil edecek olan “Tersane Hendesehanesi” kurmuşlardır.⁵⁶⁴

İleriki yıllarda, Osmanlı İmparatorluğunun ilk “Deniz Mühendislik Okulu” olan Tersane Hendesehanesi’nin askeri uzantısından “Deniz Harp Okulu”, sivil uzantısından da “İstanbul Teknik Üniversitesi” doğacaktır.⁵⁶⁵ Çeşme baskını, Osmanlı İmparatorluğu’nda modern anlamdaki iki ilim ve bilim yuvasının temellerinin atılmasına vesile olduğundan tarihimiz açısından herkes tarafından bilinmesi ve dikkatlice incelenmesi gereken bir konudur.⁵⁶⁶

6.2. SİNOP BASKINI SONRASINDA OSMANLI DONANMASININ DURUMU :

30 Kasım 1853 tarihinde, Amiral Nahimov kumandasındaki Rus Karadeniz filosunun, Sinop limanında demirlenmiş bulunan Patrona Osman ve Riyale Hüseyin Paşaların komutasındaki Türk filosuna düzenledikleri baskında, limanda bulunan yedi fırkateyn üç korvet ve bir vapurdan müteşekkil filonun tamamını tahrip ederek batırmışlardı. Baskından hemen sonra Sinop’ta bir mahalli meclis toplanmış ve dört bendlik mazbata düzenlemiştir. Kastamonu valisi Hamdi bey, bu mazbataya 16 Aralık 1853(15 Rebiülevvel 1270) tarihli bir arz ekliyerek İstanbul’a göndermiştir. Hadiseye şahit olan Sinop kaymakamı, Naib vekili Mühti, mal müdürü, ziraat müdürü, sandık emini ve sekiz aza tarafından hazırlanan bu mazbatanın donanmanın durumu ile ilgili kısmı şöyledir;⁵⁶⁷

"Donanma-yı Hümayun-ı Hazret-i Mülakhane'den Hüseyin Paşa ve Osman Paşa maiyyetlerinde sekiz kıta fırkateyn ve iki korvet ve iki vapur-ı Hümayun olduğu halde güzerean eden mah-ı saferü'l-hayrın ondördüncü günü Sinop limanına bi'l vürüd lengerendas-ı aram olduklarında Rusyalunun ara sıra ince burun dan sefine-ı makhureleri görünmekte ve bazan İstefan ve Gerze önlerinde müşahade olunmakta olup bunlara her ne kadar keyfiyet ifade ve beyan olunmuş ve taraflarından dahi daima Ereğli Vapur-ı

⁵⁶⁴ Ali Rıza, SEYFİ, age., s.64.

⁵⁶⁵ Orhan, CONKER, Türk-Rus Savaşları, Sümer Basımevi, Ankara, 1942, s.55.

⁵⁶⁶ Norman, SAUL, age., s.679.

⁵⁶⁷ BOA, İr.-DH, No:17947, L.5.

Hümayu'nu gönderilerek tefahhus kılınmış ise de dava olmadığından kıyam ve hareket etmeyecekleri ifade ve beyan eylemiş ve bunun üzerine mah-1 meskürün yirmiikinci çarşamba günü Rusyalu'nun üç kıt a kapak ve bir kıt a brik sefinesi adayı dolaşp liman-1 mezbure duhul ederek pupa-yelken Donanma-yı Hümayun-1 meskür üzerine hareket ve iki top menzili kaldıkları halde saat on kararlarında yine avdetle liman-1 mezbudan çıkup gitmiş ve bunların liman-1 mezbure virüdü akibinde harekat olunması keyfiyetti Paşa-yı mübaileyhima ile müzakkere olundukta şayed ki arkalarında daha sefineleri olmak mülahazasiyle mahsudan gayr-i salim olduğunu ifade ve beyan etmiş olmalarıyle marüz-zıkr kapaklar ile birk sefinesinin avdetlerini müte'akip birk sefinesinesini donanma-yı menhüsesine göndermiş olduklarından mah-1 mezburun yirmi dokuzuncu çarşamba günü Rusyalunun üç anbarlı üç kıt a ve kapak olarak üç kıt a ki cem an onbir kıt a sefineleri saat yedi kararlarında liman-1 mezbure duhul ve pupa-yelken olarak Donanma-yı Hümayuna kurşun atımı mahalle vusaul birle ranpa etmek niyett-i fasidesinde iken evvel emirde mumaileyh Hüseyin Paşa'nın süvar olduğu Sefine-i Hümayun'dan bir batarya toplar endez olduğunu müteakip tarafeynden emr-i muharebeye kıyam ile üç saat muharebe mümted olarak Donanma-yı Hümayun-1 mülükane den dilirane ve seci'ane gayret olunmuş isede Rusyalu sefayininin üç anbarlı ve kapak olması cihetiyle çaresiz Donanma-yı Hümayun mukavemet ve mukabele kalarak Rabbimiz teala ömr-ü şevket ve ikbal-i hazret-i zilullahiyi rüz-efzun buyursun. Donanma-yı Hümayun-1 mezkur-1 meyamin mevfur-1 hazret-i mülükane den cansiperane gayretle gark ve muhterik olmuş ve keyfiyet hüda bilür ki cümlemizin aşuru müstelzim-i hüzn ü elem-i bedeganemiz bulunmuş ise de Cenab-ı Hakk Zat-ı Şevket-Simat-ı Hazret-i Zillullahiye bitmez tükenmez ömr ü şevket ihsaniyle inşaallahü rahman saye-i kudret-vaye-i cenab-ı mülükane den on katının ve daha ziyadesinin ahz-i intikamı cenab-ı vahibül lütf ve l-atayadan niyaz ve temenna-yı bedeganemiz olup muharebe-i mezkure esnasında taif vapur-ı hümayunu kapudanı izzetlü Yahya Bey bendelerinin muttasıf olduğu dirayet ve hamiyet ve şeceati iktizasın her ne vechile ise vapur-ı meskur Rusyalu sefain -i makhureleri aralarından küşad virüp savuşmuş ve Rusyalunun üç kıta vapuru bit takip haylice muharebe vuku bulmuş isede Cenab-ı Hakk'ın avn ü inayet-i ilahiyyesi ve mir-i mumaileyhin ikdam ve gayretiyle ca-yi selamet bularak dersa adete gitmiş....."

Baskın sırasında Türk filosunda önemli miktarda insan kaybı olmuştur. Bunda, Rusların batan gemilerinden denize dökülen asker üzerine top ateşi açmaları ve yakıcı maddeler atmaları etkili olmuştur. Limanda bulunan Türk filosunda resmi kayda göre, kaptan, zabıt, asker, gemi personeli ve diğerleri olmak üzere toplam 2.989 kişi bulunuyordu.⁵⁶⁸ Muharebede kurtulup İstanbul'a gelenlerin miktarını ise, 24 Aralık 1853(23 Rebiülevvel 1270) tarihli şu belgeden tam olarak tesbit edebilmekteyiz;⁵⁶⁹

"Atufetlü Efendim hazretleri;

Sinop muharebesinden vasil-ı semt-i selamet olarak bu tarafa gelmiş olan asakir-i bahriyye-i şahaneden zahm ve yaradan salim olanların miktarını mübeyyin bir kıt a defteri ol babda beraber olan tezkere-i kapudani ile manzur-ı şevkemevfur-ı cenab-ı şehinşahi buyrulmak üzere arz utadım kılındı....."

Arz tezkiresinde sözü edilen 18 Aralık (17 Rebiülevvel) tarihli defter şöyle başlamaktadır;⁵⁷⁰ "Sinop limanında vuku bulan muharebeden halas olup virup eden zabitan ve neferan-ı asakir-i nizamiyye-i bahriyye-i şahanenin esamileriyle miktarını mübeyyin defterdir....."

Defter diye zikredilen bu tefarruatlı listede, limanda tahrip edilmiş olan gemilerden Avnillah, Kaid-i Zafer, Fevz-i Mabud, Nizamiye, Nesim-i Zafer fırkateynleri, Necm-i Efşan, Gül-i Sefid korvetleri ve Ereğli vapuru ile limandan kaçıp İstanbul'a gelen Taif vapuruna mensup zabıtların isimleri verildiği gibi, hâce efendiler, çavuşlar, bölük emirleri, onbaşılar, ateşçiler, kömürcüler ve 628 muharip asker olmak üzere toplam 958 kişinin kurtulduğu kaydedilmektedir. Şu halde, daha önce belirtildiği üzere filoda bulunan 2989 personelden 958'i kurtulmuş, geriye kalan 2031 kişi şehit ve yaralı verilmiştir. Ancak bu miktardan, Rusların esir alıp götürdükleri 125 askeri düşmek gerekir. Bu sebeple baskın sırasında yaralanan veya şehid düşenlerin miktarını kesin olarak tesbit etmek mümkün olamamaktadır. Bununla beraber ikibine yakın insanın öldüğünü ve bir çok kimsenin de yararlandığını söyleyebiliriz.

⁵⁶⁸ Vak'anivüs Ahmet Lütfi Efendi Tarihi IX (yayımlayan Münir Aktepe), Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1984, s.210.

⁵⁶⁹ BOA, İr.-DH, No:18095, L.1.

⁵⁷⁰ BOA, İr.-DH, No:18095, L.2.

7. RUS BASKINLARI SONUCUNDA RUSYA'NIN KAZANDIĞI VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KAYBETTİĞİ HUSUSLAR :

Osmanlı Devleti uzun süre Avrupa siyasetindeki çalkantıları uzaktan izleyip birkaç defa genel siyasal durum Osmanlıları ilgilendiren şekil aldığına bile savaştan kaçınmaya özen göstermişti. 1768'de ise doğu Avrupa'da yeni bir gerginlik çıktığında, Rusya'nın Polonya işlerine karışıp asker göndermesi İstanbul yönetimini tedirgin etti. Uzun barış döneminde hazinesi dolu olan, Avrupa cephelerinde otuz yıl önceki Belgrad Antlaşması'nın başarısının özlemine çeken devlet, aslında savaşa hazır olmadığı halde Rusya'yı sert bir nota ile protesto etti; Rusya'nın geri çekilmeyi reddetmesi üzerine iki devlet savaşa tutuştu.⁵⁷¹

1769-1770 yıllarındaki savaş Osmanlı Devleti'ne çok pahalıya mal oldu. Ukrayna'dan Tuna'ya doğru ilerleyen Rus ordusu sınır boylarındaki Osmanlı kalelerini ele geçirdikten sonra Buğdan'ı ve Eflak'ı işgal etti. Osmanlı ordusundan yardım göremeyen Kırım da 1771'de Rus işgaline uğradı. Ayrıca Baltık denizinden kalkıp Atlas Okyanusu'ndan Akdeniz'e gelen Rus donanması Ege adalarına ve kıyılarına saldırıp Çeşme'de Osmanlı Donanmasını bozguna uğrattı. Osmanlı Devleti bu yenilgilere karşı Kırım'ın elden çıkmasına razı olmadığından, bir ara duraklayan savaş, Rus ordularının Kafkasya'ya ve Tuna'yı aşip Bulgaristan içine yürümesiyle tekrar alevlendi. Rus ilerlemesine karşı çıkan Osmanlı ordusu Varna yakınlarında bozulup dağılıncaya Osmanlı Devleti yenilgilerinin Küçük Kaynarca Antlaşması'yla belgelenmesini kabul etmek zorunda kaldı.⁵⁷²

1768 yılında Osmanlı Devleti tarafından Rusya'ya harp ilan edildiğinde Osmanlı Donanması'nda 22 kalyon ve 22 çektiri hazır, ayrıca 8 kalyon ve 40 çektiri inşa halinde bulunmaktaydı. Çeşme Deniz Savaşı esnasında Osmanlı Donanması envanterinde yaklaşık 24-26 kalyon ve 40 çektiri sınıfı gemisi bulunduğu kayıtlanmaktadır.

Çeşme Deniz Savaşına Osmanlı Donanması, 26 Mart 1770'de Midilli Adası muhafızlığından Kaptan-ı Deryalığa getirilen Hüsametdin Paşa komutasında, on kalyon bir

⁵⁷¹ Sina, AKŞİN, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.69.

⁵⁷² Sina, AKŞİN, age., s.70.

başlarda, altı kadirge ve beş perkende ve değişik tiplerde küçük tekneler ile iştirak etmiştir. Bu gemilerde yaklaşık sekiz yüz elli ile dokuz yüz elli arası top bulunduğu kıymetlendirilmektedir. Bu savaşa katılan Rus Donanması'nda ise, dokuz kalyon, üç fırkateyn, bir humbara gemisi, dört ateş kayığı ve dört silahlı ticaret gemisi bulunmaktaydı. Ancak beş sene boyunca Ruslar sürekli olarak Rusya'dan takviye olarak gemi getirmişler, Yunanlıların teknelerine el koymuşlar veya komutanlarına almışlar ayrıca İngiltere'den gemi kiralamışlardır. Rus Donanması sonradan kiralanın ve Yunanlıların teknelerinde bulunanlarla birlikte yaklaşık dokuz yüz topa sahipti.⁵⁷³

Çeşme Deniz Savaşı'nın Osmanlı ile Rus Donanması arasında geçtiği bilinir. Ancak Rus komuta heyetinde üst düzey İngiliz ve Danimarkalı amiraller görev yapmış, kalyon kaptanları ve subaylar arasında da İngiliz, Fransız, İsveçli, Arnavut ve Yunanlı subaylar bulunmaktadır. Yani Osmanlı'nın karşısında Ruslar değil aslında bir haçlı donanması yer almaktadır.⁵⁷⁴

Birçok kaynakta Çeşme Deniz Savaşı sonunda tüm Osmanlı Donanmasının yok edildiği yazılıdır. Burada kastedilen husus, Çeşme Savaşı'na katılan tüm donanma gemilerinin yok edildiği hususudur. O tarihte Osmanlı'nın elinde yaklaşık 26 kalyon ve 30 çektiri bulunmakta idi. Dolayısıyla aslında Çeşme'de kaybedilen donanmanın gemi adedi olarak yaklaşık üçte biri kadardır.

Osmanlı kayıpları konusunda da on iki binlerce kadar çıkan rakamlar telaffuz edilmektedir. Halbuki yapılan muharebelere katılan toplam denizci sayısı bile bu kadar değildi.⁵⁷⁵ Çeşme limanında baskın gecesi personelin birçoğunun karaya çıkmış olduğu, gemilerin sahile 100-200 metre yakınlıkta demirli bulunduğu, küçük teknelerin ise zaten kıyıda olduğu bilindiğinden, toplam kaybın beş bin rakamının üzerinde olmasının çok düşük bir ihtimal olacağı kıymetlendirilmektedir. Büyük gemi olarak ise toplam on kalyon, on bir çektiri kaybedilmiştir.

⁵⁷³ Rinaldo, MARMARA, İstanbul Deniz Zindanı 1740, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2005, s.92.

⁵⁷⁴ Mark, ADKIN, The Trafalgar Companion, Aurum Pres, London, 2005, s.52.

⁵⁷⁵ Mark, ADKIN, age., s.55.

Rus Hidrografi Başkanlığı arşivi kayıtlarında Rus Donanmasının 1769-1774 yılları arasında yaptığı seferle ilgili olarak kayıp ve kazançların yazıldığı bir belge bulunmaktadır. Buna göre sefere gönderilen 18 büyük gemi kaybedilmiş, 12.200 denizcinin ise 4.518'i geri dönmemiştir. Bu rakamlar esas alındığında, aslında iki tarafın kayıplarının yaklaşık olarak birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵⁷⁶

Osmanlı ve Rus Donanmaları, kuruluş, personel, eğitim, organizasyon, lojistik, kültür, kurumsallaşma gibi faktörler açısından mukayese edildiğinde ise, aralarındaki en önemli farkın, personel eğitimi konusunda olduğu görülecektir. Kalyon devrine geçmiş bir donanmanın, yaz geldiğinde Anadolu'dan topladığı çiftçilerle denize çıkması ve bir muharebe kazanması hiçbir zaman mümkün değildi.

Kadırga derinde seyirden, topçuluktan ve gemicilikten anlayan toplam 33 personelin bulunması bir kadırga için yeterli olabiliyordu. Personelin geri kalanı kürek çekilmesi veya rampa edildikten sonra savaşmak için gerekliydi. Dolayısıyla kışın çiftçilik yapan bir köylü yazın kadırgalarda rahatlıkla savaşabilirdi.

Kalyonlara geçildiğinde ise bu adet devam etmişti. Ancak bir kalyon için gemicilikten anlayan personel sayısı yüzlerle ifade ediliyordu ve tamamen bir takım çalışması gerektiren yelkenlere hükmetmek, gelişen topçuluk teknolojisine ayak uydurabilmek için çok ciddi eğitimlerden geçilmesi gerekmekteydi. Gabyar yani yelkenci sınıfı halen kurulmamıştı.⁵⁷⁷

Kalyonlarda serenlerle, yelkenlere bakan fora, sara, toka eden, armaların ve tüm donanımın netasından sorumlu olan gemicilere gabyar denirdi. 1774 yılına kadar donanmamızda gabyar sınıfı yoktu. Yani Çeşme Savaşı'nda kalyonlarda yelkenden anlayan ve doğrudan sorumlu olan bir sınıf yoktu. 1827 yılına kadar ise sadece Levendi Rumlar gabyar sınıfında görev yaptı. Eylül 1827'de ilk kez bin Müslüman genç gabyar olarak sınıflandırıldı.

⁵⁷⁶ Rinaldo, MARMARA, age., s.98.

⁵⁷⁷ Mark, ADKIN, age., s.63.

1770 yılında karşı karşıya gelen Osmanlı ve Rus Donanmalarındaki duruma kısaca karşılaştırıldığında :

Rus Donanması 1696 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan sadece iki sene sonra ilk okulunu açan Rusların 1770 yılı itibarıyla yedi değişik kademedeki ve kapsamda denizcilik okulu bulunmaktaydı.⁵⁷⁸

1081 yılında kurulan Osmanlı Donanmasının denizcilikle ilgili ilk eğitim kurumu yaklaşık yedi asır sonra 1773'de kurulacaktı, yani 1770 yılı itibarıyla ise Osmanlı Donanması'nda eğitimden söz etmenin imkanı dahi yoktu.

Aradaki kuvvet farkı çok fazla olsa bile kurumsallaşmamış bir donanma karşısında yenilmeye mahkumdur. Bunun en güzel örneği 28 Mayıs 1770 günü Anabolu muharebesinde yaşanmıştır. On parça kalyona sahip Osmanlı Donanması sadece üç parçadan oluşan Rus Donanması'ndan kaçarak, Anabolu Kalesi'nin bataryalarına sığınmıştır. Gemi ve top sayısı olarak üç misli kuvvetli bir filonun kaçmasının ardında yatan tek bir sebep olabilir, bu da eğitim eksikliğidir.

Günümüzde savaş gemilerinde görev yapan bir subay veya astsubaya, gemide morali etkileyen en önemli unsur nedir diye sorarsanız, alacağınız ilk yanıt “Yemek” olacaktır. XVIII. asrın ikinci yarısındaki Osmanlı Donanması ile ilgili anılarında Fransız Kaptan Bonneval ise şunları yazmaktadır :

Osmanlı gemilerinde hiçbir düzen ve hiçbir disiplin yoktur. Onlarda her şey karmakarışıktır. Gıda dağıtımında eşitlik yoktur. Her fert ayrı olarak ve işine geldiği şekilde yemek yer. Bundan dolayı bir kaptan için mevcut yiyecek ile denizde ne kadar kalabileceğini evvelden kestirmek mümkün değildir.

Geminin güvertesi de boydan boya tahtadan yapılmış küçük barakalar ile doludur. Bunlar mürettebata dükkan, kahve ve mutfak vazifelerini görürler. Işık geminin her tarafında ve gün ile gecenin her saatinde vardır. Deniz harbine dair talim ve top egzersizleri bilinmeyen şeylerdir. Bundan dolayı da bir Osmanlı gemisini savaş durumuna

⁵⁷⁸ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.294.

getirmek ve harp yapacak hale koymak kadar güç bir şey yoktur. Bataryalarda her çaptan top bulunur. Dolayısıyla mermileri kullanmak gerektiğinde, gerekli olanları seçmek ve onlara uygun hartuçları bulmak için meydana gelen karışıklığı hayal etmek kolaydır.⁵⁷⁹

1793 yılına kadar sefere çıkacak gemilerin kumanyaları (mercimek, pirinç, zeytinyağı) doğrudan altı aylık olarak personelin kendisine teslim edilirdi. Bunları alan askerlerin yemek yapma sorumluluğu kendilerine aitti. Daha sonra bu sistemin mahsuru anlaşılacak ve er başına yeteri kadar pirinç, zeytinyağı, sadeyağ, zeytin, tuz, soğan, sirke, galeta ve peksimetten oluşan mukannenler hazırlanacak ve 77 günlük olarak gemiye teslim edilecekti.

İlk olarak 1793 yılında Bahr-i Zafer kalyonu ile Hümayi Zafer firkateynine kuzine yapılacak ve tüm personel yemeğinin bir kazanda pişirilmesine başlanacaktı. Ekmek, et ve taze sebzenin de mukannenleri yapılmış ve günlük olarak temin edilmesine başlanmıştı. Rus kaynakları, Yevstafiy gemisinde Çeşme savaşı esnasında bir orkestranın varlığından söz etmektedir. Buna karşılık Osmanlı Donanması'nda henüz kurumsallaşmış bir bando veya orkestranın o tarihlerde bulunması söz konusu dahi değildir. Personelin moral motivasyonu artırıcı yönde son derece önemli bir katkıda bulunabilecek böyle bir uygulamanın Rus Donanması'nın başarısında bir payı olacağı muhakkaktır.⁵⁸⁰

Osmanlı, personelin moralini yükseltici bir çaba içine girmediği gibi, tam tersine Çeşme limanında Rus filosunun yaklaştığını haber alınca karaya çıkan kaptan-ı deryayı gören askerlerin moralinin nasıl etkileneceğini de tahmin etmek çok zor değildir. Amiral Elphinstone daha seyre çıkmadan önce savaş sonrası dağıtılacak ödülleri açıklamıştı. Bu tamamen personelin motivasyonunu artırmak için yapılan bir uygulamadır. Ancak Osmanlı Donanması'nda böyle bir açıklama seyir öncesi yapılmamıştı ve bu konuda yazılı belli bir uygulama zaten mevcut değildi.

Rusya tarihinde ilk kez 1764 yılında Nadeschda Blagoputschja isimli bir firkateynini Akdeniz'e deniz ticareti konusunda ilgilenmesi bahanesi ile göndermişti. Çariçe II. Katerina'nın bu gemisi ticaret konusunda pek başarılı olamasa da gemideki Rus denizcileri

⁵⁷⁹ Mark, ADKIN, age., s.65.

⁵⁸⁰ Mark, ADKIN, age., s.66.

Akdeniz konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmuşlardı. Rus denizcilerin bu Akdeniz tecrübesi 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Baltık Denizi'nden Akdeniz'e Rus Donanması'nı gönderme konusunda gereken yararı fazlasıyla sağlanmıştır. Buna karşılık Osmanlı ise istihbarat konusunda herhangi bir gayret sarf etmemiş, hatta kendisine ulaştırılan haberlere bile coğrafya bilgisinin kıtlığından dolayı itibar etmemiştir.

Sakız Kanalı'na ve Çeşme limanına demir attığında Osmanlı Donanması'nın dışarıya fırkateyn veya çektiri türü gemileri keşif için çıkarması gerekmekteydi, ancak çok klasik olan bu emniyet tedbiri bile alınmamıştı.

Rus Donanması'nda 1715 yılına gelindiğinde subayların çoğunluğu yabancı olup, sadece bir kısmı Rus idi. 1724 yılında ise yüksek rütbeli 82 subaydan sadece 19'u Rus, buna karşılık 23'ü İngiliz, 17'si Danimarkalı, 13'ü Hollandalı ve 5'i Alman'dı. Bu surette Ruslar o sırada Avrupa'da yaşanan son teknolojik yeniliklere doğrudan ulaşma ve uygulama imkanını buluyordu. Halbuki bu dönemde Osmanlı Donanması henüz yabancı subaylara kapılarını açmamış, dolayısıyla dönemin yeniliklerini öğrenememişti.⁵⁸¹

Rus Donanması gelirken İngiltere'de Porstmouth tersanesine uğramış ve baştan sona yenilenmiş, eksikleri tamamlamış, gerekli topçuluk ve yelken eğitimleri pekiştirilmişti. Buna karşılık Osmanlı yöneticileri bilgisizlikleri yüzünden Fransız elçi tarafından kendilerine iletilen Rus filosunun Baltık'tan Akdeniz'e geldiği haberine dahi inanmamışlardı. Bu yüzden İstanbul'daki donanma eksiklikleri tamamlanmadan, yeteri kadar eğitim yapmadan ve tamamen hazırlıksız olarak Ege'ye çıkmak zorunda kalmıştı.

Muharebede sonucu alacak olan topçu sınıfı da oldukça ihmal edilmişti. O dönemde geliştirilen yöntemler ve teknolojiler ile sürekli eğitim ve talim sayesinde İngiliz Donanması iki dakikada bir mezeborda ateşi açacak seviyeye ulaşmıştı. Osmanlı Donanması'nın ise henüz bu seviyeden çok uzakta olduğu ve altı ile on dakika arasında bir topu ateşe hazırlayabildiği değerlendirilmektedir. Bu durumda basit bir hesapla, top sayılarını eşit olarak kabul ettiğimizde, bir İngiliz kalyonun, üç Osmanlı kalyonu ile aynı ateş gücüne sahip olduğu anlaşılacaktır.

⁵⁸¹ Nejat, TARAKÇI, Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.34.

Komutanların meslekten yetişmiş denizciler olması büyük önem arz etmektedir. Rus filosunun başında bulunan İngiliz komutanların tüm yaşamları neredeyse denizde geçmişti, İngiliz kılavuz kaptanlar ise seyir konularına oldukça vakıf denizcilerdi.

Osmanlı Donanmasında ise, zaten o dönemde herhangi bir okul mevcut olmadığından eğitilmiş bir komutan bulmak mümkün değildi. Kalyon kaptanlıkları ve amirallik makamları liyakata göre değil, yakınlık, rüşvet gibi diğer faktörlere bağlı olarak elde edilebiliyordu.⁵⁸²

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda ateş gemileri oldukça önemli bir silah olarak kabul görmekte ve tüm donanma teşkilatlarında yer almaktadır. Ancak Osmanlı belki de pek adilane bir yöntem olmadığından ateş gemisini hiçbir zaman kuruluşunda bulundurmamış ve bu gemilere karşı da herhangi bir önlem geliştirmemiştir.⁵⁸³

Bunun cezasını da tarihi boyunca ödemiş ancak kesinlikle bir ders almamıştır. Çeşme'de yakıldıktan tam 52 yıl sonra 8 Eylül 1822'de amiral gemimiz Yunanlıların bir ateş kayığı marifetiyle yakılmış ve o zamanki Kaptan-ı Derya Nasuhzade Ali Paşa da bu gemide ölmüştür.

Halen 8 Eylül günü Yunanistan'da büyük şenlikler düzenlenmekte ve temsili bir maket gemi yakılmaktadır. Yelken döneminde tamamen ağaçtan olan gemiler için en büyük tehlike yangındır. Dolayısıyla bir geminin açık denizde top atışı ile batırılması oldukça zordur. Buna karşılık ıskaca bir limanda birbirine çok yakın demirlemiş bir filoyu da tamamen yakmak sadece birkaç küçük ateş gemisine ve baskın taktiklerinin iyi kullanılmasına bağlıdır. Osmanlı Rus filosunun geldiğini haber aldığı anda demir kesip, liman dışına çıkarak rakibiyle mücadeleye girse savaşın sonucu çok daha farklı olabilirdi.

Kara muharebelerinde taarruz veya savunma olmasına rağmen deniz muharebelerinde savunma muharebesi diye bir husus mevcut değildir. Ancak Kaptan-ı Derya açık denizde çatışmaya girmekten sürekli kaçmış ve liman içine girerek düşmanı beklemeyi tercih etmiştir.

⁵⁸² Nejat, TARAKÇI, age., s.37.

⁵⁸³ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.296.

Yelken döneminde demir üzerinde muharebeye girdiğinizde rakibe her türlü manevra imkanını ve insiyatifi vermiş olursunuz. Rüzgarı istediği gibi konulacak olan rakibiniz kendisi için en avantajlı konumu seçecek ve demirde olan filo için mağlubiyet kaçınılmaz olacaktır.

Çeşme limanına girilmeden iki gün önce yapılan Sakız Kanalı savaşında Osmanlı gemilerinin Çeşme'nin hemen kuzeyinde ve bugün Damla Suyu olarak adlandırılan mevkide sahile paralel ve iki sıra olarak demirlemeleri, aslında top sayısı olarak iki misli üstünlüğü sahip Osmanlının bu yüzden ateş gücünün yarısını kullanamaması, sadece ön sıradaki gemilerin mezeborda ateşi açabilmesine olanak sağlamıştır. Taktik açıdan yapılan büyük bir hatadır.

Gerek Çeşme limanında gerekse Top Burnu-Damla Suyu önünde liman savunması maksadıyla top bataryalarının kurulmaması ya da zamanında bitirilememesi yine yapılan önemli hatalardan birisidir.⁵⁸⁴

Oldukça fazla tartışılması gereken, ancak denizci bir strateji izlemeyip karaya dönük yalanıldığı taktirde, hiçbir zaman büyük bir devlet olunmasının mümkün olmadığını, her zaman için kaybetmeye mahkum olduğunu, bundan iki asır önce tespit eden önemli bir yorum.

Çar I. Nikola, Sinop'ta çarpışanlar için hususi bir madalya çıkarılmasını emretti. Ayrıca Filo Komutanı Amiral Nahimov, 3. derecede Georgiev nişanı ile taltif edildi. Savaşa katılan kumandanlardan Novosilski'ye Visamirallik verildi.⁵⁸⁵ Ayrıca çara zafer haberini ileten yüzbaşı, yarbaylığa terfi ettirildi.

Rus filosu personelinin bu mücadelesini terennüm eden bine yakın şiir, gazete ve dergilerin ilk sayfalarını dolduruyordu. Zamanın tanınmış dram yazarı Kukolnik, kısa süre içerisinde Sinop piyesini kaleme aldı. Başkent tiyatrolarında oynatılan bu piyes, Rus halkı ve leventleri tarafından büyük bir heyecan ve beyeni ile izlendi.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Nejat, TARAKÇI, age., s.42.

⁵⁸⁵ Sergejev, TSENSKI, Sinopskiy Boy, Moskova 1944, s.41.

⁵⁸⁶ Sergejev, TSENSKI, age., s.41-42.

Sovyet idaresi, Sinop baskınını gerçekleştiren Rus filosu komutanı Amiral Nahimov'un ölümüne kadar yaptığı hizmetleri layıkıyla taktir etmiş ve onun adına nişan ve madalyonlar çıkarmış, okullar açmıştır. 3 Mart 1944'te yüksek Sovyet Prezidyumu'nun yaptığı toplantıda alınan karara göre, Amiral Nahimov madalyonu ve nişanı çıkarıldı. 36mm. çapında, yuvarlak, bronzdan yapılmış olan madalyonun ortasında Amiral Nahimov'un yandan görünüşünün tasviri, etrafında ise Amiral Nahimov yazısı bulunuyordu. Göğsün sol tarafına takılan bu madalyon, deniz harp filosunun, sıradan yaşlı ve çavuş olarak savaşta hizmet görenlerle, deniz harp filusunda bulunmayan, fakat Sovyet İdaresinin düşmanlarıyla savaşan kişilere verilmekteydi.

Pavel Steyanoviç Nahimov adına çıkarılan nişan, harp nişanı olup kabarık, beş köşeli yıldız şeklindedir. Birinci ve ikinci dereceleri vardır. Üzerinde Amiral Nahimov yazısı ve resmi bulunan bu nişan, göğsün sağ tarafına, Kutuzov nişanından sonra takılırdı. Çalışmalarında, deniz faaliyetlerinde üstün hizmetlerde bulunan deniz harp filosu subaylarına armağan olarak verilen bu nişan gümüşlendi.

Amiral Nahimov adına yapılan lise, yüksek deniz harp lisesi için öğrenci yetiştiren, bu öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını temin eden deniz askeri orta mektepleridir. 21 Haziran 1944 tarihli Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Heyeti ile Komünist Partisinin müşterek kararnamesi ile bu okul, deniz harp filosu mensupları, Kızılordu ve II. Dünya Savaşı partizanları, Alman mütecavizler tarafından öldürülen parti mensupları, işçi ve kolhozları ve meclis üyeleri çocuklarının tahsil ve terbiyesi için teşkil olunmuştur. Bakü ve Leningrad çevrelerinde bulunmakta olan bu liselere, orta mektebin beşinci sınıfını bitiren 12-13 yaşlarındaki erkek çocuklar alınmaktaydı.

İngiliz Parlementosunda, ordunun ve donanmanın gider tahminleri üzerinde Şubat ayında yapılan görüşmeler esnasında parlamento üyesi Austen Henry Layard'ın yaptığı konuşma oldukça dikkat çekicidir. Layard, "birleşik donanmaların amiralleri felaketi önleyebilirlerdi, yada bu felaket, İngiltere Hükümetinden ötürü ortaya çıkmış bir şey olmasaydı Türkler bunu savuşturabilirlerdi" demek sureti ile kendi devleti ve hükümetinin, Sinop felaketinin meydana gelmesindeki rolünü ve su-i terbiyesizliğini dile getirmiştir.

Parlementonun bir başka üyesi Tomas Burry Korsfall da “Rusya’nın amacı topraklarını genişletmekti. Bu olayda Rus Otokratın büyük ölçüde sahtekarca olan ilk adımından, tüyler ürpertici Sinop Baskınına kadar her şey vahşice ve sahtekarcaydı” ifadesiyle Rusya’ya ikiyüzlülükle itham ederek tenkit ediyordu.

Bu arada, Rusya’nın Sinop’ta ki Türk filosunu yok etmesi üzerine dört büyük devletin elçileri Rusya’nın bir fütühat siyaseti takibinde kararlı olduklarını gördüklerinden 5 Aralık 1853’de Viyana’da toplanmışlar ve hazırladıkları nota ile Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün teminat altına alınmasını, 1841’deki taahhütlerin yenilenmesini, Eflak ve Boğdan’ın tahliyesini, Osmanlı ülkesindeki gayr-i Müslim tebaaya verilmiş olan bilcümle imtiyazlardan diğer Avrupa devletlerinin de haberdar edilerek bunların teminat altına alınmasını istediler. Bab-ı Ali bu notayı kabul ettiyse de çar muvafakat etmedi. Yapılan sulh teşebbüsünün hakim kalması üzerine İngiliz ve Fransız Donanmaları, 3 Ocak 1854’de Karadeniz’e geçerek Rusya’nın Osmanlı Devleti’nin Karadeniz kıyılarına yapacağı bir hücumu müsaade etmeyeceklerini bildirdiler. Buna müvazi olarak 1854 şubatında bu iki devlet Rusya’ya yeni bir nota göndererek Eflak ve Boğdan’ın tadiyahesini istediler. Ancak Çar I. Nikola, bu protestolara ehemmiyet vermeyerek Ortodokslara din uğruna savaşa davet etti.⁵⁸⁷

Çar’ın bu menfi tutumu üzerine İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti ile 12 Mart 1854 günü bir ittifak imzaladılar. Bu ittifak metnine göre iki devlet, Karadeniz’e gönderilecek donanmalardan başka, icap eden noktalara lüzumu kadar kuvvet göndermeyi ve müttetikler birbirinden ayrı olarak Rusya ile barış yapmayı kabul etmekte idiler. Ayrıca ittifakın gayesi olan Osmanlı toprak bütünlüğünün sağlanmasından sonra aktedilecek barış antlaşmasını müteakip kırk gün içinde müttetik deniz ve kara kuvvetleri Osmanlı topraklarından çekileceklerdi. Altı hafta içinde taraflarca tasdik edilmesi kararlaştırılan ve üç nüsha olarak yazılan bu ittifak metni padişah tarafından Nisan 1854 sonunda (evahir Recep 1270) tasdik edilmiş ve İngiliz ve Fransız sefaretlerine verilmek üzere gönderilmiştir.

⁵⁸⁷ Ahmet Cevat, EREN, Tanzimat, İA XI, İstanbul 1970, s.740.

Rusya hükümetinin 19 Mart'ta Eflak ve Boğdan'ın boşaltılmasının imkansız olduğunu açıklaması üzerine müttefik devletler, 27 Mart 1854'de Rusya'ya harp ilan ettiler.⁵⁸⁸ Bu gelişmelerden sonra, Rusya'nın Memleketeyn'i işgal etmesinden rahatsızlık duyan Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında 14 Haziran 1854'de Memleketeyn ile ilgili olarak bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Avusturya, Eflak ve Boğdan'ı tahliye ettirmek için siyasi ve askeri her türlü yardım tahadüdünde bulunduğu gibi edeceği yerlere barış antlaşması imzalanıncaya kadar muhafaza ve sonra Osmanlı Devleti'ne iade etme vazifesini de yüklenmiştir.⁵⁸⁹ Avusturya bu antlaşma ile Türk ordusunun yükünü önemli ölçüde hafifletmiş bu suretle serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın Kırım harbine katılmasına imkan verilmiştir.⁵⁹⁰

Osmanlı Devleti ile Rusya'ya karşı ittifak yapan İngiltere ve Fransa, gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra, Eylül 1854'de Kırım'a asker çıkarmaya başladılar. Böylece Rusya ile müttefikler arasında Kırım harbi başlamış oldu.

⁵⁸⁸ YORGA, Osmanlı Tarihi V, (çev.Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1948, s.473.

⁵⁸⁹ BOA, Name-i Hümayun defteri, No:12, s.93-94.

⁵⁹⁰ İsmail Hami, DANIŞMEND, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi VI, İstanbul 1972, s.159-160.

8. KIRIM SAVAŞI VE SONUÇLARINA KISA BİR BAKIŞ :

Stratejik açıdan yaklaşıldığında, Fatih Sultan Mehmet'in siyasi ve askeri desteği altındaki Kırım Hanlığı'nın, yeni kurulan Rus Devleti'nin en çekindiği komşu olduğu söylenebilir. Kırım Hanlığı, taktik olarak 120 binden fazla süvari ile beraberlerinde getirdikleri yedek atlarla beraber ani baskın şeklinde Moskova içlerine kadar, Rus topraklarına yılda bir veya iki defa "Munav Sokması" denilen taarruzlarda bulunmuşlardır. Kırım Türkleri bu taarruzlar esnasında esir aldıkları 10 bin kadar tutsağı, Azak Kalesi ve İstanbul Boğazı yoluyla Avrupa ve Afrika esir pazarlarında satmışlardır. XVII. Yüzyıla kadar devam eden Kırım akınlarından korunmak için, Ruslar "Tula Savunma Hattı"nı kurmuşlardır. Müstahkem mevki, ağaç, engeller, çukurlardan oluşan savunma tedbirlerine rağmen, geceleri akarsu ve ovalar boyunca ilerleyen Kırım süvarileri, Rusların Karadeniz'den uzak tutulması bakımından faydalı baskın taarruz taktikleri geliştirmişlerdir. Rusların Kazak ve Astrahan'ı işgal ederek Kuzey Kafkasya'da harekatta bulunmaları üzerine, 1569 yılında Sokulu Mehmet Paşa zamanında, Don ve Volga nehirlerinin bir kanalla birleştirilerek, İran içlerine taarruzun planlandığı Astrahan Seferi, olumsuz iklim koşulları ve yeterli lojistik ve teknik destek olmaması dolayısıyla istenilen başarıya ulaşamamıştır.⁵⁹¹

Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Rus ordularının Osmanlı topraklarından çekilmesi sağlandı ama, bunun bedeli ağır oldu. Kırım Osmanlı egemenliğinden çıkıp bağımsız bir devletçik haline geldiği gibi, Rusya'nın Buğdan ve Eflak üzerinde, hatta bütün Osmanlı Rum-Ortodoks halkı hakkında koruyucu sıfatıyla söz sahibi olması da kabul edildi. Dahası, Osmanlı Devleti Rusya'ya ağır bir savaş tazminatı ödemeyi ve Karadenizde Rus ticaretini de kabullendi.⁵⁹²

Kırım'ın bağımsızlığı aslında göz boyamadan başka bir şey değildi. Rusya sadece Karadenize çıkabilmek hakkıyla yetinmek niyetinde değildi; Karadeniz kıyılarını elde tutmak istiyordu. Nitekim, Kırım'daki Rus yanlısı grupların çağrısını öne sürerek Kırım'ın resmen işgal edip Rus vilayeti haline soktular. 1768-1774 savaşında ne kadar zor

⁵⁹¹ Doç.Dr.Mesut Hakkı, CAŞIN, Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006, s.112.

⁵⁹² Sina, AKŞİN, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.70.

durumlara düştüğünü acı acı hatırlayan Osmanlı Devleti bu Rus girişimini de sineye çekmek zorunda kaldı.⁵⁹³

Küçük Kaynarca Barışı ile noktalanın savaş, Osmanlı ülkesinde bir süredir gelişen iç çelişkilerin iyice su yüzüne çıkmasına yol açmıştı. Rusya, savaş sırasında hem Tuna kuzeyindeki ordusu, hem Ege denizindeki donanması yoluyla gayrı Müslim Osmanlı reayasını ayaklandırmaya çalışmış, bu girişim özellikle Mora'da başarılı olmuştu. Ayrıca, Rus Donanması Suriye ve Mısır kıyılarına da yanaşmış, buralarda Osmanlı hükmüne karşı gelenlere işbirliği önermişti. Dahası, savaş boyunca Osmanlı Devleti vergi toplayıp asker sürebilmek için Rumeli ve Anadolu ayanından yardım istediğinden, bu ayana yeni ödünler vermek zorunda kalmıştı.⁵⁹⁴

XVIII. yüzyıl ortasında uzun süre hareketsiz kalmış Osmanlı Ordusu ve Donanmasının bu süre içinde gelişen ve güçlenen Rusya karşısında ne kadar çabuk dağıldığı da iyice gözler önüne serilmişti. Belgrad anlaşmasının sonra kendine güvenen ve diplomasi yoluyla barışı koruyabileceğini uyan Osmanlı Devleti'nin bu umudu Küçük Kaynarca'da kesinlikle ortadan kalkmıştı. 1774'den beri ise Rusya'nın düşmanca tavrı ve kışkırtmaları daha da artmış, Kırım'a el koymalarına bile ses çıkarılmamıştı. Osmanlı Devleti bu yeni durumda eskiden beri süregelen yöntemlerle kurtaramayacaktı kendini. Çar Petro döneminden beri Rusya'nın yaptığı gibi orduyu ve donanmayı Avrupa tarzında yeniden düzenlemek gerekiyordu. XVIII. yüzyıl boyunca zaman zaman Osmanlı Donanması ve ordusunda Avrupa örneğinde gelişmeler olduğu halde Avrupalı eğitmenlere güven olmadığından bu girişimler önemli bir sonuç vermemişti. Küçük Kaynarca ile belgelenen yenilgiden sonra ise devlet Avrupa bilgisi ve tekniğine dayanan yeniliklerin kaçınılmaz olduğunu anlamıştı artık.⁵⁹⁵

Devlet yöneticileri yeni bilgi ve silahlarla donatılmış askeri birliklerin eğitime karar vermişti ama bunun uygulanması kolay değildi. Kapıkulu, bu yeni tip askerleri kuşkuyla izliyor, Osmanlı payitahtındaki üstün durumlarını terk etmelerine yol açabilecek

⁵⁹³ David, WETZEL, British Military Intelligence in the Crimean War, 1854-1856, The Journal of Military History, Vol. 63, No. 4., New York, 1999, s. 980.

⁵⁹⁴ M.S., ANDERSON, age., s. 52.

⁵⁹⁵ David, WETZEL, age., s. 981.

gelişmelere karşı çıkıyordu zaman zaman. 1789 yılı Avrupa’da Fransız devriminin başlangıcı ve dünya tarihinde yeni bir dönemin habercisidir. Fransız devriminin yankıları birkaç yıl sonra Osmanlı ülkesine de ulaştı, Osmanlı halkını da etkilemeye başladı. Fakat 1789 yılının Osmanlı tarihi için ayrı bir önemi var. 1774’de tahta çıkıp Küçük Kaynarca Antlaşması’nı kabullenmek zorunda kalan padişah I. Abdülhamid, çaresiz ve bezginlikle geçen saltanatının sonunda 1787’de yeni bir Osmanlı-Rus çatışması çıktıktan az sonra ölünce, III. Selim 1789 yılında Osmanlı padişahı oldu.⁵⁹⁶

Bu ana kadar ağır-aksak yürütülen Avrupa tarzı eğitim ve kurumlaşma 1789 yılından sonra yeni bir hız kazandı. Hem dış düşmanlarına karşı direnebilmek, hem ülke içinde merkezin hükmünü geçirebilmek için Osmanlı Devleti önemli bir değişim sürecine girdi. Bu yüzden dünya tarihinde olduğu gibi Osmanlı tarihinde de 1789 yılı önemli bir dönüm noktasıdır.⁵⁹⁷

Bir Türk ve Müslüman halkı olan Kırım Tatarları Kırım yarımadasının yerli halkıdır. Kırım’da Türk kavimlerinin mevcudiyeti en azından VI. Yüzyıla kadar iner ve Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar (Kumanlar) Altın Orda, Anadolu Türkleri (Selçuklular ve Osmanlılar) ve Kırım Hanlığı tarihi zincirindeki Türk halk ve devletlerini içine alır.⁵⁹⁸ Kırım Tatarlarının otantik tarihi devleti olan Kırım Hanlığı Altın Orda İmparatorluğu’nun bir uzantısı ve halefi olarak XV. Yüzyıl başlarında kurulmuştu. Kırım Hanlığı 1475’den itibaren Osmanlı himayesine girdiyse de kendi hesabına Orta Avrupa siyasetinde kudretli bir devlet olmayı sürdürdü.⁵⁹⁹ Hanlık Kırım yarımadasının yanı sıra, Karadeniz’in kuzeyindeki ve Kuban bölgesindeki geniş arazileri de hakimiyeti altında bulundurmaktaydı. 1769-1774 Türk-Rus savaşı sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı üzerindeki Osmanlı himayesi sona erdi. Gerçekte ise, artık “bağımsız ” olduğu iddia edilen Hanlık tahta kukla hanlar çıkartmayı amaçlayan Rus entrikaları sebebiyle kanlı iç kargaşaların içine itildi ve bu son dönem içinde üç defa Rus

⁵⁹⁶ Sina, AKŞİN, age., s.71.

⁵⁹⁷ Gary P., COX, Crimea: The Great Crimean War, 1854-1856, The Journal of Military History, Vol. 65, No. 1., 2001, Londra, s. 193.

⁵⁹⁸ D.M., DUNLOP, The History Of The Jewish Khazars, Princeton, 1954, s.32.

⁵⁹⁹ M.S., ANDERSON, age., s.55.

orduları Kırım'a girerek kendi politikalarını empoze ettiler. Harabeye çevrilmiş olan ülke artık bilfiil Rus askeri işgali altındaydı.⁶⁰⁰

Nihayet, 19 Nisan 1783'de Çariçe II. Katerina yayınladığı bir manifesto ile Kırım Hanlığının ortadan kalktığını ve onun arazilerinin Rusya İmparatorluğu'na ilhak edildiğini ilan etti. Çariçenin manifestosu Kırım Tatarlarına imparatorluğun diğer tebası ile eşit muamele göreceklerini, şahıslarının, mallarının, mülklerinin, camilerinin ve dini inançlarının teminat altında olduğunu ve Rusya İmparatorluğu'nda mevcut olan bütün hak ve imtiyazlardan istifade edeceklerini taahhüt etmekteydi.⁶⁰¹ II. Katerina "Kırım Fatihî" Knyaz Grigoriy Potyomkin'e yolladığı 8 Ağustos 1783 tarihli ukaz'ı (fermanı) ile Kırım Tatarlarına Rusya vatandaşlığı ve mecburi askeri hizmetten muafiyet veriyor, ancak istedikleri takdirde gönüllü asker olabileceklerini bildiriyordu.⁶⁰²

İlhak ilanının Kırım Tatarları arasında ciddi bir direnişle karşılanmadığı anlaşılıyor. Bunun sebebi, sadece uzun savaşlarla ve iç kargaşalarla ülkenin maddi ve manevi kaynaklarının tükenme noktasına gelmiş olması değil, aynı zamanda toplumun en enerjik unsurlarının ya Ruslarla olan savaşlarda erimiş, ya da ümitsizlik içinde vatanlarını terke mecbur kalmış olmaları idi. Dahası, Ruslar Kırım'ın elit tabakasının geride kalabilmiş bazılarını da kazanmayı başarmışlardı.⁶⁰³

İlhakı takip eden kısa bir dönem boyunca Ruslar Kırım'da hakimiyetlerini kurabilmek için geçici bir ikili idareyi uygun gördüler. Zira Rusya bu düşman ve tamamen yabancı ülkenin sosyal, iktisadi ve siyasi hayatı ile adetleri hakkında yeterli bilgi ve tecrübeden mahrumdu. Böylece, tamamen Ruslara ait olan askeri idarenin yanında sivil idareyi yürütmek üzere "Kırım Mahalli Hükümeti" (Kırımskoe Zemskoe Pravitelstvo) adı verilen bir birim de kuruldu. "Kırım Mahalli Hükümeti" içinde yeni patronlarla birlikte çalışmaya az ya da çok istekli bazı Kırım Tatar eşrafı ile daha istila öncesinden beri Rusya'nın paralı ajanı durumunda olan ve yeni hakimiyetle beraber adını "Yan Rudzeviç"e çevirmiş olan Yakup Ağa gibi bazı şahıslar yer almaktaydı.⁶⁰⁴ Söz konusu "hükümet" eski

⁶⁰⁰ Alan Washburn, FISHER, The Russian Annexation of the Crimea, 1771-1783, Cambridge, 1970, s.42.

⁶⁰¹ John Shelton CURTISS, The Crimean War, Slavic Review, Vol. 32, No. 2., Londra, 1973, s. 379-380.

⁶⁰² John Shelton CURTISS, age., s.385.

⁶⁰³ Michael, RYWKIN, Russian Colonial Expansion to 1977, New York, 1988, s.125.

⁶⁰⁴ Michael, RYWKIN, age., s.140.

hanlığın geçici olarak varlığını sürdüren bazı idari kurumları vasıtasıyla Kırım'ın köyleri, halkı, mabetleri ve ekonomik kaynaklarından her ne kalabilmişse onlar hakkında istatistik bilgiler toplayarak bunları Rus otoritelerine sundu.⁶⁰⁵

Bu görevini tamamladıktan sonra mahalli idareye Kırım Tatar iştiraki sona erdi ve tam Rus idari sisteminin tatbikine geçildi. 13 Şubat 1784'de Kırım, Taman ve yarımada haricindeki geniş arazileri içine alan "Tavrida Oblastı" kuruldu. Yeni oblast (vilayet) yedi uyezde (kaza)'dan oluşmaktaydı; Akmesit (Simferopol), Gözleve-Kezlev (Yevpatoriya), Or (Perekop), Eskikırım (Levkopol), Melitopol, Fanagoriya ve Dnyeprovsk.⁶⁰⁶

Alan W.Fisher'in işaret ettiği gibi, Rus politikasının temel fikri Kırım'ı Rusya'nın geri kalan güney sınırlarından farklı bir özel bölge olarak görmektir ve bu sebeple Rus idarecileri Kırım'ı bir "corpus seperatum" olarak kabul etmediler.⁶⁰⁷ Gerçekten de yeni kurulan Tavrida oblastı Kırım ve Kırım Tatarları ile pek az etnik, dini ve ekonomik münasebeti bulunan ya da hiç bulunmayan toprakları da Kırım'la birlikte içine almaktaydı. Böylelikle, geniş ve çok karmaşık bir idari vilayet içinde özel Kırım hüviyetinin tedricen yok olması öngörülmekteydi. Dahası, XIX. yüzyılın başlarından çarlık imparatorluğunun çöküşüne kadar, birkaç istisnai hal hariç, Kırım Tatarları mahalli idareden mutlak olarak uzak tutulacaklardı.⁶⁰⁸

Kırım'dan Tatar kimliğini ve hatırasını silmeye yönelik bir diğer uygulama da antik çağlardaki yer isimlerini diriltmek ve hatta antik intibai veren yeni yer isimleri ihdas etmek yoluyla Kırım'ın toponiminin değiştirilmesi idi. Yeni vilayetin ismi olarak belirlenen "Tavrida", bölgede Herodotos çağında yaşamış olan antik Tavr halkına izafe ediliyordu. Anlaşıldığına göre, II. Katerina'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu hedef alan "Yunan projesi"ne bağlı olarak ve bu projeyi meşru kılmak üzere, Kırım'ın gerçek yahut hayali eski Yunan kökleri de bu yeni isimlerde özellikle vurgulanmaktaydı. Böylelikle, Gözleve-Kezlev "Yevpatoriya"ya çevrilirken, Kefe de "Feodosiya" oluyordu. Tamamen ortadan kalkmış olan antik İskit yerleşim yeri Neapol hariç tutulursa, hiçbir Türk öncesi tarihe

⁶⁰⁵ Gary P., COX, age., s. 194.

⁶⁰⁶ John CHILDS, The Crimean War, 1853-1856, California, 1985, s.1002.

⁶⁰⁷ Alan Washburn, FISHER, The Crimean Tatars, Cambridge, 1970, s.73.

⁶⁰⁸ Jacob W., KIPP, Russia's Crimean War, Military Affairs, Vol. 44, No. 4., California, 1980, s. 209.

sahip olmayan ve XVI. Yüzyılda Kırım Tatarları tarafından kurulmuş olan Akmescit'e dahi Yunanca kökten gelen "Simferopol" adı verildi. "Toplayıcı şehir" manasındaki "Simferopol" adı şehrin gelecekte alacağı tasavvur olunan karışık kompozisyonuna işaret etmekteydi. Ruslar tarafından eski Tatar köyü Akyar'ın üzerinde yeni kurulan müstahkem liman şehri de eski Yunan tarzında isimlendirilirdi: Sivastapol, yani muhteşem şehir.⁶⁰⁹ Tahmin edileceği gibi Tavrida oblastının arması da Rusya'nın "Yunan (Bizans) İmparatorları" tarafından hrisyitiyanlığa geçirilmesine izafeten çift başlı kartalı ve Ortodoks haçını ihtiva etmekteydi.⁶¹⁰ Ayrıca Kırım şehir ve kasabalarının o zaman ve daha sonra düzenlenen armaları da onların "Yunan ve Hristiyan geçmişleri"ne işaret edecek şekilde hazırlanmış olup, tabiatıyla bu yerleşim noktalarının Türk ve Müslüman tarihlerine ait en ufak bir işareti dahi taşımamaktaydı.⁶¹¹

Annesi II. Katerina'dan nefret eden ve onun her icraatını tersine çevirmeye kararlı olan Pavel'in Rusya tahtına çıkmasıyla, 23 Aralık 1796'da Tavrida Oblasın lağvedilerek, arazileri yeni kurulan çok geniş Novorossiyskaya guberniyasına (eyaletine) dahil edildi.⁶¹² İlginçtir ki Kırım şehirlerinin Türk dilindeki isimleri de iade edildi; ancak elbette ki bu ne idari, ne de hiçbir diğer fiili şekilde yarımadanın yeniden Türkleştirilmesi manasına gelmiyordu.⁶¹³

Pavel'in uygulamaları onun yerine geçen oğlu I. Aleksandr tarafından devam ettirilmedi. 20 Ekim 1802'de Novorossiyskaya Guberniyası üç ayrı guberniyaya bölündü ki bunlardan birisi Kırım'ı da içine alan Tavrida Guberniyası idi. Tavrida Guberniyası yedi uyezdden oluşuyordu. Bunlardan üçü Kırım haricindeydi. Guberniyanın merkezi Akmescit idi. Kırım'ın idari taksimatı ufak değişikliklerle 1917'ye kadar aynen muhafaza edildi. Tek önemli değişiklik guberniyadan bağımsız olmak üzere 22 Ekim 1821'de Kerç-Yenikale ve 28 Haziran 1873'de de Sevastopol "şehir idareleri"nin teşkilidir. Baştan itibaren bu iki

⁶⁰⁹ John Shelton CURTISS, The War against Russia, 1854-1856, Slavic Review, Vol. 31, No. 1. 1972, California, s. 155.

⁶¹⁰ John Shelton CURTISS, age., s.158.

⁶¹¹ David MACKENZIE, The Crimean War, 1853-1856, Russian Review, Vol. 60, No. 2., 2001), New Jersey, s.288.

⁶¹² David MACKENZIE, age., s.290.

⁶¹³ David MACKENZIE, age., s.295.

şehir ve özellikle Sevastopol Rus etnik ve askeri varlığının en önemli dayanak noktaları olageldi ve daima yarımadanın geri kalan kısmından farklı bir yapıyı muhafaza ettiler.⁶¹⁴

Kırım Savaşı XIX. yüzyılın dünya ve Osmanlı siyasi yaşamında savaşa giriş nedenleri ve uzun bir döneme yayılan sonuçları açısından oldukça önemli bir döneme işaret etmektedir. Savaşa giriş nedenleri gerek Osmanlı İmparatorluğu ve gerekse savaşta Osmanlının müttefiki olarak bulunan Fransa ve İngiltere açısından farklı anlam ifade etse bile gerçekte Kırım Savaşı'na dair söylenebilecek en doğru ifadenin Emperyalistler arası bir hesaplaşma olduğu tarihle sabittir.⁶¹⁵

Kırım Savaşı'ndan bir süre önce 1848 yılında yaşanan Macar ve Leh ihtilalcilerin Osmanlıya sığınması ile başlayan kriz ve Rusya ile ortaya çıkan savaş olasılığına karşı Fransa ve İngiltere'nin donanmalarını Çanakkale önlerine göndermeleri ile başlayan süreç Kırım Savaşı ile tamamlanmıştır. Her ne kadar mülteciler sorunu nedeni ile Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile bir savaşın eşiğinden dönmüş olsa bile önemli olan Osmanlının denge siyasetinin bir kez daha hayata geçirildiğine dair yeni bir örneğin gözler önüne serilmiş olmasıdır.⁶¹⁶

İmparator Napoleon'un çara yazdığı bir mektupta dile getirdiği Türkiye ile bir mütareke yapılması, Eflak ve Boğdan'ın tahliye edilmesi gibi öneriler Rusya tarafından reddedilmiş ve İngiltere ile Fransa Kırım Savaşı'nda Osmanlının müttefiki olarak savaşa girmiştir.⁶¹⁷

Siyasal alanda Osmanlı İmparatorluğu Rusya tehlikesine karşı, İngiltere ve Fransa ise Rusya'nın yayılmasına karşı Kırım Savaşında ortak hareket etmeyi en doğru karar olarak benimsemişlerdir. 11 ay sürmesine rağmen Sivastapol kuşatmasından müttefiklerin başarı ile çıkması ve Avusturya'nın ultimatununun Rusya'yı barışa zorlaması sonucunda

⁶¹⁴ Jacob W., KIPP, age., s.210.

⁶¹⁵ John Shelton, CURTISS, age., s.155-156.

⁶¹⁶ Olive, ANDERSON, Soldier Surgeon:The Crimean War, 1855-1856, The English Historical Review, Vol. 85, No. 334., Londra, 1970, s. 195.

⁶¹⁷ Tevfik, GÜREL, 1853-1855 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı, İstanbul, 1935, s.45.

Ruslar Kars'ı almış olarak savaş sona ermiş ve 30 Mart 1856'da Paris Antlaşması İmzalanmıştır.⁶¹⁸

Kırım Savaşının Osmanlı İmparatorluğunda yarattığı siyasal ve ekonomik sonuçlar dikkate alındığı zaman bu savaşın Osmanlının yakın dönemde girdiği diğer savaşlardan daha farklı bir yerinin olduğu söylenebilir. İslahat fermanına giden süreci başlatan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun denge siyasetinin güzel bir örneğini oluşturan bu savaşın uzun dönemde imparatorluğu sıkıntıya sokacak ve tarihinin en büyük göç dalgalarından birisine sahne olacak bir tetikleme de beraberinde getirmesi ekonomik, toplumsal ve siyasal açıdan Kırım Savaşı ve sonrası dönemi bir çok bakımdan özellikli bir hale getirmiştir.⁶¹⁹

Kırım Savaşı sonrası dönemin sadece Osmanlı İmparatorluğu ile sınırlı kalmayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını da kapsayarak devam etmiş olması ise bu savaşın başta da işaret ettiğimiz üzere sonuçları açısından ayrı bir önemi beraberinde getirdiğine işaret eder. Niyazi Berkes'in "Kırım Harbi ile başlayan dış borçlanma ve yabancı sermaye çığı altında can veren kalkınma ve modernleşme çabasının hikayesi Sevr muahedesiyle sona erdi..." ifadesinde özetlediği üzere Kırım Savaşı'nın başlattığı borçlanma politikası Sevr'de siyasi, ekonomik, mali, adli hiçbir bağımsızlığı olmayan bir Türkiye yaratmıştır.⁶²⁰

Kırım Savaşının en önemli sonuçlarından birisi olan İslahat Fermanı ise yukarıda dış borçlanma ile oldukça yakından ilgili başka bir olaydır. Kırım Savaşının ardından girilen borçlanma dönemi ile Balkan Slavlarının ve imparatorluktaki diğer azınlıkların özerk yönetim ve reform talepleri Avrupa'nın temsilciliği altında dile getirilmeye başlanmıştır. İlber Ortaylı İslahat Fermanını değerlendirirken "...Ali ve Fuat Paşa'lara çaresizlikle ilan ettirilen İslahat Fermanı'yla büyük devletlerin Osmanlı azınlıkları üzerindeki garantörlük isteklerini savmak istemişler ve gerekli reformları Osmanlı Devleti'nin yapacağını göstermek istemişlerdir. Bununla beraber Avrupa büyükleri İslahat Fermanını her zaman kendilerine Osmanlı içişlerine müdahale hakkı veren bir belge olarak yorumladılar" ifadelerini kullanmaktadır.⁶²¹

⁶¹⁸ Sina, AKŞİN, Siyasal Tarih (1789-1908), Türkiye Tarihi-3, Osmanlı Devleti 1600-1908, İstanbul, 1997, s.130.

⁶¹⁹ Abdullah, SAYDAM, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara, 1997, s.21.

⁶²⁰ Niyazi, BERKES, Türk Düşününde Batı Sorunu, Ankara, 1975, s.32.

⁶²¹ İlber, ORTAYLI, İmparatorluğun en uzun yüzyılı, İstanbul 2001, s.115.

Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Paris Konferansı ve Antlaşması'nın imzalanmasından altı hafta önce Islahat Fermanının yayınlanmış olması oldukça anlamlıdır.⁶²²

Islahat Fermanının Kırım Savaşının sonucunda ve taleple ortaya çıkmış olması ve dış borç devrinin başlaması kadar üzerinde çok durulan bir başka konu da 1856 Paris Antlaşması ile Osmanlının toprak bütünlüğünün korunması ve Avrupa devletler hukukuna katılmasına ilişkin olarak ortaya çıkan sonuçtur.

Osmanlı İmparatorluğu savaşta müttefiki olan İngiltere ve Fransa ile Islahat Fermanına bağlı olarak yeni bir döneme girmiştir. Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı topraklarında İngiltere, yarattığı konsolosluk şebekesinin yaygınlığı ile dikkat çekmektedir. Bu konsolosluk şebekesi yaygınlığı ve istihdam açısından İngiltere'nin dünyadaki ikinci büyük konsolosluk ağı olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla Kırım Savaşı Osmanlı ile Rusya arasında yaşanan bir savaş olmanın ötesinde emperyalistler arası bir rekabeti ifade etmekte ve gerek İngiltere'nin ve gerekse Fransa'nın savaşta Osmanlı İmparatorluğu ile dayanışması savaş sonrasında Osmanlı topraklarında farklı bir dayanışmaya dair örnekler ile ortaya çıkmaya başlamıştır.⁶²³

Savaşa giriş nedenleri ve sonuçları kadar savaş içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiklerine verdiği cephe gerisi destek de ilginç bir malzeme oluşturmaktadır. Müttefik ordular kömür, ekme, odun, hayvan gibi malzeme eksiklerinin giderilmesine yönelik olarak desteklenmiştir.⁶²⁴ Yapılan yardımlar, İngiltere ve Fransa Devleti temsilcileri ile Osmanlı İmparatorluğu yetkilileri arasındaki anlaşmalar doğrultusunda değişik başlıkları içermektedir. İhtiyaç duyulan malzemenin sağlanması konusunda ilgili müttefik devletlerin temsilcisi olarak gönderilen tüccarlar aracılığı ile işlemler yapılmaktadır. Ordunun temel ihtiyaç maddelerinden olan ekmeğin bu anlamda

⁶²² Vakur, VERSAN, "Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Çağdaş Türk Diplomasisi Sempozyumu-Ankara 15-17 Ekim 1997, Ankara, 1999, s.109.

⁶²³ John Shelton, CURTISS, The Crimean War, Slavic Review, Vol. 32, No. 2., 1973, Londra, s. 379.

⁶²⁴ Alton S., DONNELLY, The Russian Annexation of the Crimea, 1772-1783, Russian Review, Vol. 30, No. 1., California, 1971, s. 88-89.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarındaki yazışmalarda büyük öneminin olduğu görülüyor. Örneğin İngiltere ile yapılan anlaşma doğrultusunda Dersaadet (İstanbul) ve civarına gelecek olan İngiliz askerlerinin ihtiyacı olan ekmeği sağlamak üzere görevlendirilmiş olan İngiliz tüccarlarından Mösyö Belak kendisine izin verilmesi ve gerekli kolaylığın gösterilmesi konusunda devlete başvurmuş ve İnöz, Tekfurdağı taraflarına adam göndererek gerekli zahirenin sağlanması için yardım talep etmiştir.⁶²⁵

Aynı şekilde Fransa Devleti askerleri için de gerekli olan erzakın sağlanması konusunda girişimde bulunmuş ancak Sayda eyaleti dahilinde bulunan yerlerden istenilen miktarda erzakın elde edilememesi nedeni ile bir miktarının Kıbrıs'tan sağlanması yoluna gidilmiştir.⁶²⁶

Benzer şekilde Asakir-i Şahane ile Asakir-i Muavene olarak adlandırılan Osmanlı İmparatorluğu ve müttefik devletler orduları için gerekli olan arpanın satın alınması konusunda da yazışmaların yapıldığı görülmektedir. Arpanın İstanbul'a nakledilecek orduların ihtiyaçları doğrultusunda sağlanabilmesi için Kuşadası, Antalya ve Rodos kaymakamlarına gerekli olan emrin verilmesi gündeme gelmiş ancak, bu yerlerin bazen muhasaraya uğraması ve arpanın nasıl alınacağına dair olan endişeler nedeni ile bir düzenlemeye gidilmesi uygun bulunmuştur.⁶²⁷

Ekmeğin ve arpa kadar ordular için önemli olan bir diğer besin maddesi de peksimettir. İzmir vilayeti, Ayvalık ve Manisa kaymakamlıklarına İstanbul'dan gönderilen yazıda Fransa Devleti tüccarlarından iki kişinin peksimet yaptırmak üzere o bölgeden hinta (buğday) ve dakikin (un türünden veya fasulye, patates gibi un içeren şeyler) sağlamak istediği bildiriliyor ve kendilerine bu konuda gerekli kolaylığın gösterilmesi isteniyordu.⁶²⁸

Gerek İzmir Valiliği'ne ve gerekse Ayvalık kaymakamlığına yazılan yazılarda öncelikle peksimetin sağlanmasına dair yardım edilmesi istenmiştir.⁶²⁹ Fransa ordusu için Ayvalık ve İzmir civarında peksimet satın almakla görevlendirilmiş olan Hacı Atanş ve

⁶²⁵ BOA, HR.MKT, 89/57.

⁶²⁶ BOA, HR.MKT, 76/89.

⁶²⁷ BOA, HR.MKT, 87/41-1 ve 41-2.

⁶²⁸ BOA, HR.MKT, 87/41-1 ve 41-2.

⁶²⁹ Herbert H., KAPLAN, The Russian Annexation of the Crimea, 1772-1783, Slavic Review, Vol. 30, No. 2., Londra, 1971, s. 392.

İsevrons isimli kişiler aracılığı ile söz konusu bölgelerde ne kadar peksimete ihtiyaç olduğu ifade ediliyor ve örneğin Ayvalık civarında yaklaşık 3500 İzmir civarında da 3000 kadar olarak belirlenen peksimetin sağlanması ve ilgili kişilere teslim edilmesi isteniyordu. Bunların hem üretilmesi ve hem de nakledilmesine yardımcı olunması gereği ise savaş koşulları hatırlatılarak “...erkanı muharebeye ve muaveneye lazım” ibaresiyle durulmuştur.⁶³⁰

Orduların beslenmesine dair olan bu ihtiyaçların giderilmesinin yanı sıra bir başka konu da kömüre duyulan ihtiyacın sağlanmasıdır. Kuruçeşme’de bulunan kömür mağazasının İngiliz askerlerinin ihtiyacı nedeni ile İngilizlere verilmesinin istenmesi örneğinde olduğu gibi⁶³¹ ya tamamen verilmesi ya da Ereğli ve Zonguldak’taki kömür madenlerinin çıkarılmasını hızlandırmaya yönelik çalışmalarda olduğu gibi ürünle ilgili olarak müttefik devletlerin arzuları yerine getirilmeye çalışılmıştır. Nitekim söz konusu yazıda Ereğli ve Zonguldak’taki kömür madenlerinde çalışan amelelerin ellerinden geleni yapıyor olmasına rağmen, vapurların çalışması için gerekli olan kömürün acil olarak sağlanmasını gereğinden ve ayrıca kışın yaklaşıyor olması nedeni ile de kömürün çıkarılması için çalışan amelenin sayısının arttırılmasından söz edilmektedir.⁶³² Bu konuya dair herhangi bir sorunun çıkmasının vapurların çalışmaması gibi büyük bir sorumluluk yaratacağı göz önüne alınarak donanmalara gerekli olan kömürün “derhal ve bilatereddüt” çıkarılması önemle dile getirilmiştir.⁶³³

Sivastapol’da bulunan Fransız Ordusuna odun ve kömür sağlamak üzere görevlendirilmiş olan Kirgor isimli şahsa bu konuda yardım edilmesi için Sinop kaymakamlığına yazılan yazıda ise hem kömürün ve odunun sağlanması ve hem de iskeleye zamanında nakledilmesi konusu yer almıştır.⁶³⁴

Ancak Fransız ve İngiliz ordusu için önemli olduğunu gördüğümüz kömürün her defasında istenilen miktar kadar verilebilmesinin olanaksız olduğuna dair yazışmalar da mevcuttur. İngiliz Ordusu için Silivri, Sultançiftliği ve Ereğli iskelelerinden onbin kantar

⁶³⁰ BOA, HR.MKT, 95/31.

⁶³¹ BOA, HR.MKT, 100/35.

⁶³² John Shelton, CURTISS, The Crimean War, Slavic Review, Vol. 32, No. 2., Jun., 1973, Londra, s. 380.

⁶³³ BOA, HR.MKT, 87/10.

⁶³⁴ BOA, HR.MKT, 100/85.

kömürün gönderilmesi istenmiş olmakla beraber ahalinin elinde bu kadar kömürün olmaması ve kış nedeni ile Cibali'den kömür indirilememesi nedeni ile ancak mümkün olabilecek kadar kömürün verilmesi imkan ve çareleri araştırılmıştır. Askeri zaruretten olan bu konunun çözümü için gerekli olan memurların istihsaline özen gösterilmesi Silivri kaymakamlığından istenmektedir.⁶³⁵

Kırım Savaşı sırasında orduların ihtiyacı olan bir başka malzemenin de kereste olduğu görülüyor. Gerek Fransa ve gerekse İngiltere Devleti yetkilileri orduları için gerekli olan her türlü kerestenin sağlanması konusunda imparatorluğa başvurmakta ve İstanbul gereğinin yapılmasını ilgili makamlara iletmektedir. Buna göre örneğin Fransa Devleti askerleri için İzmit bölgesinde yüzbin çeki odun satın alınacağı haber verilmekte ve hem gerekli kolaylığın sağlanması hem de askere yardım manasını taşıyan bu durum nedeni ile olabildiğince seri olunması “Her türlü teshilat ve tesriatin ifası” şeklinde duyurulmaktadır.⁶³⁶

Daha da önemlisi Fransız askerleri tarafından zorunlu ihtiyaçlara kullanılmak üzere gerekli olan ve Trabzon, Sinop ve Bartın gibi Karadeniz sahilinde bulunan devlet malı kerestelerin Fransız askerlerine teslim edilmesi ve bu iş için çok sayıda memurun görevlendirilmesi de İstanbul tarafından ilgili birimlere yazılmıştır.⁶³⁷

Odun ve kömür kadar önemli olan bir diğer yardımın dönemin savaş koşulları dikkate alındığı zaman hayvanlar olduğu görülüyor. Diğer bütün yardımlarda olduğu gibi bunda da Kırım'da bulunan İngiliz ve Fransız ordusunun ihtiyaçları belirleyici olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu talepler doğrultusunda gerekli olan düzenlemeleri yapmıştır. Sinop ve Trabzon gibi kıyı yerlerin yanı sıra Kastamonu, Edirne gibi alanların gerekli olan hayvan ihtiyacını karşılamada başvurulmuş öncelikli yerler olduğu görülüyor.⁶³⁸

İngiltere'nin Kırım'da bulunan askerleri için gerekli olan sığırın sağlanması talebi Sinop ve Kastamonu'ya yazılmış ve söz konusu sığırları almak üzere Sinop'a bir komiser

⁶³⁵ BOA, HR.MKT, 94/47-1.

⁶³⁶ BOA, HR.MKT, 94/27.

⁶³⁷ BOA, HR.MKT, 91/31.

⁶³⁸ David, MACKENZIE, The Crimean War, 1853-1856, Russian Review, Vol. 60, No. 2., 2001, New Jersey, s. 288-289.

geleceğinden söz edilerek yardımcı olunması istenmiştir.⁶³⁹ Daha sonra yine Sinop ve Trabzon'a bir hayli sığırın gerekli olduğu hatırlatılarak buna uygun mahalli memurların en kısa süre içerisinde sığırların toplanması konusunda ilçe memurları ile işbirliği yapması ve gerekli sayıda memurun görevlendirilerek harekete geçirilmesi istenmiştir.⁶⁴⁰

Yine Fransız ordusu için Tekfudağı'na yazılan bir başka yazıda hayvanlar için gerekli olan saman ve yulafın sağlanması için Fransız Sefareti'nin istekte bulunduğu belirtilmiştir.⁶⁴¹ İmparatorluğun Tekfurdağı'na verdiği bu bilgiye ek olarak yardım kuvveti niteliğinde olan hayvanların ihtiyacı olan saman ve yulafın sağlanmasının ne kadar önemli olduğu ve bu önem nedeni ile gerekli olan her türlü kolaylığın gösterilmesinin ve yemlerin sağlanmasının acil olarak yerine getirilmesi gereği de hatırlatılmıştır.⁶⁴²

İngiliz ve Fransız Orduları için gerekli olan hayvanların sağlanmasının yanı sıra bu hayvanların ormanlarda otlattırılması ve korunabilmesi de başka önemli bir konu olarak yazışmalarda yer alıyor. İngiliz ordusu için Velimeşe ormanlarında bulunan ve Havza, Lüleburgaz, Çorlu ve Babaeski'ye nakledilecek olan koyunların korunması sayılarının fazlalığı dikkate alındığı zaman pek kolay görünmemektedir. Bu nakli gerektiren en önemli neden Veliçeşme ormanında bulunan ve sayıları 150.000'e yakın koyunun da burada bulunması nedeni ile İngiliz ordusuna ait koyunların orada kışlattırılmasının yaratacağı sakıncadır. Zira bu kadar hayvanın aynı alanda tutulması Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan hayvanların telef olmasına yol açabilir endişesi hakimdir. Bunu ortadan kaldırmak üzere İngiliz ordusuna ait olan koyunların yukarıda sözünü ettiğimiz diğer bölgelere gönderilmesi uygun görülmüştür. Hayvanların askeri yardım kapsamında değerlendirilmesi nedeni ile gidecekleri her yerde tamamen korunmaları mümkün olabilecek ve bu konuda gerekli kolaylık da gösterilecektir.⁶⁴³

⁶³⁹ BOA, HR.MKT, 100/3-1.

⁶⁴⁰ BOA, HR.MKT, 100/64.

⁶⁴¹ David H., BUEL, The Ottoman Empire, 1801-1913, Bulletin of the American Geographical Society, Vol. 47, No. 4., 1980, Londra s. 301.

⁶⁴² BOA, HR.MKT, 100/39.

⁶⁴³ BOA, HR.MKT, 94/69.

Maliye Nezareti'ne yazılan bir başka yazıda ise yine İngiliz ordusu için sağlanmış olan 3000 baş sığır ve beygirlerin otlatılacağı yerlerle ilgili olarak evraklar hazırlanmış ve gereği için yazışmalar yapılmıştır.⁶⁴⁴

İngiliz ordusu için tekrar Edirne valiliğine benzer bir yazının yazıldığı görülmektedir. Buna göre Rumeli'de bulunan İngiliz askerlerine ait sığırların ihtiyacı olan arpa ve diğer şeylerin sağlanması isteğinin İngiliz Sefareti'nden istenmesi üzerine gereği söz konusu Valiliğe önemi hatırlatılarak yazılmıştır.⁶⁴⁵

Görüldüğü üzere gerek hayvanların sağlanması gerekse bunların otlatılması, korunması ve yemlerinin karşılanması savaş içerisinde üzerinde önemle durulan bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Bu konuda Osmanlı İmparatorluğu bunların yerine getirilmesi konusunda ilgili makamları uyararak, memur ilave ederek müttetikleri ile bu anlamda iyi bir işbirliği oluşturmuş durumda görünüyor. Hayvanların ordular için besin ve taşıma aracı olmalarının yanı sıra bir diğer önemli yararlılığı ise ulaşım için ifade ettikleri değerdir. Hızlı bir iletişimin yerine getirilmesi için posta vazifesi gören hayvanlar savaş içerisinde önemli bir askeri destek durumdadırlar. Kırım Savaşı'na katılan devletlerin başkomutanlarının ülkelerine gönderecekleri yazıların daha çabuk ulaşması da bu nedenle posta görevi gören hayvanların üzerinde durulmasına neden olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Varna'dan Ruscuk'a kadar durmaksızın postaların ulaştırılması için bu postahanelerde bağlantılı hayvanların olması büyük önem taşıyordu. Ancak bu postahanelerin durumu ihtiyaca cevap vermekten uzak olduğu için en kısa süre içerisinde ıslah edilmeleri gereği Maliye Nezareti'ne yazılan bir yazıda da ifade edildiği üzere kuvvetle ortaya çıkmıştır.⁶⁴⁶

Yine Maliye Nezareti'ne yazılan başka bir yazıda ise bu kez Kırım tarafından gelecek olan posta vapurlarının geleceği gün İstanbul ile Bulgaristan ve Varna arasında gerektiği kadar beygir ve Tatar bulundurulması Fransa Sefareti'nden haber verilmiştir.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ BOA, HR.MKT, 95/11.

⁶⁴⁵ BOA, HR.MKT, 100/72.

⁶⁴⁶ BOA, HR.MKT, 100/66.

⁶⁴⁷ BOA, HR.MKT, 93/68.

Ordunun bilinen ihtiyaçlarının dışında olan bir başka malzeme ise sepettir. Fransız askerlerinin mühimmatını koymasına için gerekli olan sepetlerin yapılabilmesi odunların kesilmesine neden oluyordu. Odun dallarının kesilmesine engel olunmaması için Ticaret Nezareti'ne yazılan tezkerede "...bu mühimmatın bir an ikdam gönderilmesi ehem-i umurdan bulunduğundan mebni" denilerek önemi vurgulanmış ve tayin edilecek memurlar ile birlikte belli bir miktar dal kesmek üzere adam ayarlanması ve bu işin ivedi olarak çözümlenmesi ifade edilmiştir.⁶⁴⁸

Benzer şekilde Fransız ordusunun Kalavas isimli komiser aracılığı ile temin etmeye çalıştığı malzemelerden biri de keçe v.b. eşya olarak görülüyor. Hüdavendigâr vilayetine yazılan yazıdan anlaşıldığına göre keçe benzeri bazı eşyaları satın almak üzere görevlendirilmiş olan Kalavas'a gerekli kolaylığın gösterilmesi Fransız sefaretinden söylenmiş olsun ya da olmasın önemli görülmekte ve bu yönde hareket edilmesi istenmektedir.⁶⁴⁹

Fransız ve İngiliz orduların yardım anlamını içeren ve söz konusu ordular için önemli olan yukarıda sözünü ettiğimiz türden lojistik destek Osmanlı İmparatorluğu tarafından anlaşıldığına göre titizlikle yerine getirilmiştir.⁶⁵⁰ Aynı değerde bir başka önemli ve ilginç gelişme ise İngiliz ordusu için Londra'dan hediye olarak gelen on sandık İncil'in askerlere ulaştırılmasıdır. İngiliz Hükümeti sefaretince bu İncillerden gümrük alınmaması yönündeki haber ilgili makamlara ulaştırılarak ilgili görevliler durumdan haberdar edilmiştir.⁶⁵¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun ordunun ihtiyacı olan malzemelerin gerek sağlanmasında ve gerekse bu iş için görevlendirilen kişilere yardım edilmesi konusunda gösterdiği ilginin dışında bir başka yardım alanının müttefik askerlerin yerleştirilmesi için uygun yer ayarlanması olduğu görülüyor. Fransız askerleri için Heybeliada'da bulunan kışlanın tahsis edilmesi daha önce de kararlaştırılmış olmakla beraber başlangıçta ihtiyaç duyulmamış ancak daha sonra beliren ihtiyaç nedeni ile kışla Fransız ordusu askerlerinin

⁶⁴⁸ BOA, HR.MKT, 100/33.

⁶⁴⁹ BOA, HR.MKT, 100/65.

⁶⁵⁰ Robin, HIGHAM, The Crimean War: A Reappraisal, The American Historical Review, Vol. 80, No. 1., 1975, New Jersey, s. 113.

⁶⁵¹ BOA, HR.MKT, 78/35.

yerleştirilmesi için verilmiştir.⁶⁵² Fransız ordusu askerleri için tahsisi istenen bir başka yer ise Rami ve Davutpaşa kışlalarından biridir. İngiliz askerleri için ise Üsküdar'da bulunan Selimiye kışlası uygun bir yer olarak anılmaktadır.⁶⁵³

İstanbul'a gelebilecek olan müttefik devletler askerleri için adı geçen kışlaların tahsis edilmesi ve bu nedenle boşaltılması konusunda hazırlıklar yapıldığı görülüyor. Osmanlı İmparatorluğu bu dönem içerisinde sadece askerlerin kalabileceği kışlalar ayarlamamış bunun yanı sıra İstanbul'a gelen komutanların ve askerlerin kalabilecekleri evler de tahsis etmiştir. Örneğin İngiliz donanması yetkililerinden Amiral Bosker için Maliye Nezareti'ne yazılan bir yazıdan anlaşıldığına göre İstanbul'daki ikameti süresince kalması için ev kiralanmıştır. İngiliz Sefareti'nce evin içinin döşenmesi için götürülen eşyaların örneğin sandalye takımının pek basit görülmesi üzerine özel bir memurun görevlendirildiği görülüyor.⁶⁵⁴ Söz konusu evin tamiratı ve döşenmesi için gerekli olan 17090 kuruşun hazinece ödendiği görülüyor.⁶⁵⁵ Yine Tophane-i Amire sahili civarında İngiliz amiralinin kalması için bulunan ev ve yanında bulunan üç mağazanın yıllık kira bedeli olan 1600 lira için sözleşme yapıldığı görülüyor.⁶⁵⁶

Müttefik devletler askerlerinin kalmaları için kiralanın bütün evlerin kirası Osmanlı İmparatorluğu tarafından ödenmiştir. Örneğin İngiliz süvari askerlerinin kalması için Üsküdar'da ve Kadı karyesinde tutulmuş olan hane ve ahırların kirası fevkalade giderler olarak hazineden ödenmiştir. Bu yerlerin kiralarının tutarı günlük olarak hesaplanmış ve ortaya çıkan tutar belli aralıklarla ödenmiştir.⁶⁵⁷

Kırım Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu ve müttefikleri üzerinde yakın ve uzun vadede yaratacağı ekonomik, siyasal ve toplumsal sonuçları bir yana savaşın en önemli sonucu hiç şüphesiz insan üzerinde yarattığı tahribattır. Yaralılar ve ölümler için yapılması gerekli olan düzenlemelerin savaş koşulları içerisinde bulunulsa bile olabildiğince düzgün işler bir halde olması son derece önemlidir. İngiltere Devleti askerlerinden yaralı

⁶⁵² BOA, HR.MKT, 94/57.

⁶⁵³ BOA, İrade Hariciye, Vesika No: 5282.

⁶⁵⁴ BOA, HR.MKT, 94/32 ve 100/30.

⁶⁵⁵ BOA, İrade Dahiliye, Vesika No: 22209.

⁶⁵⁶ BOA, HR.MKT, 100/30.

⁶⁵⁷ BOA, İrade Hariciye, Vesika No: 22828, İrade Dahiliye, Vesika No: 22822.

bulunanların getirildiği Selimiye Kışlası'nda yatan askerlerin bir kısmına üçüncü ve dördüncü rütbelerden birer mecidiye nişanı verilmesinin gündeme gelmiş olması söz konusu askerlerin psikolojileri açısından göz ardı edilemeyecek bir değer taşımaktadır.⁶⁵⁸

Kırım'da olan Fransız askerlerinin tedavileri için ayrılmış olan hastanelerin yaralı asker sayısındaki fazlalık dikkate alındığı zaman yeterli olmayacağı göz önüne alınarak Fransız Sefareti tarafından Harbiye Mektebi ile Topkapı kışlasının da hastane olarak tahsis edilmesinin istendiğini görüyoruz. Ancak özellikle Harbiye Mektebi'nde okuyan öğrencilerin başka bir yere yerleştirilmesini gerektiren bu durum nedeni ile gerekli olan incelemenin yapılması ve ona göre karar verilmesi daha uygun bulunmuş görülmektedir.⁶⁵⁹

Savaşın gerek seyri içerisinde gerekse sonrasında ülkelerinden uzakta ölmüş bulunan askerler için yapılacak mezarlıklar da önemli bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Nitekim İngiltere Devleti askerleri için Tarabya kasrı civarında bir kabristanın yapılması gündeme gelmiş ve bu amaçla İngiltere tarafından söz konusu alanda gerekli incelemeleri yapmak üzere bir kişinin gönderileceği de haber verilmiştir. Bu bölgenin ve civarının hemen araştırılması ve sonuçtan hükümetin haberdar edilmesi Ticaret Nezareti'ne bildirilmiştir.⁶⁶⁰

Ticaret Nezareti'ne yazılan bir başka yazıda konu açıklığa kavuşmuş ve Tarabya'da kabristan yeri olarak düşünülen alanın haritası verilmiştir. Ancak bu alanda Fransız askerleri için bir kabristan yapılmasına ve bunu gerçekleştirmek üzere haritada hazırlanmış olmasına rağmen kabristan alanına bir kapı açılmasına dair bir yeni istek Fransız yetkililer tarafından iletilmiştir. Uygun bir alandan kapı açılmasına dair olan istek karşısında gerekli tahsisatın belirlenebilmesi için harita ile birlikte yeni durum padişahın onayına sunulmuş gereğinin yerine getirilmesi söz konusu bakanlıktan talep edilmiştir.⁶⁶¹ Tarabya'da bulunan kabristan ile ilgili olarak dile getirilen bir başka istek de buraya Fransız bir memurun tayin edilmesidir.⁶⁶²

⁶⁵⁸ BOA, HR.MKT, 94/67.

⁶⁵⁹ BOA, HR.MKT, 96/3, İrade Hariciye, Vesika No: 5666.

⁶⁶⁰ BOA, HR.MKT, 87/6.

⁶⁶¹ BOA, HR.MKT, 94/21.

⁶⁶² BOA, HR.MKT, 94/21.

Yine Fransız ordusu askerleri için düşünölen bir başka kabristan yerinin Edirne olduğu görölüyor. Fransız askerlerinden Edirne'ye gelip burada ölmüş bulunanlar için bir mezarlık yeri verilmiş ve mezarlığın uygun bir yerine yerleştirilmek üzere üzerinde ölüm nedenlerinin yazılı olduğu bir mermer gülle sağlanması yoluna gidilmiştir. Bu nedenle saray-ı hümayunda bulunan mermer güllerden bir tanesinin kendilerine verilmesi konusunda Osmanlı İmparatorluğu'na baş vurmuşlar ve buna izin vermesi için müsaade-i seniye padişaha sunulmuştur.⁶⁶³

Göröldüğü üzere Osmanlı İmparatorluğu Kırım Savaşı'nda gerek Fransa'nın ve gerekse İngiltere'nin birer savaş malzemesi olamasa da onlar kadar önemli olan ihtiyaçlarını karşılama konusunda oldukça duyarlı davranmıştır. Bu devletler ile yapılan yazışmaların iletildiği istekler ve gereksinimler hızlı bir şekilde ilgili bakanlıklara ve bu bakanlıkların alt birimlerine iletilmiş ve sonuç alınması konusunda savaş koşulları dikkate alınarak hızlı davranılmıştır. Orduların beslenmesinden mühimmatın konulacağı sepet yapımına, mezarlıklara varıncaya kadar yukarıda örneklerini vermeye çalıştığımız üzere iyi bir işbirliği gerçekleştirilmiş ve cephe gerisinde savaşa dair bu düzenlemeler özveri ile yerine getirilmiştir.⁶⁶⁴

⁶⁶³ BOA, HR.MKT, 88/95.

⁶⁶⁴ John, CHILDS, The Crimean War, 1853-1856, The English Historical Review, Vol. 115, No. 463., California, 2000, s. 1002-1003.

9. YUNANİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI KAZANMASI :

Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş toprakları üzerinde yaşayan Hristiyan topluluklarından biri olan Rumlar XIX. yüzyıla gelindiğinde, hemen hemen imparatorluğun her tarafına yayılmışlardı. Ancak yoğun olarak Mora, Teselya ve Ege adalarında yaşayan Rumlar, ortaçağlardan beri bir ulus kimliğinden yoksun yaşamışlardır. Bu toplulukların aralarındaki tek ortak unsur Rum Ortodoks Kilisesi ve Yunan dili olmuştur.⁶⁶⁵

Osmanlı Padişahlarından Fatih Sultan Mehmet döneminde, diğer Hristiyan topluluklar arasında Rumlara bazı özel ayrıcalıklar tanınmıştır. Örneğin; devlet hizmetlerine Hristiyanlar alınmadığı halde Yunanlar Divan tercümanlığı, Eflak-Boğdan beylikleri gibi yüksek ve önemli görevlere atanmışlardır. Rum Patrikhanesi'ne tanınan ayrıcalıklar sonucunda Rumlar birer Ortodoks kilisesi olan Bulgar, Sırp ve Arnavut kiliselerinde yüksek mevkiler edinmişlerdi. Bu durumun sonucunda Balkan piskoposluklarının tamamını Rum asıllı papazlar oluşturmuştur. Bütün bunlar, Rumların Osmanlı döneminde sahip oldukları ayrıcalıkları ve diğer Hristiyan toplumlarına nazaran edindikleri yüksek konumunu gösteren örneklerdir. Devletçe kendilerine verilmiş olan imtiyazlar onlara özel bir durum kazandırmıştır. Rumlar din ve dil özgürlüğüne sahip olup, köylüsüne de toprak üzerinde mülkiyet hakkı tanınmıştır.⁶⁶⁶

Rumların Osmanlı idaresi nezdinde sahip oldukları konum bunlarla sınırlı kalmamıştır. Aynı avantaj ve ayrıcalıklardan Rum köylüleri de yararlanmışlardır. Rum köylüleri din ve dil gibi serbestlikler yanında toprak hakları ve mülkiyeti ile ilgili önemli ayrıcalıklardan yararlanmışlardır. Onların refah ve güven içinde yaşamaları için idari anlamda geniş bir ortam tesis edilmiştir. Nitekim, XIX. yüzyıl kayıtları, Rum köylülerinin diğer batı Avrupa köylülerinden yaşam ve refah bakımından durumlarının daha iyi düzeyde olduğunu göstermektedir. Bunun dışında Rum tüccarları, imparatorluğun genelindeki ticaret erbabı üzerinde etkin bir konum sahiptiler. Rum tüccarlar deniz, kıyı ve adalardaki ticari ilişkilerin düzeyini belirlemekte başta İstanbul olmak üzere birçok büyük

⁶⁶⁵ Stephen K., BATALDEN, Balkan Society in the Age of Greek Independence, Slavic Review, Vol. 42, No.1., 1983, Londra, s. 150.

⁶⁶⁶ Stephen K., BATALDEN, age., s. 151.

şehirdeki dükkan ve ticaret merkezlerini işletme hakkına sahip olmuşlardır. Ayrıca III. Selim dönemine ait bilgiler de, Rumların nüfus, servet ve uygarlık bakımından bir gelişim geçirdiklerini göstermektedir.

Napolyon'un Avrupa genelinde başlattığı savaş rüzgarları ve bunun sonucunda kıtanın tamamını içine alan çatışma ve şiddetli savaşlardan uzak kalmaya çalışan Osmanlı tebaası arasında Rumlar en çok fayda sağlayan toplum olmuştur. Rumlar, bu dönemde Osmanlı'nın tarafsızlığından yararlanarak deniz ticaretlerini artırmış ve neredeyse Akdeniz ticaretini kontrol edecek konuma gelmişlerdir. Rumlar, bunun dışında bazı devletler nezdinde bir sıra avantaj da elde etmişlerdir. 1799 yılında sağlanan bir anlaşmayla Rumlar gemilerine Rus bayrağı çekmekle Rus Konsolosluğunun himayesinden yararlanmak hakkını elde etmişlerdir. Bu onlara Güney Rusya'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanan geniş sularda rahat rahat dolaşma ve ticaret yapma fırsatını sağlamıştır. XIX. yüzyılın başlarında Rum tüccarları Avrupa'nın ünlü ticaret merkezleri olan Marsilya, Londra, Liverpool ve Odessa şehirlerinde çok sayıda ticaret gemisine sahip olmuşlardır. 1816 yılında Rum tüccarlarının elinde 600 geminin olduğu belirtilmektedir. Öte yandan bu gemilerin kendilerini koruma hakları da bulunmaktaydı. Rum tüccarları Afrika korsanlarından rahatsız olduklarını dile getirerek Osmanlı Devleti'nden kendilerini bunlardan korumak için silahlanmak hakkını da elde etmişlerdir.⁶⁶⁷

Ticari ahengin kendileri tarafından düzenlenmesi gibi o dönem için oldukça önemli bir dengeyi ellerinde bulunduran Rumlar, bunun bütün getirilerinden olabildiğince yararlanmaya çalışmışlardır. Rum tüccarları kilise kontrolünde, kendi toplumlarının gelişimi için büyük yardımlaşma örneği sergilemişlerdir. Ayrıca, Rum tüccarları yabancı devletlerin idari yetkilileri arasında saygın bir konum elde etmişlerdir. Bu da her türlü siyasi etkinliğin gerçekleşmesinde onlara avantaj sağlamış, Osmanlı aleyhtarları devletlerin kendi siyasi isteklerini onlara dayatma ortamını hazırlamıştır.

XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı tebaası arasında en refah toplum olma şansını yakalayan Rumlar, bu dönemde Osmanlı'nın içine düştüğü konumdan en iyi biçimde yararlanıp kendi uluslaşma süreçlerinin tamamlanması için gereken bütün alt yapıyı

⁶⁶⁷ Charles D., CHAMBERS, The Greek War of Independence, Being a Greek Text for Beginners, The Classical Review, Vol. 21, No. 1., 1907, New Carolina, s. 29.

sağlamışlardır. 1789-1802 Osmanlı-Fransız Savaşı, 1806-1812 Osmanlı-İngiliz Savaşı, 1812-1813 Osmanlı-Rus Savaşı, Suudi Arabistan'da gelişen Vahhabi ayaklanması, Kabakçı Mustafa isyanı gibi imparatorluğu içten ve dıştan yıpratın gelişmeler Rumlara bu fırsatı vermiş ve Rum isyanının oluşumunda etkili olmuştur.⁶⁶⁸

Yunan ihtilali bizde Mora isyanı diye anılır. İsyani örgütleyen, 1814 yılında Odessa'da üç Rum'un kurdukları Filiki Etaria'dır (Dostlar Derneği). Kaynaklarda bu örgütün Etniki Eterya olduğu söylenirse de bu yanlıştır. Etniki Eterya çok sonra 1894'de kurulacaktır. 1818'den sonra Filiki Etaria'nın üye sayısı zamanla arttı ve merkezi İstanbul'a taşındı. Örgütün amacı Yunanlıları ayaklandırmaktı. İtalyan Carbonari örgütünü örnek alıyordu. Birçok çevrelerden destek almaya, bu arada Sırp ulusçularıyla, (Tepedelenli) ancak Osmanlı Hükümeti kendisine dirsek çevirip üstüne yürüdüğü vakit böyle bir işbirliğini düşünebilmiştir. Etaria'nın bu denli benimsenmesinde, Rusların arkalarında olduğu inancı da rol oynuyordu. Bu sırada Çar I. Aleksandr'ın Hariciye Nazırı Rum asıllı Capodistrias idi. Yine çarın yaverlerinden olan General Aleksandros İpsilanti'nin babası, Fenerli voyvodalardandı. Rus ordusunda hizmet ediyordu. O, bağımsızlık davasını benimsedi, örgütün de başı oldu. Padişahın Tepedelenli ile mücadeleye girmesi iyi bir fırsat olarak görüldü. Topladığı gönüllülerle 6 Mart 1821'de Memleketeyn'i istila etti. Anlaşılan İpsilanti Sırlardan, Bulgar ve Romenlerden ve özellikle Ruslardan yardım ve destek sağlayabilmeyi umuyordu. Ne var ki, bunlardan hiçbiri gerçekleşmedi. Rus Çarı hareketi reddedip İpsilanti'yi ordudan kovdu ve Osmanlı kuvvetlerinin Memleketeyn'e girmesine müsaade etti. Romenler ise Fenerli voyvodaların zulmünden çok çektikleri için destek olmadılar. Haziranda Osmanlı kuvvetleri İpsilanti'yi hezimete uğrattılar. İpsilanti Avusturya'ya sığındı.⁶⁶⁹

Fakat Mora'da başlayan isyan başarılı oldu. İsyani başlatan olay, sonradan Hristomos ve Makarios'un sürdürecekleri Sezar-Papa geleneğine uygun olarak, Patras Piskoposu Germanos'un kaleyi kuşatması olmuştur. Karal ve Danişmend bunun tarihini 12 Şubat 1821 olarak veriyorlar. Batı kaynaklarına göre 25 Mart'tır. Müslüman halkı kalelere çekildiyse de, asiler kısa zamanda bunları ele geçirdiler. Mora'nın merkezi olan Trablıçe

⁶⁶⁸ C. M., WOODHOUSE, The Greek War of Independence: Its Historical Setting, The American Historical Review, Vol. 58, No. 2., 1953, Londra, s. 368.

⁶⁶⁹ Sina, AKŞİN, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.105.

(Tripolis) kalesi dahi düşmüştü. Yılbaşında Epidauros'ta toplanan ulusal bir meclis, bağımsızlığı ilan edip cumhuriyet yönetimi kurdu.

1822 yazında Atina, Misolongi, Tep'i ele geçirdiler, isyan birçok yerlere yayıldı. İsyancılar, ele geçirdikleri yerlerdeki Müslümanları kılıçtan geçiriyorlardı. İsyancılar Müslümanlarla bir arada yaşama hissi pek yoktu. Osmanlı ordusu Korent'e kadar Yunanistan'a egemen olduysa da Mora'ya giremedi. Oysa, 1822 başında Tepedelenli'nin de hakkından gelinmişti. Söylendiğine göre, Mora isyanı karşısında Sultan II. Mahmut büyük hiddete kapılmış ve bütün Rumların kılıçtan geçirilmesini emretmiş. Hükümet adamları ayaklarına kapanarak onu yumuşatmışlar. Mahmut'un gerçekten bunu istediği kesin olmasa gerek. Fakat sorumlu diye saptanan, başta din adamları olmak üzere, bazı Rumlara karşı hiddet ve şiddetle davranıldığı kesindir. Kayseri, Edremit, Edirne, Tarabya piskoposları asıldığı gibi, Patrik Grigorius dahi patrikhanenin orta kapısında asıldı ve yaftası göğsünde, üç gün teşhir edildi. Bilindiği gibi bu kapı bugüne kadar kapalı kalmıştır.

Grigorius'un Eteria üyesi olduğu söylenmekle birlikte, daha İpsilanti Memleketeyn'i istila ettiği sırada hareketin mensuplarını aforoz etmiş bulunuyordu. Ama bir açıklamaya göre çarın hareketi reddetmiş olması onu tutumundan dönmeye sevketmiştir. Her ne hal ise, Sultan II. Mahmut, Fatih'in koyduğu kurallara uygun olarak, Rum cemaatin zaptüraptından patriği sorumlu tutuyordu. İdamın sebebi de buydu.

Sırp ve Rum isyanları arasındaki bazı farklara değinmekte yarar vardır. Sırp hareketi tedricen gelişmiş, önce yeniçeri zulmüne karşı basit ve haklı bir tepki olarak başlamıştı. Oysa Mora isyanı önceden hazırlanmış ve baştan beri bağımsızlığı amaçlayan bir hareketti. Bir de Sırp isyanında, Müslüman halkın öldürülmesi olayları olduysa da, Mora'daki kadar yaygın ve kapsamlı değildi. Bunlar, iki harekete gösterilen tepkilerin şiddet farkını açıklar.⁶⁷⁰

Sultan II. Mahmut'un hiddetinin diğer bir hedefi de Halet oldu. Antlaşmaya göre Sadrazam Seyit Ali Paşa Yunan isyanı çıkınca görevden alındı. Yerine gelen Benderli Ali Paşa, atandığı sırada Çirmen'de göreve gitmekteydi. Gelip sadrazamlığa oturunca,

⁶⁷⁰ C. M., WOODHOUSE, age., s. 369.

kötülüklerin kökeninde Halet'in bulunduğu kanısına ulaştı ve Sultan II. Mahmut'a onun idamını önerdi. Sultan II. Mahmut "düşünelim" dediye de o akşam Halet kendisiyle görüştüğü için, ertesi gün Halet yerine Benderli'nin görevden alınma, sürgün ve sonra da idamı için irade çıktı. Sadrazamlığı böylece dokuz gün sürmüş oldu. Yerine gelen Hacı Salih Paşa, 18 ay sadrazamlıkta bulundu ve Halet'le geçinemediği için azledildi. Aynı gün Sultan II. Mahmut'a Halet'in sürülmesini tavsiye etti. Ne gariptir ki Padişah Halet'in kötülüğünü ancak o zaman idrak edebildi ve görevden aldığı sadrazamın sözünü tutarak Halet'i Konya'ya sürdü. Orada da idam olunup, kesik başı İstanbul'a getirildi. Olayların, Sultan II. Mahmut'un Halet'in kötülüklerine "uyanması" süreci biçimindeki bu geleneksel açıklaması, daha önce de belirttiğim gibi, biraz fazla basit geliyor. Osmanlı siyaseti öyle basit değildi. Dokuz günlük sadrazam talihsiz Benderli'nin felaketi şöyle açıklanabilir. Halet'i bertaraf etmek, Tepedelenli'yi yok etme hareketinden, yani Yanya kuşatmasından vazgeçmek anlamına geleceği için Sultan II. Mahmut'un işine gelmemiş olabilir. Mora ve Peloponez Müslüman halkının kılıçtan geçirilmesi pahasına, Tepedelenli gairesine son verilmesine rağmen, beceriksiz yeniçerilerin Mora'ya adım atmamış olmaları herhalde Hacı Salih sadrazamlığının son bulmasının başlıca nedenleri olmalıdır. Mora geri alınabilseydi, Tepedelenli konusunda gösterilen akılsızca inat belki de bir ölçüde affedilebilirdi. Ama bu da olmayınca, Yanya-Mora rezaletinin sorumluluğunu birine, yani Halet'e yükleyip onu da kurban etmek gerekiyordu.⁶⁷¹

Bernard Shaw, başka bir türlü bir iktidar mücadelesi modeli sunuyor. Ona göre Halet'le mücadele edenler, Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa, Reissülküttap Canip Efendi ve özellikle Reisülküttap ve Rusçuk yaranından Mehmet Sahit Galip Paşa idiler. Halet'in gözden düşürülüp sürülmesini sağlayan Galip Paşaymış. Bu açıklama tarzının bir doğruluk payı olabilirse de, en az aydınlatıcısı olduğunu sanıyorum.⁶⁷²

Yanya-Mora rezaletinin boyutu şu bakımdan pek büyüktü ki, uluslararası düzlemde Osmanlı için bir daha kolay kolay gelmeyecek son derece elverişli bir konjoktür esmekteydi. Avusturya'da Metternich, bütün ulusal hareketleri, isyanları Fransız İhtilalinin

⁶⁷¹ Sina, AKŞİN, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.106.

⁶⁷² Michael Th., LASKARIS, Greeks and Serbs during Their Struggles for Freedom, 1804-1830, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939), Vol. 15, No. 4., 1996, Atina s. 619.

hortlatma girişimleri olarak damgalıyordu. Büyük Devlet hükümetleri ve bu arada çar, bu değerlendirmeye katıldıkları için, bağımsız bir cumhuriyet için mücadele veren Yunan ihtilalcilerine destek olunmuyordu. Çünkü aslında Avrupa kamuoyu ister kültürel ister ideolojik, ister dinsel nedenlerle olsun, Yunanistan'a karşı büyük yakınlık duymaktaydı. Rumların kan dökmesi genellikle görmezlikten gelinir, ya da "normal" karşılanırken, Türklerin kan dökmesi "vahşet" ve "katliam" oluyordu. Ünlü İngiliz şairi Lord Byron, 1824'de Rumları desteklemek için geldiği Misolongi'de hastalıktan öldü. Başka birçok Avrupalı Rumların yardımına koştular. Para yardımları da yapıyordu. Osmanlı Devleti isyanı kısa sürede bastırabilseydi pek itiraz eden olmayacaktı. Fakat Osmanlı ordusu Korent Boğazı'nın güneyine üç yıl boyunca inemedi. Oysa bu sırada Rumlar kendi içlerinde zaman zaman iç savaş boyutlarına varan bir didişme içindeydiler.⁶⁷³

⁶⁷³ Sina, AKŞİN, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.107.

10. OSMANLI DEVLETİ'NİN TAKİP ETTİĞİ DENGE POLİTİKASI :

Osmanlı İmparatorluğu 1699'dan sonra bilhassa Rusya'nın tehdidi ve baskısı altına girmeye başlamış ve buna XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlarda Avusturya da eklenmişti. Bunun neticesi olarak da, XVIII. yüzyıl içinde birkaç defa bu devletlerle savaşmak zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya'ya karşı yaptığı bu savaşlarda, başka bir devlete dayanmak zorunluluğunu duymamıştır. Bu savaşlarda çoğunlukla yenilmesine ve hatta bazen galip gelmesine rağmen, bu savaşları kendi gücü ile yürütebilmiştir. Çünkü İmparatorluk XIX. yüzyıldaki kadar zayıf değildir. Fakat, XIX. yüzyılın şartları böyle olmamıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde, bir yandan Avrupa'daki kuvvet dengesinin şartları ve unsurları büyük değişme geçirmiş, bir yandan da Osmanlı Devleti'nin kendisi zayıflamıştır. İşte bu durum karşısında Osmanlı Devleti dışardan kendisine yönelen tehdit ve tehlikelere karşı, yanına bir büyük devleti almak sureti ile bir denge meydana getirerek varlığını korumaya, dağılma ve yıkılmasını önlemeye çalışmıştır. Buna Denge Politikası diyoruz. Osmanlı Devleti 1791-1878 yılları arasında Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanma, 1888-1918 yılları arasında ise Rus ve İngiliz tehlikesine karşı Almanya'ya dayanma politikalarını izlemiştir.⁶⁷⁴

1791-1878 devresinde Osmanlı Devleti'nin kendisine yönelen Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye dayandığı devredir. Tabiatı ile Osmanlı Devletinin İngiltere'ye dayanabilmesi ve Rus tehlikesine karşı İngiltere ile bir denge kurabilmesi için İngiltere'nin de Osmanlı Devleti'ni desteklemesi gerekirdi.⁶⁷⁵

İngiltere 1756-1763 yedi yıl savaşları sonunda Fransa'dan Hindistan sömürmesini ele geçirmişti. Bu büyük sömürge İngiltere'nin ekonomik hayatında önemli bir yer tutmaya başladı.⁶⁷⁶ İngiltere'nin bu sömürgesi ile bağlantısı ise Mısır, Akdeniz ve Cebelitarık Boğazı'ndan geçmekteydi ve buna İngiltere'nin imparatorluk yolu deniliyordu. 1787-1792 arasında bir yanda Osmanlı İmparatorluğu ve bir yanda da Avusturya ve Rusya arasındaki savaşa gelinceye kadar, İngiltere bu imparatorluk yolunda herhangi bir tehdit ve tehlike ile

⁶⁷⁴ Prof.Dr. Fahir, ARMAOĞLU, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005, s.43.

⁶⁷⁵ Roderic H., DAVISON, Essays on Ottoman and Turkish History, 1774-1923, Journal of Interdisciplinary History, Vol. 24, No. 2., 1993, Londra, s. 393.

⁶⁷⁶ Roderic H., DAVISON, age., s. 394.

karşılaşmadı. Lakin bu savaşta Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak ve onun yerine eski Bizans'ı kurmak suretiyle, özellikle Rusya'nın boğazlara yerleşmek istemesi, İngiltere'yi ciddi bir tehlike ile karşı karşıya bıraktı. Çünkü, bu sırada Kuzey Karadeniz kıyılarına iyice yerleşen Rusya, boğazları ele geçirip Akdeniz'e inecek olursa, bu İngiltere'nin imparatorluk yolunun bu devlet tarafından tehdit edilmesi ve hatta kesilmesi demek olabilirdi. Şu halde İngiltere için, şimdi Rusya'nın boğazlardan Akdeniz'e inmesini önlemek önem kazanıyordu. Bunu nasıl yapabiliyordu. İngiltere şunu açıkça anladı ki; Osmanlı Devleti'nin varlığı ve devamı, Rusya'nın boğazlardan güneye, yani Akdenize inmesini önlemede önemli bir engel teşkil ediyordu. Bu sebepten 1791 yılından itibaren İngiltere, Rusya'nın Akdenize sarkmasını engellemek için Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma politikasını benimsedi.⁶⁷⁷

Bununla beraber, Osmanlı Devleti'nin, İngiltere'nin bu yeni politikasını görmesi ve kendisine yönelen tehlikelere karşı büyük bir devlete dayanarak bir denge politikası takibine başlaması, ancak 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinden itibaren mümkün olabilmiştir. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi hem İngiltere'yi ve hem de Rusya'yı telaşlandırdı.⁶⁷⁸ İngiltere telaşlandı, çünkü Mısır'ı işgal eden Fransa, İngiltere'nin Hindistan'la olan bağlantısını kesiyordu. Rusya telaşlandı, çünkü Napolyon Mısır'dan sonra Suriye'yi işgal ederek kuzeye doğru çıkmaya başlayınca, Rusya Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmasından korktu. Sebebi gayet açıktı: Rusya, zayıf bir Osmanlı Devleti'nden boğazları alabilir, lakin kuvvetli bir Fransa'nın elinden alması ise herhalde pek kolay olmazdı. Bu sebeplerden dolayı, hem İngiltere ve hem de Rusya Osmanlı Devleti'yle birer ittifak yaparak, Napolyon'u Mısır'dan çıkardılar.⁶⁷⁹

Bu olay, büyük devletlerin kendi toprakları üzerindeki çıkar mücadelelerini Osmanlı Devleti'ne açık olarak gösterdi. Şu halde Osmanlı Devleti, kendisine yönelen tehlikelere karşı bu devletleri birbirine karşı oynayabiliyordu. O sırada Osmanlı Devleti için

⁶⁷⁷ Prof.Dr. Fahir, ARMAOĞLU, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005, s.44.

⁶⁷⁸ Arden, BUCHOLZ, The Great Powers and the End of the Ottoman Empire, The History Teacher, Vol. 19, No. 4., 1986, Londra, s. 600-601.

⁶⁷⁹ W., MILLER, Europe and the Ottoman Power before the Nineteenth Century The English Historical Review, Vol. 16, No. 63., 1901, California, s. 452-471.

esas tehlike Rusya'dan geldiğinden, bu tarihten sonra Osmanlı Devleti İngiltere'ye dayanma yoluna gitmiştir.⁶⁸⁰

İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı koruma politikası 1878'e kadar devam etti. Bu tarihten sonra İngiltere bu politikayı terk etti. Çünkü 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı İngiltere'ye şunu gösterdi ki, Osmanlı İmparatorluğunun bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışması bundan sonra boşunadır. İmparatorluğu ayakta tutmak artık mümkün değildir. O halde, Rusya'nın Akdeniz'e sarkmasını önlemek için şimdi ne yapılmalıdır? İngiltere yeni bir politika olarak şunu kabul etti: Osmanlı İmparatorluğu nasıl olsa yıkılacağına göre, bu devleti Rusya yıkıp, yıkıntıları üzerine o yerleşeceği yerde, İngiltere yıkmalı ve bu yıkıntılar üzerine kendisi yerleşip, bu suretle Rusya'nın güneye sarkmasını önlemelidir. Bunu da İngiltere iki yolla gerçekleştirecekti. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları üzerinde kendisine bağlı veya kendi kontrolü altında bağımsız devletler kurmak. Mesela, 1878'den itibaren Anadolu'daki Ermenileri bağımsızlığa kışkırtmak suretiyle, Doğu Anadolu'da kurulacak bağımsız bir Ermeni Devleti'ni, Rusya'nın Anadoluya girmesini önleyecek bir tampon olarak kullanmak istemiştir. İkincisi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı stratejik noktalarına kendisinin yerleşmesidir. 1878'de Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak Kıbrıs'a yerleşmesi bundandır. Kıbrıs'a yerleşen İngiltere hem Ege Denizi'nin Akdeniz'e açılan noktasını, hem Doğu Anadolu'yu ve hem de Süveyş Kanalı'nı buradan kontrol etmek imkanını kazanıyordu.⁶⁸¹

İngiltere'nin bu yeni politikasının Osmanlı Devleti bakımından şu oluyordu ki; şimdi hem İngiltere ve hem de Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığının devamı için iki büyük tehlike haline geliyordu. Her ne kadar İngiltere'nin yeni politikası Rusya'ya yöneltilmiş ise de Osmanlı Devleti için netice aynıydı. İki devlet, birbirlerine yönelen amaçlar için her ikisi de Osmanlı Devleti'ni yıkmaya çalışıyordu. Bu duruma göre, yeni bir dayanak unsuru aramak gerekiyordu. 1888'den itibaren II. Wilhelm Almanya'sının yeni politikası, Osmanlı Devleti için Almanya'yı yeni bir denge unsuru olarak ortaya çıkardı.⁶⁸²

⁶⁸⁰ Prof.Dr. Fahir, ARMAOĞLU, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005, s.45.

⁶⁸¹ Donald, QUAERT, British Policy towards the Ottoman Empire, 1908-1914, International Journal of Middle East Studies, Vol. 16, No. 4., Nov., 1984, New York, s. 577-578.

⁶⁸² Wayne S., VUCINICH, Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East, The American Historical Review, Vol. 102, No. 2., 1997, Londra, s. 489-490.

1888-1918 devresi sırasında 1888'de İmparator II. Wilhelm Bismarck'ın aksine, bir dünya politikası izlemeye başlamıştı. Bu politika çerçevesi içerisinde II. Wilhelm Osmanlı Devleti ile de yakın münasebetler kurdu. Amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na kadar uzanan toprakları ile, İngiltere'nin imparatorluk yolunu vurmaktı. Bunun için de Berlin-Bağdat demiryolu projesini ortaya atmış ve Osmanlı toprakları içinde Bağdat'a kadar uzanan bir demiryolu yaparak Basra Körfezi'ne çıkmak istemiştir. Bu demiryolu işi İngiltere'yi gerçekten endişelendirmiştir.⁶⁸³

Almanya'nın bu yeni politikası Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki münasebetleri günden güne geliştirerek, denge politikası içinde Osmanlı Devletinin yeni bir dayanak bulmasının sağlamış ise de, I. Dünya Savaşı, birlikte savaşan her iki imparatorluğun da sonunu getirmiştir. Yani Osmanlı İmparatorluğu yıkılmaktan kurtulamamış ve tarih içindeki tabii ömrünü tamamlamıştır.⁶⁸⁴

⁶⁸³ Prof.Dr. Fahir, ARMAOĞLU, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005, s.46.

⁶⁸⁴ Howard A., REED, The Great Powers and the End of the Ottoman Empire, International Journal of Middle East Studies, Vol. 18, No. 2., 1986, Londra, s. 234-235.

11. BOĞAZLAR ÜZERİNDEKİ İNGİLİZ-RUS MÜCADELESİ :

Boğazlar üzerindeki İngiliz-Rus mücadelesinin önemini, Osmanlı Devleti'nin denge politikasının ilk devresi olan 1791-1878 devresini açıklarken belirtmiştik. Rusya'nın Türk boğazlarını ele geçirerek Akdeniz'e inmek istemesini İngiltere, Hindistan'la bağlantısını sağlayan imparatorluk yolunun güvenliği bakımından endişe ile karşılamış ve bunu her vasıta ile önlemeye çalışmıştır. Rusya bakımından ise mesele şuydu: XV. yüzyılın sonunda kurulan Rus çarlığı, başlangıçta tamamen bir kara devleti idi ve denizlerle bağlantısı yoktu. Rus çarlığının deniz kıyılarına ulaşabilmesi için iki istikamette topraklarını genişletmesi gerekiyordu: Biri, Baltık Denizi diğeri de Karadeniz. Lakin her iki istikamette de karşısına birer engel çıktı; Baltık Denizi'ne çıkmasında İsveç; Karadeniz'e ulaşmasında da, Osmanlı Devletine bağlı Kırım Hanlığı, yani Osmanlı Devleti.⁶⁸⁵

1699'da Karlofça Antlaşması ile Azak Kalesi'ni alan Rusya, ilk defa olarak, Karadeniz kıyılarına ayak basıyordu. İsveç ile yaptığı savaş sonunda 1721'de imzalanan Nystad Barışı ile de Rusya Baltık Denizi kıyılarına çıktı. Bundan sonra Rusya, bütün XVIII. yüzyıl boyunca, hem Kafkaslar hem de Balkanlar doğrultusunda olmak üzere Karadeniz'deki kıyılarını genişletmiş ve Balkanlarda Osmanlı-Rus sınırı 1792 Yaş Antlaşması ile Tuna'nın kollarından Prut nehri olmuştu. Böylece bütün kuzey Karadeniz kıyılarını ele geçiren Rusya'nın XIX. yüzyıl içindeki çabaları İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının ele geçirilmesine, hiç değilse, bu boğazların kendisine devamlı olarak açık olması amacına yönelmiştir. Bununla beraber Rusya'nın bu boğazlar politikasına paralel olarak yürüttüğü diğeri bir politika da balkanlar politikası olmuştur. Çünkü, Rusya Balkanları ele geçirdiği ve Osmanlı Devleti'ni Balkanlardan çıkarıp Balkan yarımadasına hakim olduğu takdirde, Ege Denizi ve Akdeniz'e çıkabileceği gibi, boğazlar üzerinde bir baskı imkanı elde edecekti. Bu sebeple, Rusya'nın sadece boğazlar konusundaki faaliyeti değil, Balkanlardaki faaliyetleri de İngiltere'yi XIX. yüzyılda endişeye sevkeden bir faktör olmuştur.⁶⁸⁶

⁶⁸⁵ Prof.Dr. Fahir, ARMAOĞLU, age., s.51.

⁶⁸⁶ Donald W., MITCHELL, A History of Russian and Soviet Sea Power, Slavic Review, Vol.34, No.1, 1975, New York, s.147.

İngiltere Rusya'nın boğazlardan Akdeniz'e inmesini önlemek amacıyla Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışmakla birlikte, boğazlarla ilgili başka bir nokta da vardı. Boğazlar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaydı ve egemen bir devlet olarak da Osmanlı Devleti boğazları istediği devletin savaş gemilerine açmaya ve kapamaya yetkili idi.⁶⁸⁷ Osmanlı Devleti'nin bu yetkisi, İngiltere için zaman zaman hoşlanmadığı durumlar ortaya çıkarmıştır. Mesela, Napolyon'un Mısır'ı işgali üzerine Rusya 1798'de Osmanlı Devleti ile yaptığı ittifak antlaşması⁶⁸⁸ ile Rus savaş gemilerinin boğazlardan serbestçe geçmesi hakkını elde etmiş ve 1805'de yapılan ikinci bir anlaşma⁶⁸⁹ ile de bu hak devam ettirildiği gibi, ayrıca Rusya boğazları başka bir devlete karşı Osmanlı Devleti ile birlikte savunacaktı.⁶⁹⁰

Mehmet Ali Paşa isyanı sırasında Osmanlı Devleti'nin sıkışık durumundan istifade ederek Rusya'nın Osmanlı Devleti ile imzaladığı 1833 Hünkar İskelesi Antlaşması ise, gerçekte bir ittifak antlaşması olmakla beraber, aynı zamanda Rusya'ya yönelecek bir saldırıya karşı Osmanlı Devleti'nin boğazları kapamasını da öngörmekteydi. Fakat diğer Avrupa devletleri bu antlaşmanın boğazları Rusya'ya açtığı inancında olmuşlardır.⁶⁹¹

Bu antlaşmalar İngiltere'nin hoşuna gitmemiştir. Bu sebepten, bu tarihten sonra, İngiltere, barış zamanında başka devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi meselesini Osmanlı Devleti'nin yetkisinden çıkarıp, bunu milletlerarası bir statüye bağlamak istemiştir. İngiltere buna 1841 Boğazlar Sözleşmesi ile muvaffak olmuştur.⁶⁹² Bütün Avrupa devletlerinin imzaladığı bu sözleşmeye göre barış zamanında hiçbir yabancı devletin savaş gemileri boğazlardan geçmeyecekti. Yani, boğazların kapalılığı ilkesi kabul ediliyordu. Osmanlı Devleti'nin kendisi savaşa girerse, boğazları istediğine açar, istediğine kapardı. Bu suretle, İngiltere 1841 Boğazlar Sözleşmesi ile Rus savaş gemilerinin boğazlardan geçerek Akdeniz'e çıkmasını önlemiş olmaktadır. Boğazların bu statüsü 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne kadar devam edecektir.⁶⁹³

⁶⁸⁷ Donald W., MITCHELL, age., s.148.

⁶⁸⁸ Nihat, ERİM, Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt-I, Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1953, s.197-200.

⁶⁸⁹ Nihat, ERİM, age., s.221-232.

⁶⁹⁰ Prof.Dr. Fahir, 20 ARMAOĞLU, age., s.52.

⁶⁹¹ Nihat, ERİM, age., s.297-299.

⁶⁹² Nihat, ERİM, age., s.311-313.

⁶⁹³ Prof.Dr. Fahir, ARMAOĞLU, age., s.53.

Tarihsel belgeler Türk-İngiliz ilişkilerinin XVI. yüzyıl sonlarında kurulmaya başladığını açıklar. Bu konuda ilk önemli belge, 1580 yılında Osmanlı hükümdarı III. Murat, İngiltere Kraliçesi Elizabeth arasında imzalanmış bir kapitülâsyon belgesidir. XIX. yüzyılın ilk döneminde Osmanlı Devleti'nin yanı başında Napoleon'a karşı savaşan İngiltere, kısa bir süre sonra 1807'de deniz kuvvetlerini Çanakkale'den içeri sokuyor ve Osmanlı Devleti'ni, Rusya ile barışa zorluyordu. Bu değişken ilişkiler içinde Osmanlı egemenliğine baş kaldıran Mısır Memlûklerini desteklemeyi çıkarları için uygun bulan İngiltere, deniz kuvvetlerini İskenderiye'ye gönderiyordu. 1827'de Rus, Fransız donanmaları ile birlikte tüm devletlerarası kuralları hiçe sayarak Navarin'de demirlemiş Osmanlı Donanmasını yakan İngiltere, şaşırtıcı bir şekilde bir yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumak için Ruslara meydan okuyordu. 1854'de Osmanlı orduları ile birlikte Kırım'da, Ruslara karşı İngilizlerle kurulan iyi ilişkilerin devamında, otuzikinci Osmanlı Padişahı Abdülaziz 1867'de Kraliçe Viktorya'nın elinden büyük nişan (madalya) alabiliyordu⁶⁹⁴.

Osmanlı İmparatorluğu XIX. yüzyıla kadar dış politikasını yalnız başına belirleyebilmiş; ancak XIX. yüzyılda çöküş devrinde artık dış ilişkilerini başka devletlere dayanarak sağlamaya çalışmıştır. Osmanlı'nın dışarıdan kendisine yönelen tehlike ve tehditlere karşı, yanına bir büyük devleti almak suretiyle bir denge meydana getirerek varlığını korumaya, dağılma ve yıkılmasını önlemeye çalışmasına "denge politikası" diyoruz. Osmanlı Devleti dünya politikası içinde 1791–1878 tarihleri arasında Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye, 1888–1918 tarihleri arasında Rus ve İngiliz tehlikesine karşı Almanya'ya dayanmıştır.⁶⁹⁵

İngiltere 1756–1763 tarihler arasındaki yedi yıl savaşları sonunda Fransa'dan Hindistan'ı alarak sömürgelerine katmıştı. Hindistan ile bağlantısını Mısır, Akdeniz ve Cebelitarık Boğazı üzerinden sağlamakta idi. Bu yola İngiltere'nin İmparatorluk yolu deniyordu. 1789–1792 tarihleri arasında Osmanlı-Rus savaşında Rusların boğazlara inerek, Akdeniz'e yerleşme planı İmparatorluk yolunda bu döneme kadar herhangi bir problem

⁶⁹⁴ Ali Kemal, MERAM, Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi, Kitaş Yay., İstanbul 1969, s.VII-IX

⁶⁹⁵ MILGRIM, An Overlooked Problem in Turkish-Russian Relations The 1878 War Indemnity, International Journal of Middle East Studies, Vol.9, No.4, 1978, New York, s.519-523.

yaşamayan İngiltere'yi rahatsız etti. Çünkü Rusya bu yolu tehdit eder bir tehlike oluşturabilirdi. Bu amaçla İngiltere, Rusya'ya karşı bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruma politikası izlemiştir.⁶⁹⁶

İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı koruma politikası 1878'e kadar devam etti. Bu tarihten sonra İngiltere bu politikayı terk etti. Çünkü 1877-1878 Rus-Osmanlı Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun çok zayıf ve yıkılmaya mahkûm olduğunu göstermişti. İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışması bundan sonra boşunadır. Bu durumda İngiltere yeni bir politika olarak şunu kabul etti: Osmanlı İmparatorluğu nasılsa yıkılacağına göre, bu devlete Rusya yıkıntılarının üzerine yerleşeceğine, İngiltere yıkmalı ve bu yıkıntılar üzerine kendisi yerleşip, bu suretle Rusya'nın güneye sarkmasını önlemelidir. Bunu da İngiltere iki yolla gerçekleştirecekti. Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerinde kendisine bağlı veya kendi kontrolünde bağımsız devletler kurmak. Mesela, 1878'den itibaren Anadolu'da ki Ermenileri bağımsızlığa kışkırtmak suretiyle, Doğu Anadolu'da kurulacak bağımsız bir Ermeni Devleti'ni, Rusya'nın Anadolu'ya girmesini önleyecek bir tampon olarak kullanmak istemiştir. İkincisi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı stratejik noktalarına kendisinin yerleşmesidir. 1878'de Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yaparak Kıbrıs'a yerleşmesi bundandır. Kıbrıs'a yerleşen İngiltere hem Ege Denizi'nin Akdeniz'e açılan noktasını, hem Doğu Anadolu'yu ve hem de Süveyş Kanalı'nı buradan kontrol etmek imkânı kazanıyordu. Ayrıca 1882'de Mısır'a İngilizler yerleşti. Böylece hem İngiltere hem de Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığının devamı için iki büyük tehlike haline geliyordu. Bu dönemde yeni bir dayanak aramak gerekiyordu.⁶⁹⁷

1914 yılının ilk altı ayında Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun kötü askeri durumu yüzünden Anadolu'ya yönelik bir Rus saldırısına karşı Türk topraklarını korumanın sorumluluğunu yüklenmek istemediği için Osmanlı İmparatorluğu ile bir ittifak yapmayı düşünmüyordu. 1914'de savaş durumu belirince Almanya Türk ordusunun iyi

⁶⁹⁶ MILGRIM, age., s.524-537.

⁶⁹⁷ Ronald, BOBROFF, Behind The Balkan Wars Russian Policy Toward Bulgaria and The Turkish Straits 1912-1913, RUSSIAN Review, Vol. 59, No. 1, 2000, New York, s. 76-82.

donatılması ve yetenekli komutanlar elinde olması halinde, kendisine yararlı olacağını düşündü. Asıl amacı halifenin dinsel gücünden yararlanmak idi.⁶⁹⁸

İttifak girişimleri 27 Temmuz 1914'de İstanbul'da başlamış ve 2 Ağustos 1914'de de Türk-Alman ittifakı imzalanmıştır. Bu anlaşmadan aralarında İngiltere'nin de bulunduğu itilaf devletlerinin haberi olmamıştır. 04 Ağustos 1914'de Dünya Savaşı patlak verdiğinde itilaf devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız olmasına çaba göstermişlerdir. Müttefikler (yani itilaf devletleri) böylece Rusya'ya yardım için boğazlardan serbestçe geçebileceklerdi. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsız kalmak için ileri sürdüğü kapitülasyonların kaldırılması, Ege adalarının tekrar Osmanlı'ya verilmesi, Mısır meselesinin çözülmesi gibi isteklere olumsuz karşılık vermişler ve bu tavırları içinde en dikbaşlılık özellikle İngiltere' den gelmiştir.⁶⁹⁹

I. Dünya Savaşı'nın başlangıç döneminde tarafsızlığını ilan eden Osmanlı İmparatorluğu özellikle Almanya'nın çabaları ve 1914 Ağustosunun ilk haftasından itibaren gelişen olaylarla savaşa sürüklenmiştir. 10 Ağustos 1914 tarihinde iki Alman savaş gemisinin İngiliz takibinden kaçarak Çanakkale'ye sığınmaları karşısında tarafsız olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bu statüsü ile Alman savaş gemilerini silahtan arındırıp personelini gözetim altına alması gerekirken, Almanya'nın itirazı üzerine bu gemilerini Almanya'dan satın almış gözükerek Goeben'e Yavuz ve Breslau'a da Midilli adlarını verip tayfalarına fes giydirerek Osmanlı Donanmasına katılmasına, İtilaf devletleri Osmanlı'nın tarafsızlığından ayrılmaması için ses çıkartmamışlardı. Bu iki Alman savaş gemisinin komutanı olan Amiral Souchon Osmanlı Donanmasının komutanı olmuştu. Almanya'nın Osmanlı'yı savaşa sokmak çabası destek görmeye başlamıştı. Başta Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere bazı kabine üyeleri savaşa girilmesinden yana idi. Bunun sonucu olarak Enver Paşa'nın emri ile Amiral Souchon Osmanlı Donanması ile 29 -30 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz'e çıktı ve Rusya'nın Odessa ve Sivastapol gibi limanlarını topa tuttu. Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiler.

1907 İngiliz-Rus anlaşması bu iki devletin münasebetlerine yeni bir biçim getirdiği için, boğazlar üzerindeki mücadeleyi de sona erdirmiştir. Tabiatıyla İngiltere boğazlar

⁶⁹⁸ Ergün, AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I. D.Ü. Hukuk fakültesi yay., Ankara 1995, s.90

⁶⁹⁹ Fahir ARMAOĞLU, age., s.108-110

konusundaki Rus amaç ve isteklerini hemen kabul etmedi. Fakat her iki devletin de I. Dünya Savaşı'na ortak cephede katılmaları, boğazlar konusundaki Rus emellerine kağıt üzerinde de olsa bir gerçekleşme sağladı. 1915 yılında İngiltere ve Fransa İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını Rusya'ya vermeyi kabul ettiler. Lakin ne var ki 1917 yılında çarlık rejiminin yıkılması, 1915 anlaşmasının fiiliyat alanında gerçekleşmesine imkan vermedi.⁷⁰⁰

Müttefiklerin Çanakkale'yi zorlama teşebbüslerinin önemli bir sonucu da Rusya'nın kağıt üzerinde de olsa nihayet boğazlar üzerindeki geleneksel ve tarihi emellerini İngiltere ve Fransa'ya kabul ettirmek suretiyle, İstanbul'u ve boğazları ele geçirmesidir.

Savaş patladıktan kısa bir süre sonra ve daha Osmanlı Devleti tarafsız iken, Rusya boğazlar, İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerini, bu fırsattan faydalanarak gerçekleştirmek için birtakım planlar hazırlamak suretiyle faaliyete geçmiş bulunuyordu. Bu hazırlıkları yaparken de, müttefikleri İngiltere ve Fransa nezdinde zemin yoklamalarına girişmişti. Lakin Osmanlı Devleti Ekim 1914 sonunda savaşa katıldıktan sonra, Rusya bu konudaki faaliyetlerini arttırdı. Rusya Kasım ayı içinde yaptığı teşebbüslerine, müttefikleri İngiltere ve Fransa'dan olumlu cevaplar aldı. Yalnız İngiltere, İstanbul ve boğazlar meselesinin Rusya'nın yararına bir şekilde çözümleneceğini bildirmekle beraber, bu çözümün kesin şeklini Almanya'nın yenilgisine bırakmak istedi. Çünkü, Rusya İstanbul ve boğazları Osmanlı Devleti yıkılır yıkılmaz ele geçirirse, Almanya ile savaştan çekilmesinden İngiltere korkuyordu. Fransa'ya gelince bu devlet de Rusya'nın ileri sürdüğü istekler karşısında, kendisinin de Suriye ve Filistin üzerindeki isteklerini belirtmiş ve Rusya da bunları kabul etmişti.⁷⁰¹

Rusya bu diplomatik teşebbüslerle zemini hazırlamaya çalışırken, müttefiklerin Çanakkale'yi geçme tasarıları ortaya çıktı. Müttefikler, kendileri Çanakkale'yi zorlarken, Rusya'nın da bir filosunu İstanbul Boğazı'na gönderip İstanbul'a girmeye çalışmasını teklif ettiler. Lakin Rusya Donanmasını bu işe yeterli görmedi ve böyle bir teşebbüse cesaret edemedi. Onun üzerine İngiltere ve Fransa da Çanakkale macerasına atıldılar.

⁷⁰⁰ James B., GIDNEY, Britain and the American Question, 1915-1923, The American Historical Review, Vol. 90, No. 4., 1985, Londra, s. 904-905.

⁷⁰¹ Anthony R., DE LUCA, Political Science Quarterly, Vol.92, No.3, 1977, Londra, s.513-524.

İngiltere ile Fransa'nın tasarılarının gerçek haline getirilmesi Rusya'yı endişeye sevketti. Çünkü İngiltere ve Fransa, kendisinden önce boğazları ve İstanbul'u ele geçirirse, bu toprakları bu iki devletin elinden almak güçleşirdi. Bu sebeple Rusya, 1915 Şubatından itibaren iki müttefikini boğazlar konusunda bir anlaşma yapmak için zorlamaya başladı. 4 Mart 1915'de İngiltere ve Fransa'ya verdiği notalarda şu istekleri ileri sürdü:

“İstanbul şehri, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara Denizi'nin batı kıyıları ve Midye-Enez çizgisine kadar güney Trakya ile, İstanbul Boğazı'nın doğu kıyısı ile Sakarya nehri ve İzmit körfezinin sonradan tespit edilecek bir noktası arasında kalan topraklar, Marmara denizindeki adalar Rusya'ya ilhak edilecektir. İmroz ve Bozcaada'nın kaderi de Rusya'ya danışılmadan tayin edilmeyecektir.

Rusya'nın bu baskısı İngiltere ile Fransa'nın hoşuna gitmemesine rağmen, müttefiklerin ortak davası yaptığı hizmetlerden ve batı cephesinin yükünü hafifletmek için harcadığı çabalardan ötürü, Rusya'nın hakkını teslim etmek, boğazlar ve İstanbul konusundaki isteklerini kabul etmek zorunda kaldılar. İngiltere 12 Mart 1915'te ve Fransa da 10 Nisan 1915 Rusya'ya verdikleri notalarla, Rusya'nın isteklerini kabul ettiklerini bildirdiler.

Bu sonuca varan diplomatik müzakerelerde Rusya da, İngiltere ile Fransa'nın Asya Türkiye'sindeki özel haklarını ve ayrıca Osmanlı egemenliğinden ayrılacak Arap ülkelerinin bağımsız bir varlık olmasını kabul etmiştir.

Büyük savaşın öncesinde Türk deniz gücündeki yükselme ve Liman von Sanders misyonu St. Petersburg'da ciddi endişeye neden oldu. Türkiye bir Alman uydusu olma yolunda ilerliyordu. Bu da toplam ihracının %37'sini yaptığı deniz yolları ve buğday ürününün büyük bir çoğunluğu yıllık olarak ihraç yolunun Berlin'in kontrolüne girmesine neden olacaktı.⁷⁰²

Türk probleminin çözümü yönünde 1913'ün sonu ve 1914'ün ilk aylarında birçok konferans ve rapor hükümette görevli yüksek memurlar karacı ve denizci yetkililer

⁷⁰² Hugh, SETON-WATSON, The Decline of Imperial Russia", 1855-1914, New York, 1952, s. 287.

tarafından yapıldı.⁷⁰³ Fakat çok az ilerleyebildiler. Asıl sorun boğazlardaki muhtemel Alman kontrolü sorunuuydu.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Sazonov sonunda Londra'da Türkiye problemi ile ilgili yazılı bir girişimde bulundu. Ancak konuyu Osmanlı Donanması ile sınırlı tuttu. 21 Mayıs'ta Rus Büyükelçisi Alexander Benckendorff aracılığıyla İngiltere Dışişleri Bakanı Grey'e bir nota verdi. Birkaç gün sonra İngiliz büyükelçisi Louis Mallet İstanbul'dan İngiltere Dışişleri Bakanı Grey'e, Rusya'nın Rus savaş gemilerinin boğazlardan geçişinin sınırlandırılmasına açık ve tırmanan hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Buna rağmen Mallet Benckendorff'un girişiminden haberi yoktu. Özellikle Türk ordusunun büyük oranda kontrolünün Almanların eline geçmesi ve de donanmasının büyümesi uzak olmayan bir gelecekte Rus hükümetinin sorunla ilgilerinin artmasına neden olan olaylardandır.

Bu politika ile Osmanlı Devleti Türkiye hiçbir baskı altında kalmadan boğazlarda kendi güvenliğini tehlikeye atmayan bir değişiklik yaparsa İngiltere buna karşı çıkmayacaktı. İngiltere Dışişleri Bakanı Grey, Osmanlı Devleti'nin savaş zamanında boğazları açıp kapamasına kendisinin karar vereceğini taahhüt etti. Tarafsız savaşan, taraflardan birinin aleyhine olacak kurallar koyamayacaktı.

İngiltere Dışişleri Bakanı Grey, Mallet'e bunun geçerli ülke politikası olduğunu doğruladı. Fakat şunu ekledi "Rusya yakın bir gelecekte yine boğazlar sorununa dönebilir burada da en önemli neden Türk donanmasının yeniden organizasyonu ile görevli İngiliz heyetinin varlığı olabilir."

Savaşın başlangıcındaki ilk birkaç haftada Osmanlı Devleti'nde artan Alman nüfuzu altında tarafsızlık bir olasılık haline gelmişti. Rusya'nın Tarım Bakanı Krivoshin, İngiliz Büyükelçisi Bucanon'la Osmanlı Devleti üzerine konuşmuş, Bucanon da bunu Londra'ya rapor etmiş rapor ederken de kendi yorumlarını da eklemiştir:

"Çanakkale Boğazı merkezi olmak üzere Osmanlı Devleti'nin savaş başlangıcındaki tutumu Rus Hükümeti'ni olduğu kadar halkının da ilgisini çekiyor. Rus hükümetinin en etkili ismi olan Tarım Bakanı Osmanlı Devleti'nin kendilerine savaş ilan etmesini şahsi görüşü olarak istediğini böylelikle de Osmanlı Devleti sorunun çözüleceğini

⁷⁰³ Vladimir N., KOKOVTSOV, Out of My Past, Stanford, California, 1975, s. 401.

söylemiştir. Osmanlı Devleti'ni elde etme adına ancak Rusya bir savaşa girebilir. Böylelikle güç kazanmış olmayacak; sadece batı ucuna toprak kazanmış olacaktır. Çanakkale konusunda benimle akademik bir dille konuştu ama sorunun kesin çözümü üzerinde ısrar etti. İstanbul sorunu üzerinde hiç konuşmadı.”

Bir sonraki gün Buchanan'ın Fransız eşiti Maurice PalCologue ile görüştü ve aynı görüşlerini ona da ilettili. 26 Ekim'de Fransız PalCologue, İngiliz Büyükelçisi Buchanan'ın yanında Krivoshein'in söylediklerini Rus Dışışleri Bakanı Sergei Sazanov'a ilettili. O da Rusya'nın boğazlarda serbestiyet elde etmesi gerektiğini, Çanakkale ve Marmara'da bağımsız bir güç oluşturulmasını ve boğazlarda tahkimat yapılmamasını söyledi.

27 Ekim'de Osmanlı boğazları kapattı⁷⁰⁴ ve bu kesin bir karardı.⁷⁰⁵ Böylelikle Osmanlı Devleti'nin savaşı daha olası hale geldi. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin sorunu Balkan sorunu ile birleşti. Bundan sonra İngiliz Dışışleri Bakanı Grey tarafsız İtalya, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın da müdahalesini hızlandırıcı bir etki yapacağını düşündü. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü belirgin olduğunda ittifak için biraraya gelebileceklerini düşünüyordu. Nitekim İtalya büyükelçisinden duyduğu İtalya ve Romanya'nın gizlice ittifak anlaşması yaptıkları ve birbirlerine sekiz gün önceden haber vermeden savaşa girmeyeceklerini öğrendi. İtalya Avrupa'daki en önemli tarafsız ülkeydi ve yakınoğudaki olayları detaylı bir şekilde inceliyordu.

Grey tarafsızları Osmanlı Devleti'nden toprak vaadiyle etkilemekten kaçınıyordu. Ta ki Goben ve Bresleau'nun Rusya'ya 29 Ekim'de saldırısı olana kadar. Sonradan yazdığı gibi Osmanlı Devleti kendi isteğiyle kendi yıkımının sinyalini vermiş oldu. 5 Kasım'da beş itilaf devleti Osmanlı'ya savaşı açtı. Ancak Ekim ayının sonlarında İngiliz Dışışleri Bakanı Grey Bulgaristan'a Edirne ve Trakya'yı verme sözünü vermişti. 2 Kasım'da İngiliz kabinesi toplandı ve Grey raporunda İngiltere'nin Osmanlı bütünlüğü politikasından hem Avrupa'da hem de Asya'da vazgeçilmesi gerektiğini ifade etti.

6 Kasım'da Rusya Dışışleri Bakanı Sazanov Beckendorf'a Osmanlı Devleti'ne girmek için İran topraklarını kullanmak suretiyle İran'ın tarafsızlığının etkileneceğini

⁷⁰⁴ Henry, MORGENTHAU, Ambassador Morgenthau's Story, New York, 1988, s. 105-107.

⁷⁰⁵ Boris E., NOLDE, Russia in the Economic War, New Haven, Conn., 1998, s.38-44.

vurguladı. Benckendorff Sazonov'a, Grey'in kendisine eğer Almanya çökerse boğazların ve İstanbul'un kaderinin bu sefer Rusya'nın çıkarlarına uygun belirleneceğini ifade etmiştir. Bu memorandum 9 Kasım'da Buchanon'un verdiği memorandumda da doğrulanmış; ayrıca İngiltere Dışişleri Bakanı Grey de Almanya'nın yenilgisine bağlı olarak bu hususta söz vermiştir. Benckendorff kral tarafından kabul edildiğini ve kralın ona açıkça görüldüğü gibi İstanbul sizin olmalı dediğini rapor etti. Beckendorff Sazanov'a İstanbul'un Ruslara verilmesi sözünün sadece lafta olmadığını bunun Grey'in söz vermesinden büyük bir anlamı olduğunu eğer olmasaydı kralın vurgulamayacağını söylemiştir.

İngiltere Dışişleri Bakanı Grey daha sonra "İstanbul'un savaşın en büyük ödülü olduğunu vurgulamıştır". Edward Grey o günden birkaç ay önce İngiltere ve Fransa'nın boğazlar ve İstanbul sorununa bakışını merak ediyor ve sorunun çözümü için Rus beklentilerinin karşılanması gerekliliğini belirtiyor. Ve konu gündeme geldiğinde Sazanov sorunun çözümü için boğazların Ruslara verilmesini ve İstanbul'un tarafsız olmasını istiyordu.

Grey'in verdiği sözler ile ilgili şöyle diyor. "Rusların isteklerini orduya ve donanmaya sorduk. Herhangi bir engel olmadığını söylediler. Ancak Ruslar bu avantajlarının yanında Akdeniz'de Bağdat demiryolu hattının olası terminallerinden İskenderun'dan ilave bir deniz üssünün gerekli olduğunu söylediler."

14 Kasım 1914'te İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey Büyükelçi Bucanon'a İstanbul ve boğazlar sorununu Rusya'nın isteği doğrultusunda çözüleceğini Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'a bildirmesini istedi. O zamanda bu durum gizliydi.⁷⁰⁶

22 Kasım 1914'te Grey'in Paris'teki elçisi Francis Bertie, İngiltere'nin Rusya'ya bu tarz bir söz vermesinin Rusya'nın İngiliz politikasının inandırıcılığının anlaşılması için verildiğini bütün sorunların çözümünün savaşın sonra imzalanacak anlaşmalar da tüm

⁷⁰⁶ Winston, CHURCHILL, The World Crisis, 4 vols., New York, 1987, s.198.

itilaf devletlerinin katılımı ile çözüleceğini Fransa Dışişleri Bakanı Bophile Delcasst'e ifade etmiştir.⁷⁰⁷

“Bu durum 3 ay böyle devam etti ve şubatın dokuzunda Duma bu yanlışlıklar konusunda ilk ciddi ve uzun toplantısını yaptı.⁷⁰⁸ Konuşmalar oldukça milliyetçiydi ve çoğu bakanlar boğazların Rusya'nın olmasını istiyordu.

Çanakkale'de ne yapmak istediğimizi Rusya'ya bildirmedim için beni kritik edebilirler. Bizans mirasına sahip olmak Rusların bütün düşüncelerini kaplamıştı. Şubat ayında İngiliz parlamenterlerden biri Rusya'nın altın boynuz ile ilgili bir talebinin olup olmadığını, Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'un dile getirip getirmediğini sordu. Benckendorff'a durum bildirilmeden önce Grey böyle bir şey duymadığını bildirdi. Türk-Rus gerginliği Rusya'nın açık denizlere ulaşma hedefini gerçekleştirebileceği boyutlardaydı. Buna görüş olarak biz de sempati ile bakıyoruz, lakin sorun barışla birlikte beraberce çözülecektir.”

Savaş konseyinde Grey konu ile ilgili konuştu.⁷⁰⁹ “Rusya'ya savaşın gelinen aşamasında, boğazlar konusunda bir ödün vermek durumuna doğru ilerliyoruz. Rusya denizlere ulaşmak ve bu yolları da kontrol altına almak için bunu istiyor.”

Churchill topraklarla ilgili sorunların çözümünü savaştan sonraya bırakılmasını isteyerek itiraz etti. Grey ise sorunun çözümünün erken olması gerektiğini şu sözler ile ifade etti: “Rusya'yı gücendirmemek lazım. Bizden ayrı olarak bir barış antlaşması imzalamasını engel olmak için barış anlaşmasını beklemek sorunlar çıkarabilir. Fransa ile de görüştüm. Bu konuda liderlik yapmamızı onlar da destekliyor. Çanakkale'de olduğu gibi burada da Rusların hayallerini test edecek bir duruma düşmemeliyiz.”

Rusya, kralın imzaladığı yazılı bir memorandum hazırlayarak boğazlar ve İstanbul üzerinde hak talep eden yazıyı İngiltere'ye gönderdi. Boğaz ve Sakarya nehri arasında kalan Asya kıyıları ve İzmit Körfezinin de kendisine verilmesini istedi. Marmara'daki adaları ve Gökçeada ile Bozcaada'yı istedi. Bunun karşılığında Fransa ve İngiltere'nin

⁷⁰⁷ “Political Power: USA/USSR: The Russian Institute and The Institute of War and Peace Studies”, Columbia University, 1963, s.45.

⁷⁰⁸ John CURTISS, age., s.56.

⁷⁰⁹ Maurice HANKEY, The Supreme Command, 1914-1918, 2 vols., Londra, 1961, s.237-38.

Osmanlının geri kalanları ile tasarruflarında serbest bıraktı. Bu son cümle Grey'e göre boğazlar ile İran körfezi sorunlarını birbirine bağladı.

Rus memorandumu 5 Mart'ta saat 6:55'te büyükelçi Buchanan tarafından İngiliz dışişlerine telgrafla bildirildi. Diğer gün sabah gelen ilave telgrafta Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov eğer istekleri kabul edilmezse istifa edeceğini bildirdi. Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov itilaf devletlerinin dayanışmasına inanıyordu ve istifası Rus politikasında bir değişime neden olabilirdi. İngiltere Dışişleri Bakanı Grey Buchanan'a gönderdiği 6 Mart tarihli telgrafta sonraki hafta toplanacak kabineye Rus memorandumunu sunacağını bildirdi.

İngiltere, İtalya ve Yunanistan'ın savaşa katılmasını, Rusya ise çıkarlarını engelleyecek toprak istekleri olur diye acele edilmemesini istemektedir. Kabine toplandı ve Rus istekleri kabul edildi İstanbul limanı bağımsız olacaktı. Rusya diğer devletlerin ticaret gemilerine serbest geçiş hakkını garanti edecekti.⁷¹⁰

Savaş konseyi bir sonraki gün toplandı. En büyük sorun Rusya'nın boğazları ve İstanbul'u kesin sahiplenmesinin karşılığında İngiltere'nin ne elde edeceğiydi.⁷¹¹ Burada Grey konuyu açtı. "Rusya; İtalya ve tarafsız Balkan devletlerinin savaşa katılmasını engelliyorken bir taraftan Almanya da Rusya ile ayrı bir anlaşmanın yollarını arıyor. Bizim yapmamız gereken Rusya'nın endişelerini bertaraf edip Rusya'yı da kaybetmeden bu bahseden devletlerin savaşa katılmasını sağlamamız gerekir. Bu savaşın gidişatı için gereklidir." Tartışma uzun zaman aldı. Toplantı bir ara rayından çıktı. Osmanlı üzerinde toplanması konusunda Asquith tarafından uyarı yapıldı. Sonuçta İskenderun üzerinde görüşüldü ve savaş konseyinin Osmanlının stratejik değeri üzerinde bir memorandum hazırlanmasına karar verildi.⁷¹²

Konseyin kararı Rusya'nın isteklerini kabul yönünde çıktı. Ancak İngiltere savaşın başarı ile sonuçlandırılmasını ve Rus memorandumunda geçen Osmanlının geri kalan

⁷¹⁰ Brian W., BEELEY, Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 3, No. 3, Settlement and Conflict in the Mediterranean World, 1978, Londra s. 351-355.

⁷¹¹ Herbert Henry, ASQUITH, Memories and Reflections, 1852-1927, 2 vols., Boston, 1978, s.78.

⁷¹² Kitchener: Portrait of an Imperialist, Londra, 1981, s. 313.

yerlerindeki tasarruf hakkındaki ifadenin geçerliliğini şart koşuyordu. Ayrıca üç tane de şartı vardı.

- (1) Bütün ülke ticari gemilerinin boğazlardan serbest geçişleri sağlanacak.
- (2) İstanbul ticari mallar için serbest liman olacak.
- (3) Arabistan ve kutsal yerler Müslümanların elinde kalacak.

Asquith toplantıyı kapatırken “İngiltere’nin geleneksel Rus politikasından ayrılmasını anlaması kolay olmayacaktır. Ayrıca Rusya da bize ve savaşa katılmak isteyen ülkeleri engellemelidir. Grey’in ana görevi artık Rusya’dan beklenen taahhütlerin elde edilmesini sağlamak oldu. 10-11 Mart’ta Buchanan’a telegrafla direktiflerini verdi. Savaş konseyinin aldığı kararlar ve hükümetin tasdik ettiği şeyler ile Rusya’nın isteklerini birleştirdi. Ve özellikle Yunanistan’ın savaşa katılmasının önünde Rusya’nın vetosunu kaldıracağını umduğunu belirtti. Ve yeni bir gelişme olan şimdilik tarafsız cephede olan İran’ın İngiliz etkisi altına girdiğini haber verdi.

Buchanon İngiltere’nin cevabını krala şahsen iletmek istiyordu ve Grey de ona böyle yapmasını salık verdi. Grey Buchanon’dan imparatora İngiltere’nin Rus isteklerini kabul etmesinin gücü dahilinde olan şeyleri iyi dostluk ilişkileri kapsamında yerine getirdiğini, bunun geleneksel İngiliz siyasetinden farklı olduğunu ve bu anlaşmanın iki ülke arasında dostluğu sürdüreceğini umut ettiğini bildirdi.

Buchanon 12 Martta konunun özetini Sazanov’a ilette ve Sazanov bütün önerileri İran ödünü dışında kabul ettiğini ifade etti. Demiryolları sorununu dile getirdi ve tarafsız cephede elde ettiği imtiyazlardan feragat etmesinin zor olacağını dile getirdi. Buchanon çarla görüşmek istediğini söyledi Sazanov da Çar II. Nikola ile randevuyu ayarladı. Buchanon Sazanov ile birlikte çarın yanına gitti ve bütün teklifleri çara ilette. İran sorunu ile ilgili durumu kabullenmedi ve Rus çıkar sahasında mutlak özgür hareket sahası istediğini söyledi.⁷¹³ 10 Nisan’da Paleologue Sazanov ile irtibat kurarak plana uyacaklarını bildirdi.⁷¹⁴

⁷¹³ George, BUCHANAN, My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories,Cilt-2, Boston, 1993, s.225-227.

⁷¹⁴ George, BUCHANAN, age., s.232.

Birçok faktör İngiltere'nin geleneksel Rusların boğazlara sahip olmaması politikasını bırakmasını açıklıyor. Temel olarak Churchill ve Kitchener İngiliz çıkarları bu politikanın devamını gerektirmiyor. 10 Mart'ta Hankey, Emperyal Savunma Komitesi dosyalarında iki tane alakalı rapor buldu. Bir tanesi komite toplantısının 11 Şubat 1903 tarihli raporunda, bu toplantıda İstanbul'un Rusların eline geçmesi hipotezi tartışılmıştı.⁷¹⁵

Rusya ile İngiltere savaşırsa ve Rusya Fransa ile ittifak yaparsa Rusya'nın Karadeniz filosu ile Fransız filosunu birleştirmek adına boğazı zorlamayı düşünebilirdi. İlave olarak İngiltere'nin tek başına Rusya'yı İstanbul'dan uzaklaştıramayacağını tespit ettiler. İngiliz bakış açısıyla Rusya ani bir darbe ile başkenti ele geçirse çok fazla şey elde edemeyecekti. Tek avantajı Akdenize Sivastapol'dan 400 mil daha yakın bir liman elde edecek olmasıdır. Komite boğazların Rusya'nın eline geçmesinin Akdeniz'deki stratejik duruma çok büyük bir değişikliğe yol açmayacağını tespit etti.⁷¹⁶ Diğerisi ise deniz istihbarat direktörü Battenberg Prensi Louis'in Şubat 1903'de hazırladığı memorandumdu. O da Fransa'nın desteği olmadan Rusya'nın İstanbul'u ele geçirip boğazları zorlayabileceğine inanmıyordu. Rus Karadeniz filosunun Akdenizde ciddi görevler yapabilmesi için İngiliz filosunun yenilmesi gerekecekti.

Hankey Asquith'ten izin alarak bu belgeleri Lansdowne ve Law'a Churchill ve Balfour'u da içeren hükümet üyelerine de gönderdi. Balfour Hankey'e hükümetin ve savaş konseyinin aynı şekilde düşünüyor olmalarının içini rahatlattığını ifade etti.⁷¹⁷ Birkaç durumsal faktörler İngiltere'nin kabulüne neden olmuştur. Ancak "itilaf devletleri arasında yeterince güven yok derken önemli bir konuya parmak basıyorlardı. Boğazlar kampanyasının başlangıcı Rusya'nın 4 Mart tarihli resmi talebine neden oldu. Kampanyanın ciddi ve başarılı olacağı anlaşılınca Grey Rusya'dan çok kaba bir karşılık gördü.

İngiltere ve Fransa'dan hiç kimse Rusya'nın kendilerinden ayrı bir barış anlaşması imzalayacağını düşünemezdi. Ancak 2 Mart'ta Bertie Almanya'nın bu meyanda çok ciddi

⁷¹⁵ Ben-Cion, PINCHUK, Russia and the Mediterranean, 1797-1807, Slavic Review, Vol. 30, No. 1., Moskova, 1971, s. 142-143.

⁷¹⁶ William A., RENZI, age., s. 1-11.

⁷¹⁷ James T. SHOTWELL, Turkey at The Straits, New York, 1940, s.102.

efor sarffettiği ve Rusya'nın İstanbul ve boğazlar konusunda tatmin edilmemesi durumunda böyle bir şeyin almanlar tarafından başarılamayacağı, ancak Rus tarafında sınırlı tavırların olduğu dikkatini çekmiştir.⁷¹⁸

Grey, savaşın ilk yıllarında Rusya ile ittifakın Fransa'ya yenilmesi önünde engel olduğunu belirtti. Boğazlar konusunda Churchill de Rusya'yı en buhranlı ve tehlike içinde olduğu zaman cesaretlendirmeye duyulan büyük ihtiyacı ifade etmiştir.

Balfour sonradan Bertie'ye Mart 1915'de Lansdowne ve Law'un "anlaşmanın reddinin Rusya'nın İngiltere'ye bakış açısında değişikliğe ve ittifakın sonuna yol açabileceğini ifade etmiştir. Grey ayrıca Sazanov'un tarafsız Yunanistan ve İtalya'nın ittifaka katılmaları konusundaki isteksizliğinden endişeleniyordu. Yunanistan'ın katılması ile İstanbul'dan pay isteyebileceği ve daha önce de Rusya ve Sırbistan arasında sorun olan Adriyatikin doğu kıyılarından da toprak isteyebileceğini düşünüyordu. Fakat İngilizler bu devletlerin savaşa girmelerini istiyorlardı. Yunanistan donanması Çanakkale saldırısında azımsanmayacak katkıda bulunabilirdi. Ayrıca İtalya'nın girişı Romanya ve diğer Balkan ülkelerini de savaşa katabilirdi.

Bu yüzden İngiltere ve Fransa Rusya'ya negatif cevap vermek istemiyordu. Aslında hem İngiliz hem de Fransız hükümeti Rusya'ya başlangıçta evet demek istemişlerdi. Her iki ülkede verecekleri sözlerde ölçüyü kaçırabilirler diye düşündüler. Ayrıca Fransa İngiltere'nin Rusya'ya zaten istediği güvenceleri verdiğini düşünüyordu.

Grey'in düşüncelerini şekillendiren en önemli şey Kitchener'e göre Almanların Drang nach Osten politikasını engellemektir. Almanların bu savaştan sonra büyük bilim ve sanayi yapıları ile tekrar gelecekte daha güçlü bir savaş makineleri olabilirdi. Grey bu yüzden boğazların Rusya'ya verilmesiyle Drang nach Osten politikasına set çekebileceğini ve Almanların Osmanlı Devleti'ni bir uydu haline getirerek İngilizlerin bölgedeki çıkarlarını tehlikeye atmasını engelleyebilirdi. Anlaşma İngiltere ve Fransa tarafından hoş karşılanmadı. İçeriği ile ilgili dedikodular başlangıçtan beri dolaşıyordu. Buna rağmen 1916 Aralık ayında imzalandı. Rus hükümeti Duma'dan önce bunu ilan etti.

⁷¹⁸ Francis, BERTIE, The Diary of Lord Bertie of Thame, 1914-1918, Cilt-2, New York, 1964, s.124.

Fransa Rusya'nın boğazlar ve İstanbul üzerindeki haklarını halka kabul ettirebilmek için basın kampanyası başlattı. Grey ise halk anlamaz ve tepki olur diye istemedi. Anlaşma karşıtı olan Berlin Ağustos 1915'te Grey'e "Fransa başkanının ve kabinenin Rusya'ya beklentisinin ötesinde sözler verdiğini ve bu sözlerin prematüre olduğunu söyledi.

Rusya'nın dışişleri bakanı müttefiklerinin durumunu biliyordu. Ve İngilizlerden periyodik olarak anlaşmanın geçerliliğini vurgulamalarını istiyordu. Bolşevik Devrimi olduğunda Bolşevikler anlaşmayı tanımadıklarını söyleyince itilaf devletlerinin liderleri rahatladılar.⁷¹⁹

⁷¹⁹ George Macaulay, TREVELYAN, Grey of Fallodon, Boston, 1937, s. 321.

12. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ :

14 Haziran 1807'de Napolyon, Rusya ile tutuştuğu Friedland muharebesini kazandı. Bu zaferi kazanmasında Rus ordusunun önemli bir bölümünün Eflak ve Buğdan'da bulunmasının payı olduğu söylenir. Buna rağmen, Fransa'nın Rusya ile yaptığı Tilsit Barış Antlaşması'nda (7 Temmuz 1807), Osmanlı Devleti'nin pek lehinde saymadığı hükümler vardı. Fransa, Osmanlı Devleti'yle birlikte davranmaktan vagececeği gibi, onu Rusya ile barışa zorlayacaktı. Buna karşılık Rusya da Fransa ile İngiltere'nin arasını bulacaktı. Eğer Rus-Osmanlı görüşmeleri sonuca ulaşmazsa Napolyon Osmanlı'ya karşı savaşa katılacağı gibi, ülkesini Rusya ile paylaşacaktı. Rusya ise Napolyon'un fetihlerini tanıyor. Eflak ve Buğdan'ı iade etmeyi, Sırp'lar'a yardım etmemeyi, Yunan adaları ve Cattaro'nun Fransız olmasını kabul ediyordu. Napolyon Türk dostluğundan vazgeçmesini III. Selim'in haline karşı tepki olarak açıklıyordu. Karal'a bakılırsa, bu açıklama içten değildi, zira Napolyon için Osmanlı Devleti daima bir koz ve alet durumunda olmuştu. Her halükarda Osmanlı Hükümeti, Rusya'nın kesin bir yenilgisi sayesinde Rus baskısından kurtulmak, hatta Kırım'ı geri almak hülyaları içindeyken, Napolyon, ona hiç danışmadan Rus-Osmanlı ilişkileri sorununu çözüvermiş bulunuyordu. Çaresiz Fransız arabuluculuğu ile Ruslarla görüşmeler yapıp mütareke imzalandı. Buna göre Ruslar Eflak ve Buğdan'ı (Memleketeyn) bir ay içinde boşaltacaklar; fakat Osmanlılar da ancak İsmail, İbrail ve Kalas'ta asker bulundurabilecekler, Rus donanmasının da Boğazlar'dan Karadeniz'e geçmesine müsaade edeceklerdi.⁷²⁰

Ne var ki çar (I. Aleksandr) mütarekeyi onaylamadı. Osmanlı ile barış görüşmelerine yanaşmadı ancak Eflak'ı boşalttı. Güya Napolyon Tilsit'te kendisine Memleketeyn'i işgal altında tutabileceğini söylemiş. Rusya, İngiltere ile Fransa arasında arabuluculuk yapma girişiminde, birincisinin kesin reddi ile karşılaşınca Fransa'ya daha çok yanaştı: Rus ve Fransız hariciyeleri Osmanlı Devleti'ni bölme tasarıları üzerinde çalışmaya başladılar. Bir tasarıya göre Memleketeyn ve Bulgaristan Rusya'ya, Arnavutluk, Mora ve Girit Fransa'ya, Bosna Avusturya'ya verilecek, Sırbistan bir Avusturya prensi yönetiminde bağımsız olacaktı. Karmaşık ve daha kapsamlı bir tasarıya göre de Rusya yukarıdakilere ek olarak Trakya ve İstanbul'u; Fransa Ege adaları, Suriye ve Mısır'ı;

⁷²⁰ Sina, AKŞİN, Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.98.

Avusturya ise Makedonya'nın bir bölümüyle Selanik'i elde edecekti. Fakat dendiğine göre, İstanbul ve Boğazlar'ın Ruslar'a kalması Fransızlar'ı çok rahatsız etmişti. Nitekim Napolyon Çar Aleksandr ile Erfurt'ta yaptığı görüşmede (12 Ekim 1808), Osmanlı ülkesini paylaşma tasarısını görüşmeğe yanaşmadı. Rivayete göre, İstanbul'un tek başına bir imparatorluğa gideceğini, Marsilya'nın bir kapısının da boğazlar olduğunu söylemişti. Fakat Rusya'nın Finlandiya ve Memleketeyn'i, Fransa'nın İtalya ve İspanya'yı alması barışın esası kabul edildi.

Bu durumda Osmanlı Hükümeti çaresiz İngiltere'ye döndü. İngilizler bu sıralar Çanakkale Boğazı'nı ve İzmir'i abluka altında tutmaktaydılar. Kala-i Sultan-i, yani Çanakkale'de yapılan iki anlaşmayla iki devlet arasında barış ve ittifak yapıldı(5 Ocak 1809). Barış antlaşmasıyla savaştan önceki duruma dönülecekti. Barış zamanında hiçbir savaş gemisinin boğazlara girmemesi esası kabul ettiriliyordu. Gizli ittifak antlaşmasına göre İngiliz Donanması Osmanlı kıyılarını Akdenizde her türlü taarruzdan koruyacaktı ve İngiltere Rusya ile Osmanlı'dan önce barış yaparsa, Osmanlı bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruyacak hükümler koydurmayı üstleniyordu.

Yaş kentinde Ruslarla yapılan barış görüşmeleri onların Memleketeyn'i almak için ısrarları yüzünden sonuçsuz kalınca, 1806'dan beri süregelen savaş devam etti. Bazı muharebelerde Ruslar yenilmekle beraber savaş Tuna'nın güneyinde devam etmekteydi. Ruslar, İsmail, İbrail, Poti'yi ele geçirdiler. Rus desteği sayesinde Sırp ihtilali bir insan kalabalığı halindeydi. Savaştan anlayan yoktu ve ayanlar ise işe yarar askerlerini göndermeyip esnaf ve çiftçileri bozuk silahla cepheye yolluyorlardı. Derken, iki yılı aşkın bir süredir sadrazam olan Kör Yusuf Ziyaeddin Paşa, anlaşılan çok yaşlı olduğu düşünülerek azledildi ve gözüpek diye tanınan Başımrahor Laz Ahmet Paşa sadrazam oldu. Gerçekten padişah bütün orduyu toparlayarak Tuna'yı geçti. Çarlık kuvvetlerinin başına ünlü Mareşal Kutuzov geçmiş bulunuyordu. O, Osmanlı ordusunun ikmal hatlarını keserek arkadan çevirdi. Çaresiz kalan padişah barış istemek zorunda kaldı, mütareke yapıldı. Barış konferansı Bükreş'te toplandı. Fakat Erfurt'tan bu yana Rus-Fransız ilişkileri gittikçe soğumuştı. Sonuç olarak da Napolyon, daha sonra Hitler'in de başını yiyecek olan bir Rus seferi düşünmeğe başlamıştı. Bunun hazırlığı içindeyken, yılların Osmanlı-Rus savaşının sona ermeğe yüz tutması onun için aksilikti. İstanbul'a niyetini açıklayan ve savaşın

devamını isteyen haberler gönderdiyse de Osmanlı ricali savaştan bıktığı gibi, Napolyon'a da güvenmiyorlardı. Esasen Kala-i Sultani antlaşmalarıyla Osmanlı Hükümeti safını seçmişti. Ruslar da yaklaşan fırtınanın pekala farkında oldukları için barış taleplerini hayli hafiflettiler. Bükreş Antlaşması'yla Memleketeyn'in tümünü istemekten vazgeçtiler, sadece Besarabya'yı aldılar. Sınır Prut ve bu nehir Tuna'ya kavuştuktan sonra, Tuna oldu. Askeri ve siyasi mahkumlar affedilecek, Sırp milletinin kendi kendini yönetmesi, maktu vergi vermesi gibi arzuları Osmanlı Hükümeti ile görüşülerek tanzim edilecekti.⁷²¹

Birinci Dünya Savaşı'nın ani sebebini 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi teşkil eder. Bu olay karşısında Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesi ve Rusya'nın Sırbistan'ın ve Almanya'nın da Avusturya'nın arkasında yer alması, Avrupayı bir hafta içinde dünya çapında bir savaşa sürüklemiştir. Olayların bu kadar hızlı akımında ise, 1908 Bosna-Hersek buhranından beri gittikçe gerginleşen Sırbistan-Avusturya münasebetleri başlıca rolü oynamıştır.

Balkan savaşları ve bu savaşların sonunda Sırbistan'ın genişleyip kuvvetlenmesi, Avusturya için korkutucu olmuş ve Avusturya'nın Sırbistan'a karşı durumunun daha fazla sertleşmesine sebep olmuştur. Fakat Balkan savaşlarında Osmanlı Devletinin yenilgisi ve imparatorluğun milletlerarası plandaki zayıflığı Rusya'nın da boğazlar üzerinde iştahını kamçulamıştır. Bu ise, Sırbistan ile Rusya'yı Balkanlardaki faaliyetleri karşısında Avusturya-Macaristan ile Almanya'yı bu devletin karşısına dikilmeye sevketmiştir. Bu gelişmelerin başlangıcını, Osmanlı Devleti'nin Birinci Balkan Savaşı'nın sonundan itibaren askeri reform hareketleri ve bunun doğurduğu milletlerarası çatışmalar teşkil eder.

Birinci Balkan Savaşında Osmanlı kuvvetlerinin balkanlar karşısında çok kısa bir sürede ağır yenilgilere uğraması, Osmanlı Devletine, askeri teşkilatının düzenlenmesi ve kuvvetlendirilmesi zorunluluğunu açık bir şekilde gösterdi. Bunun için donanmasının ıslahını İngiliz Amiral Limpus'a verdi. Jandarmanın düzenlenmesi ise İtalyan subaylarına verildi. Öte yandan, Almanya'ya da başvurup kara ordusunun düzeltilmesi için Almanya'dan askeri uzmanlar istedi. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, Almanya

⁷²¹ Sina, AKŞİN, age., s.100.

büyükelçisi Wangenheim ile 24 Nisan 1913 günü bu meseleyi konuşurken şöyle demişti: “Türkiye, ancak Almanya ve İngiltere’ye dayandığı takdirde yeniden canlanabilir. Bu iki devletin şimdiye kadar birbiriyle çatışır durumda olması bizim için başlıca talihsizlik sebebi olmuştur. Fakat Türkiye’nin bir Alman-İngiliz uzlaşmasını sağlayacak bir zemin olmasına da çalışmalıyım.”⁷²² Bu suretle Osmanlı Devleti bir yandan ordusunu ıslah ederken, bir yandan da dış politikasını bu iki devlete dayamak amacını güdüyordu. Fakat Alman büyükelçisi, Osmanlı Devletinin bu teklifini, memleketinin Osmanlı İmparatorluğundaki menfaatleri açısından ele almış ve Berlin’e gönderdiği, raporunda şunları yazmıştır: “Orduyu kontrol eden kuvvet Türkiye’de en büyük kudret olacaktır. Hiçbir Alman düşmanı hükümet, ordu tarafımızdan kontrol edildikçe, iktidar mevkiinde kalamayacaktır.”⁷²³

Bununla beraber, Almanya ile bu konuda yürütülen görüşmeler, 1913 yılının sonuna kadar devam etti. Alman Hükümeti özellikle İngiltere’den çekindiği için, teklifi hemen kabul etmemişti. Fakat gerek İngiltere’ye, gerek Rus çarına danıştıktan sonra teklifi kabul etti ve General Liman von Sanders komutasında bir Alman askeri heyeti 1913 Kasımında İstanbul’a geldi. Liman von Sanders, rütbesi dolayısıyla, İstanbul’daki Birinci Kolordu Komutanlığı’na tayin edildi. Yani bir Alman generaline Türk ordusunda fiilen bir komutanlık verilmişti. Bu durum Rusya’yı telaşlandırdı ve bir Rus generalinin de Türk ordusuna tayin edilmesini istedi. Fransa da Rusya’yı destekledi. İstanbul’da hava bir süre gerginleşti. Rus Dışişleri bakanı Sazanov, Almanya’nın bu hareketinin Rusya’ya karşı “hasmane” teşkil ettiğini söylüyor⁷²⁴ ve Fransa da, Rusya’ya, Osmanlı Devletini bu teşebbüsten vazgeçirmek için İstanbul’a bir savaş gemisi göndermesini tavsiye ediyordu.⁷²⁵

Lakin İngiltere’nin, Rusya’nın bu derece ileri gitmesini istemesi ve Almanya’nın da itidalle hareketi sayesinde mesele 1914 Ocak ayında çözümlendi. Liman von Sanders, kolordu komutanlığından alınarak ordu müfettişliğine getirildi ki, bu komuta yetkisinin fiilen elinden alınması demektir. Rusya, bu formülü tatminkar buldu ve mesele de böylece kapandı. Fakat bu olay Almanya üzerinde iz bırakmadan geçmedi. İmparator II. Wilhelm,

⁷²² FAY, *The Origins of the World War*, Cilt.I, Londra, s.504.

⁷²³ Yusuf Hikmet, *BAYUR, Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt.II, Kısım III, Türk Tarih Kurumu Yayını, VIII.Seri, No:14/a, Ankara, 1951, s.281.

⁷²⁴ FAY, *age.*, s.500.

⁷²⁵ FAY, *age.*, s.522.

“Rusya-Prusya münasebetleri artık ebediyen ölmüştür. Artık birbirimizin düşmanı olduk.” diyordu.

Almanya'nın İstanbul'da kazandığı bu nüfuz Rusya üzerinde korkutucu bir tesir yaptı. Şimdi Rusya'nın İstanbul üzerindeki bütün tasarıları önemli bir engelle karşılaşmış oluyordu. Bu engeli bertaraf etmek için Rusya iki yola gitti. Birincisi, bir buhranın doğuracağı ilk fırsatta boğazları ele geçirmeye karar verdi ve bunun hazırlıklarına başladı.⁷²⁶ İkincisi, Rusya, 1914 Mart'ından itibaren, Sırbistan, Yunanistan ve Romanya arasında yeni bir Balkan Ligi kurmak ve üçlü ittifakın bir üyesi olan Romanya'yı bu kombinezona çekmek için çaba harcamaya başladı. Romanya, Transilvanya'yı ele geçiremediği için Avusturya'ya sempati beslememekle beraber, üçlü ittifakın ayrılmayı da göze alamadı.

Rusya'nın kurmak istediği Balkan Ligi, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'ne yönelecekti. Bunun için, Rusya'nın bu faaliyeti Avusturya'nın gözünden kaçmadı ve o da Bulgaristan ile Osmanlı Devleti'ni ittifak ettirerek Balkanlarda Sırbistan ve Rusya'ya karşı bir blok kurmak istedi. Fakat Saraybosna suikastı olduğu zaman Avusturya'nın çabaları hala devam etmekteydi.⁷²⁷ Avusturya ile Rusya Balkanlarda bu şekilde yeni bir mücadele safhasına girdikleri sıradadır ki, Saraybosna olayı patlak verdi.

Veliahd Francois Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 günü Saraybosna'da Princip adlı bir Sırp tarafından öldürülmesi, Avusturya'nın 1908'de Bosna-Hersek'in ilhak etmesinin Sırbistan'da ve Bosna-Hersek Sırpılları arasında uyandırdığı tepkinin bir sonucu idi ve Avusturya imparatoru artık çok ihtiyarladığı için, Francois Ferdinand'ın hükümdarlığa geçmesi bahis konu idi.⁷²⁸ Suikast olayı karşısında Avusturya'nın tepkisi gayet sert oldu. Bu sefer Sırbistan'a ağır bir ders vermeye karar verdi ve bir savaşı da göze aldı. Yalnız, işe Rusya'nın da karışacağı bildiğinden Almanya'nın durumunu öğrenmek istedi. Almanya ise, buhran genişlese bile, Avusturya'nın yer alacağını kesin olarak bildirdi. Almanya, Avusturya'yı desteklemeye karar verirken, uzakdoğuda ağır bir yenilgiye uğrayan

⁷²⁶ FAY, age., s.524-541.

⁷²⁷ FAY, age., s.475-498.

⁷²⁸ FAY, age., s.43-166.

Rusya'nın durumunu henüz düzeltemediğini ve bir savaşı kolaylıkla göze alamayacağını hesaplamıştı.⁷²⁹

Almanya'nın desteğini sağlayan Avusturya, 23 Temmuz 1914'de Sırbistan'a 48 saat süreli sert bir ultimatom verdi.⁷³⁰ Ultimatomda özellikle suikast olayının kovuşturulması bakımından birçok şeyler isteniyordu ve bunlar arasında, Avusturya aleyhtarı olan subay ve memurların Sırbistan ordu ve idaresinden azledilmesi, kovuşturmasının Avusturya ile birlikte yürütülmesi, alınan tedbirlerden Avusturya'ya derhal bilgi verilmesi gibi hususlar bulunuyordu. Sırbistan 25 Temmuzda verdiği cevapta, bu isteklerin bir kısmını kabul etmemiş ve kabul etmiş göründüklerini de, kaçamaklı bir kabule bağlanmıştı. Bunun üzerine Avusturya aynı gün Sırbistan ile diplomatik münasebetlerini kesti ve 26 Temmuz'da Sırbistan'ın seferberlik ilan etmesi üzerine, bu devlete hazırlanma fırsatını vermemek için, 28 Temmuzda Belgrad'ı bombardıman ederek savaşa başladı. Sırbistan'a savaş ilan etmekle Avusturya, diplomatik bir çözüm yolu ile kendisinin durdurulamayacağını ve Sırbistan'ı "cezalandırmaya" kararlı olduğunu Avrupaya göstermek istemişti ki, bu Rusya'yı da kesin bir durum almaya itmek demekti.

Gerçekten, İngiltere, diplomatik yolla buhranı yoketmek için, Avusturya'nın Sırbistan'a ultimatoma vermesi üzerine, Almanya nezdinde teşebbüste bulundu ve bir milletlerarası konferans toplamak istedi. Almanya bu teklife yan çizdiği gibi, İngiltere'nin sorusuna karşılık, Belçika'yı işgal etmeyeceğine dair teminat vermekten de kaçındı. Bu, İngiltere'nin üzerinde olumsuz bir etki yaptı. Zaten Rusya kendisini sıkıştırmaktaydı.

İngiltere'nin diplomatik teşebbüsü sonuçsuz kalınca, Rus çarı, askerlerin baskısı ile, 31 Temmuz'da seferberlik ilan etti. Rusya'nın seferberliği Alman genelkurmayının hesaplarına ters düşüyordu. Genelkurmayın, Rusya'ya karşı elinde tuttuğu koz, Almanya'nın, Rusya'ya oranla daha çabuk seferberlik haline geçebilmesindeydi.⁷³¹ Halbuki Rusya kendisinden önce davranmıştı. Bu sebeple, Almanya Rusya'ya 31

⁷²⁹ FAY, age., s.204.

⁷³⁰ FAY, age., s.269-273.

⁷³¹ Walter, GOERLITZ, History of the German General Staff, 1657-1945, New York, Praeger, 1954, New York, s.153.

Temmuz'da bir ultimatom verip seferberliğini durdurmasını istedi. 12 saat süreli ultimatomu Rusya cevap vermeyince, Almanya 1 Ağustos'ta Rusya'ya savaş ilan etti.

Rusya'nın seferberliği üzerine Fransa da seferberliğe geçmişti. Almanya 31 Temmuzda Fransa'ya bir ultimatom verip, seferberliğin durdurulmasını istedi. Fransa cevabını geciktirdiği gibi, Almanya'ya kaçamaklı bir cevap verince, Almanya, 3 Ağustosta Fransa'ya da savaş ilan etti.

Şimdi Almanya, Bismarck'ın korktuğu gibi iki cepheli savaş karşısında kalıyordu. Fransa'ya karşı kısa sürede zafer kazanıp Rusya'ya dönmek istediğinden, Belçika'dan geçmesi gerekiyordu. Bu sebeple, 2 Ağustos'ta Belçika'ya başvurup bu memleketten geçit istedi. Belçika İngiltere'ye danıştıktan sonra, bu isteği reddedince, Almanya, 4 Ağustos'ta Belçika'ya savaş ilan etti.

Almanya'nın Belçika'ya saldırması İngiltere'yi harekete geçirdi. Almanya'nın Belçika'ya girmesi İngiltere için bir tehditti. İngiltere böyle bir tehlikeyi önlemek için 1839'da Belçika'nın tarafsızlığını milletlerarası teminat altına aldırılmıştı. Almanya şimdi bunu çiğniyor ve İngiltere'yi tehdit ediyordu. Bunun için, Almanya'nın Belçika'ya savaş ilan ettiğini öğrenince, 4 Ağustos 1914 günü o da Almanya'ya savaş ilan etti. 6 Ağustosta da Avusturya Rusya'ya savaş ilan etti.

Osmanlı Devleti Balkan savaşlarındaki yenilginin etkisi ile ordu ve donanmasını ıslah etme işlerine girişirken, bir yandan da iki bloka ayrılmış Avrupa'da kendisini yalnızlıktan kurtarmak için birtakım ittifak teşebbüslerinde bulunmuştu.

Osmanlı Devleti ilk ittifak teşebbüsünü, geleneksel dostu saydığı İngiltere nezdinde yapmıştı. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması, Osmanlı devlet adamlarında üçlü ittifaka karşı bir antipati uyandırmıştı. Tabii, ayrıca Avusturya'nın Balkan politikası ve Bosna-Hersek'i ilhak etmiş olması da bu antipatide rol oynuyordu. Bu şartlar içinde Maliye Nazırı Cavit Bey, 1911 Ekim'inde İngiltere Bahriye Bakanı Winston Churchill'e bir mektup yazarak, Osmanlı Devletiyle İngiltere arasında bir ittifak yapılmasını teklif etmişse de,

Churchill, dışişleri bakanı Grey'e danıştıktan sonra verdiği cevapta, "Şimdilik yeni siyasi bağlar altına giremeyiz" diyerek,⁷³² ittifak teklifini reddetmiştir.

İkinci ittifak teşebbüsü Bulgaristan'la oldu. İttifak teklifi Bulgaristan'dan geldi. İstanbul'da 1913 yazında Türk-Bulgar barış görüşmeleri yapılırken, Bulgarlar Osmanlı Devletiyle bir ittifak yapmak istediler. Zira Bulgaristan Makedonya üzerindeki geniş ihtiraslarını gerçekleştiremediği gibi, birinci Balkan savaşında kazandığı toprakların bir kısmını da ikinci Balkan savaşının sonunda elinden kaçırmıştı. Osmanlı Devleti de, Balkan savaşlarının sonunda kaybettiği Limni, Midilli, Sakız gibi adaları Yunanistan'ın elinde bırakmamak için Yunanlılarla bir mücadeleye kararlı olduğundan,⁷³³ bu teklifi kabul etti ve İstanbul'da görüşmeler yapıldı ve bir ittifak tasarısı hazırlandı. Fakat bu tasarı gerçekleşemedi ve sonraki görüşmeler de uzayarak bir sonuca varamadı. Çünkü, bir defa, Bulgarlar Makedonya'dan çok geniş topraklar istiyorlardı. Bulgaristan Osmanlı Devletine sırtını dayayıp topraklarını genişletmek istiyordu. Öte yandan, Bulgaristan, Türk-Bulgar ittifakına Almanya'yı da sokmak istemiş, fakat Almanya bu ittifaka katılmaya yanaşmamıştı. Böylece ikinci teşebbüs de sonuçsuz kaldı.

Osmanlı Devleti'nin üçüncü ittifak teşebbüsü Fransa nezdinde oldu. Bahriye Nazırı ve Türk-Fransız Dostluk Cemiyeti başkanı Cemal Paşa, 1914 Temmuzunda Fransız Donanmasının manevralarına davet edilmişti. Cemal Paşa Fransız Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile temasa geçerek, Fransa ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifakı gerçekleştirmek istedi. Cemal Paşa'ya göre, Saray-Bosna olayı bir genel savaşa varacaktı ve itilaf devletlerinin merkezi devletleri çember içine almak için bir boşluk kalmıştı, o da Osmanlı Devleti'ydı. Eğer İtilaf devletleri Osmanlı Devletini de kendi ittifaklarına alırlarsa, o zaman merkezi devletler tamamen sarılmış olurdu.⁷³⁴ Fransız hükümeti Cemal Paşa'nın teklifine verdiği cevapta, Rusya razı olmadıkça bu ittifakın gerçekleşmeyeceği idi. Bu teklifin reddi idi.

Osmanlı Devleti'nin itilaf devletleri blokuna katılmak için yaptığı bu ikinci teşebbüsün de gerçekleşmemiş olması, Osmanlı Devleti'ni ister istemez Almanya'nın

⁷³² M.Cemil, BİLSEL, Lozan, Cilt.I., İstanbul, 1933, s.139.

⁷³³ Cemal Paşa, Hatıralar, İstanbul, Selek Yayınları, 1959, s.67.

⁷³⁴ Cemal Paşa, age., s.118-119.

kucağına atmıştır. Kabinede Alman ittifakına taraftar olanların başında Sadrazam Sait Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dahiliye nazırı Talat Bey ve Meclis Reisi Halil Bey geliyordu. Bununla beraber, üçlü ittifak blokuna katılma teklifi ilk önce Avusturya'dan gelmiş, bu teklif üzerine Osmanlı Devleti 22 Temmuz'da ittifak için Almanya'ya başvurmuş ve II. Wilhelm'in isteği üzerine Almanya Osmanlı Devleti'yle ittifak görüşmelerine başlamıştır.

İttifak görüşmeleri 27 Temmuz'da İstanbul'da başlamış ve 2 Ağustos 1914'de de Türk-Alman ittifakı imzalanmıştır. İtilaf Devletleri taraftarı olarak bilinen Maliye Nazırı Cavit Bey ile Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve kabinenin diğer birçok üyeleri, bu gizli görüşmelerden haberdar edilmemişlerdi, ancak ittifak imzalandıktan sonra kendilerine haber verilmiştir.

Bu ittifaka göre;⁷³⁵

(1) İki devlet, Avusturya ile Sırbistan arasında çıkan bir anlaşmazlıkta tam bir tarafsızlık göstereceklerdir.

(2) Rusya'nın aldığı askeri tedbirler sonunda, Avusturya ile Rusya savaşa tutuşur ve Almanya da Avusturya'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa katılacaktır.

(3) Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa, Almanya Osmanlı Devletini silahla savunacaktır.

(4) İttifak 1918 yılı sonuna kadar devam edecek ve taraflardan biri feshetmezse, beş yıl için yeniden yürürlükte olacaktır.

4 Ağustos 1914 günü dünya savaşı patlak verdiği zaman Osmanlı Devleti bu şekilde zarlarını kesin olarak atmak zorunda kalmıştı. Fakat savaşın patlamasıyla birlikte, Türk-Alman ittifakının varlığını bilmeyen İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlamak için çaba harcadılar. Çünkü, Osmanlı Devleti tarafsız olursa, müttefikler Rusya'ya yardım edebilmek için boğazlardan serbestçe geçebileceklerdi. Gerçekten, Osmanlı Devleti de ittifak imzalamakla beraber, hemen savaşa girmeye taraftar değildi ve bunun için de savaşın patlaması karşısında tarafsızlığını ilan etmişti. Osmanlı

⁷³⁵ J.C., HUREWITZ, Diplomacy in the Near and Middle East, Cilt-II, D.Von Nostrand Co., Princeton, 1956, s.1-2

Devletinin tarafsızlığına özellikle Rusya önem veriyordu. Bu sebeple müttefikler Osmanlı Devletinin savaş boyunca tarafsız kalması için bu devlet nezdinde bazı teşebbüslerde bulundular. Fakat Osmanlı Devletinin tarafsızlığa karşı ileri sürdüğü isteklerin en hafifi sayılabilecek olan, kapitülasyonların kaldırılması konusunda bile kesin bir taahhüde girişmek istemediler. Ege adalarının tekrar tekrar Osmanlı Devletine verilmesi, Mısır meselesinin çözümlenmesi gibi toprak isteklerine ise hiç yanaşmadılar. Bu istekler karşısında dikbaşlılık özellikle İngiltere'den gelmiştir.⁷³⁶ Bir yazarın dediği gibi, İngiltere, Türkleri bile bile kızdırmak ve onları Kayzer'in kollarına itmek isteseydi, bundan daha başka türlü hareket edemezdi.

Osmanlı Devleti savaş karşısında tarafsızlığını ilan etmekle beraber, ağustosun ilk haftasından itibaren olaylar ve Almanya'nın çabaları Osmanlı Devleti'ni savaşa katılmaya sürüklemiştir. Bu olayların ilkinin, iki Alman savaş gemisinin boğazlara sığınması teşkil eder. Akdenizde İngiliz Donanmasının takibine uğrayan Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisi 10 Ağustosta Çanakkale'ye sığındı. Osmanlı Devletinin tarafsız devlet olarak bu gemileri enterne etmesi, yani bu gemilerin silahlarını sökmesi ve personelini de gözaltına alması gerekirdi. Lakin Almanya buna şiddetle itiraz etti. Bunun üzerine, güya Osmanlı Devleti bu gemileri daha önce Almanya'dan satın almış oldu ve gemilere Türk bayrağı çekilerek, tayfalara da fes giydirildi ve Goeben'e Yavuz ve Breslau'a da Midilli adları verilerek Osmanlı Donanmasına katıldı. Bu tevil, itilaf devletlerinin gözünden kaçmadıysa da, Osmanlı Devleti'ni tarafsızlıktan ayırmak istemediklerinden seslerini çıkarmadılar. Bu olaydan sonra Osmanlı Donanması, bu iki geminin komutanı olan Amiral Souchon'un komutası altına verildi ki, bu durum Osmanlı Devleti'ni savaşa katılmasında büyük rol oynayacaktır.

Öte yandan, Almanya da Osmanlı Devletini savaşa girmeye zorlamaya başladı. Bunu özellikle Avusturya istiyordu. Çünkü Osmanlı Devleti savaşa girerse, Kafkas cephesinde bir kısım Rus kuvvetlerini üzerine çekeceğinden, Avusturya ve Almanya'nın yükü hafifleyecekti. Osmanlı Devleti bu baskılara karşı koymaya çalıştı. Bir defa, seferberlik henüz tamamlanmamıştı. İkincisi, Bulgaristan savaşa katılmadıkça ve Romanya'nın tarafsızlığı sağlanmadıkça, savaşa katılmaya niyetli değildi. Özellikle bu son

⁷³⁶ GOTTLIEB, *Studies in Secret Diplomacy During the First World War*, Londra, s.43.

sebepten ötürü, Osmanlı Devleti Bulgaristan'ı da savaşa sokmak için bu devlet nezdinde teşebbüste bulundu. Lakin Bulgaristan Romanya'dan çekiniyordu ve onun tarafsız kalmasını istiyordu. Osmanlı Devleti Romanya'nın tarafsızlığını sağlamak için de çaba harcadıysa da, bu devlet tarafsızlık konusunda bir taahhütte bulunmaya yanaşmadı.⁷³⁷

Bu sırada Eylül ayı gelmişti. Marne muharebeleri, Almanya'nın Fransa'yı altı haftada yere serme planını suya düşürmüştü. Onun için Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni de savaşa sokmak için baskıları arttı. Almanya şimdi Rusya ile esaslı bir mücadeleye girdiğine göre ve Avusturya da Rusya karşısında pek bir şey yapamadığına göre, Osmanlı Devleti seferberliğini de tamamladığı için, elinde savaşa katılmamak hususunda bir sebep de kalmamıştı. Fakat yeni bir bahane bulmaktan da geri kalmadı. Devletin mali durumu iyi değildi ve borç paraya ihtiyacı vardı. Almanya bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne borç verdi. Lakin Osmanlı Devleti yine Almanya'yı oyalamak için uğraştı.

Almanya bu şekilde Osmanlı Devleti için baskıda bulunurken öte yandan İstanbul'daki Alman askeri yardım heyeti de Osmanlı Devletini savaşa sokmak için çabalıyordu. Başta Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere, kabinenin bazı üyeleri de devletin savaşa girmesini istiyorlardı. Bunun sonucu olarak, Enver Paşa'nın emri ile Amiral Souchon Osmanlı Donanmasını alarak 29-30 Ekim 1914 gecesi Karadeniz'e çıktı ve Odesa ve Sivastopol gibi Rus limanlarını topa tuttu.

29 Ekim 1914'te, Alman Amiral Wilhelm Souchon komutasındaki Goeben ve Breslau ile diğer Osmanlı savaş gemileri Rusya'nın Karadeniz kıyılarına sürpriz bir saldırı düzenledi. Çarlık hükümeti 4 gün sonra Osmanlı İmparatorluğuna savaş ilan etti ve kısa bir sonra diğer itilaf devletleri çarlık Rusya'sını izledi. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na katılımı ki Berlin tarafından 2 Ağustos 1914'te Osmanlı ve Almanya arasında imzalanan gizli anlaşmaya dayanarak uzun zamandır talep ediliyordu, kaçınılmaz bir gerçek haline geldi.

Türkiye'nin müdahalesi ile ilgili literatür artarken, bu konu üzerindeki tarihsel kayıtlar tartışmalı ve karışık kaldı. Güvenilir belgesel kanıt eksikliği ve çelişkili ifadeler

⁷³⁷ Yusuf Hikmet, BAYUR, Türk İnkılab Tarihi, Cilt III, Kısım I, s.110-121.

durumun dengeli bir bakış açısından değerlendirilmesini zorlaştırdı. Önemli bir kısmı Almanya'da olmak üzere çoğu tarihçi, Türkiye'nin müdahalesini Reich⁷³⁸ ile olan ittifakının bir sonucu olarak değerlendirirse de diğerleri Osmanlı İmparatorluğunun Alman entrikaları sonucu savaşa itildiğini vurguladılar. Konuyu daha sonra ele alan yazarlar, bazı Türk liderlerinin Almanlar ile işbirliği içinde olmasına rağmen, var olan Alman silahları⁷³⁹ tehdidine bağlı olarak The Porte'nin kararlarında bağımsız olmadığı ithamlarında bulundular. Hatta bazı tarihçiler Rusya'ya saldırının Türklerin bilgisi ve rızası⁷⁴⁰ olmadan yapıldığını iddia ettiler.

Alman Dışişleri arşivlerini ve diğer gereçlerin artık kullanılabilmesi sayesinde bu soruyu tekrar değerlendirilebilir hale geldi. Ortaya çıkan görüntü Osmanlı'nın Almanların diktalarına boyun eğdiği tezinin elle tutulmaz ve Osmanlı İmparatorluğunun bir Alman amiralinin oldu bitti⁷⁴¹ ile savaşın içine çektiği bir oyuncağı olmadığını gösterdi. Daha sonradan inkâr etmelerine rağmen çoğu Türk lider Souchon'un planlarından haberi vardı ve bu entrika sayesinde Rusya ile olan münasebetler tamamen koparılmıştı.

Savaşın ilk zamanlarında Almanya'nın siyasi ve askeri önde gelen isimleri Türkiye'nin savaşa katılmasına olan isteklerini ortaya koymuşlardı. Bununla birlikte, Babiâli'de artan tarafsızlık duyguları, Türkiye'nin açıkça belli olan askeri yetersizliği ve Bulgaristan ve Romanya ile etkili bir ittifak sağlanamamasından dolayı, Berlin Türkiye'nin savaşa katılımının ertelenmesini kabul etmek zorunda kaldı.

Ağustos ayı boyunca Türkiye'nin savaşa katılımı için yapılan askeri hazırlıklar hız kazandı. Eylül ayı ortalarında bazı Alman askeri personeli ve malzemesi İstanbul'a ulaştı ve Alman subayları ordu içerisinde önemli pozisyonlarda görevlendirildiler. Bununla birlikte Babialı erteleme politikasını sürdürdü. Enver Paşa Almanya ile olan ittifakın gereklerini yerine getirmek için savaşa girilmesini isterken, Sadrazam Halit Paşa ve kabine üyeleri içinde bulunulan duruma bağlı olarak böyle bir girişim için doğru zaman olmadığını düşünüyorlardı.⁷⁴²

⁷³⁸ Bernadotte E., SCHMITT, *The Coming of The War 1914*, Cilt-2, New York, 1960, s.431-440.

⁷³⁹ Harry N., HOWARD, *The Partition of Turkey*, Norman, Oklahoma, 1961, s. 110-115.

⁷⁴⁰ J.P. TAYLOR, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918*, Oxford, 1957, s.534.

⁷⁴¹ J.P. TAYLOR, age., s.560.

⁷⁴² J.P. TAYLOR, age., s.582.

Enver'in Souchon'u donanma ile Karadeniz'de bir tatbikat yapmak üzere görevlendirmesi ile mesele gündeme geldi. Sadrazam böyle bir eylemin ülkeyi savaşa götüreceğini söyleyerek duruma itiraz etti ve Enver kararından vazgeçmezse istifa etmekle tehdit etti. Kabine üyelerinin çoğunun sadrazamı desteklemesi üzerine İçişleri Bakanı ve İttihat ve Terakki Partisinin önemli üyelerinden Talat Paşa Enver Paşayı tekrar düşünmesi için ikna etti. Talat Paşa Türkiye'nin Bulgaristan'ın askeri desteğini sağladıktan sonra hiçbir bakanın donanmanın Karadeniz'e çıkmasına itiraz etmeyeceği garantisini verdikten sonra Enver Paşa Souchon'a verdiği emirleri geri almayı kabul etti.

Almanya'nın Karadeniz'de bir hareket düzenlenmesine yönelik artan istekleri üzerine, Souchon, Enver Paşa ve sadrazam ile baş başa görüşmeye karar verdi. Türklere İstanbul'a "komedyeni" oynamak için gelmediğini söyledikten sonra amiral donanmanın eğitim amaçlı olarak Karadeniz'e çıkmasını talep etti ve emir almadan da bunu yapabileceğini ima etti. Bu ifade hemen bir kabine krizine neden oldu. Kısa bir müzakereden sonra, bakanlar kurulu bir önceki kararını yineledi, ama en azından iki torpidobotun Karadeniz'e çıkmasına izin verdi.

20 Eylül'de Alman büyükelçiliğinin önemli bir elemanı ve Enver'in yakın arkadaşların Yarbay Hans Humann Enver'den görüşme talebinde bulundu. Enver'e, Souchon'un kendisine, Osmanlı Donanmasında görevlendirilmesinin sadece İngilizleri kandırmak için olduğunu, Babıali'de alman kararlara bağımlı hissetmediğini söylediğini ilettili. Bir Alman amirali olarak sadece Kaiser'e karşı sorumluydu, bununla birlikte Babıali'nin talepleri doğrultusunda da hareket etmeye çalışacaktı. Türklerin Almanya ile olan ittifakın gereklerini yerine getirememesi ve hatta itilaf devletleri gemilerinin boğazlardan geçişine izin vermesi sebepleriyle, Alman denizcilerin pasif rollerini daha fazla kabul etmeleri beklenemezdi.⁷⁴³

Bu arada Souchon Breslau'yu Karadeniz'e gönderdi. Alman Büyükelçisi, Hans von Wangenheim, birkaç saat sonra sadrazama, Goeben ve Breslau'nun boğazlara Alman Osmanlı ittifakına hizmet etmek için geldiğini açıkladı. İki gemi her ne kadar Türk bayrağı

⁷⁴³ Ernst JACKH, The Rising Crescent, New York, 1944, s.130.

taşıyor iseler de Alman niteliğinden feragat etmemişlerdi. Breslau Karadeniz'e çıkmıştı çünkü Alman gemileri hayali düşmanlardan korkmazlardı. Ruslar herhangi bir düşmanlık belirtisi göstermezken Türk donanmasının onlardan korkması utanılacak bir şeydi.⁷⁴⁴

Sait Halim Paşa büyükelçinin anlattıklarından ikna olmadı ve Souchon'un Ruslarla bir çatışma ortamı yarattığına dair kuşkusunu tekrarladı. Wangenheim bunun üzerine, amiralin Türk komuta kademesinin, yani Enver Paşanın onayı bulunmadan bir şey yapmayacağını söyledi. Bununla birlikte Türklerin devamlı ağırdan almasının, savaştan sonra yapılacak anlaşmalarda ayrıcalıklı muamele istemelerini zorlaştıracağını fark etmeliydiler. Almanya Türklerden 2 Ağustosta imzaladıkları anlaşmanın şartlarını yerine getirilmesini bekleme hakkına sahipti. Türkler en azından Karadeniz'de Ruslara üstünlük sağlamalı, İslami hareketi güçlendirmeli, ordusunu seferber halde tutmalıydı.⁷⁴⁵

Bu talepler doğrultusunda Babıali bazı ödünler vermeyi kabul etti. Enver Paşa, Souchon'un Alman çıkarlarını, bu çıkarla Türk çıkarları ile çatışsa bile, savunma hakkı olduğunu meslektaşlarının kabul ettiğini Wangenheim'a bildirdi. Bununla birlikte Karadeniz'de yapılacak bir hareket Goeben ve Breslau ile sınırlı olmalıydı. Bu gemiler Rusya ile bir olay çıkarırsa, Türkiye müttefiki Almanya gibi davranmayacağını gösterebilmeliydi. Yine de Souchon'un komutasında oluşturulacak bir görev grubunda Türk gemilerinin bulunmasında Babıali'nin istekli davranacağını ekledi. Eğer bir olay meydana gelirse, Babıali Souchon'un yetkisini aştığını, kendisinin Rusya'ya müdahale etmesinin yasaklandığı ilan edilecekti.⁷⁴⁶

Sadrazam ve kabinedeki diğer savaş karşıtlarının, Enver Paşanın bu teklifinde ima edilen şeylerden haberdar olduğuna inanmak zordur. Bu kişilerin düşündükleri ne olursa olsun,⁷⁴⁷ iki gün sonra Türkiye'nin Berlin büyükelçisi Muhtar Paşanın, Wilhelmstrasse'ye, Babıalinin Souchon'un bir Alman görev grubunun başına getirilmesine ilişkin talebini ilettiğini biliyoruz. Muhtar Paşa ayrıca Undersecretary of State Arthur Zimmermann'a Türk hükümetinin Souchon'un fiiliyatta var olan Türk filosu komutanlığının

⁷⁴⁴ Ernst, JACKH, *The Rising Crescent*, New York, 1944, s.442-443.

⁷⁴⁵ Ernst JACKH, age., s.451-457.

⁷⁴⁶ Ernst JACKH, age., s.445.

⁷⁴⁷ Ernst JACKH, age., s.77.

resmileştirilmesi ve kendisine bir grup Alman subayı ve mühendisi tarafından yürütülecek donanma reformlarının sorumluluğunun verilmesi taleplerini ilettiğini biliyoruz.⁷⁴⁸

Kayzer bu talebi hemen kabul etti ve 24 Eylülde Wangenheim, Souchon'un Alman Donanmasının bir subayı olduğu statüsü korunduğu sürece Türk Donanmasının komutanlığına resmi atamasının kabul edilebileceği konusunda bilgilendirildi. Kısa bir süre Souchon ve Humann Türk Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile görüştüler. Cemal Paşa amiralin Türk karargahının emri olmadan Türk gemilerini görevlendirme isteği olup olmadığını öğrenmek istedi. Alman subayları Türk gemilerinin verilen yetki haricinde kullanılmayacağına dair Cemal Paşa'ya garanti verdiler.

26 Eylül'de Çanakkale açıklarında devriye gezen İngiliz gemileri bir Türk torpido botunu durdurdular ve gemideki alman subayını bundan sonra boğazların dışına çıkan Türk gemilerinin düşman muamelesi göreceği hususunda bilgilendirdiler. İngilizlerin bu politikası İngiliz Büyükelçisi Sir Louise Mallet tarafından onaylandığında, Enver Paşa boğazların tüm yabancı gemi geçişlerine kapatılmasını emretti. Çanakkale Boğazına, gemi ve denizaltıların geçişinin engellenmesi maksadıyla mayın döküldü.

Eylül ayının sonlarına doğru Babialinin parasal sıkıntısı gözle görülür hale geldi. Daha önceden Türklerin alman para yardımı talepleri Filistin'de yeni birlikler seferber edilmesi ve alman savaş malzeme yardımı alınması ile sınırlı iken, şimdi daha çaplı borç talep ediyorlardı.

İlk talep Berlin'de Türk büyükelçisi tarafından yapıldı. 30 Eylül'de Büyükelçi, Zimmermann'a ülkesinin alman bankalarından altın olarak 5 milyon Türk lirası borç almak istediğini bildirdi. Zimmermann bu böyle bir borcun Babialinin hemen savaşa katılması halinde ayarlanabileceğini belirtti. Muhtar, savaş ilanından önce, aktif bir Türk politikasının desteklenmesi ve güçlendirilmesi ve düşmanlara Reich'in Türkiye'yi savaşın ilerleyen dönemlerinde desteklemeye muktedir ve istekli olduğunun kanıtlanması maksadıyla yarım milyonluk bir ön ödeme yapılması gerektiği karşılığını verdi.

⁷⁴⁸ Ernst JACKH, age., s.78.

Zimmermann, State Secretary Gattlieb von Jagow'a verdiği raporda, Deutsche Bank yöneticilerinin Babiali'ye parasal yardım yapılması taraftarı olduğunu belirtti. Bununla birlikte yapılacak borç görüşmelerinde itilaf devletlerine sempatisi bilinen ekonomi bakanı Cavit Bey Türk tarafında bulunacağından. Zimmermann borcun alman hazinesinden verilebileceğini önerdi. Aşırı risk almamak için, paranın büyük bir kısmı olan 4 milyon, Türkiye'nin savaşa dahil olmasından sonra aylık taksitler halinde ödenecekti.

Zimmermann'ın teklifi Alman şansölyesi Theobald von Bethmann-Hallweg tarafından hemen onaylandı ve hazineye Türkiye'ye teslim edilmek üzere çeyrek milyon Türk lirası ayarlaması direktifi verildi. İstanbul'daki durumu da göz önünde bulundurarak çektiği ktmsel telgraflarla Zimmermann'ın dikkatini çeken Wangenheim birkaç gün borç onayını almadı. Bunun yerine, 4 Ekim'de Berlin'e "Souchon'a niçin Karadeniz'de Ruslara saldırması için şans verilmediğini" açıklaması direktifini aldı. Zimmermann Babiali'nin onayı olmadan bir saldırı yapılması için şartların uygun olduğunu büyükelçiye yazarken, aslında Babiali'nin bir karar vermeye zorlanmayı istediği belliydi. Zimmermann büyükelçinin daha cesur davranmasını sağlamak için, ikinci bir telgrafla bykeliyi Türklerin Almanya'dan uzaklaştığına dair uyardı.

Türkiye'nin savaşa girmesi için hiçbir istek göstermeyen büyükelçi bu uyarılara hemen tepki verdi. Sabırsız amirine, Türklerin yardımsever tarafsızlığının Almanya için büyük bir avantaj olduğunu, Türklerin savaşa vakitsiz girmesinin riskli bir sorumluluk olacağı tavsiyelerini verdi. Ona göre Türkler askeri açıdan itilaf devletlerine karşı başarı kazanamayacak kadar yetersizdi. Diğer taraftan merkezi glerin savaşı kaybedeceği belli olana kadar Türkleri Almanya'nın yanında tutabileceğine inanmaktaydı. Sonuç olarak büyükelçi amirine Türklerin merkezi gler Rusya veya Fransa'da kesin bir zafer kazandıktan sonra saldıracağı garantisini verdi.⁷⁴⁹

Takip eden hafta boyunca Enver Paşa kabinedeki pozisyonunu güçlendirmek için çabalarını yoğunlaştırdı. 9 Ekim'de Wangenheim'a, Talat ve meclis başkanı Halil Beyin Türkiye'nin savaşa girmesi için cemal'in tam desteğine ihtiyaç duyulacağı konusunda

⁷⁴⁹ Hans, WANGENHEIM, The Chief of The German Military Mission and General Otto Liman von Sanders, Berlin, 1994, s.495.

kendisi ile hem fikir olduğunu söyledi. Enver Paşaya göre Cemal Paşa, İttihat ve Terakki içerisinde cesur rolü oynarken kabinede korkak davranmaktaydı. Bu nedenle Enver Paşa, takip eden akşam yapılacak olan bakanlar kurulu ve komite üyeleri toplantısında Cemal'i belirsiz bir tavır almaya zorlamayı teklif etti. Cemal'in savaş yanlılarının tarafında yer almaması durumunda, Enver Paşa ve Talat Paşa Rusya'ya savaş ilan edilmesi için bir kabine krizi yaratacaklardı. Sadrazam böyle bir eylemi onaylamayı reddetmekte ısrar ederse iki bakanda istifa edecekti. Komitenin ezici çoğunluğu onları desteklediğinden kabinenin onları izleyerek istifa edeceklerinden emindiler.

Enver Paşa böylece birkaç gün içerisinde savaş yanlılarından oluşan yeni bir kabine kurulabileceğini Wangenheim'a açıkladı. Enver Paşa ülkesinin askeri açıdan savaşa hazır olduğundan emindi. Tek zorluk para sıkıntısıydı. Türkler ilerlemeye başladığında Almanya'nın finansal desteğinden emin olunmalıydı. Enver Paşa büyükelçiye ilk savaşların sonuna kadar paraları hazırlamalarını söylemeyi ihmal etmedi.⁷⁵⁰ Wangenheim'ın bu tekliflere olan tepkisi onun Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda amirlerinden daha az istekli olduğunu bir kez daha kanıtladı. Berlin'e şunları yazdı:

“Türkiye'nin savaşa zamansız girmesi hususundaki kuşkularım devam etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Karadeniz'deki savaş yanlısı hareketleri, Hindistan, İran, Mısır vb. ülkelerdeki ayaklanmaları kışkırtmak için yeterli olmayacaktır. Para transferleri dahil olmak Romanya ile olan direk bağlantının kesildiği ayrıca düşünülmelidir. Diğer taraftan da Türklerin savaşmaya olan şimdiki hislerini kullanmazsak olası bir alman yenilgisinden sonra Türklerin beraber bir saldırı için ikna edilebileceğini garanti edemem.”

Bethmann-Hallweg, Wangenheim'e cevabında ona önce Türkiye'nin savaşa katılımının sağlanmasını tavsiye etti.⁷⁵¹ Takip eden gün bir milyon Türk lirası altın olarak Berlin'den gönderildi. Teslimatı taşıyan katar, Bükreş'e ziyarete giden Prens Karl Von Wedel ve Romanya'nın Berlin Büyükelçisi Alexander Beldiman'ın trenine eklendi. Beldiman'a altının Romanya'ya girişinde kolaylık sağlaması teklif edilmişti.

İstanbul'da ise Enver Paşa Cemal Paşayı bir karar vermeye zorladı ve Cemal tamamen savaş yanlılarının tarafına geçti. Sonuçta Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa

⁷⁵⁰ Hans, WANGENHEIM, age., s.497.

⁷⁵¹ Henry MORGENTHAU, age., s.37.

11 Ekim'de Wangenheim'a, kontrolünde 2 milyon Türk lirası olduğunu kanıtladığı takdirde Souchon'un Rus Donanmasına saldırı için talimatları alacağını bildirdi. Türk devlet adamları ödenin savaş başlayana kadar bekleyebileceğini, fakat Romanya'ya yapılan gibi, uzun bir savaşın yürütülebilmesi için nakit kolaylığı sağlanacağını garanti edilmesi gerektiğini belirttiler.

İki milyon gelirse, savaş yanlıları sadrazamın karşısına emeklilik veya işbirliği seçeneğiyle çıkabilirdi. Sadrazam muhtemel kabul edecekti, etmezse yeni bir kabine hemen kurulacaktı. O zamana kadar bu plan sadrazam ve Muhtar'dan gizli tutulmalıydı.

Bu tartışmanın sonucu olarak, Wangenheim Jagow'a, 14 Ekim'de ekstra 1 milyonun hemen İstanbul'a gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Her ne kadar Reichsschatzamt Alman rezervlerinin tüketilmesinde gönülsüz davransa da 17 Ekim'de 900.000 altın lira daha Berlin'den gönderildi. Bu transferde bir önceki gibi Romanya ve Bulgaristan üzerinden yapıldı. Geçmiş iki ayda gönderilen alman malzemelerinin aksine iki altın transferi de Romanya'dan herhangi bir gecikme olmadan geçti ve İstanbul'a rekor sayılabilecek bir zamanda vardı.⁷⁵²

Ruslar her ne kadar altın transferlerinin özelliği ve amacı hakkında önemli bilgi topladılarsa da transferlere engel olmadılar. Uсталık ve dikkat isteyen bu operasyonun başarı ile tamamlanması Wilhelmstrasse'de büyük bir sevinç ile karşılanırken, Rus dışişleri bakanı Serge Sazanov, Rus Karadeniz filosu komutanını Türk saldırısının birkaç gün içerisinde gerçekleşebileceğine dair uyarmakta kendisini mecbur hissetti.⁷⁵³

Sazanov'un kuşkuları yerindeydi. İkinci altın transferinin İstanbul'a varmasından bir gün sonra Enver Paşa savaş planını Alman komuta kademesine sundu. Uzun süre planlandığı gibi, açılış adımı Rus filosuna sürpriz bir saldırı ile yapılacaktı. Bunu gerçekleştirmek için bir talimat hazırlanmıştı ve Amiral Souchon'a 48 saat içerisinde verilecekti. Ayrıca tüm Türk deniz komutanlarının Amiral Souchon'a itaat etmesi için talimatlar hazırlanacaktı. Planda ayrıca, ordunun önemli bir bölümünün Rusya'nın güneyine yapılacak bir saldırı için hazır bekletilmesi ve Kafkasya'da savunmaya yönelik

⁷⁵² Hans WANGENHEIM, age., s.512.

⁷⁵³ Henry, MORGENTHAU, age., s.542.

kara harekâtları yapılması ve seferi birliklerin Mısır'a doğru ilerlemesi hususları da yer alıyordu.⁷⁵⁴

Berlin'de Zimmermann, Enver Paşanın kabinedeki kişisel ağırlığının arttırılması maksadıyla Enver Paşanın planının koşulsuz kabul edilmesi gerektiğini belirtti. Zimmermann'ın bu düşüncesi İstanbul'a aşağıdaki mesajı gönderen Alman genelkurmay başkanı General Erich von Falkenhayn tarafından da kabul gördü. Alman Yüksek Ordu Komutanlığı Enver Paşanın planını tüm detayları ile kabul etmektedir. Karadeniz'de yapılacak bir deniz harekatı ve Mısır'a yapılacak harekat Almanya'nın en fazla ilgi gösterdiği hususlardır.⁷⁵⁵

Falkenhayn'ın bu mesajı Wangenheim tarafından verilen bir rapor ile-bu rapor Türk tarafında durumun bir kez daha kötüleştiği hakkında uyarılar içeriyordu- engellendi. Talat Paşa ve Halil Paşa Roma'dan gelen ve Türkiye'nin savaşa girmesiyle birlikte İtalya'nın zor bir durumda kalacağını bildiren mesajı ile karşılaşınca, Avusturya-Macaristan büyükelçisi Johann von Pallavicini'ye savaşa girmenin şimdilik ertelenmesinin makul olacağını söylediler. Ayrıca Avusturya-Macaristan askeri ataşesi General Joseph Pomiankowski, Türklerin erken bir girişiminin İtalya'yı ülkesine savaş açmaya iteceğini bildirdi.

Wangenheim bu sorunlardan oldukça etkilenmişti. Aslında, Bulgar ve İtalyan meslektaşlarının yardımıyla geliştirilen Türkiye'nin savaşa girmesine ilişkin uzun raporunda, bütün problemi Wilhelmstrasse sağduyusuyla dikkatli bir araştırma olarak ele aldığı belli oluyordu. Her ne kadar Enver ve Cemal Souchon'un Rusya'ya saldırması için detaylı bir plan hazırlamışlarsa da büyükelçi durumu aşağıdaki uyarıcı görüşleriyle özetledi.

Enver Paşanın kendisi Ruslara yapılacak saldırının Kafkaslara ve Mısır'a eş zamanlı yapılacak saldırılar ile desteklenmezse ki bu koşullarda imkansızdır. Müslümanları harekete geçirecek bir etkisi olacağından kuşku duymaktadır. Fakat Enver Paşa her koşulda anlaşmanın gereklerini tamamlamak ve bize verdiği sözleri tutmak istiyor. Bu hatırlatmalar konunun Almanya'da daha derin şekilde değerlendirilmesi maksadıyla yapılmışsa da

⁷⁵⁴ Henry, MORGENTHAU, age., s.553.

⁷⁵⁵ Henry, MORGENTHAU, age., s.557.

boşunaydı. Bu arada Enver Paşa ani bir harekât için Talat Paşanın tam desteğini sağlamıştı. Diğer taraftan Halil Paşa Alman hükümetine Osmanlının savaşa katılımının merkezi güçlere yarardan çok zarar vereceğini kanıtlamak için Berlin'e gitmekte ısrar ediyordu. Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa Halil Paşanın isteğini geri çevirmek istemiyorlardı, ama Almanya ısrar ederse Halil Paşanın savaşa katılımı destekleyeceğinden emindiler.⁷⁵⁶

25 Ekim sabahı, Amiral Souchon Enver Paşadan tüm donanma ile Karadeniz'de tatbikat yapma ve uygun fırsat bulduğu takdirde Rus hedeflerine saldırma için yazılı talimatlar aldı. Wangenheim Berlin'deki amirlerine, Enver Paşadan kesin ve yazılı emirler alınmasında ısrar ettiğini, böylece Türkiye'nin ileride Almanya'nın kendilerini hile ile savaşa sürüklediğini iddia edemeyeceğinin önemini vurguluyordu.⁷⁵⁷

İki gün sonra Türk filosu İstanbul boğazından çıktı. Gece 3.45'te Amiral Souchon kıdemli subaylarına Rusya'ya saldırma niyetini bildirdi. Türk komutanlara bahriye nazırı tarafından verilen ve Amiral Souchon mutlak itaat etmeleri gerektiğini bildirilen hatırlatıldı ve her gemi Rus kıyılarında bulunan belirli bir hedefe yollandı.

Baskın genel olarak planlandığı gibi yürütüldü. 29 Ekim'in erken saatlerinde, Odessa ve diğer Rus limanları topa tutulmuş ve birkaç Rus gemisi batırılmıştı. Souchon'un baskın haberleri Babıali'ye ulaşınca Sait Halim Paşa ve Cavit Bey saldırıların hemen durdurulmasını talep ettiler.

30 Ekim'de Enver Paşa ve yandaşları Wangenheim'ı sadrazam ve Cavit Beye pozisyonlarını bir kez değerlendirmeleri için bir gün daha verdikleri konusunda bilgilendirdiler. Eğer savaş karşıtı pozisyonlarını değiştirmezlerse, istifa etmeye ikna edilecekler ve Enver Paşa veya Talat Paşadan biri sadrazam olacaktı.⁷⁵⁸ Büyükelçi bunun üzerine kabine ve komitede daha lehte bir atmosfer yaratmak üzere bir milyon lirayı Babıali'ye vermek için Berlin'in iznini istedi. Bu arada Rus büyükelçisi, M.N.Giers pasaportunu almak için Sadrazamı ziyarete gitti ancak Sadrazam hastalığından dolayı onu

⁷⁵⁶ J.P., TAYLOR, age., s.332.

⁷⁵⁷ Bernadotte E. SCHMITT, age., s.125.

⁷⁵⁸ Bernadotte E., SCHMITT, age., s.134.

kabul edemedi.⁷⁵⁹ Öğlene doğru sadrazam, Cavit Bey ve üç diğer bakan istifalarını açıkladılar. Daha önce savaşa katılıp katılmama konusunda 17'ye 10 savaşa katılım lehinde oy veren İttihat ve Terakki üyeleri tekrar toplantıya çağrıldı. Toplantıda Cemal üyeleri bu baskının ülkeyi büyük bir tehlikeden kurtardığı konusunda bilgilendirdi. Bilhassa Goeben tarafından Sivastopol'da batırılan "Pruth" gemisinin daha önce boğaza 700 mayın dökmeye çalıştığını iddia etti. Komite sonra Sait Halim Beyi istifaden vazgeçirmek için bir delegasyon göndermeyi kabul etti. Sonuçta sadrazam ve dört bakan istifalarını geri aldılar.

Takip eden akşam Enver Paşa, Humann'a kabinenin bütünlüğünün yeniden sağlandığını söyledi. Bununla birlikte savaş yanlıları Sait Halim Beyi hoşnut etmek için, St.Petersburg'a bir gönül alıcı nota göndermeye karar verdi. Humann bu hareketin tehlikeli ve daha önceki anlaşmalara aykırı olduğuna dair protestoda bulundu. Daha da fazlası, ittifakın reddi halinde Almanya'nın Rusya ile Türkiye'nin değeri üzerine bir anlaşma yapabileceğini ima etti ama Enver Paşa elinin kolunun bağlı olduğunda ısrar etti.⁷⁶⁰

1 Kasım'da Türkiye'nin notası Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'a ulaştı. Bu yatıştırıcı notanın olumlu etkisi Karadeniz'deki çarpışmanın Ruslar tarafından provoke edildiği iddiasıyla son buldu. Sazanov uzlaşma imkanı olmadığını, yine de Türkiye ülkesindeki tüm Alman subaylarını bir an önce sınır dışı ederse bir ihtimal anlaşma yapılabileceğini tekrarladı. Bu arada İstanbul'daki savaş yanlıları bir kez daha Sait Halim Paşanın istifasını engellemeye çalışıyorlardı. Enver Paşa, Talat Paşa ve Halil Beyin 1 Kasım'da Wangenheim'a açıkladığı gibi, sadrazamın görevinde kalması komitede bir bölünmeyi ve içeride ve dışarıda kötü izlenimleri önlemek açısından önemliydi. Bu sorunun çözümüne aynı akşam yapılan kabine ve komite üyeleri toplantısında ulaşıldı. Alman büyükelçiliğine Halil Bey tarafından verilen raporda, Talat Paşanın parti adına sadrazama Almanya ile yapılan ittifak anlaşmasını kendisinin imzalaması sebebiyle bu anlaşmadan doğacak sorumlulukları ve sonuçları üstlenmesi gerektiğini ve eğer sadrazam ülkesini ve müttefiklerini yüzüstü bırakırsa tüm kabinenin istifa edeceğini söylediğini ilettiler. Raporda belirtildiği üzere sadrazam görevinde kalmayı kabul etti⁷⁶¹ ancak başka bir ihtimali olmadığı da açıkça görülmektedir. Bu olay üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya,

⁷⁵⁹ J.P., TAYLOR, age., s.354.

⁷⁶⁰ Bernadotte E. SCHMITT, age., s.206.

⁷⁶¹ Bernadotte E. SCHMITT, age., s.212.

Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti Birinci Dünya savaşına böyle giriyor ve Osmanlı İmparatorluğunun sonu tamamlanıyordu.

Gerek Almanya ve gerek Osmanlı Devleti, savaşa katılırken, Rusya ile İngiliz İmparatorluğu içindeki Müslümanları ayaklandırmanın bu iki devlete büyük gaileler çıkaracağını ümit etmişlerdi. Çünkü Osmanlı padişahının Halifelik sıfatı ve bu sıfatla Müslümanlık aleminin dinsel lideri olması dolayısıyla, Cihad-ı Mukaddes ilan edildiği takdirde, bütün Müslümanlığın Hristiyanlara karşı ayaklanacağı sanılıyordu. Gerçekten Şeyhülislam 23 Kasım 1914'de Cihad-ı Mukaddes ilan ederek, Kırım, Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika Müslümanlarını Hristiyan milletler olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa davet etti. Lakin bundan hiçbir sonuç çıkmadı. Irak'da Türk askeri sadece İngiliz kurşunu ile değil, Müslüman Arabın kurşunu ile de çölde şehit düşecektir. Çanakkale'de kanlarını ve hayatlarını verenler Müslümanlığı değil, vatanlarını savunanlar olacaktır. Hind müslümanları ise, Irak ve Mısır cephelerinde Halifenin Müslüman-Türk askerine karşı çarpışmakta tereddüt göstermeyecektir.

Osmanlı Devletinin Almanlarla birlikte yaptığı savaş planının esasları şöyleydi:

(1) Doğu Anadolu ve Kafkasya üzerinden Rusya'ya bir darbe vurmak. Cihad-ı Mukaddes sebebiyle, bu cephede Kafkasya ve Orta Asya Türklerinin ayaklanmasına güvenilmişti.

(2) İngiltere'nin ana imparatorluk yollunu kesmek için Süveyş Kanalına ve Mısır'a karşı harekete geçmek . bu cephede de Trablusgarp ve Sudan Müslümanlarına güvenilmekteydi.

(3) Ege ve Akdenizde İngiliz ve Fransız Donanmaları egemen olduğundan, Çanakkale'yi korumak için Trakyada önemli bir kuvvet bırakılması.

Bu Türk-Alman planına karşılık, İngiltere de Osmanlı Devletini hassas noktalarından vurmak için ilk önce güney Irak'da ve ondan sonra da Çanakkale'de iki cephe açınca, Osmanlı Devleti daha savaşın başında dört cephede savaşmak zorunda kaldı. Daha sonraları cephelerin sayısı artacaktır.

Kafkasya Cephesi: Güney Kafkasya ve kuzey İran'a girip Rusların arkasını çevirmek için, Başkomutan Enver Paşa, 20 Aralık 1914'de, 150.000 kişilik bir Türk kuvvetine Sarıkamış-Ümraniye istikametinde taarruz emri verdi. Bu cephede Rusya'nın da 160.000 kişilik bir kuvveti bulunuyordu. Bu taarruz 22 Aralık 1914'den 19 Ocak 1915'e kadar devam ettiyse de, yüksek dağlar, yolsuzluk, soğuk, açlık ve tifüs sebebiyle Türk kuvvetleri 90.000 kişilik bir kayıp vermesine rağmen, Rus cephesinin arkasına düşemedi ve plan gerçekleşemedi.

Ruslar da bir şey yapamamakla beraber, güneye sarkarak Malazgirt-Van bölgesine uzandılar. Doğu cephesinde faaliyet, Çanakkale teşebbüsünün başarısızlığı sebebiyle, Rusların 1916 yılı başından itibaren taarruza geçmesiyle başlamıştır. 1916 Şubatında Ruslar Erzurum'u, Nisan'da Trabzon'u, Temmuz'da da Erzincan ve Muş'u düşürdüler. Doğu cephesinde Türk-Alman planı suya düşmüş oluyordu.

Kanal Cephesi : bu cepheye verilen önem dolayısıyla Cemal Paşa, Bahriye Nazırlığı da kendisinde kalmak üzere, Suriye'deki dördüncü kolordu komutanlığına getirilmişti. Cemal Paşa 1915 Şubat'ında kanalı geçmek için iki teşebbüs yaptı ise de, demiryolu ulaşımı olmaması ve iyi bir su ikmali yapılmadıkça çölü aşmanın mümkün olmayacağını gördü.

Çanakkale savaşları dolayısıyla bir kısım kuvvetin bu cepheden alınması ve İngilizlerin de Çanakkale'ye önem vermeleri sebebiyle 1915 yılında bu cephede önemli bir gelişme olmadı.

Irak Cephesi : Bu cephe, iki amaçla İngilizler tarafından açılmıştır. Biri, Abadan petrolerini korumak, ikincisi de kuzeye çıkıp Ruslarla birleşerek Türk kuvvetlerinin İran'a girip Hindistan'ı tehdit etmesini önlemektir.

İngiltere 1914 Kasımında Hindistan'dan getirdiği kuvvetleri Basra'ya çıkardı ve kuzeye ilerledi. 1915 Eylülünde İngilizler, Bağdat'ın 160km. güneyindeki Kut-el-Amara'ya girdiler. Lakin Türk kuvvetleri biraz kuzeyde Selmanı Pak'da kuvvetli bir savunma kurmuşlardı. Kasım ayında burada İngilizlerin yaptıkları taarruz kendilerine çok

pahalıya mal oldu ve kuvvetlerinin üçte birini kaybeden İngilizler, yılın sonunda tekrar Kut üzerine çekildiler.

Çanakkale Savaşları : Müttefiklerin Çanakkale Boğazına karşı teşebbüsleri daha 1914 Ağustosundan itibaren bahis konusu olmuş, lakin Osmanlı Devleti henüz tarafsız olduğu için bu mesele üzerinde fazla durulmamıştı. Osmanlı Devleti savaşa katıldıktan sonra ise, yapılacak askeri bir teşebbüsle boğazların ele geçirilmesi tasarısı daha ciddiyetle ele alındı. Bu fikrin şampiyonu, İngiliz Bahriye Bakanı Winston Churchill idi ve ona göre Çanakkale Boğazı donanma ile zorlanırsa, boğazları ve İstanbul'u ele geçirmek mümkün olurdu. Askerler bu fikre katılmamakla beraber ve boğazların işgali için muhakkak asker çıkarmak gerekeceğine inanmalarına rağmen, Churchill fikrini kabineye ve askerlere kabul ettirmeye muvaffak oldu.

Çanakkale teşebbüsünün gayesi şu noktalarda toplanmaktaydı:

(1) Boğazlar ve müttefiklerin eline geçerse, Osmanlı Devleti için barışı kabullenmekten başka çare kalmaz ve bu suretle Osmanlı İmparatorluğunun açmış olduğu ve müttefiklerin açtığı bütün cepheler tasfiye edilmiş olurdu.

(2) Boğazlar ele geçirilirse Rusya ile yakın temas kurulmuş olur, Rusya'ya silah ve malzeme sevki ve Rusya'nın da buğdayından faydalanma sağlanmış olurdu.

(3) Osmanlı Devletinin savaştan çekilmesi ve müttefiklerin boğazlara yerleşmeleri, henüz savaşa katılmamış diğer Balkan devletleri üzerinde de etki yapar ve bu devletler merkezi devletler safında savaşa katılmaya cesaret edemezlerdi.

Bu amaçlarla ortak bir İngiliz-Fransız Donanması, 19 Şubat 1915'ten itibaren, dış denizden, Çanakkale Boğazının iki tarafındaki Türk tabyalarını bombardımana başladılar. Zaman zaman çok şiddetli olan bu bombardımanlar 18 Mart'a kadar devam etti. Nihayetü 18 Mart 1915 günü, havanın güneşli, rüzgarsız ve denizin sakin olduğu bir sırada müttefik donanması Çanakkale Boğazına girerek, boğazı geçme teşebbüsü sabah 10.45'de başlamıştı. Akşam güneş batarken yedi müttefik gemisi boğazın sularına gömülmüş bulunuyordu. Bu durum karşısında müttefik donanması geri çekilmek zorunda kaldı.

Müttefiklerin bu başarısızlığı bütün dünyada büyük yankı uyandırdı. Olay müttefiklerin prestijine bir darbe idi. Bunun, tarafsız devletlerle bütün Müslüman aleminde geniş politik etkileri olabilirdi. Bu sebeple müttefikler işi sonuna kadar götürmeye karar verdiler ve nisan ayı sonlarına doğru 70.000 kişilik bir İngiliz-Fransız kuvveti Gelibolu yarımadasının güney burnundaki plajlara çıkarılmaya başlandı. Gelibolu yarımadasının güney burnundaki plajlara çıkarılmaya başlandı. Gelibolu yarımadasını işgal etmek suretiyle Çanakkale Boğazı'na hakim olunmak isteniyordu.

Gelibolu yarımadasında Türk askeri, istilacı kuvvetle karşı son derece şiddetli bir mukavemet gösterdi. Müttefikler bunu hiç beklemiyorlardı. Türk askeri istilacı kuvvetleri denize atamadı, fakat düşman da iki buçuk ayda ancak üç kilometre ilerleyebildi. Çok kanlı muharebeler oldu.

Müttefikler güneyden ilerleyemeyeceklerini görünce, 6 Ağustostan itibaren, Gelibolu yarımadasının batı kıyılarındaki Suvla plajlarına yeni kuvvetler çıkardılar. Ağustos ayı Çanakkale muharebelerinin en şiddetli safhasını teşkil eder. İlerlemeye çalışan düşman kuvvetleri ile Mustafa Kemal'in komutanı bulunduğu Anafartalar Grubu arasında çok kanlı muharebeler oldu ve düşman yine ilerleyemedi. Müttefik kuvvetleri Anafartalarda üç hafta içinde 40.000 kişi kaybetti.

Müttefikler bu sefer de muvaffak olamayınca ve devamlı olarak asker kaybetmeye başlayınca, bu teşebbüsten vazgeçtiler ve Aralık ayından itibaren çekilmeye başladılar. Müttefikler ölü ve yaralı olarak 250.000 kişi kaybetmişlerdi.

Çanakkale muharebeleri aynı zamanda 250.000 kişilik Türk askerine de mal oldu. Fakat boğazlar da düşmana verilmemişti. Çanakkale ruhu Milli Mücadele ruhunun başlangıcı oldu.⁷⁶²

⁷⁶² Alan, MOOREHEAD, Gallipoli Diary, Hamish Hamilton, London, 1956, s.34.

13. SONUÇ :

Pskov Manastırı rahiplerinden Filoyev, yazılı olarak II. Vasili'ye: “Dünya hakimiyetinin merkezi önceden Roma, daha sonra ikinci Roma’yı temsil eden İstanbul olmuştur. Her iki Roma da düşmüştür. Halbuki, üçüncü Roma ayakta; o da Moskova’dır. Hristiyanlıktaki “Mukaddes Üçlü” kuralı gereğince, dördüncü Roma olmayacaktır; bu nedenle Moskova dünya hakimiyetinin yeni merkezidir.” fikrini öne sürmüştür. Bu görüş çerçevesinde Moskova’nın yeryüzündeki doğruluk ve hakimiyetin merkezi olduğu global görüşü, dolaylı olarak “Dünya Hakimiyeti” fikrinin resmîyet kazanmasına sebebiyet vermiştir. Böylelikle, “Moskova-Üçüncü Roma” hipotezi, Moskova Knezliğinin ve daha sonrasında da Rus devlet geleneğinde siyasal ve askeri bir resmî prensip haline gelmiştir.⁷⁶³

İmparatoriçe Katerina Kırım ve Karadeniz kuzeyindeki bölgeleri ele geçirmek niyetindeydi. Doğu Akdeniz’de ise Venediklilerin zayıflaması bu bölgede bir kuvvet boşluğu meydana getirmekteydi. Doğu Akdeniz’de önemli bir rakibi olmayan Osmanlı, Katerina’nın Kuzey Karadeniz’deki bölgelere karşı girişeceği bir harekate önemli oranda kuvvet ve özellikle de donanmasını tahsis edebilirdi. Bu yüzden Osmanlı’nın dikkatinin öncelikle başka bir yöne çekilmesi gerekiyordu. Balkanlarda ve de özellikle de Mora yarımadasında bir ayaklanma çıkarılması halinde Osmanlı Donanması’nın buraya angaje olacağını İmparatoriçe çok iyi biliyordu.⁷⁶⁴ Bu amaçla Katerina Balkanlarla Mora’daki Ortodoks mezhebinde olan halkı isyan ettirmek üzere harekete geçti ve bu amaçla Rus Ordusu’nda görev yapan Yunan asıllı Papazolis’i Mora’ya gönderir.

Akdeniz seferinin hazırlıklarını başından beri bizzat kontrolü altına alan İmparatoriçe Katerina, Kont Orlov’un planladığı Akdeniz Harekatının başarı ile sonuçlanmasının, Balkanların çeşitli bölgelerinde eş zamanlı çıkacak isyanlar ile Rus Donanması’nın koordineli faaliyetlerine bağlı olduğunu çok iyi biliyordu.⁷⁶⁵ Bu Akdeniz harekatı fikri Rus amirallerinin aklına pek yatmamıştı. I. Petro zamanında unutulmaz

⁷⁶³ Doç.Dr.Mesut Hakkı, CAŞIN, age., s.63.

⁷⁶⁴ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.171.

⁷⁶⁵ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.154.

başarılarla imza atan Rus Donanması, gittikçe personel ve materyal yönünden gerilemiş, hakikaten acınacak bir hale gelmişti.

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olup kısa bir süre sonra devlet “Gerileme Dönemi”ne girecektir. Donanmanın bir kısmı İstanbul’da bulunuyor diğer kısmı ise Rusların Karadeniz’deki faaliyetleri nedeniyle buraya ayrılmış durumdaydı.⁷⁶⁶

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması’ndan sonra Rusya, Osmanlı İmparatorluğunun içişlerine karışır olmuş ve Kırım Hanlığı, Osmanlı himayesinden çıkmıştır. Üçüncü Sultan Mustafa devrinde Silahtar Hamza Paşa tarafından Rus Seferi düzenlendi. İlk hamlede Hot’in kalesine hücum eden Rus kuvvetleri kale muhafızları tarafından bozguna uğratıldı.⁷⁶⁷ Fakat hazırlıksız 180 bin kişilik Türk ordusu 1769’da Hotin kalesi civarında 30 bin kişilik Rus ordusuna yenildi.⁷⁶⁸

Rus askeri başarısı, Tuna boylarından Akdenize sığrayan Kont Aleksey Orlov’un idaresindeki Rus Baltık Donanması, Akdeniz’e sızmış ve Çeşme’de bulunan Türk donanmasıyla mücadeleye girerek hepsini yakmıştı.

1757 yılında İstanbul’a gelen Baron de Tott Osmanlı İmparatorluğu için çalışmış ve “XVIII. yüzyılda Türkler” isminde de bir kitap yazmıştır. Osmanlıları çok yakından tanıyan Baron, Cezayirli Hasan Paşa ile görüşmelerine dayanarak yazdığı Çeşme Savaşı notlarında şunları söyler⁷⁶⁹:

“Ruslar başarı ihtimali en az olan girişimleri bile denenmeye değer yapan panik havasının Türkleri sarmış olduğunu fark ettiklerinde limandan içeri iki ateş gemisi göndermekte tereddüt etmediler. Rus gemilerinin görülmesi üzerine zaten bir gün önceki korkularından kurtulamayan Türkler gemilerini savunmaktan ziyade karaya kaçmakta acele etmişlerdi. Ama iki küçük gemiden başka gelen olmadığını fark ettiklerinde, bunların kolaylıkla üstesinden gelebileceklerini düşünmüşler, gemilerin içindekileri tutsak alıp,

⁷⁶⁶ Oğuz, AYDEMİR, Ali Rıza, İŞİPEK, age., s.167.

⁷⁶⁷ Samiha, AYVERDİ, Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri, Turan Neşriyat, İstanbul, 1970, s.166-167.

⁷⁶⁸ Alexander, STILWEE, The Trafalgar Companion, Osprey Publishing, London, 2005, s.112.

⁷⁶⁹ Baron, DE TOTT, Türkler, Dumat Matbaası, 2004, s.248-249.

gemileri batırmadan İstanbul'a ganimet olarak götürmeye karar vermişlerdi. Bu sırada kolaylıkla limana giren Rus gemicileri dümenlerini bağlamışlar, çengelli çıpalarını Türk gemilerine atarak alev girdapları kusmaya başlamışlardı; tamamen Türk gemileri ile dolu olan Çeşme limanı bir anda Osmanlı Donanması'nı yutan bir volkan ağzına dönmüştü. Bu felaket Osmanlı gururunu fena halde kırmakla birlikte az zaman sonra vezirler daha etkili bir mesele ile uğraşmak zorunda kaldılar. Başkenti açlık tehdit ediyordu.”

Çeşme Baskınından sonra Rusların zayıyatı çok azdı. Avrupa gemisinde sekiz, Ne Tron Menya gemisinde ise iki veya üç ölü vardı. Osmanlı filosuna en yakın olan Rostislav gemisinde ise ilk muharebede olduğu gibi, yani Osmanlı toplarının çok yükseğe yöneltilmiş olmasından ötürü tek bir ölü yoktu. Osmanlıların zayıyatı için ise 11.000 ile 5.000 arasında rakamlar telaffuz edilmektedir. Kalyonlardaki ve diğer küçük gemilerdeki personel mevcudu dikkate alındığında o anda Çeşme'de Osmanlı Donanmasında savaşan toplam denizci sayısının 10.000 civarında olduğu hesaplanabilir.⁷⁷⁰

Kaptanı Derya Hüsametdin Paşa, Rus Donanması'na karşı gerekli reaksiyonları göstermemek ve pasif kalmakla suçlanır. Ancak uzun süredir Haliç'te yatmakta olan donanmanın birkaç gün içerisinde yapılan yetersiz bir hazırlıkla savaşa gönderilmesine karar verildikten sonra, bir dostuna verdiği cevabın içeriğinden, Donanmaya kesinlikle güvenmediği ve gemilerin savaşa hazır olmadığını bildiği anlaşılmaktadır.

Bazı Osmanlı kaynakları ayrıca, Çeşme mağlubiyetini, Sakız Savaşı sonrası Riyale Komutanı Cafer Beyin verdiği yanlış bir karara bağlamaktadır. İddialara göre, yangının kendi gemilerine sirayetinden korkan Cafer Bey, filosunu kaldırıp Cezayirli Hasan Beyin itirazına rağmen Çeşme Limanına iltica etmiş ve onun bu hatası diğer Osmanlı gemilerinin de aynı limana dolmasıyla neticelenmiştir. Ancak, o anda gemisi batmış ve denizde yaşam mücadelesi yapan Cezayirli Hasan Paşa ile Cafer Beyin hangi vasıtalar ile görüştüğü ve nasıl bir fikir teatisinde bulunduğu hususu öncelikle cevaplandırılması gereken sorular olarak görülmektedir. Felaketten kurtulan tek gemi Hüsametdin Paşanın başardası

⁷⁷⁰ Gabriel, BAER, The War as a Prop for the Social System (Sixteenth-Twentieth Centuries), Islamic Law and Society, Vol. 4, No. 3, Islamic Law and Society, 1997, s. 264-270.

olmuştur. Baskından sonra Hüsamettin Paşa, Cezayirli Hasan ve Cafer Beyler İzmir'e gittiler.⁷⁷¹

Padişah daha sonra Cafer Beyin rütbesini arttırıp onu Osmanlı Donanmasına Derya Kaptanı yapmıştı. Cezayirli Hasan Paşa da bir ay kadar yaralarını İzmir'de tedavi ettirdikten sonra Alaiye fırkateyni ile Çanakkale'ye gelmişti. Hüsamettin Paşa da Gelibolu'ya gelmiş ve çok geçmeden burada ölmüştür.

Orlov'un siyasi faaliyetiyle Mora Rumları da isyan etmişlerdi. Rus orduları bir daha çıkmamak üzere Kırım'a girip yerleşmişlerdi. 1773'de tekrar muharebe başladı. Ruslar Rusçuk önünde Dağıstanlı Ali Paşaya ve Silistre önünde de, Osman Paşaya mağlup olarak ağır bir yenilgi aldılar. Fakat Dağıstanlı Ali Paşa, ikinci bir Rus hücumu karşısında Karasu civarında mağlup oldu.⁷⁷² 1792'de imzalanan Yaş antlaşmasıyla Tuna nehri her iki devletin hududu olacak ve Rusya, harpte işgal ettiği bütün kale, palanka ve şehirleri Osmanlı Devletine iade edecek. 1774 Küçük Kaynarca, 1779 Aynalıkavak, 1783 ticaret antlaşmaları ve 1783 Kırım'ın ilhakını beyan eden siyasi senet yürürlükte kalacaktı. 1853-1855 Türk-Rus harbi ilk hamlede Rusya Eflak'la Boğdan'ı işgal etti. Sonrada Karadeniz'e çıkmış olan beşer kalyonla bir vapurdan ibaret iki Türk filosunu, fırtınadan sığındıkları Sinop limanında bastırarak on birini yaktı ve denizcileri şehid etti. Yalnız Taif vapuru İstanbul'a yaralı bereli olarak kaçabildi.⁷⁷³

Bütün bunlara rağmen, Çariçe Katerina'nın inancı ve hırsı mevcut tüm olumsuzları ve yoklukları aşılıyor, bu derecede riskli bir harekate kuşku ile yaklaşanları zafere inandırıyordu. "Korkusuzca ilerleyin, kararsızlık zeka geriliğinin belirtisidir." sözü, o günlerde İmparatoriçe'nin en sevdiği sözdü.⁷⁷⁴

Fransa Hükümeti'nin Osmanlı Hükümeti'nde yaşayan Katolıklere hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve civarındaki mübarek mekanlarda yeni hatlar sağlamak gayesiyle harekete geçerek Osmanlı Devletinden isteklerde bulunması, bu kutsal yerlerde çeşitli

⁷⁷¹ M.S., ANDERSON, age., s. 39-40.

⁷⁷² Samiha, AYVERDİ, Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri, Turan Neşriyat, İstanbul, 1970, s.168-170.

⁷⁷³ Samiha, AYVERDİ, age., s.200-201.

⁷⁷⁴ Gabriel, BAER, age., s. 270-282.

haklara sahip olan Ortodoksların hamisi olarak görülen Rusya'nın muhalefetine sebep oldu. Her iki devletin bu azınlıklar menfaatine olarak Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaları ve Rusya'nın meselenin mahiyetini değiştirerek aşırı isteklerde bulunması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yeni bir krizin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Avrupa Devletlerinin meseleyi çözümlenmek üzere arabulucu rolünü üstlenmelerine rağmen, çeşitli sebepler dolayısıyla netice sağlanamadığından iki devlet arasında yeni bir harp başlamıştır.⁷⁷⁵

Aslında yeni bir harp yapmak için gerekli imkanlara sahip olmayan Osmanlı Devleti, kısa süre içinde bazı tedbirler almaya çalışırken, Karadeniz sahillerinin emniyetini sağlamak ve Batum'a askeri malzeme sevkıyatını yapacak olan filoyu korumak görevi ile Patrona Osman ve Mirliva Hüseyin Paşaların komutasında Karadeniz'e hafif tonajlı bir filo çıkardı. Deniz harbi tekniğinden mahrum askerlerle doldurulduğu belirtilen bu filonun gemileri yakalandıkları fırtınada hasara uğramış olduklarından, Karadeniz'in emniyetli limanlarında Sinop limanına gelip demirlediler. Bu arada Rus Karadeniz donanmasına ait filolarda çarın emri gereğince Türk gemilerini tahrik etmek üzere kötü hava şartlarına rağmen Karadeniz'de geç-ü güzar etmekte idiler.⁷⁷⁶

Osmanlı Kaptan-ı Deryalık makamının, Sinop Kaptan-ı Deryalık Makamının, Sinop'taki filonun ağır harp gemileriyle takviye edilmesi veya limandan çıkarılıp İstanbul'a getirilmesi hususunda zaman kaybetmesi, Sinop'ta kaçınılmaz bir hizmete sebep oldu. Rus Karadeniz filosu komutanı Amiral Pavel Stenavoniç Nahimov, mahiyetindeki ağır harp gemileri ile Karadeniz'de dolaşırken Sinop limanında Türk filusunun bulunduğunu öğrendi. Filosu, Sivastapol'dan getirdiği kalyonlarla takviye eden Rus Amirali, 30 Kasım 1853 çarşamba günü, sisten de istifade ile Türk filosuna baskın düzenledi. Karayolu tertibatı almak suretiyle filonun emniyetini sağlamayı ihmal eden Patrona Osman Paşanın maliyetindeki gemilerle Rus filosu arasında meydana gelen muharebede, Türk filosu personelinin büyük bir gayretle, canları pahasına çarpışmaları neticeyi değiştirmeye kafi gelmedi. Her yönüyle üstün olan Rus filosu, limanda bulunan

⁷⁷⁵ Jonathan, GRANT, *The Sword of the Sultan: Ottoman Arms Imports, 1854-1914*, The Journal of Military History, Vol. 66, No. 1., 2002, Londra, s. 9-15.

⁷⁷⁶ M.S., ANDERSON, age., s. 41-46.

onbir adet Türk sefinesini tamamen tahrip ederek batırdığı gibi, şehrin Türk mahallesini de top ateşine tutarak yakıp yıktı. Hadisede binlerce Türk askeri şehit oldu.⁷⁷⁷

Açık denizde veya muhabere halinde değil, limanda yatmakta olan filonun Rusların baskını ile mahvedilmesi, iki devlet arasındaki harp yeniden ilgilenmekte olan İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirdi. Bu iki devlet bir müddetten beri İstanbul'da bulunan donanmalarını Karadeniz'e çıkardılar. Rus Çarı I. Nikola, bu donanmaların hareketlerini protesto ettiği gibi arabuluculuk tekliflerini de reddetti. Bunun üzerine her iki hükümet Rusya'ya bir ultimatom vererek, daha önce Rusya tarafından işgal edilmiş olan Eflak ve Boğdan'ın boşatılmasını, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün tanınmasını ve Ortodoks tebaa üzerinde himayeci tutumdan vazgeçilmesini istediler. Çar bu ultimatomu reddettikten başka ordularına Türk topraklarına hücum emri verdi. Bu yoğun gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti ile ittifak akteden İngiltere ve Fransa Rusya'ya harp ilan ederek donanmalarını, Rusya'nın Karadeniz'deki en mühim tahkimli üssü olan Sivastapol'a sevk ettiler. Burada meydana gelen şiddetli çarpışmalar neticesinde Sivastapol tamamen tahrik edilerek Rusya'nın Karadeniz'deki gücüne büyük darbe indirildi. Böylece Sinop felaketinin intikamı bir bakıma alınmış oldu. Bu sırada Çar I. Nikola'nın ölümüyle tahta çıkan II. Aleksandr'ın sulha razı olmasıyla Paris Antlaşması imzalandı.(30 Mart 1856) Osmanlı Devleti'nin bir Avrupa Devleti sayılmasını kabul eden bu antlaşma ile İngiltere, hayati önem arz eden Hindistan ile bağlantısını sağlayan Doğu Akdenizin emniyetini sağlamaya yönelik tedbirleri elde etmeye muvaffak oldu. Öte yandan müttefik devletler, İstanbul'da ilan edilen Islahat fermanı ile Osmanlı tabiiyetindeki azınlıklar lehinde yeni hak ve imtiyazları da sağlamış oldular.⁷⁷⁸

Tarihsel süreç içinde Türk-İngiliz ilişkileri incelendiğinde, belirleyici üç önemli dönemle karşılaşılmaktadır. İlk dönem Türklerin XVI. yüzyıldan XVII. yüzyılın ortalarına kadar politik açıdan üstün oldukları dönem, bir başka ifadeyle İngiltere'yi Avrupa'nın diğer devletlerine karşı himaye etmek amacıyla verilen kapitülâsyonlar dönemi.

İkinci dönem ise İngilizlerin 17nci ve 18nci yüzyıllarda Rus yayılcılığına karşı Osmanlı Devleti'nde statükonun devamından yana oldukları dönem içerisinde 1877-1878

⁷⁷⁷ Jonathan, GRANT, age., s. 16-22.

⁷⁷⁸ Norman, SAUL, age., s.679.

Osmanlı-Rus Savaşında başlayan ve XX. yüzyılda da devam eden süreçte İngilizlerin Osmanlı Devleti'ni sömürmek ve toprak elde etmek amacıyla politikalarını çıkar ilişkilerine göre uyguladıkları dönemdir.⁷⁷⁹

Tarihsel süreç içinde en önemli dönem 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı'ndan sonraki dönemdir. Bu savaştan sonra İngiltere, Osmanlı Devleti'nden toprak elde etmek için her türlü yolu denemiş; başlangıçta Rus tehdidine karşı Osmanlı Devleti'ni koruma maskesi altında yaklaşımlar sergilemiş; daha sonra sömürgesi Hindistan'a uzanan yol üzerindeki Orta Doğu'ya sahip olma düşüncesini açığa çıkarmıştır.

İngiltere'nin, yukarıda sunulan tarihî gerçekler dikkate alınarak, 1878'den itibaren açıkça sürdürdüğü Doğu Akdeniz'de, Ege'de ve Orta Doğu'da kendi çıkarlarına uygun yeni yapılanmalar oluşturma politikalarının gelecekte de devam edeceği değerlendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya hâkimi olma rolünü ABD'ye devretmiş görünen İngiltere'nin geleceğe yönelik plânları, bu kez ABD ile birlikte ortak çıkarlarının örtüştüğü tüm gelişmelerde kendisini göstermektedir. Tıpkı geçmişte Fransa ile Osmanlı Devleti'nin paylaşımı konusunda yürüttüğü iş birliğinde olduğu gibi, ABD ile ortak girişimlerine çıkarları çatışmadığı sürece devam edeceği kıymetlendirilmektedir.⁷⁸⁰

İngiltere, Avrupa Birliği üyesi bir ülke olmakla birlikte kendisini bu birlikten ayrı bir noktada görmektedir. Avrupa para birliğine katılmaması da bunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. İngiltere'nin Avrupa Birliğine rağmen, ABD'nin Irak politikasını başlangıçtan itibaren aktif olarak desteklemesinin en önemli nedeninin, tarihten gelen Ortadoğu'ya yönelik politikalarını gerçekleştirme fırsatını elde edebilme düşüncesinden kaynaklandığı kıymetlendirilmektedir.

Birinci Dünya Savaşının ardından, üç kıtaya hükmeden Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasının ve Türk topraklarının 10 milyon km²'den 770.000 km²'ye düşmesine zemin hazırlayan Türk-Rus Savaşlarının temelinde, Rusya'nın yayılmacı emellerinin ifadesi olan "Panslavizm" fikri vardır. Sovyetler Birliğinin yerine geçen bugünkü Rusya Federasyonunun, bütün kültür kurumlarına girmiş bulunan "Panslavizm"den ve Rusların

⁷⁷⁹ Gabriel, BAER, age., s. 282-297.

⁷⁸⁰ Jonathan, GRANT, age., s. 22-36.

kendilerine büyük bir üstünlük sağladığına inandıkları “Panrusizm”den vazgeçmesi pek mümkün görünmemektedir.⁷⁸¹

Son olarak tüm sonuçlar göz önüne alındığında şunu diyebiliriz ki; Çeşme ve Sinop'ta gerçekleşen Rus baskınları Osmanlı Donanmasının çok ciddi şekilde darbe almasına yol açmıştır. Baskınlar sonrası dönemde ise Osmanlı Devleti'nin cephelerde donanmasının yokluğu ve Akdeniz'de hakimiyetini kaybetmesi dünya konjoktüründe İngiltere, Fransa ve özellikle Rusya'ya farklı vizyonların açılmasına fakat kendisinin de sonunun daha hızlı bir şekilde yaklaşmasına vesile olmuştur.

Cumhuriyetimizin 84 üncü yılını kutladığımız şu günlerde ise geçmişin sıkıntıları, hataları ve acılarından ders alınarak Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün **“Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk Devleti'nin Donanması da mühim ve büyük olmak gerektir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kaadir bir Türk Donanmasına malik olmak gayedir.”** sözleri bize düstur olmuş ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın hafidleri olarak şu an itibariyle Karadeniz'in en büyük, Akdeniz'in ise sayılı büyük donanmaları arasına katılmış bulunmaktayız. Hedefimiz ise dünyanın sayılı donanmaları arasında yer alıp dünyada yeniden gerektiği gibi, tarihimize ve bize yaraşır şekilde söz sahibi olmaktır.

⁷⁸¹ M.S., ANDERSON, age., Londra, s. 46-58.

EKLER

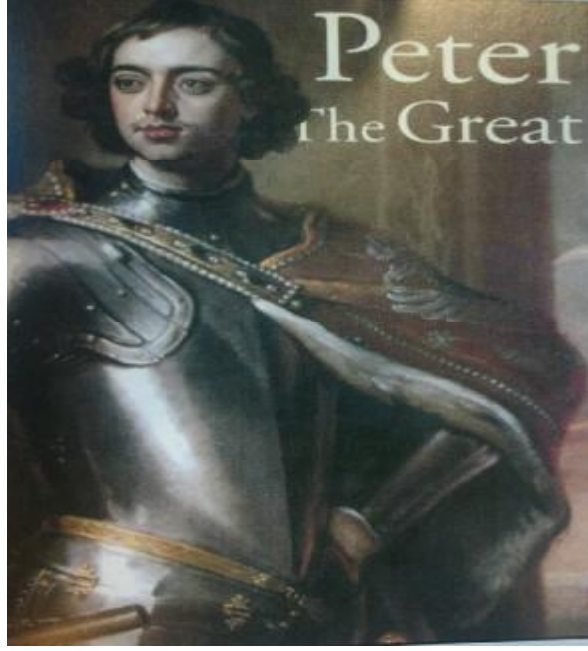
EK-A FOTOĞRAFLAR

Çeşme Kalesi

9 Şubat 1695, Osmanlı-Venedik Donanmaları arasındaki Koyun Adaları Savaşı

I. Petro (Büyük Petro) (Deli Petro)

II. Katerina

XVIII. yüzyılda Avrupa

Osmanlı Donanması'na Ait Muhtelif Bayrak, Fors ve Flandralar

Alexander Lanskoï

Alexander Mamonov

Gregory Potemkin

Gregory Orlov

Serge Saltykov

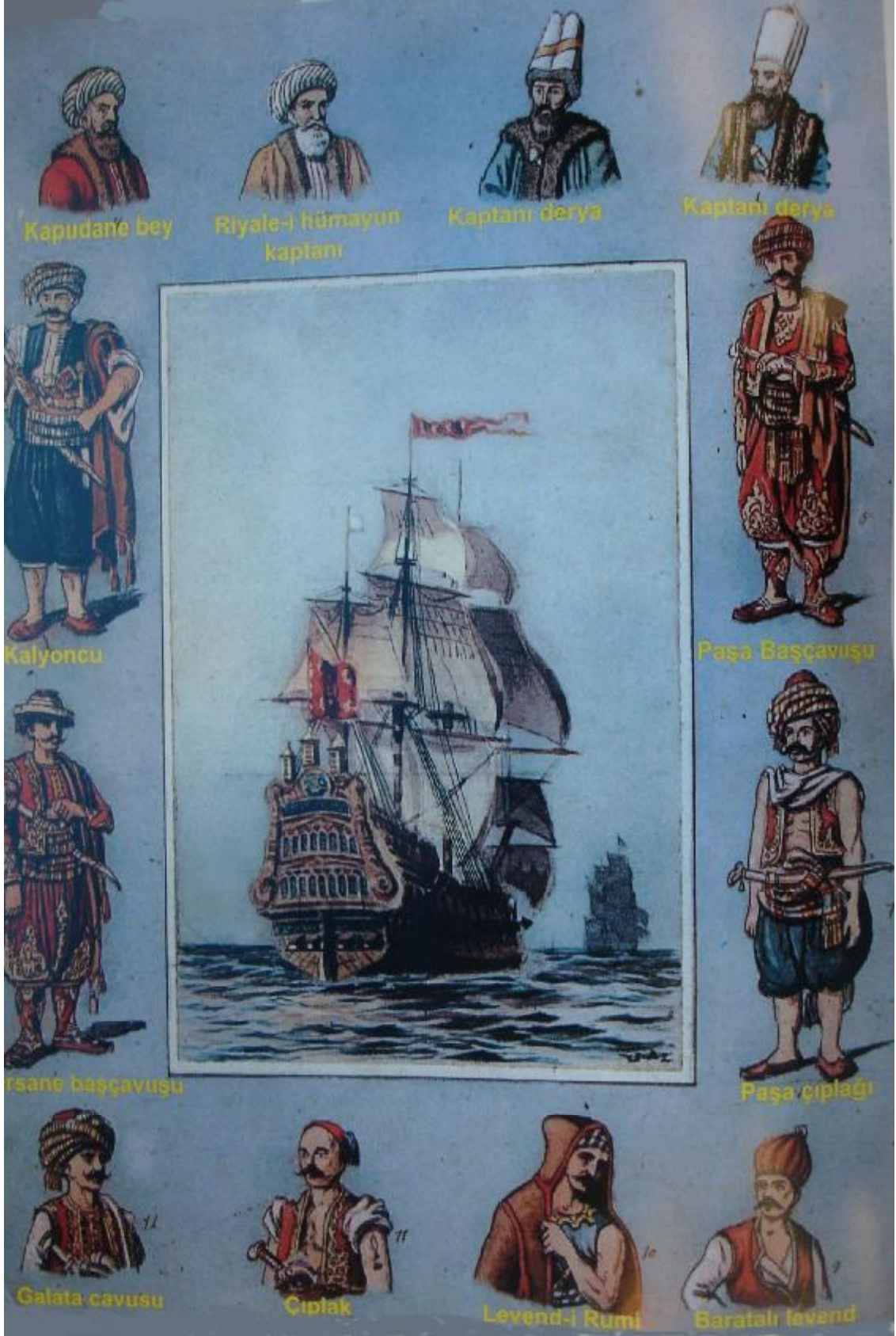
Stanislaw Paniatowski

I. Petro Gemi İnşa Faaliyetlerini Denetlerken

Osmanlı Donanmasının Amblemi

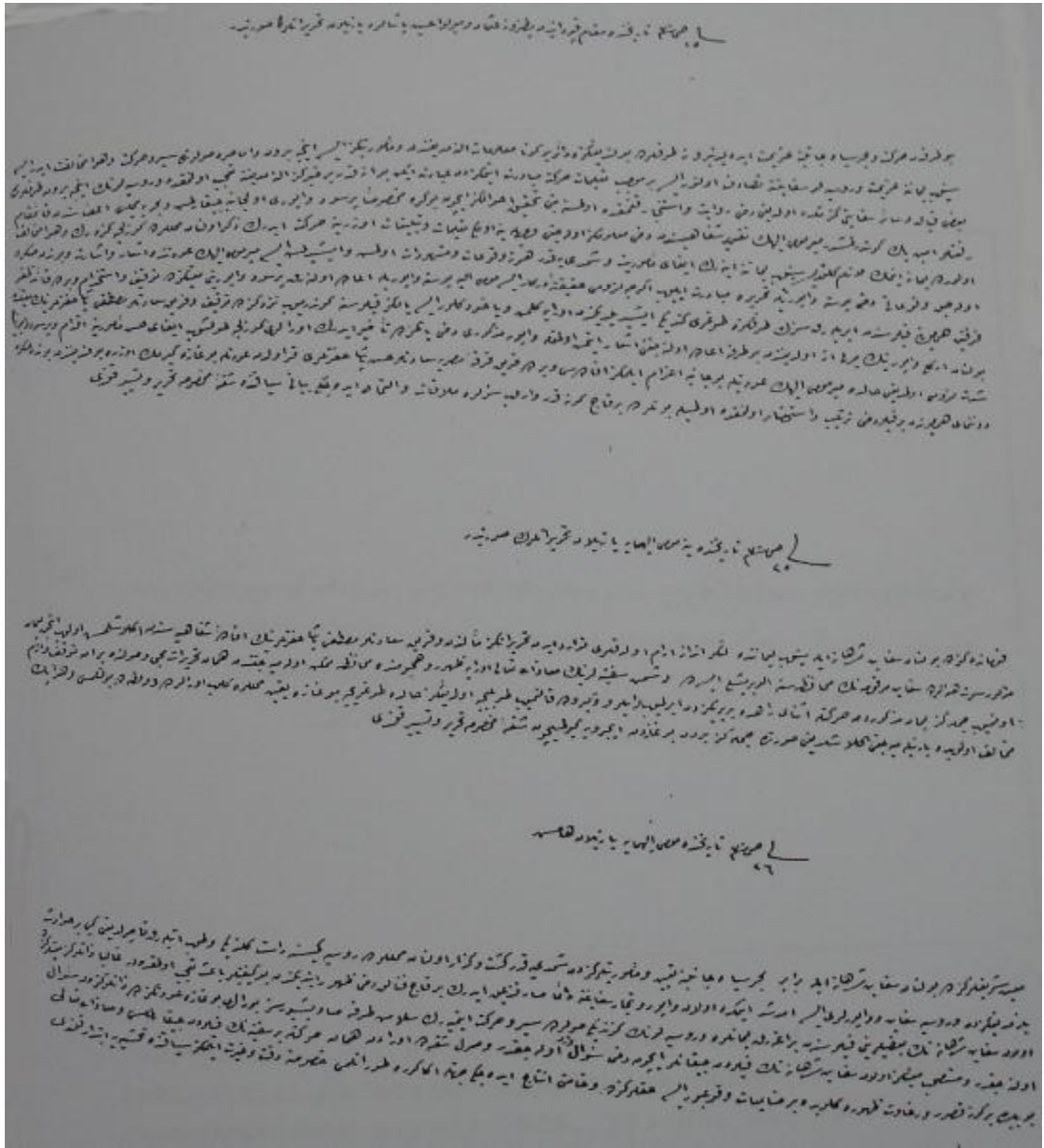

Osmanlı Donanması Personeli

Cezayirli Gazi Hasan Paşa

EK-B
VESİKALAR

Kapudanlık Makamı'ndan Osmanlı Filosu komutanları Patrona Osman ve Mirliva Hüseyin Paşalara yazılan tahriratların suretleri. BOA, İr.-HR. No: 5182, L.5.

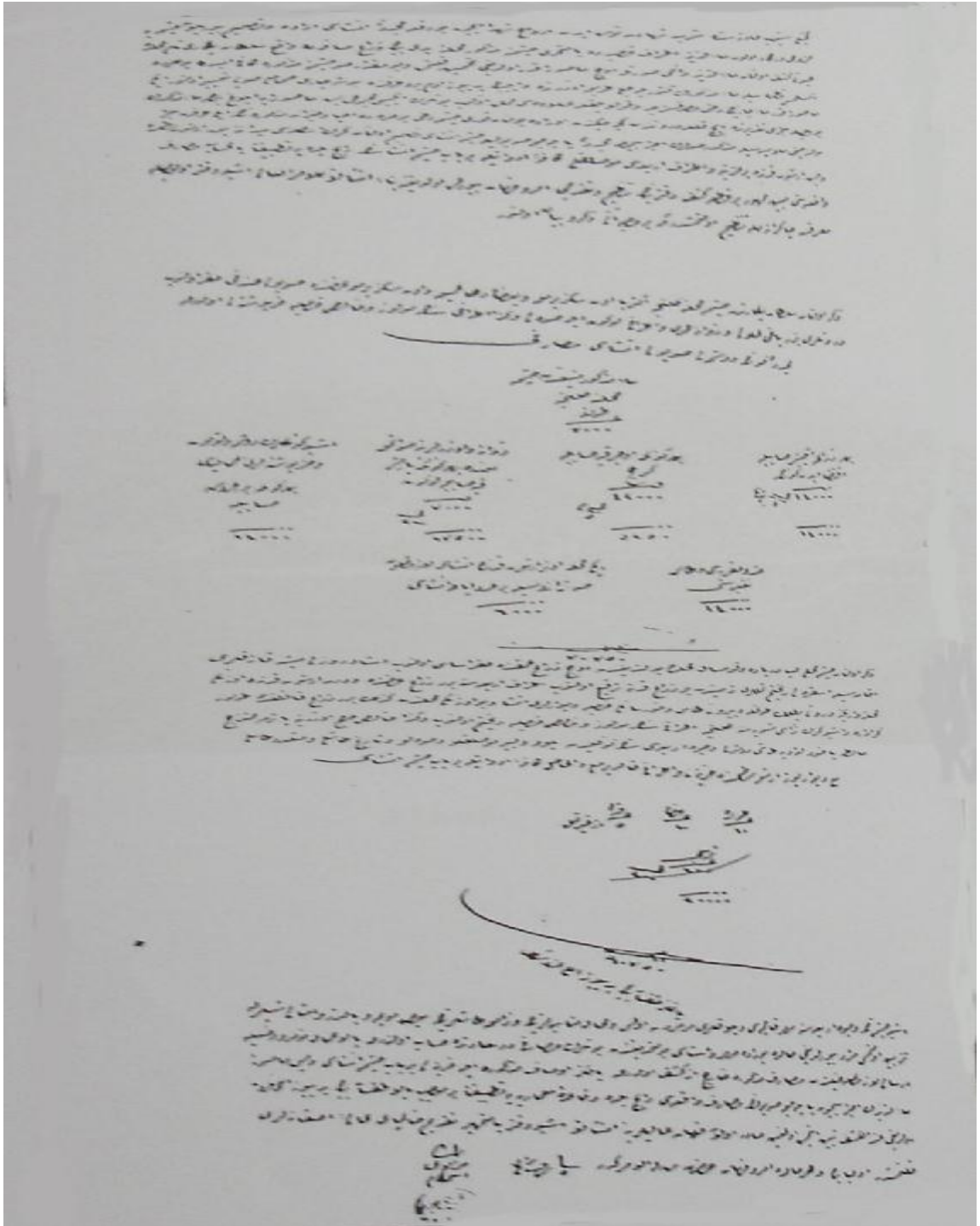
بظروف عثمانیه و میرزا حسین پاشا لاج برلین بربرجده تعلیمات مردم مقام فرزانده یارید
بزرگین صریح
بیا نزد سفیر اولین اوزره دولت علیه ای روسیه دولت بیفته صریح تقصیر ایتمه اولمنه من مویدو معینکیز بد فانه نسخه سفیر
بکریه لقا کت و کت ایله بکیز مقرر روسیه سفایه ضربیه سنه تصادف اولنینه و قزاق بیخاکری عشقکیز کسیک و کوز بکیز
کسیک بکیز حالده انحرافکیزه شوبه انمنه یا قلمیویه ترککنه علی است دینیه لقا نه صریح خصمانه مبادینه ای وسیه بوننده بریم
ایسور تعلیمات عیشیم رعایت اولقیویه عوره عشقه بر منوال مهور صریح اعشا و دقته اولمنه

Patrona Osman ve Mirliva Hüseyin Paşalara verilen talimatlara ek olarak Kapudanlık Makamı'ndan yazılan buyruğun sureti. BOA, İr.-HR, No: 5182, L.6.

بسم و تبرعاً بسم
قبرده دریا کورد با آن تک حسباً بویجا ب غلبه درایت و غیرت کاملی جویید قبردانم راهوریت جیل سنک دف با آن طوره سنه نوبی نریزیم
بالسبب ست و ایله دف با آن هلب اورنوب، قضا سی اهل اوله نره باجه ای قیود کوزورلی قوغ جریه نریزیم تکبیری و کافه زهانتک نظم
برقنی فریفته وده اوله علم اشرافهم صیف اهنام اولشونه و قنده سیرب لمانزه و قریب اولده کجیت فکده علم اخی درده فانت ایتن اوله
ک و ایله کورد با آن ایله اری جریه قرا سابه و جریه بالوا جه استیجوب اوله نره و قوغ حال غرضه و بایه و ترسانه عمره سنک اوله و همی مجلس والا
اعضای سنه شکره بکک نوری اهل و اعلا له قشوره
۱۳۲۲

Rıza Paşa'nın Kaptan-ı deryalığa tayinini mübeyyin irade-i seniyye sureti.

BOA, İr.-DH, No: 17914.

Sinop'da Şehitler hatırasına yaptırılacak çeşmenin inşası ile ilgili olara İstihkam miralayı Tevfik Bey tarafından hazırlanan rapor.

BOA, İr.-DH, No: 19222.

KAYNAKLAR

1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Ayniyat Defteri (Mühime-i Anadolu ve Rusya Meselesi)

Cevdet Tasnifi (Askeri ve bahriye bölümleri)

İradeler Tasnifi (Dahiliye, Hariciye ve Meclis-i vala)

Mısır Defteri (İrade Mısır Mektumi)

Name-i Hümayun Defteri

2. DENİZ MÜZESİ ARŞİVİ

Mektubi, Şura-yı Bahri ve Umumi Evrak Bölümleri

3. DİĞER KAYNAKLAR, KİTAPLAR VE MAKALELER

ABDURRAHMAN Şeref, **Tarih Musahabeleri**, İstanbul 1339.

ABİSEL, M.Arslan, **Boğazlar Meselesi**, Deniz Mecmuası, Ankara 1945.

ADKİN, Mark, **The Trafalgar Companion**, Aurum Pres, London, 2005

AHMET Cevdet (Paşa), **Tarih-i Cevdet Tertib-i Cedid I, VII**, İstanbul 1303

, **Tezahir I (yayımlayan Cavid Baysun)**, Deniz Mecmuası, Ankara 1986.

AKDAĞ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II**, İstanbul 1979.

AKKAN, Erdoğan, **Sinop Yarımadasının Jeomorfolojisi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975

AKKAN, Doç.Dr.Erdoğan, **Sinop Yarımadasının Jeomorfolojisi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:261, Ankara, 1975

AKÜN, Ömer Faruk, **Namık Kemal, İA IX.**, İstanbul 1964

AKTEPE, Münir, **Mahmut I, İA VII**, İstanbul 1970

AKŞİN, Sina, **Türkiye Tarihi-3 Osmanlı Devleti 1600-1908**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.

ALTIER, Selim Sırrı, **Osmanlı Bahriyesinin Yelken Devri ve Türk Korsanları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996

ALTUNDAĞ, Şinasi, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı ve Mısır meselesi 1831-841, I**, Filiz Kitabevi, Ankara 1988

Amiral Lorey, **Türk Sularında Deniz Hareketleri**, Deniz Matbaası, İstanbul, 2005.

ANDERSON, M.S., **Great Britain and the Russo-Turkish War of 1768-74**, The English Historical Review, Vol. 69, No. 270., 1954, New York.

ARMAOĞLU, Fahir, **Siyasi Tarih 1789-1960**, Sevinç Matbaası, Ankara 1973.

, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, Sevinç Matbaası, Ankara 1983

, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005.

ASQUITH, Herbert Henry, **Memories and Reflections, 1852-1927**, 2 vols., Boston, 1978

A.Prince, Lobanov-Rostovsky: Russia and Asia, The Macmilan Company, 1933

ATÖV, Türkkaya, **Rus Devleti'nin Kuruluşu**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.23, Ankara, 1968.

- AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I.** D.Ü. Hukuk fakültesi yay., Ankara 1995.
- AYDEMİR, Oğuz, İŞİPEK, Ali Rıza, **1770 Çeşme Deniz Savaşı**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2006.
- AYVERDİ, Samiha, **Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri**, Turan Neşriyat, İstanbul, 1970
- BAŞOĞLU, Bekir, **Sinop İli Tarihi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1978
- BAŞOĞLU, Bekir, **Boyabat ve Çevresi Tarihi**, Doğu Basımevi, Ankara, 1972
- BAER, Gabriel, **The War as a Prop for the Social System (Sixteenth-Twentieth Centuries)**, Islamic Law and Society, Vol. 4, No. 3, Islamic Law and Society, 1997.
- BATALDEN, Stephen K., **Balkan Society in the Age of Greek Independence**, Slavic Review, Vol. 42, No.1., 1983, Londra.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Makamat-ı Mübareke Meselesi**, **Belleten XXIII/90**, Ankara 1959.
- BAYSUN, Cavid, **Murat IV, İA VIII**, İstanbul 1970.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi III**, Ankara 1950
,Türk İnkılabı Tarihi, Cilt.II-III-VIII, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1951.
- BEEES, Nikos A, **Mora, İA VIII**, İstanbul 1970.
- BEELEY, Brian W., **Transactions of the Institute of British Geographers**, New Series, Vol. 3, No. 3, Settlement and Conflict in the Mediterranean World, 1978, Londra
- BERKES, Niyazi, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, Ankara, 1975.
- BERTIE, Francis, **The Diary of Lord Bertie of Thame, 1914-1918**, Cilt-2, New York, 1964
- BESBELLİ, Saim, **1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekatı**, Ankara 1977.
- BİLSEL, M.Cemil, **Lozan, Cilt.I.**, İstanbul, 1933.
- BİRİNCİ, Nejat, **1853-1856 Kırım Savaşı'nı anlatan bir eser : MANZUME-İ SİVASTOPOL**, Güneydoğu Avrupa araştırmaları Dergisi 10-11 (1981-1982), İstanbul 1983
- BOBROFF, Ronald, Behind The Balkan Wars Russian Policy Toward Bulgaria and The Turkish Straits 1912-1913, RUSSIAN Review, Vol. 59, No. 1, 2000, New York.
- BUCHOLZ, Arden, **The Great Powers and the End of the Ottoman Empire**, The History Teacher, Vol. 19, No. 4., 1986, Londra.
- BUEL, David H., **The Ottoman Empire, 1801-1913**, Bulletin of the American Geographical Society, Vol. 47, No. 4., 1980, Londra.
- BUCHANAN, George, **My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories**,Cilt-2, Boston, 1993, s.225-227.
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması II**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1982.
- CAŞIN, Doç.Dr.Mesut Hakkı, **Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2006
- CHAMBERS, Charles D., **The Greek War of Independence**, Being a Greek Text for Beginners, The Classical Review, Vol. 21, No. 1., 1907, New Carolina.
- CEMAL PAŞA, **Hatıralar**, İstanbul, Selek Yayınları, 1959.
- CHILDS, John, **The Crimean War, 1853-1856**, The English Historical Review, Vol. 115, No. 463., California, 2000.
- CONKER, Orhan, **Türk-Rus Savaşları**, Sümer Basımevi, Ankara, 1942

- COX, Gary P., **Crimea: The Great Crimean War, 1854-1856**, The Journal of Military History, Vol. 65, No. 1., 2001, Londra
- CHURCHILL, Winston, **The World Crisis**, 4 vols., New York, 1987.
- CURTISS, John Shelton **The War against Russia, 1854-1856**, Slavic Review, Vol. 31, No. 1. 1972, California.
- CURTISS, John Shelton, **The Crimean War**, Slavic Review, Vol. 32, No. 2., Londra, 1973.
- ÇAVLI, Emin Ali, **Kırım Harbi**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1957.
- ÇOBANOĞULLARI, **Candarogulları Beylikleri**, Emel Yayınları, Ankara 1980.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi VI**, İstanbul 1972.
- DARKOT, Besim, **Sinop, İA X**, İstanbul 1988.
- DAVISON, Roderic H., **Essays on Ottoman and Turkish History, 1774-1923**, Journal of Interdisciplinary History, Vol. 24, No. 2., Autumn, 1993.
- DE LUCA, Anthony R., **Political Science Quarterly**, Vol.92, No.3, 1977, Londra.
- DE TOTT, Baron, **Türkler**, Dumat Matbaası, 2004
- DİKMEN, Ferit, **Sinop Tarihine ait Derleme Bilgiler**, İstanbul 1958.
- DUNLOP, D.M., **The History Of The Jewish Khazars**, Princeton, 1954.
- DONNELLY, Alton S., **The Russian Annexation of the Crimea, 1772-1783**, Russian Review, Vol. 30, No. 1., California, 1971.
- EREN, Ahmet Cevat, **Tanzimat, İA XI**, İstanbul 1970
- ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri I**, Ankara 1953.
- Evlia Çelebi Seyahatnamesi (sadeleştirenler:Teyfik Temelkuran, Necati Aktaş, Mümin Çevik)**, II, İstanbul 1986.
- “Erken İç Asya Tarihi”**, Derleyen: Denis Sinor, Tercüme Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- FAY, **The Origins of the World War, Cilt.I.**, Londra.
- FLORISKY, M., **Russia: A Short Story**, New York, 1969.
- FISHER, Alan Washburn, **The Crimean Tatars**, Cambridge, 1970.
- FISHER, Alan Washburn, **The Russian Annexation of the Crimea, 1771-1783**, Cambridge, 1970.
- GENCER, Ali İhsan, **Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)**, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1985
- ,Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1986.
- GIDNEY, James B., **Britain and the American Question, 1915-1923**, The American Historical Review, Vol. 90, No. 4., 1985, Londra.
- GOERLITZ, Walter, **History of the German General Staff, 1657-1945**, New York, Praeger, 1954, New York
- GOTTLIEB, **Studies in Secret Diplomacy During the First World War**, Londra.
- GRANT, Jonathan, **The Sword of the Sultan: Ottoman Arms Imports, 1854-1914**, The Journal of Military History, Vol. 66, No. 1., 2002, Londra.
- GÖÇGÜN, Önder, **Namık Kemal**, Kamer Yayınları, Ankara 1987.
- GÖKOĞLU, Ahmet, **Paphlagonia**, Kastamonu 1952.
- GÜREL, A.Tevfik, **Türk-Rus ve Müttefiklerinin Kırım Savaşı**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1935
- HATİPOĞLU, Halil N., **Orta Çağda Akdeniz’de Deniz Güçlerinin İncelenmesi-Anadolu’da İlk Türk Denizciliği (Umur Bey’in Epir Harekatı)**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1999.
- HANKEY, Maurice, **The Supreme Command, 1914-1918**, 2 vols., Londra, 1961.

- HEY'ET, **Mufassal Osmanlı Tarihi VI**, Resimli Tarih Mecmuası V, İstanbul 1973.
- HOWARD, Harry N., **The Partition of Turkey, Norman**, Oklahama, 1961.
- HUREWITZ, J.C., **Diplomacy in the Near and Middle East**, Cilt-II, D.Von Nostrand Co., Princeton, 1956.
- HÜSEYİN HİLMİ, **Sinop Kitabeleri**, Sinop 1339.
- HIGHAM, Robin, **The Crimean War: A Reappraisal**, The American Historical Review, Vol. 80, No. 1., 1975, New Jersey.
- IŞIN, M.Akif, İsmail Tatlıcan, Münire IŞIN, **Sinop**, Dönmez Basımevi, Ankara, 1989
- İLGÜREL, Mücteba, **Rus Donanmasının Sinop Baskını**, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri(13-17 Ekim 1986), Samsun 1988
- İNAL, Mahmut Kemal, **Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar I**, Doğubatı Yayınları, İstanbul 1969.
- İNALCIK, Halil, **Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü(1569)**, Belleten XII/46, Ankara 1988.
- İNALCIK, Halil, **Günsel Renda, Osmanlı Uygarlığı**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003
- İNAN, Yüksel, **Türk Boğazlarının Siyasal ve Hukuksal Rejimi**, Anka Yayınları, Ankara 1995.
- İNÇİ, Tevfik, **Sinop Faciası, Resimli Tarih Mecmuası VII**, İstanbul 1956
- İRTEM, Süleyman K, **Boğazlar Meselesi, Deniz Mecmuası**, İstanbul 1936
- JACKH, Ernst, **The Rising Crescent**, New York, 1944.
- QUAERT, Donald, **British Policy towards the Ottoman Empire, 1908-1914**, International Journal of Middle East Studies, Vol. 16, No. 4., Nov., 1984, New York.
- KAPLAN, Herbert H., **The Russian Annexation of the Crimea, 1772-1783**, Slavic Review, Vol. 30, No. 2., Londra, 1971.
- KARAL, Enver Ziya, **Ahmet III, İA I**, İstanbul 1965
- Osmanlı Tarihi V**, Ankara 1996
- Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları -Nizam-ı Cedid- 1789-1807**, Ankara 1988
- KENNEDY, Paul, **Büyük Güçlerin Yükselişleri ve Çöküşleri**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1991.
- KITCHENER: **Portrait of an Imperialist**, Londra, 1981.
- KIPP, Jacob W., **Russia's Crimean War**, Military Affairs, Vol. 44, No. 4., California, 1980.
- KOKOVTSOV, Vladimir N., **Out of My Past**, Stanford, California, 1975.
- KURAN, Ercümet, **Mustafa Reşit Paşa, İA IX**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1964
- KURAT, Akdes Nimet, **Prut Seferi ve Barışı (1771)II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1951
- Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987
- Türkiye ve Rusya XVIII. yüzyıl sonunda Kurtuluş Savaşına kadar Türk-Rus İlişkileri(1798-1919)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970
- Türkiye ve Rusya**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- KURTOĞLU, Fevzi, **Sinop Baskını, Yeni Tarih Dergisi, Sayı XII (Aralık 1957)**
- LEWIS, Bernard, **Slade On the Turkish Navy, Journal Of Turkish Studies Volume 11**, Harvard 1987
- Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları**, Stanley Lane Poole'ün kitabından özetleyip Türkçe ye çeviren Can Yücel, Ankara 1959

- LASKARIS, Michael Th., **Greeks and Serbs during Their Struggles for Freedom, 1804-1830**, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939), Vol. 15, No. 4., 1996, Atina.
- MAHMUT ŞEVKET(PAŞA), **Osmanlı Teşkilatı ve Kıyafet-i Askeriyesi II**, İstanbul 1311
- MARMARA, Rinaldo, **İstanbul Deniz Zindanı 1740**, Denizler Kitabevi, İstanbul, 2005.
- MACKENZIE, David, **The Crimean War, 1853-1856**, Russian Review, Vol. 60, No. 2., 2001, New Jersey.
- MASARYK, T.G., **The Spirit of Russia: Studies in History, Literature and Philosophy**, Londra, George Allen and Unwin, 1955.
- MCGREW, Ed.Anthony, BROOK, Christopher “**Asia-Pasific In The New World Order**”, New York, 1998.
- MERAM, Ali Kemal, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi**, Kitaş Yay., İstanbul 1969.
- MILGRIM, **An Overlooked Problem in Turkish-Russian Relations The 1878 War Indemnity**, International Journal of Middle East Studies, Vol.9, No.4, 1978, New York.
- MILLER, W., **Europe and the Ottoman Power before the Nineteenth Century** The English Historical Review, Vol. 16, No. 63., 1901, California.
- MITCHELL, Donald W., **A History of Russian and Soviet Sea Power**, Slavic Review, Vol.34, No.1, 1975, New York.
- MOOREHEAD, Alan, **Gallipoli Diary**, Hamish Hamilton, London, 1956.
- MORGENTHAU, Henry, **Ambassador Morgenthau's Story**, New York, 1988
- NAMIK KEMAL, **Akif Bey (tertipleyen M.Nihat Özen)**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1972
- NOLDE, Boris E., **Russia in the Economic War**, New Haven, Conn., 1998.
- NUR, Rıza, **Türk Tarihi III**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943
- NURİ, Osman, **1853 Osmanlı-Rus seferinde Sinop Deniz Muharebesi**, Deniz Mecmuası, No:316, İstanbul 1930
- Olive, ANDERSON, **Soldier Surgeon:The Crimean War, 1855-1856**, The English Historical Review, Vol. 85, No. 334., Londra,
- ORLOV, Aleksı, **Emirlerinin Orijinalleri**, Oğuz Aydemir Koleksiyonu, **Elphinstone John Günlükleri**.
- ORTAYLI, İlber, **İmparatorluğun en uzun yüzyılı**, İstanbul 2001.
- ÖKE, Mim Kemal, **İngiliz Casusu Prof.Arminius Vambry'nin Gizli Raporlarında II.Abdülhamit ve dönemi**, Ufuk Yayınları, İstanbul 1983
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, **İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1971
- “**Political Power: USA/USSR: The Russian Institute and The Institute of War and Peace Studies**”, Columbia University, 1963.
- PINCHUK, Ben-Cion, **Russia and the Mediterranean, 1797-1807**, Slavic Review, Vol. 30, No. 1., Moskova, 1971.
- REED, Howard A., **The Great Powers and the End of the Ottoman Empire**, International Journal of Middle East Studies, Vol. 18, No. 2., 1986, Londra.
- “**Russia the Mediterranen and Black Sea Region**”, Russian Academy of Sciences, Institute of Europe, Council for the Mediterranen and Black Sea Studies, Moskova, 1996.
- RYWKIN, Michael, **Russian Colonial Expansion**, 1977, New York, 1988.
- SAGAY, Reşat, **XIX. Ve XX.Yüzyıllarında Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletler Arası Önemli Meseleler**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1972
- SAKAOĞLU, Saim, **Bayburtlu Zihni**, İstanbul 1988

- SALİH HAYRİ, **Kırım Zafernamesi-Hayrabad (hazırlayan Nejat Birinci)**, Ankara 1988
- SAUL, Norman, **The Russians at Sea: A History of the Russian Navy**, Slavic Review, Vol. 26, No. 4., 1967, New York.
- SAYDAM, Abdullah, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Ankara, 1997.
- SCHMITT, Bernadotte E., **The Coming of The War 1914, Cilt-2**, New York, 1960.
- SERTOĞLU, Mithat, **Osmanlı Tarihi Lugatı, Emel Yayınları**, İstanbul 1986
- SETON-WATSON, Hugh, **The Decline of Imperial Russia”, 1855-1914**, New York, 1952.
- SEVGEN, Nazmi, **Anadolu Kaleleri I**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1960
- SEVÜK, İsmail Habib, **Yurttan Yazılar**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1987
- SEYFİ, Ali Rıza, **Çeşme Deniz Savaşı Faciası ve Akdeniz’de İlk Rus Donanması**, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943
- SHAW, Stanford J-Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II, (çev.Mehmet Harmancı)**, İstanbul 1982
- SİNOP 1973 İL YILLIĞI**
- STILWEE, Alexander, **The Trafalgar Companion**, Osprey Publishing, London, 2005
- SÜER, Hikmet, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-Rus Kırım Harbi Kafkas Cephesi Harekatı (1853-1856)**, Ankara 1986
- SWALLOW, Charles, **The Sick Man of Europe Ottoman Empire to The Turkish Republic 1789-1923**, London 1973
- SHOTWELL, James T., **Turkey at The Straits**, New York, 1940.
- ŞEHİSUAROĞLU, Haluk F, **Deniz Tarihimize ait Makaleler**, Deniz Mecmuası, İstanbul 1965
- ŞİMŞİR, Bilal K, **Ege Sorunu –Belgeler (1912-1913)I**, Ankara 1989
- .Kırım Savaşı Arefesinde Mustafa Reşit Paşa’nın Yazışmaları, Mustafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri –Bildiriler –(Ankara 13-14 Mart 1985)**, Ankara 1987.
- TANSEL, Selahattin, **Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmet’in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985
- TARAKÇI, Nejat, **Sömürgecilikten 21.Yüzyıla Deniz Gücü Mücadelesi**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005
- TAYLOR, J.P., **The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918**, Oxford, 1957.
- TEZCAN, Sadullah, **Türk Deniz Tarihi**, Kültür Yayınları Tarih Dizisi No:66, Ankara, 2005.
- TEZEL, Hayati, **Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1973
- TREVELYAN, George Macaulay, **Grey of Fallodon**, Boston, 1937
- TSENSKİ, Sergeyev, **Sinopskiy Boy**, Moskova 1944
- TUKİN, Cemal, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1947
- TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1965
- .Selçuklular Zamanında Türkiye**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, İstanbul 1971.
- TURAN, Şerafettin, **Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Samsun 1988.

- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Mesail-i Mühimme-i Siyasiye I (hazırlayan B.Sıtkı Baykal)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 1793-1908 III/5, Ankara 1978.**
- UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih**, Anka Yayınları, İstanbul 1987 .
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984
- ,Osmanlı Tarihi I,II,III,I,IV/I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983
- ÜNAL, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi 1700-1958**, Emel Yayınları, Ankara 1978.
- VARLIK, Mustafa Çetin, **Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Seyri, Türk-Yunan İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (21-22 Mayıs 1986)**, Erzurum 1989
- VERNADSKY, George, **Ancient Russia**, New Haven, Yale University Pres, 1943.
- VERSAN, Vakur, "Osmanlı Devletinde Tanzimattan Sonra Batı Devletler Hukukunun Benimsenmesi", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Çağdaş Türk Diplomasisi Sempozyumu-Ankara 15-17 Ekim 1997**, Ankara, 1999.
- VUCINICH, Wayne S., **Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East**, The American Historical Review, Vol. 102, No. 2., 1997, Londra
- WANGENHEIM, Hans, **The Chief of The German Military Mission and General Otto Liman von Sanders**, Berlin, 1994.
- WETZEL, David, **British Military Intelligence in the Crimean War, 1854-1856**, The Journal of Military History, Vol. 63, No. 4., New York, 1999.
- WOODHOUSE, C. M., **The Greek War of Independence: Its Historical Setting**, The American Historical Review, Vol. 58, No. 2., 1953, Londra.
- YENİAY, İsmail Hakkı, **Yeni Osmanlı Borçları tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1964
- YORGA, **Osmanlı Tarihi V, (çev.Bekir Sıtkı Baykal)**, Ankara 1948
- YÜCEL, Yaşar, **XIII-XV.Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982.

ÖZGEÇMİŞ
Ali SOYER

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi : 05.05.1980
Doğum Yeri : Bursa
Medeni Durumu : Evli

Eğitim :

İlkokul : 1985-1990 Atatürk İlkokulu / Osmangazi-BURSA
Ortaokul : 1990-1993 Bursa Erkek Lisesi / Osmangazi-BURSA
Lise : 1993-1998 Tophane Anadolu Teknik Lisesi / Osmangazi-BURSA
Lisans : 1998-2002 Deniz Harp Okulu İletişim Mühendisliği Bölümü /
Tuzla-İSTANBUL
Yüksek Lisans : 2005-2007 Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap
Tarihi Enstitüsü / Kayışdağı-İSTANBUL

Çalıştığı Kurumlar :

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı